

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

II. KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK İRAN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Arkan MAHAMMED**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN**

Ankara - 2013

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

II. KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK İRAN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Arkan MAHAMMED**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN**

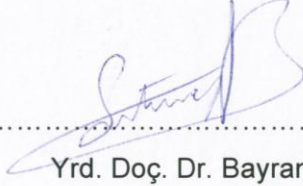
Ankara - 2013

ONAY

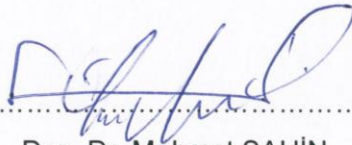
Arkan MAHAMMED, tarafından hazırlanan "II. Körfez Savaşı ve Irak İran İlişkileri" başlıklı bu çalışma, 29.08.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile Başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Bayram SİNKAYA

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

ÖZET

MAHAMMED, Arkan. II. Körfez Savaşı ve Irak İran İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Şüphesiz Irak'ın işgali, Amerika Birleşik Devletleri'ne bölgeyi çıkarlarına hizmet edecek şekilde yeniden dizaynetme fırsatı verecektir. Bundan dolayı Amerika Birleşik Devletleri, hayati stratejik çıkarlarının devamlılığını sağlama, düşmanlarını birer müttefik ve dost haline getirerek bölgedeki olası her türlü tehlikeye karşı güvence altına alma yoluyla Irak'ın işgal edilmesi operasyonundan stratejik getiri elde etmeye çalışmaktadır. Bunu yapması ise Irak'ın bağımsızlığından beri üzerine kurulu olduğu daha önceki temellerden farklı temeller üzerinde yeniden şekillendirilmesine odaklanan yeni bir varlık haritasına kavuşturulmasını gerektirmektedir. Amerika'nın Irak'taki fiili başarısı, dizginleri eline alması ve liberal-dost bir Irak hükümeti oluşturması, dünyanın bu hassas bölgesindeki Amerikan projesinin en önemli dinamiklerden biri sayılır. Hele ki Irak, Amerika Birleşik Devletleri'nin liberal bir Irak oluşturabilmesi, tüm Körfez ülkelerinin örnek alması gereken ideal bir model olarak takdim edebilmesi ve Ortadoğu ülkelerini kapsayacak şekilde daireyi genişletebilmesi için Amerikan yalnızlığına terk edilmişken.

Yine Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgal edilmesi, bu bölgedeki bölgesel güç açısından yeni bir harita çizmesi noktasında önünü açmıştır. Çünkü Irak'ın bölgesel denge denkleminde çıkmasından sonra İran'ın bölgedeki nüfuzu artmıştır. Ayrıca Irak sınırıyla temas halinde olmasından dolayı bölgede bir de Türk değişkeni bulunmaktadır. Türkiye bölgede hafife alınmayacak bölgesel bir güç olmasından dolayı dünyaca kritik olan bu bölgede İran ile bir tür bölgesel rekabete girmeye yönelmiştir. Bundan dolayı Amerikan'ın Irak işgali, Amerikan-İran ikili ilişkisinde "Irak" odak noktasından hareket edilerek iki ülke arasında yeni bir tür ilişki ortaya

çıkarmıştır. Ayrıca bölgesel güç dengesinden hareketle Irak'taki önemi bakımından İran değişkeni karşısında bir de Türk değişkeni bulunmaktadır.

Bundan dolayı Irak'ın işgali, tarihi geçmişi, coğrafi konumu, siyasi ve Arap Körfez bölgesindeki bölgesel güçler dengesine etki eden askeri ağırlığının yanı sıra küresel ekonomi açısından mevcut ve gelecekteki petrol kaynakları sayesinde sahip olduğu ekonomik konumuyla bölgede büyük bir stratejik değişim oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler

1. II. Körfez Savaşı
2. Irak-İran ilişkileri
3. ABD'nin Irak Politikası
4. Irak-İran Savaşı
5. İran'ın Nükleer Programı

ABSTRACT

MAHAMMED, Arkan. IInd Golf War and Iraq Iran Relationships, Master Thesis, Ankara, 2013.

Without doubt the invasion of Iraq, will give the USA the opportunity to redesign the region according to its interests. Therefore the USA is trying to ensure strategic advantages out of the invasion of Iraq, by securing itself against potential dangers of the region by the means of making friends and allies out of its enemies in order to ensure the durability of its vital strategic benefits. This again requires the establishment of a new existence plan for Iraq, concentrating on the restructuring on different principles than the prior ones since its independence. America's actual success in Iraq, by taking up the reins and creating a liberal-friendly Iraqi government, can be seen as one of the most important dynamics of the American project on this sensitive part of the world, particularly, when considering that Iraq was left at the mercy of America alone while forming a liberal Iraq to be presented to all Gulf states as a role model to be emulated and widening the radius to cover all states throughout the whole Middle East.

Beside this, the invasion of Iraq by the USA opened the way to drawing a new regional power map of this region, because the separation of Iraq from the regional power balances, has led to an increase of Iraq's influence on the region. Additionally, Turkey constitutes another variable in the region due to its contact to Iraqi borders. As Turkey is a regional power not to be underestimated, it seems to have entered some kind of competition with Iran in that region which is globally accepted as critical. For this reason, America's invasion of Iraq has revealed a new type of relationship in American-Iranian bilateral relations between the two countries, based on the focal point "Iraq". Furthermore, on the basis of the regional balance of power with regards to the impacts on Iraq, the variable Iran is opposed by the variable Turkey.

Therefore, the invasion of Iraq has caused a major strategic change in the region with respect to its historical background, its geographical position and political and particularly its military weight effecting the regional balances of power within the Arab Gulf, as well as its economic position which it has in global economy due to its present and future oil resources.

Key Words

1. II Gulf War
2. Iraq-Iran Relationships
3. USA Policy toward Iraq
4. The Iran – Iraq War
5. Iran's Nuclear Program

ÖNSÖZ

Akademik bağlamda yapılan her bir çalışmanın şüphesiz ki ulaşmak isteyeceği bir amaç ve ya bir soruna çözüm getirme iddiasında olduğu somut hedefleri olmalıdır. Araştırmacının bilimsel ve akademik uğraşısında bu hedefler doğrultusunda kuşanacağı vazgeçilmez silahları olacaktır. Bunlar gözlem ve analiz yetileridir. Elbette ki bu yetiler bir boşluktan doğmamış aksine araştırmacının çözmek istediği bir sorunun varlığından ve onu analiz edip çözüme giriş kapısı açma gerekliliğinden hâsıl olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde, ABD’de ikiz kulelere terörist saldırıların ardından, ABD uluslararası terörizmle mücadele etme politikasını uygulamaya başlamıştır. (Şer Ekseni) tanımı olarak adlandırdığı ülkeler Irak, İran Suriye ile savaş ve mücadele edeceğini açıklamıştır. ABD Başkanı Bush tarafından 20 Eylül 2002 tarihinde Şer Ekseni’ de Ülkeler karşı “önleyici savaş’ açıklamıştır.

Bu noktadan hareketle araştırmacı Irak’ın bölgedeki stratejik önemini ve Arap Körfezi havzasında sahip olduğu uluslar arası konumun önemini ortaya çıkarmak için çalışmış ve bu şekilde ABD’nin Irak işgalinin doğurduğu stratejik etkileri açıklığa çıkarmak istemiştir. Zira bu işgal bölgesel güç dengeleri yerinden oynatmakla kalmamış 2003 yılından sonra ABD kontrolü altına geçen Irak’ın durumu İran’ın gücüne güç katarak dünya arenasına çıkmasına yol açmış ve Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden ABD ile dalaşa girişmiştir. Yanı sıra Türkiye’nin bu süreç içerisinde misyonu değişmiş ve Irak, İran ve ABD ile ilişkilerini 2003 yılından sonra yeniden şekillendirmeye başlamıştır.

Bu sebeple araştırmanın temel amacı ABD işgalinin Irak ile İran ve Türkiye ile olan ilişkilerini bölgesel bir güç ve aktör olarak ortaya çıkarmıştır. Netice itibariyle çalışmamızda ABD’nin, bu konu çerçevesi içerisinde Türkiye

ve İran kadar uluslararası etkin bir güç olarak yer aldığı denklemde ülkenin hem iç hem de dış yansımaları ve etkileri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmaların ileride Türkiye’de bilim çevreleri tarafından daha da genişletilerek yapılması ümidini korumaktayız.

Bu çalışmada beni bugünlere getiren ve her türü fedakârlığı benden esirgemeyen annem ve babam başta olmak üzere aileme minnettarlık hislerimi bildirmek istiyorum. Ayrıca bu çalışma sırasında benden yardımlarını ve ilgilerini hiç bir zaman esirgemeyen sayın hocaların Bilgay Duman ve Oytun Orhan Teşekkürlerimi bildiririm.

Ayrıca bu çalışmanın başlangıcından tamamlanmasına kadar olan süreçte yönlendirme ve desteğini esirgemeyen Danışmanım Hocam DOÇ. DR Mehmet Şahin’e sonsuz teşekkürlerimi bildiririm

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLER’NİN IRAK İŞGALİNİN STRATEJİK NEDENLERİ

1.1. SOĞUK SAVAŞ VE 11 EYLÜL 2001 DÖNEMİ SONRASI.....	5
1.1.1. Soğuk Savaş Sonrası	5
1.1.2. 11 Eylül 2001 Olaylarından Sonraki Gelişmeler	20
1.2. ABD’NİN IRAK İŞGALİ 2003 VE STRATEJİK BOYUTLARINA	
BAKIŞ	28
1.2.1. Savaş Hazırlıkları ve Rejimin Devrilmesinde Muhalefetin Rolü....	28
1.2.1.1. Ekonomik Nedenler	33
1.2.2. ABD Stratejik Anlayışında Irak Petrolünün Önemi	33
1.2.3. Irak’ta Doğrudan Yabancı Yatırımları	45
1.3. ASKERİ-GÜVENLİK HEDEF (ABD Stratejik Algılamasında	
Irak’ın Askeri Önemi)	49
1.3.1. Irak ABD’nin Bölgedeki Askeri Hareket Noktası	50
1.3.2. Irak Ordusunun Askeri Doktrinini Değiştirme	57
1.4. SİYASİ FAKTÖR.....	62
1.4.1. Saddam Hüseyin’i Devirmek ve Demokratik Rejim Kurmak.....	62
1.4.2. Dünya Hegemonyası	70
1.4.2.1. ABD’nin Hegemonya Projesi	71

1.4.2.2. ABD'nin Irak'ta Askeri ve Güvenlik Stratejisinin Gelişimi.....	73
1.4.2.2.1. Yok etme Stratejisi (ABD Planlaması ve Yanlış Hesaplamalar)	75
1.4.2.2.2. ABD'nin Irak'ta Zafer Stratejisi (Çekilişten Görevi Tamamlayana Kadar kalma)	77
1.4.2.2.3. Yeni ABD Stratejisi (George W. Bush'un Stratejisi 2007)	80
1.5. ABD'NİN IRAK DEVLETİNİN YENİDEN YAPILANMASINDA STRATEJİK GÖRÜŞÜ	87
1.5.1. Geçici Yönetim Konseyi	89
1.5.2. Yönetimin Iraklılara Bırakılması Anlaşması.....	93
1.5.3. Geçici Irak Hükümeti.....	96
1.5.4. ABD İşgali Gölgesinde Irak Kalıcı Anayasası	99

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN – IRAK İLİŞKİLERİ VE 2003'TEN SONRA ABD'NİN ETKİSİ

2.1. İRAN – IRAK İLİŞKİLERİ	104
2.1.1. İran – Irak Savaşından Irak'ın ABD İşgaline Kadar Uzanan Dönem.....	104
2.1.2. 2003 ABD İşgalinden Sonra İran – Irak İlişkileri	112
2.1.3. ABD'nin Irak'ı İşgal Etmesine Yönelik İran'ın Tutumu	121
2.2. İRAN'IN IRAK'TAKİ NÜFUSUN IRAK – ABD İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	127
2.2.1. Irak Siyasi Sürecinde Merciliğin Rolü	127
2.2.2. İran'ın Irak'a Yönelik Politikası	132
2.3. 2003'ten SONRA İRAN'IN IRAK – ABD İLİŞKİLERİNDE ROLÜNÜN BOYUTLARININ GELECEĞİ	152
2.3.1. 2003'ten Sonra İran'ın Irak-ABD İlişkilerinde Rolünün Boyutu ...	152
2.3.1.1. Siyasi Boyutu	152

2.3.1.2. Ekonomik Boyutu	158
2.3.1.3. Askeri-Güvenlik Boyutu	161
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	170

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri'nin
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DYK	: Devrim Yönetim Konseyi
GK	: Güvenlik Konseyi
INOC	: Irak Ulusal Petrol Şirketi
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
NATO	: (North Atlantic Treaty Organization). Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı)
USAID	: U.S Agency For International Development (Amerika Uluslararası Kalkınma Ajansı)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Londra Konferansına Katılan Ana Muhalefet Gruplar	32
Tablo 2. Irak ve Körfez Ülkelerinde Ham Petrol Rezervi (Milyar Varil)	39
Tablo 3. 2003 Irak'ta Üretim Yapmakta Olan Petrol Ana alanları.....	41
Tablo 4. Irak-İran Savaşı Sonunda Irak'ın Askeri Gücü	58
Tablo 5. İran Nükleer Reaktörleri programları	164

GİRİŞ

Amerika'nın dünyanın hayati bölgelerine özel bir ilgi gösterdiğini ve bu bölgelerin başında bir bütün olarak Basra Körfezi bölgesi kapsamında Irak'ın geldiğini düşünen bir kimse bu düşüncesinde haklıdır. Zira Arap Körfezi, hem seçkin coğrafi konumu hem de devasa petrol rezervleri gereği benzersiz jeo-stratejik bir öneme sahiptir. Irak ise işgal sonrası dönem için Amerika Birleşik Devletleri'nin Basra Körfezi bölgesindeki en önemli dayanaklarından biri ve Ortadoğu'ya yönündeki en geniş uzantısı sayılır. Çünkü Irak, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve stratejik açıdan uluslararası alanda kozunu daha güçlü kılan stratejik düzeyde hemen hemen önemli ülkelerdendir. Irak, geçen asrın doksanlı yıllarında Körfezde Amerikan çıkarlarına tehdit teşkil ettiği zaman önce Amerika Birleşik Devletleri tarafından saldırıya maruz kalması sonra da işgal edilmesi İran dışında neredeyse Basra Körfezi bölgesinin tamamını kontrol altına alması, bazı hedeflerin gelişmesine ve bu hedefleri gerçekleştirmenin bazı araçlarının değişmesine göre bölgeyi tekrar dizayn etmesi veya yeninden şekillendirmesi için Amerika'ya uygun bir fırsat vermiştir.

Irak'ın farklı stratejik ve ekonomik alanlarda sahip olduğu güç dinamikleri, Amerika'nın Irak'ı işgal etmesine sebep olmuştur . Bundan dolayı Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ı işgal ettikten sonra önce petrol çıkarlarını güvence altına almak sonra Irak üzerinden diğer petrol ülkeleri üzerinden petrol fiyatlarına ve üretimine etki etmek için Irak'ı kullanmaya çalışmaktadır.

İran'a gelince: İran, Basra Körfezindeki ve genel olarak Ortadoğu'daki bölgesel bir güçtür. İran, Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden sonra Arap Körfez bölgesinde daha da belirgin bir hale geldi. Çünkü Irak'ın Nisan 2003 yılında işgal edilmesi, İran'ın iç ve dış alandaki politikasına, bir taraftan Irak ile İran'ı birbirine bağlayan ve diğer taraftan İran ile Amerika Birleşik Devletleri'ni birbir bağlayan ilişkiye etki etmede önemli bir faktördü. Irak'a savaş açılmasına karşı çıkmasına ve bu eylemi kınamasına rağmen resmi ve

aleni düzeyde işgalden sonra meydana gelen siyasi değişimleri açık bir memnuniyetle karşıladı ve İran yaşanan bu değişimleri Irak ile istikrarın ve siyasi ilişkilerin tekrar başlaması olarak saydı. Bundan dolayı İran, başından beri Irak'ta meydana gelen değişimin Ağustos 1990'dan bu yana elde ettiği kazanımları koruyabilmek için elinden geleni yapmıştır . Ancak İran açısından (Irak düşmanının) daha güçlü bir düşmanın, yani Amerika Birleşik Devletleri'nin eline düşmesi, sıkıntılarında Irak'ın yanında yer almak ve çıkarlarını desteklemek için Irak'ın işlerine karışmak ile İran politikasına göre Amerikan işgal kuvvetlerinin varlığı ile Irak topraklarından gelebilecek tehlikeye karşı güvenliğini korumak için Irak'a veya topraklarına baskı yapmak arasında kalan İran'ının tutumu karıştı. Görünen o ki İran, nükleer programı ve Arap Körfezindeki konumu gibi diğer meselelerde pazarlık yapabilmek için Irak üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'ne baskı yapma faktörünü tercih etti. Çünkü İran'ın Irak'ta varlığı olduğu söylemi şu iki göstergeye dayanmaktadır: Birincisi Amerikan-İran ilişkileri gerildikçe Irak'taki şiddet eylemleri tırmanmaktadır. İkincisi Amerika Birleşik Devletleri ve İran, Irak'ın durumu hakkında 2007 yılında üç defa görüşmüşlerdir. Amerikan-İran çıkarları, her iki tarafın Irak'taki rolünü ve çıkarlarını boyutlandırmaya çalışmasından hareketle Irak'a savaş açılmasından beri açık bir şekilde çatışmaktadır. İran'ın önündeki engellerden biri, gerektiğinde Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerine sorunlar çıkarmak üzere gelen her yeni hükümetin gücünü korumakla birlikte Amerikan çıkarlarını sınırlamaya çalışmaktır. Bundan dolayı İran, oradaki lobici odak noktalarından hareketle Irak içinde hareket edebilmek için net bir strateji takip etmektedir. Bu stratejinin çıkış kaynağı ise İran'ın Amerikan çıkarları ile kesişen Irak'taki çıkarlarının yapısıdır. Aslında bu strateji, Tahran için siyasi, askeri veya ideolojik bir tehlike teşkil edecek yeni bir Irak'ın ortaya çıkmasını engellemekte ortaya çıkmaktadır. Bunun ise iç savaşta çökmesi, (Kürdistan'da teşvik ettiği) gibi bölgelerinden birinin bağımsızlaşması, veya alternatif demokratik bir devlet yada İranlıları kendisine bağlayacak yeni dini bir model olarak ortaya çıkmayı başarması gibi Irak'ı başarısızlığa uğratması şeklinde olsun fark etmez. Bütün bu belirtilen hususlar, ilişkilerin seyrine, iç

ve dış bileşenlerine etki eden Amerika Birleşik Devletleri değişkeni ile çerçeveli Irak-İran ilişkilerinin yapısını belirleyen temel bir eksen oluşturmaktadır.

ABD'nin Irak işgali veya diğer adıyla II. veya III. körfez savaşı (Irak savaşı veya Irak işgali, veya Irak'ın özgürleştirilmesi) 2003 yılında başlayıp İngiltere, Avustralya ve bazı müttefik ülkelerin yardımını arkasına alarak ABD'nin Irak'a yönelik gerçekleştirdiği askeri operasyonla verilen isimlerin ilk akla gelenleridir. Askeri operasyonların bütününden oluşan bu savaş Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 2003 yılı 1483 sayılı kanunu ile tanımlanan Irak durumuna bir müdahale olarak gerçekleştirilmiş ve bu devam ettiği süre boyunca yukarıda saydığımız Irak savaşı veya Irak işgali, Savaşa karşı çıkanlar ise ona Bush savaşı ve daha çok Irak'ın İşgali adını vermişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLER’NİN IRAK İŞGALİNİN STRATEJİK NEDENLERİ

Irak’ın merkezi konuma sahip olduğu Ortadoğu’ya yönelik Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) önem vermesi IX. Yüzyılda keşif seferleri ile misyonerlik faaliyetlerle başlamıştır. ABD “Monroe doktrini”¹ çerçevesinde ahlaki ve insani davrandığını göstermiştir. Monroe Doktrini : “konjonktür, özgürlük ile istiklal ilkelerini benimseyen ve koruyan iki Amerika Kıtasının gelecekte sömürgecilik için etkili konuma sahip olacağını vaat ediyor. Biz de bunu kendimize ilke edinelim”.²

Çoğu oryantalist ve Arap araştırmacı, yazar ve tarihçileri ABD’nin sömürgecilikte yeni oluşunu ve Avrupalıların sömürgecilik politikalarını tasvip etmediğini düşünüyorlardı. Bunlara göre “Monroe Doktrini” ABD’nin sömürgecilik politikasını tasvip etmediği ve uluslararası izolasyon politikasını uygun bulduğunun en bariz kanıtıydı. ABD’nin söz konusu politikası Arapların istiklal umutlarıyla da örtüşmekteydi. Ancak ABD gerçek yüzünü gizliyordu. Nitekim ABD’nin gerçek amacı yenedünyada Finansal-endüstriyel imparatorluk kurmayı hedefliyordu. Dolayısıyla ABD Basra Körfezine yöneldiğinde faaliyetlerinin ana hatları keşifler, misyonerlik ve eğitim ile belirginleşmiştir. Böylece ABD’nin önce Osmanlı yönetimi sonra İngiliz işgali altında olan Irak’a yönelik politikası tabiri caizse esas itibarıyla misyoner ve tüccar ilişkisiydi.

¹ Monroe Doktrini, Beşinci ABD başkanı James Monroe tarafından 1823 yılında ilan edilmiştir. Doktrinin ikinci adı Tarafsızlık doktrindir. Başkan Monroe ABD kongresinde verdiği nutuklardan birinde Şunları dile getirmiştir: “Avrupa Ülkeleri iki Amerika kıtasında sömürgecilik nüfuzlarını yaymamalıdır, karşılığında ABD Avrupa işlerine karışmamalıdır”. Detaylı bilgi için Bkz: Selim HUSNİ, **Mebadi Erruesa Elamerikiyin**, Mektebet Elirak Lilcemi, Elektronik nüsha, s. 5, 12.01. 2012, <http://www.iraq4all>

² El fellahi, Suheyil Davut; **Evrak Emrikiye, Dar Eşşuun Esakafiye Elamme**, Birinci Baskı, Bağdat, 2001, s. 168.

Bunları göz önünde bulundurarak aşağıda görüldüğü üzere konumuzu iki ana başlıkta ele alacağız:

1.1. SOĞUK SAVAŞ VE 11 EYLÜL 2001 DÖNEMİ SONRASI

1.1.1. Soğuk Savaş Sonrası

Irak-İran savaşı sonrasında Irak bölgede politik ve askeri açıdan etkili rol oynayabilme olanağı sağlamıştır. Irak'ın söz konusu durumu ABD'nin stratejik müttefiki olan İsrail'i tehdit ediyordu. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda ABD tek kutup olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda “Yeni Dünya Düzeni”³ oluşturma fikri ABD başkanı George Bush konuşmaları, nutukları ve açıklamalarında sürekli olarak dile getirmeye başlamıştır.

XX. yüzyılda önce Faşizm ile Naziliğe sonra Komünizm'e karşı iki defa zaferi elde eden Liberalizm ile Kapitalizm değerlerinin hızla yükselmesi belki de bu başarının en belirgin sonuçlarından olmuştur. Bu değişimin başlaması liberalizm'in gerçek anlamda politik ile ekonomik açıdan dünya genelinde uygulanılan görüş haline gelmesinin yanı sıra batı dünyasında daha çok yerleşmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından dolayı meydana gelen güç boşluğunu değerlendiren ABD bölgesel sorunları kendi çıkarları doğrultusunda çözmeye ve ileride kendi politikalarına hizmet edecek yöntemlerle şekillendirme girişimlerine başlamıştır.⁴

³ Yeni Dünya Düzeni oluşturma fikri, tek devlet ya da birkaç devletten oluşan tek ittifak'ın askeri ve ekonomik açıdan baskın gücün bulunmasını varsayan görüşü temel almaktadır. Buna göre söz konusu devlet veya ittifak iradesini dünyanın dört bir yanındaki etkileşim alanlarında etkili kılacak ya da en azından nüfuzlu ve göz ardı edilmeyecek güce sahip olması gerekmektedir. Detay için Bkz; Heykel, Muhammed Hasanin; **Harbul Haliç Evhamul Kuvve ve Ennasr**, Müesseset El Ahram, El Kahire, 1993, s. 50.

⁴ Huzam. İbrahim Ebu, **El Arap ve Tevazun El Kuva Fi El Karn El Hadi vel İşrin Dirasa livakii El Kuva El Uzma ve İnिकास Haza El Vaki Ala El Vatan El Arabi ve El Alem**, Mektebet Tarablus El İlmiye El Alemiye, Beyrut, 1997, s. 186.

Irak, İran savaşıdan sonra bölgede önemli güce sahip olmaya başlamıştır. Ancak ABD'nin hayati ve stratejik çıkarları körfez bölgesinin herhangi bir bölgesel veya evrensel gücün hegemonyası altına girmemesini gerektiriyordu. Bununla birlikte ABD ile batı dünyasının körfez bölgesindeki petrole olan bağımlılığından kaynaklı korkuları, söz konusu petrolün fiyatının artması ya da kesintiye uğraması durumunda ABD ile batı dünyasının ekonomisine büyük ölçüde sarsacağı kanaatindeydi. Dolayısıyla ABD bölgeye yönelik strateji planlarında bölge ülkelerinin kendisine bağlılıkları ile sadakatlerini derinleştiren politikalar üretmeye karar vermiştir. Bunun yanı sıra bölgede askeri ve siyasi anlamda etkili güce sahip olan ve ABD'nin hayati çıkarlarına tehdit oluşturan herhangi bir bölgesel gücün ortaya çıkmasını engellemekte kararlıydı.⁵

Yukarıda bahis ettiğimiz üzere Irak bir bölgesel güç olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Irak aynı zamanda sekiz senelik İran ile savaş sonrasında ekonomik anlamda yıpranmıştır. Dolayısıyla petrol üretimi ile fiyatlarını belirlemekte etkili olama denklemi Irak'a yönelik en aktif baskı yöntemlerinden biri olmuştur. Nitekim Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Kuveyt'in petrol üretimindeki artışın dünya genelinde meydana getirdiği petrol fiyatlarındaki düşüş finansal anlamda Irak'ın gelirinin etkili biçimde azalmasına yol açmıştır.

Kuweyt politikasında kasıtlı olarak uygulan bu yönelim Irak'ı ekonomik anlamda zayıf düşürmeye ve kalkınma politikalarını frenlemeye yönelik olduğunu göstermiştir. Kuveyt'in söz konusu politikası ile birlikte Irak-İran savaşı sonrasında ABD ile batı dünyasında çifte tehlikeden sakındıran akım ortaya çıkmıştır. Söz konusu tehlikenin ilk şıkkı XX. İkinci yarsında itibaren petrol krizi yaşayacağını ve bu krizden çıkmak için artan petrol ihtiyacını kapatmak ancak Suudi Arabistan, Irak, BAE ve Kuveyt gibi petrol üretici ülkeler tarafından karşılanabilir. Zira petrol önemine göre sıralanan bu ülkeler

⁵ Huzam, Abdulilah; *El Kavmiye El Arabiye ve Ennidam el Alemi El Cedid*, Dar el edab, Beyrut, 1994, ss. 134-160.

dünya ham petrol rezervlerinden yaklaşık %87.85'ine sahiptirler. Başka bir ifadeyle söz konusu ülkelerin ham petrol rezervi 555.1 milyar varildir. Yanı sıra ABD ihtiyacı olan petrolün %50'sini bu ülkelerden ithal etmek zorunda kalacaktır. İkinci şık ise Irak'ın askeri gücü ile birlikte teknolojik deneyimlerinin gelişmesinin tehlikeli olduğunu vurgulamaktaydı. Zira bu gelişme önlenmezse öngörülen zaman diliminde Irak'ın bölgede söz sahibi güç haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır.⁶

Irak, bu gelişmeler neticesinde Suudi Arabistan ile Arap Ligi başta olmak üzere Arap dünyasına yönelmiştir. Irak'ın çabalarının meyvesi olarak Cidde Toplantısı gerçekleşmiştir. Toplantıda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünün "Organization of the Petroleum Exporting Countries" (OPEC) belirlediği fiyat ile hisselerle bağlılık kararlaştırılmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen Kuveyt Irak'ın meşru taleplerine karşı her hangi bir iyi niyet göstermemiştir. Kuveyt'in Irak'a yönelik tutumunda devam etmesini sertleştiren nedenlerin başında ABD'nin destekçi politikası olmuştur. Nitekim ABD gerekirse askeri müdahalede bulunacağı sinyalleri vermiştir.⁷

Ekim 1989'da Irak başbakan yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tarık Aziz Washington'a resmi bir ziyarette bulunarak ABD Dışişleri Bakanı James Baker ile görüştüktan sonra Başkan George Bush ile de görüşmüştür. Ziyaret başarılı olmalı ki hemen sonrasında başkan Bush hükümetine Irak ile iyi ve normal ilişkiler geliştirilmesi yönünde talimat vermiştir. Söz konusu talimatta şunlar yer almıştır: *"bu ilişki Ortadoğu'da istikrarın sağlanması konusunda yardımcı olabilir"*. Çok geçmeden başkan Bush 16 Ocak 1990'da bir başkanlık beyanatu açıklamıştır. Açıklamada şu cümleye yer verilmiştir: *"Irak ile ticareti arttırmak Amerika'nın çıkarlarına faydalı olabilir"*. Gerçekten de ABD şirketleri Irak'ta cazip sözleşmeler imzalamıştır. Bu anlaşmalardan biri

⁶ El ani .Fikret Namık Abdul Fettah, **El vilayat El Muttahida El Emrikiye ve Anmul Haliç El Arabi Dirasa fi Tatavvur Essiyasa El Emrikiye fi El Haliç Munzu Essemaniniyey ve afak El Mustakbal**, Matbaat El İzze, Bağdat, 2001, s 180.

⁷ El ani, **a.g.e**, s 185.

ABD'nin en ünlü inşaat şirketlerinden biri olan “Pactea” Irak'ta değeri yaklaşık 1200 milyon dolarlık sözleşmeler imzalamıştır.⁸

Ancak tüm bunlara rağmen Saddam Hüseyin rejimi ile Irak silahlanma politikasına karşı ABD basın organlarının kampanyaları giderek büyüyordu. Aynı zamanda ABD yönetimi ile komuoyunda Irak'a yönelik nasıl bir politika izlenmesi konusunda tartışmalar şiddetlenerek iki ana görüşe bölünmüştür. Birincisi Bölgede yeni bir Irak olduğunu ve onunla ilişkileri geliştirerek kontrol altına alınabilmesini savunuyordu. İkincisi ordusu ile hırslı yönetimi sayesinde güçlü Irak ABD ile batı çıkarlarına tehdit oluşturduğunu vurguluyordu.⁹

Birinci görüş çerçevesine bakıldığında Irak – ABD ilişkilerinin 1990 yılının ilk yarısında olumlu yönde mesafe kat etmesi anlaşılabilmektedir. Örneğin Şubat 1990'da ABD dışişleri bakanlığı sözcüsü doğu Avrupa'daki dikta rejimlerin çöktüğünü ancak henüz bazı ülkelerde diktatörlük devam etmekte olduğunu ve örnekleri Çin, Irak ve Libya olarak belirlemiştir. Söz konusu açıklamanın hemen ardından Irak ABD'ye resmi kanallardan açıklamayı kınayınca ABD resmi olarak özür dilemiştir. Öyle ki olaydan çok geçmeden ABD Kongresi'nin üst düzey isimlerinden bir heyet Senatör Robert Dole başkanlığında Irak'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında Saddam Hüseyin heyetle ABD basının Irak aleyhinde gösterdiği faaliyetinden rahatsızlığını bildirdiğinde heyet başkanının cevabı “Irak'ın aleyhine yazan kişinin açığa alındığını” söylemiştir.¹⁰

Buna ilaveten Saddam Hüseyin 25 Temmuz 1990'da ABD'nin Bağdat büyükelçisi Bayan April Glaspie'i bir saat içinde resmi makamına gelmesini istemesi büyükelçinin ABD dışişleri bakanlığını arayıp ne yapması konusunda istişare edinmesine engel olmuştur. Saddam Hüseyin büyükelçi ile bu şekilde görüşmesini ABD başkanı Bush'a bir mesaj olarak nitelendirmiş

⁸ Heykel, a. g. e., s. 236.

⁹ Essiyase El Emrikiye fi El Haliç El Arabi fi El Fetre ma Beyne Nikson ve Gazuv El Kuveyt 1980-1990, 15.01.2012, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec02.doc_cvt.htm

¹⁰ Heykel, a.g.e., s. 237.

ve görüşme sırasında ABD ve Irak tarihinde örnekler vererek mesajını iletmiştir.

Belki de bu görüşmenin en önemli kısmı iki ülke ilişkisi konusunda Saddam Hüseyin'in büyükelçiye şunları demesi olmuştur: “ *Savaş uzayıp ümit ettiğimiz sürede bitmeyince ülkemizin Washington ile diplomatik ilişki kurmasını ehemmiyetli bulduk. Sonunu bekledik. 1984 yılında yaptığımız da bu idi... ancak ikili ilişkilerimiz çok gerginlikler yaşadı. En önemlileri de 1986 yılında “İran GATE (Contra) “¹¹ skandalının patlak vermesiyle meydana gelmiştir... Buna rağmen Amerika başkanının elçileri vasıtasıyla ilettiği özrü kabul ettik... Daha sonra Amerikalı basın organları burnunu Irak'ın özel işlerine sokmaya başladı...*” Bu uzun girişten sonra Saddam Hüseyin BAE ile Kuveyt'in Irak halkının yaşam standartlarını aşağıya çekmeye yönelik politikalarını dile getirerek şunları ifade etmiştir: “*Kuveyt fırsatı değerlendirerek sınırlarını bizim hesabımızdan genişletmeye başladı.*” Sonra tehdit konusuna gelerek ABD büyükelçisine şunları yöneltmiştir: “ *Biz hiç bir kimseden tehdidi kabul edemeyiz, hiç kimseyi de tehdit etmeyiz. Umarız ki bu konuda Birleşik Devletler hezeyanlar esaretine düşmez. Kendisine yeni arkadaşlar aramasını tavsiye ederiz, düşmanlarını arttırsın istemeyiz...*” bu sözlerden sonra ABD'nin korkuları konusuna geçerek şöyle konuşmuştur: “*Biz Birleşik Devletlerin petrolün istikrarlı biçimde akmasının sağlanması konusundaki çıkarını anlıyoruz... Bu isteğin nedenleri vardır, biz de o nedenleri göz önünde bulunduruyoruz... Vs*”. Saddam Hüseyin'in bu sözlerine bakıldığında Irak hükümetinin ABD ile olan krize yönelik görüşünü net bizimde görebiliyoruz.¹²

¹¹ İran GATE veya Contra skandalı ABD başkanı Ronald Regan döneminde İran'ın silah açısından oldukça zor durumda ve özellikle Irak'a karşı savaşta gelişmiş silaha ihtiyacı olduğu için ABD İran ile silah anlaşması yapmıştır. ABD bunun karşılığında Lübnan'da tutuklu bulunan beş Amerikan vatandaşını serbest bırakılması yönünde anlaşma sağlamıştır. Anlaşma gereğince ABD İsrail yoluyla İran'a 3000 adet tank savar Rocket Taw ile uçak savar Hok füzeleri satmaya başlamıştır. Anlaşma yapılırken ABD Başkanı Ronald Regan ve George Bush'un başkan yardımcılığı görevindeyken yapılmıştır.

¹² Salinc, Bayar; Loran, Arile Erik; **Harb El Haliç El Melef Essirri**, Birinci Baskı, Dar Ezel Liltevtzi, Beyrut, 1991, ss. 65-72.

ABD Bağdat büyükelçisi April Glaspyie'nin cevabı diplomatik olmuştur. Nitekim Saddam Hüseyin konuşmasını bitirince Glaspy şöyle cevap vermiştir: *“mesajınızı iyice anladım. Dostluktan konuştunuz. Kanımca başkanımız Bush ulusal Bayramınızın münasebetiyle size iyi niyet ve dostluk mesajı göndermiştir. Bununla birlikte Irak'a karşı ekonomik yaptırım önerilerini konusunda Başkan ABD yönetimine reddetme talimatı vermiştir. Başkan Bush'un bana verdiği şahsi talimatı Irak ile ilişkilerimizi geliştirmek için en iyi şekilde çalışmamız gerektiği olmuştur”*.¹³

Kuveyt konusunda ise Glaspyie şunları demiştir: *“Kuveyt ile sınır sorununuzda olduğu gibi biz Arap- Arap çatışmaları konusunda net fikre sahip değiliz. Altmışların¹⁴ sonundaydım ve biz Amerikanları ilgilendirmeyen bu konu hakkında benden fikir belirtmem gerektiği istenmiştir”*.¹⁵ Petrol konusu ile ilgili Glaspy Saddam Hüseyin'e şunları iletmiştir: *“Petrol üreten bölgelerimizdeki çoğu Amerikalı bu rakamdan¹⁶ daha fazlasını bekliyorlar. Zira onlar Amerika'da petrol üreten vilayetlerde yaşıyorlar”*. Glaspy'nin bu yanıtları ABD'nin söz konusu Krize karışmaması yönünde yeşil ışık olarak algılanmıştır. Dolayısıyla bazılarına göre ABD'nin bu şekilde görüş belirtmesi Saddam Hüseyin'e kurulmuş bir tuzak olmuştur.¹⁷ Bazı uzmanlar da Saddam Hüseyin'in Bush'un mesajlarını doğru şekilde analiz edemediğini söylemektedir.¹⁸

Bu gelişmeler sırasında ABD Irak'ın Kuveyt sınırında yaklaşık 30 bin asker topladığının farkına varmıştır. Irak'ın Kuveyt'e karşı askeri harekete

¹³Tatavvur El Avda fi Mantakat El Haliç ve Asifat Essahra, 16.01.2012, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec09.doc_cvt.htm

¹⁴ April glaspyie o dönemlerde ABD'nin Kuveyt büyükelçiliğinde sekreter olarak çalışıyordu.

¹⁵ Tatavvur El Avda fi Mantakat El Haliç ve Asifat Essahra, 16.01.2012, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec09.doc_cvt.htm.

¹⁶ Saddam Hüseyin Glaspy'den petrol fiyatının (varil) 25\$ olarak belirlenmesini talep etmiştir. Saddam Hüseyin bu fiyatın çok olmadığı ile kendileri petrol fiyatının yükselmesini istemediklerini iletmiştir. Tatavvur El Avda fi Mantakat El Haliç ve Asifat Essahra, 18.01.2012, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec09.doc_cvt.htm

¹⁷ Vodvord, Bop; **El Kuvva Esrar Ma Kabla ve Bada Ezmet El Haliç**, Çeviri: Ammar Çolak ile Mahmut El Ayit, Muracaat Ali Rumman, Dar El Cebel, Beyrut, 1991, s. 178.

¹⁸ Galbraith, Peret; **Nihayet El İrak Keyfe tesebbebe El Kusur El Emriki fi İşaal Harbin La Nihayete Lehe**, Çeviri: İyad Ahmet, birinci Baskı, Eddar ElArabiye İlilulum, Kahire, 2007, s. 50.

geçmesi konusunda dönemin ABD ulusal güvenlik müsteşarı Brent Scowcroft Irak'ın İsrail'e karşı askeri müdahale yapması Kuveyt'e karşı yapmasından daha çok tehlikeli olduğuna anlaşılm. Irak'ın Kuveyt'e karşı askeri müdahale bölgedeki çıkarlarımız için tehlikeli olsa da bazı nedenlerden dolayı bizim için faydası da var şeklinde konuşmuştur. Brent Scowcroft nedenleri şöyle sıralamıştır: ¹⁹

1. Bu müdahaleyi değerlendirerek Bizimle birlikte batı dünyası zaman kayıp etmeden Irak'ın askeri gücünü gerçek anlamda sınırlama ya da ortadan kaldırma.
2. Arap Körfezi bölgesindeki dostlarımızın güvenliğini koruma isteğimizi gösterme bizimle bazı körfez ülkeler arasında meydana gelen sorunları çözebilir.
3. Körfez ülkelerine onların bizimle ilişkilerini geliştirme konusundan hoşnut olmayan ülkelerin politikalarına bağlanmamaları yönünde ikna etme.
4. Söz konusu bölgede askeri gücümüzü göstermenin yanı sıra oraya müdahale olasılığımızı bir kez daha gösterme.
5. Petrol fiyatlarını belirtmekte aktif olma. Zira önümüzdeki dönem Avrupa Birliği dönemidir ve bu durum bizi ekonomik anlamda etkiler. Siz de Arap bölgesinin Avrupa Birliği için önemini biliyorsunuz.
6. Son olarak herhangi bir Arap-Arap savaşı İsrail'e karşı Arap tutumunu bütünlüğünü sarsacaktır.

Perşembe gününün erken saatlerinde 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak ordusu Kuveyt sınırını geçmiştir. Başkent Kuveyt'e doğru ilerleyen Irak askeri güçleri kısa sürede ülkeyi işgal etmiştir. İşgalin ilk gününde Irak, Kuveyt topraklarında kendisine karşı hazırlanan bir Amerikan komplosuna karşı

¹⁹ Senaryo Etteamul maa Bağdat ve İctimaat Meclis El Emn El Kavmi El Emriki, Mukatil Min El Sahra, 18.01.2012, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec07.doc_cvt.htm

koymak üzere müdahale ettiğini açıklamıştır. İşgalin ikinci gününde El Sabah hanedanına karşı ayaklanan ve kendisinden yardım isteyen devrimcilere destek vermek için Kuveyt'e geçtiğini açıklamıştır. İşgalin üçüncü gününde tarihi hak olarak parçanın (Kuveyt) anavatana (Irak) geri döndüğü şeklinde konuşulmaya başlanmıştır.²⁰

Öte yandan ABD başkanı Bush basın toplantısı düzenlemiş, Körfezdeki ABD kuvvetlerinin savunma amaçlı bulunduğunu ve dört hedef belirlemiştir:²¹

1. Irak Kayıtsız şartsız hemen Kuveyt'ten çekilmelidir.
2. Kuveyt Emirliğinin meşru hükümetinin geri dönmesi.
3. Körfez bölgesinin güvenliği, özellikle de petrol rezervleri.
4. Amerikan vatandaşlarını koruma.

Bush'un bu basın toplantısından sonra Devrim Yönetim Konseyi (DYK) Bağdat'ta "*Kuveyt'i ilhak*" ettiğini açıklamış ve operasyonu "*kalıcı birleşme*" olarak nitelendirmiştir. O sıralarda Irak dış dünyadan bağlantılarını kesmeye karar vermiştir. Nitekim 9 Ağustos 1990'da Irak sınırlarını kapattığını ilan etmiş ve güvenlik nedenlerinden dolayı Irak'ta bulunan tüm yabancı uyrukluları tutukladığını açıklamıştır. Yanı sıra 24 Ağustos 1990 tarihinden önce Kuveyt'te bulunan tüm yabancı büyükelçilikler veya temsilciliklerin kapatılmasını istemiştir.²²

12 Ağustos 1990'da Saddam Hüseyin tüm Ortadoğu'da kapsayıcı uzlaşma önerisinde bulunmuştur. Saddam Hüseyin Kuveyt'ten çekilme konusunu Suriye Lübnan'dan çekilmesi ile İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini masaya yatırmadan tartışmanın imkânsız olduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte İsrail güçlerinin kayıtsız şartsız Filistin topraklarından

²⁰ Heykel, **a.g.e.**, s. 50.

²¹ Barhum, Mahmut; **Nafiza Ala Ezmet El Haliç Hafaya ve Hakaik**, Merkez El Faris liltasmim ve Ettibaa, Amman, 1991, s. 62.

²² Barhum, **a.g.e.**, s. 62.

çekilmesini istemiştir. Öte yandan ABD başkanı Bush İşgal kuvvetlerinin kayıtsız şartsız Kuveyt'ten çekilmesini istemiştir.²³

Irak ile ABD arasında atışmalar devam ederken Irak başkanı tüm yabancı rehineleri serbest bırakacaklarını açıklamıştır. Ancak Körfez krizi giderek derinleşiyordu. Özellikle de ABD'nin Ortadoğu'ya 200 bin asker gönderdiğini açıklamasından sonra. ABD'nin bu askeri takviyesi görüş değiştirdiğini ve savaş olasılığının kapılarda ve kesinleştiğinin sinyalini veriyordu.²⁴

Diplomatik çözüme ihtiyaç duyulduğundan bahis edilse de hızla gelişen olaylar karşısında barışçıl çözümün aşağıdaki nedenlerden dolayı imkânsız görünüyordu:²⁵

1. Irak Kayıtsız şartsız çekilmeyecektir.
2. Araplar arasında çözüm bulunmamaktadır.
3. Barışçıl çözüm yoktur.

Tüm bu şartlar ile gelişmeler esnasında savaşın tek çözüm olacağı anlaşılmıştır.

29 Kasım 1990'da Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi (GK) tarafından (678) sayılı karar çıkarılmıştır. Karar, en geç 15 Ocak 1991 tarihine kadar içeriğine Irak'ın uymaması halinde GK üyelerinin Kuveyt'te her türlü yardımda bulunma yetkisini vermiştir. Şunu da söylemekte yarar vardır ki Irak aleyhine çıkarılan ilk yaptırım karar 6 Ağustos 1990 tarihli ve (661) sayılı karar olmuştur. Fakat (678)²⁶ sayılı kararın Irak'a karşı geniş yetki verdiğinden dolayı önemi diğerlerinden fazla olmuştur. Yanı sıra bu karar

²³ Barhum, **a.g.e**, s. 68.

²⁴ Barhum, **a.g.e**, ss. 76-77.

²⁵ Barhum, **a.g.e**, s. 78.

²⁶ Kararın tam metni için Bkz: Birleşmiş Milletler Resmi Web Sitesi, 17.11.2011, <http://www.un.org/arabic/docs/scouncil/scres/res.678.pdf>.

Körfez krizini sonlandırmak üzere çözüm yöntemlerinden birinin de askeri müdahale yetkisinin BM tarafından meşruiyet kazandığı karar niteliğine sahiptir.²⁷

17 Ocak 1991'in ilk saatlerinde General Norman Schwarzkopf "Çöl Fırtınası"nın operasyonlarının başlama emrini vermiştir. Böylece Kuveyt ile Irak'ta bulunan Irak kuvvetleri ABD'nin Körfezde bulunan deniz ve hava kuvvetlerinin bomba ile füze yağmuru altında kalmıştır. ABD kuvvetlerinin ana hedefi Irak ordusunu yok etmektir.²⁸ Nitekim dönemin ABD müşterek Kuvvetleri Genel Kurumayı başkanı Powell Paul'un Pentagon'da düzenlediği bir basın toplantısında şunları dile getirmiştir: "Irak ordusuna yönelik stratejimiz basit bir stratejidir. Çünkü biz önce onu param parça eder ve öldürürüz". Bundan dolayıdır ki Körfez krizi Irak-ABD ilişkilerinin tam anlamıyla koptuğu krizdir. ABD Irak ordusunu yenerek Kuveyt'te çıkardıktan sonra bölgede askeri varlığını arttırma planını da gerçekleştirmiş olmuştur. Bunların yanı sıra Irak'ın askeri gücü ile alt yapısını yok ettikten sonra Körfez ülkeleri ile savunma antlaşmaları imzalamış ve söz konusu ülkelere oldukça büyük oranda silah satma antlaşmaları yapmıştır. Bunlara ilaveten savaşın bitiminde ABD GK'dan Irak'ın kitle imha silahlarını yok etme ve söz konusu kitle imha silahları tamamen yok edene kadar ekonomik ambargo uygulanması kararını çıkarmıştır. Bush'un başkanlık dönemi bittikten sonra Bill Clinton'un yeni ABD başkanı olmasına rağmen ABD Irak'a yönelik ekonomik ambargoya devam etmiştir.²⁹

Ambargonun devam ettirilmesinin bahanesi ise ileride Irak'ın benzeri bir saldırganlıkta bulunmasını önlemek olmuştur. Dolayısıyla Irak resmi olarak Kuveyt'in bağımsızlığını kabul etmesi gerekiyordu. Yanı sıra Irak savaş tazminatı ödemeyi kabullenmeli ve BM ekiplerinin Irak'ın nükleer,

²⁷ Simoner, Chef; **İstihdaf El İrak El Ukubat ve El Garat fi Essiyese El Emrikiye**, İkinci Baskı, Merkez Dirasat El Vehde El Arabiye, Beyrut, 2004, ss. 156-158.

²⁸ Heykel, **a.g.e.**, ss. 546-552.

²⁹ Clark, Ramsey ve Diğ.; **El İmbaratoriya El Emrikiye Safahatun Min El Mazi ve El Hazir**, Binici Cilt, birinci Baskı, Mektebet Eşşark, Kahire, 2001, s. 306.

biyolojik ve kimyasal silahlar programını önlemek üzere aramak istediği tüm yerleri söz konusu ekiplere açmaktadır. Bu taleplere göre BM Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığı veya bu silahları üretme kabiliyeti olmadığından emin olana kadar ambargoyu kaldırmayacağını açıklamıştır.³⁰ Irak Kasım 1994'te bu kararları kabul ederek Kuveyt'in bağımsız bir devlet olduğunun yanı sıra Kuveyt-Irak sınırlarını kabul etmiştir.³¹ ABD Körfez savaşı sırasında askeri yöntemlerle Irak'ta rejimi devirme seçeneğinden vazgeçtikten sonra Irak'ta içeriden bir darbe yapılacağını umut ediyordu. Ancak beklenen gerçekleşmeyince Clinton iktidarı askeri ve siyasi anlamda³² ile harekete geçerek önemli muhalif gruplardan biri olan Ahmet Celebi Irak Ulusal Kongresi ile iletişim kurmuş ve rejimi devirmeye çalışmıştır.³³

Irak halkı açısından insani yardım etkisi bile aşan bir durum haline gelmesi ile ekonomik yaptırımların şiddetinin hafifletilmesini isteyen seslerin yükselmesine rağmen ABD Irak'a yönelik ekonomik ambargoyu sürdürmeye devam etmiştir. Ambargoya yönelik giderek büyüyen uluslararası muhalefete karşılık ABD yaptırımları devam ettirmek için çabalarını arttırmıştır. 29 Nisan 1994'te ABD dışişleri bakanı Warren Christopher diğer ülkelere Irak'ın gösterdiği sahte iyi niyet imalarına kanmamalarını isteyerek şöyle konuşmuştur: *“Tehlikeler çok büyüktür, rejime şüphelenmeden faydalanma*

³⁰ Treb, Charles; **Safahatun min Tarih El Irak**, Üçüncü Baskı, Eddar El Arabiya Lilulum, Beyrut, 2006, s. 338.

³¹ Treb, **a.g.e.**, s. 341.

³² Çift yönlü sıkıştırma politikası ABD ulusal güvenlik müsteşarı yardımcısı Martin Andric'in 1993 yılında başkan Clinton'a sunduğu raporun adıdır. Rapor Sovyetleri Birliğinin dağılmasından sonra ABD'nin Orta Doğu'da izleyeceği politika önerisinden ibarettir. Rapor Irak ile İran'a büyük önem vermiş fakat ilkesel olarak bir olmasına rağmen Çift Yön politikasını uygulamakta Irak ile İran için farklı şekilde uygulamıştır. Bunun nedeni ise iki ülke arasındaki geniş farklılıktır. Zira Irak askeri anlamda yenilgiye uğramış ve zayıf durumdadır. Bu da genel anlamda İran'dan farklıdır. Söz konusu durumu esas alarak bahis edilen politika “tek yönlü sıkıştırma” politikasına dönüşerek ABD tarafından Irak'a uygulanmıştır.

³³ Konrey, Barbara; **Siyaset El İhtiva El Muzdevec El Muzilla fi El Haliç**, Mecellet Şuon siyasiye, Birinci Yıl, Sayı 4, Bağdat, 1995, s. 74.

*fırsatı sunmaya izin veremez. Ya da ticari çıkarlar ile basit anlamda yorgunluğun politikalarımızı etkilemesine müsaade etmemelidir”.*³⁴

Öbür tarafta Irak defalarca petrol ihracatına yeniden başlamak için çaba göstermiştir. Ancak bu çabalara ABD büyükelçisi Madeleine Albright yanıt vererek ABD’nin Irak’ın petrol ihracatını yasaklaması politikasına açıklık getirmiş ve aşağıdaki gibi iki aşamalı yöntem olduğunu açıklamıştır:

1. BM’nin 1990’da çıkarttığı 687³⁵ sayılı karar gereği Irak’ın nükleer silahlanma programından vazgeçmesi gerektiğini söylemiştir. Bunu kanıtlaması da ancak BM komisyonu denetiminde ve onun tarafından onaylanmalıdır.
2. İkinci aşamada Irak “uluslararası topluluğu entegre olmaya (katılmaya) hazır olduğunu” ispatlaması gerekir.

Doğrusu BM kitle imha silahları denetleme komisyonu Irak’a gitmiş ve Irak’ın gizli nükleer reaktörü olduğu suçlamaları yalanlamıştır. Ancak belirli yerlerin uzun vadeli denetime tabi tutulması konusunda Irak’ın tereddüdü ortamı yeniden germiştir. Haziran 1993’te BM denetleme komisyonu üyelerinin iki füze denemesi alanına kamera kurmaları engellenmiştir. Bu gelişmelerin neticesinde Temmuz 1993’te ABD yeni bir çatışma olasılığından söz etmeye başlamıştır. Konuyla ilgi Warren Christopher denetim komisyonunun kameraları dikmeden Bağdat’tan ayrılmasını “olumsuz gösterge” şeklinde yorumlamıştır.³⁶

ABD müttefikleri ile birlikte Irak’a baskı yapmaya devam ediyor ve uçakları Irak’ın kuzeyi ile güneyinde uçuyordu. ABD uçakları Irak uçaklarının

³⁴ Simoner, Chef; **Ettenkil Bil İrak El Ukubat ve El Kanun ve El Adale**, İkinci Baskı, Merkez Dirasat El Vehde El Arabiye, Beyrut, 1998, ss. 89-90.

³⁵ Kararın tam metni için Bkz: Birleşmiş Milletler Resmi Web Sitesi, 19.11.2011, <http://www.un.org/arabic/docs/scouncil/sres/sres687.pdf>.

³⁶ Simonz, a.g.e., s. 118.

uçuşunu yasaklayan BM kararı gereğince uçak savar sistemler ile radarlar başta olmak üzere çoğu yeri bombalıyordu. Nitekim Kuzey Irak'ta 17–23 1991 tarihinden itibaren Irak- Türkiye sınırlarında 15 Km eninde uçuşlar yasaklanmıştır. Sınırdaki Dicle nehri vadisinde 40 Km en ile 60 Km uzunluğunda toplam 2400 Km² bölgede uçuşlar yasaklanmıştır. Yanı sıra 36. paralel Kuzeyinde uçuşlar yasaklanmış ve ABD uçakları yasağı denetlemek için Türkiye'de İncirlik üssünü kullanmıştır.³⁷

Irak'ın güneyindeyse ABD ile müttefikleri uçuşa yasak bölge ilan etmişlerdir. Güneydeki yasak bölge önce 32. paralelin güneyi olarak belirlenmiş ancak 1996 yılında 33. paralelin güneyi olarak değiştirilmiştir. Böylece Güney Irak'ta uçuşa yasak bölgenin toplam mesahası 150.000 Km² olmuştur. Başka bir ifadeyle Irak'ın toplam yüzölçümünün yaklaşık 3/1'ini kapsıyordu. ABD'nin uçuşa yasak bölge ilan etmesindeki amaçlarıysa aşağıdaki gibi açıklanabilir:³⁸

1. ABD'nin iddiasına göre Kürtler ile Şii'leri korumak için Irak hava kuvvetlerinin hava sahanlığının yaklaşık %40'ını uçuşlara yasaklamıştır.
2. ABD sürekli olarak Irak'ın savunması ile silahlı kuvvetlerinin geliştirme çabalarını görüntülü bilgilerle kontrol etmek istediğini açıklamıştır.
3. Irak'ın herhangi bir büyük askeri hareketliliğine yönelik erken uyarı temin etme.
4. Devamlı olarak Irak'ın askeri kabiliyetini zayıflatma.

Uçuş yasağı konusu çoğu gözlemci ile uzmanlara göre Irak'ın ileride Şii, Sünni ve Kürt olarak üç bölgeye bölünme ihtimalinin ilk somut adımı olduğunu düşünmekteydiler.

³⁷ El Hazr, El Cevvi ala Şimal El İrak ve Cenubihi El Mubarrirat ve El Ehdaf, Aljazeera web sitesi, 03.10.2009, <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/6E2F2A85-93D3-4CB4-BD4A-1AD6658BF114.htm>

³⁸ El Hazr, a.g.e.,

ABD daha sonra Irak'ı teröre destek veren ülkelerden biri olarak ilan etmiştir. ABD başkanı Bill Clinton ile İsrail Başbakanı Shimon Peres'in de bulunduğu ve 13 Mart 1996'da gerçekleşen Şarm El Şeyh Konferansı sonrasında basına verdiği bir demeçte ABD uluslararası teröre destek veren ülkeleri sıralarken Irak'ı da bu ülkeler arasında göstermiştir.³⁹

Bunlarla birlikte ABD bir yasa çıkararak terör mağdurlarının teröre destek veren ülkelere dava açma hakkı vermiştir. Nitekim ABD çoğu zaman bunlarla birlikte insan hakları meselesini bahane ederek diğer ülkelerin iç işlerine karışıyor. Dolayısıyla ABD'nin aşırılık, radikal, terör veya teröre destek veren şeklinde nitelendirdiği ülkeleri veya güçleri çoğu zaman oldukça abartılı ve suçlayıcı biçimde göstererek bölgedeki emelleri, stratejisi ve çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanıyor.⁴⁰

Irak-ABD ilişkilerine geri dönmüş olursak Ekim 1997'de Irak aldığı bazı kararları BM'ye bildirmiştir. Bunların başında BM denetim komisyonunda özel heyette çalışan ABD vatandaşı olan üyeleri bundan böyle kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Haliyle BM ile ABD düzeyli yeni bir kriz meydana gelmiştir. Nitekim ilişkiler Körfez savaşıdan buyana giderek gerginleşiyordu. Söz konusu krize çok geçmeden yeni bir kriz daha meydana gelmiştir. O da özel başkanlık mekanlarının denetimiyle ilgiliydi. Ancak BM ile ABD tarafından uygulanan baskı politikası sonucunda kriz çözülmüştür. Kriz sırasında ABD krizi Irak'ın aleyhine büyötmek için basın organlarını ustaca kullanmış ve istediğini elde etmiştir. Böylece Irak ABD'li üyeler başta olmak üzere Uluslararası Ajansının denetimcileri ile uzmanlarının tamamını kabullenmiştir. Söz konusu gelişmelerin ardından 23 Şubat 1998'de protokol imzalanarak Uluslararası denetimciler belirlenen başkanlık mekânlarına girme hakkı elde etmişlerdir.⁴¹

³⁹ Clark ve Diğ., **a.g.e.**, s. 307.

⁴⁰ Clark ve Diğ., **a.g.e.**, ss. 307-328.

⁴¹ Blix, Hans; **Nez Silah El Irak El Gazu Bedelen min El Teftiş**, Birinci Baskı, Merkez dirasat El Vahde el Arabiye, Beyrut, 2005, s. 45.

Ancak Irak'ın bu çabaları da yetersiz olmuştur. Nitekim Temmuz 1998'de uluslararası biyolojik uzmanlardan bir grup Irak'ın biyolojik silahlarıyla ilgili açıklamaları yetersiz ve bulunan (VX)kimyasal maddesinde şüphe uyandırıyor. Aynı yılın Ağustos ayının başında Irak BM'lin ambargoyu kaldırması ile özel heyetin yeniden düzenlenmesi ve merkezinin Cenevre veya Viyana'ya taşınması isteği gerçekleşinceye kadar uluslararası ajansla işbirliğini durduracağını açıklamıştır. Ancak BM oybirliği ile Irak'ın bu kararını kınamıştır.

Aralık 1998'de "Batller" BM'ye tartışmalı rapor sunarak Irak'ın söz verdiği gibi yeterince yardımcı olmadığını ve beklenen ABD-İngiltere saldırısında hazırlıklı olmak üzere Irak'ta görev yürüten özel heyetin çekilmesini talep etmiştir.⁴²

17-20 Aralık 1998'da ABD ile İngiltere "Çöl Tilkisi"⁴³ operasyonunu başlatarak yaklaşık 100 grise füzesiyle aralarında askeri hedefler dahil Irak'ta 100 hedefe saldırmıştır. Bunların başında ABD Irak'ın silahlanma programını gizlemek için kullanıldığı şüphesi bulunan yerleri hedef almıştır. Saldırının açıklaması ise Irak'ı BM özel heyetin taleplerine boyun eğdirmeye zorlamak olduğu şeklinde olmuştur.⁴⁴

"Çöl Tilkisi" operasyonu sona erdikten sonra ABD başkanı Bill Clinton operasyonun Irak kitle imha silahları programına ağır hasar verdiğini açıklamıştır. Bununla birlikte ABD Merkez Komutanlığı komutanı General Anthony Zinni havadan füze saldırılarının %85'inin etkili ve başarılı olmasıyla birlikte istenilen hedeflerin %74'ünü imha ettiğini açıklamıştır.⁴⁵

⁴² Blix, a.g.e., s. 46.

⁴³ Çöl Tilkisi operasyonu ABD ile İngiltere'nin Irak'a karşı askeri operasyonlarla ulaşmak istedikleri hedeflerdir. Kelime anlamıyla avını yakalamak için iki çenesi arasında ısırıcaya kadar kovalamaktan vazgeçmeyen yırtıcı anlamındadır. Vekalet El Enba El Kuveyt'ye (Kona), 13. 11. 2011, <http://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?language=ar&id=977409>

⁴⁴ Terb, a.g.e., s. 342.

⁴⁵ Mahmut, Ahmet İbrahim; **Ameliyat Saaleb Essahraa Tatavvurat El Muvacehe El Askeriye fi El Haliç**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 135, Kahire, 1999, s. 172.

II. Körfez Savaşı sonrasında Irak – ABD ilişkilerinin özetine bakılırsa ABD uluslararası hukuku kullanarak Irak’a yönelik saldırılar, ekonomik ambargo, uçuş yasağı vs. politikasını açıklamıştır. ABD BM’de belirgin şekilde söz sahibi olduğundan dolayı tüm bunları BM çatısı altında gerçekleştirebilmiştir. Çöl Tilkisi operasyonu başta olmak üzere tüm olaylar ABD’nin yeni yöntem uygulayarak Irak’a karşı hedeflerini gerçekleştirmek için BM’yi kullandığı ispat etmiştir. Öyle ki ABD BM’nin müsaadesini alamadığı yerde BM’yi aşarak Kosova, Sudan ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi askeri güç kullanmıştır. ABD’nin Irak ya da Irak yönetimi ile yeni sayfa açma niyetinde olmadığını da görülmüştür. Nitekim ABD resmi söylem ve yaşanan gelişmeler ile yaşanmakta olan gelişmelerin ABD’nin Irak rejimini değiştirme gereksinimi politikasının öncekinden daha ciddi hal aldığını ve onunla yaşama ya da ilişki kurmanın imkânsız olduğunu göstermektedir.

1.1.2. 11 Eylül 2001 Olaylarından sonraki gelişmeler

ABD, kapsamlı ambargo ile Irak’ın kuzeyiyle güneyinde uçuşa yasak bölgeler oluşturmada belirginleşen Irak’a yönelik politikasının Irak rejimini ortadan kaldırmaya yetmediğini anlayınca söz konusu politikada köklü değişiklikler yapmaya karar vermiştir. Nitekim Irak’ta Saddam Hüseyin rejimini kuvvet kullanarak devirmeyi düşündüğünü açıkça dile getirmeye başlamıştır.

ABD’nin bu politikasını destekleyen ilk adımlar ABD Kongresinin aşağıda belirteceğimiz iki yeni yasayı onaylamasıyla gerçekleşmiş bulunuyordu:⁴⁶

1. Irak’ın özgürlüğü yasası “*Iraq Liberation Act*”. Söz konusu yasa 11 Eylül öncesindeki dönemde Kasım 1998’de kabul edilmiştir. Yasa

⁴⁶ Bir Grup Yazar, *El İstiratiye El Emrikiye fi El İrak Min Mandur İklimi ve Devli*, Dar El Sunavbar, Bağdat, 2008, s. 256.

Saddam Hüseyin rejimini devirebilmek için Muhalif parti ve oluşumlara medya, tanıtım ve askeri alanlarda yaklaşık (99) milyon dolar yardımda bulunma kararlaştırmıştır.

2. ABD'nin silahlı kuvvetlerinin Irak'a karşı kuvvet kullanma yetkisi yasası "*Joint Resolution to Authorize the use of United states Armed Forces Against Iraq*". Adı geçen yasa Irak ile kriz ve terörle mücadele ateşlerinin alevlendiği sıralarda Kongres tarafından 2 Ekim 2002'de çıkarılmıştır.

Ocak 2001 tarihinde ABD yeni başkanı George W. Bush ile birlikte "*Yeni Muhafazakârların*" iktidar olması beraberinden savaş ile hâkimiyet politikaları açıkça kendisini göstermeye başlamıştır. Öyle ki bu durum yaklaşık 15 sene önce Sovyetler Birliğinin çöküşüyle başlayan politik eğilimlerin yeniden su yüzüne çıkması şeklinde algılanabilir. Nitekim Oğul Bush yönetiminin eğilimleri Bill Clinton döneminde de kendini göstermiş ancak kendisinden önce Baba Bush'un ilan ettiği "*Yeni Dünya Düzeni*" doktrinini benimsememiştir. Fakat Clinton dönemi ABD çıkarları söz konusu odlunca savunma politikalarına devam edileceğini açık şekilde göstermiştir.

47

ABD'nin farklı iktidarlara ve politikalarının içerikleri kısmen değişse de genel anlamda Körfez savaşından sonra bir bütün oluşturmuştur. Hatta Oğul Bush iktidarıyla birlikte katılaşmaya başlamıştır. Nitekim 1998 yılından itibaren "*Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi*" "*Cumhuriyetçi Sağcı Akımının*" William Kristol, Richard Perle ve Paul Wolfowitz gibi bazı önemli şahsiyetleri tarafından hazırlanmıştır. Söz konusu proje⁴⁸ 90 sayfadan oluşan ve "*Yeni Yüzyılda Amerika'da Savunma Güçlerini Yeniden Yapılandırma*" başlığı

⁴⁷ Garip, Finfan; **Maazik El İmparatoriya El Emrikiye**, Birinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2008, s. 186.

⁴⁸ Projeyi imzalayanlar arasında Donald Rumsfeld, Pole Wolfwithes, Zelmay Khalilzad, John Botlun ve Frances Fukuyama. Adı geçen kişiler bu raporda düşüncelerinin ortaya koyarak ABD'nin aynı anda birden çok savaşı yürütme ve kazanma anahtarlarını açmaya çalışmışlardır.

altında sunulan bir rapordan ibarettir. Projenin stratejik hedefi ABD'nin askeri üstünlüğünü sürdürmekle birlikte rakip güçleri zayıf düşürme ve düşman rejimleri caydırmak suretiyle tek güç olarak dünya hegemonyasını elde etmektir.⁴⁹

Söz konusu proje Başkan Bill Clinton'a da sunulmuştur. Irak'ı ilgilendiren kısımdaysa Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi ve kitle imha silahlarına sahip olmakla geliştirmesini engellenmesini istemesi olmuştur.⁵⁰ Proje hazırlandıktan sonra “*Yeni Muhafazakârların*” ABD’de iktidar olmasıyla birlikte uygulamaya konulmuştur. Zira bu yönetim savunma ve ulusal güvenlik alanlarında yeni fikirler ortaya koymuştur. Bunlar ABD ulusal güvenlik stratejisinde önemli değişikliklere gitmişlerdir. Değişiklikler üç ana başlıkta ayrılabilir:⁵¹

- Askeri harcamaları arttırmak ve silahlı kuvvetleri yeniden yapılandırma.
- Ulusal güvenliğin hedeflerini gerçekleştirmekte askeri gücün rolü.
- Tehdit ve tehlike kaynaklarını belirleme.

Oğul Bush’un cumhuriyetçi yönetimi kendisinden önceki Bill Clinton’un demokratik yönetiminden daha çok savunma ile ulusal güvenlik meselelerine üstün öncelik vermiştir. Böylece “*Yeni Muhafazakârların*” söylemi çok yönlü olmuştur. Zira Ortadoğu’da daha kesin sonuçlar doğuracak politik izlenmesini istiyorlardı. İstenen politika içinde askeri müdahale yoluyla Saddam Hüseyin rejiminin de devrilmesi vardı. Çok geçmeden Pentagon ile Dünya Ticaret Merkezi binalarını hedef alan 11 Eylül 2001⁵² saldırıları meydana gelmiştir.

⁴⁹ El Cassani, İyad Hilmi; İhtilal El İrak ve Meşru El İslah Eddimukrati El Emriki Hakaik ve Evham, Dar Ezzehra, Beyrut, s 66.

⁵⁰ El Cassani, a.g.e., s. 66.

⁵¹ El arabi, Ettekrir El Stratici; 2001, Ettegyir fi Straticiyet El Emn El Kavmi El Emriki Merkez Eddirasat Essiyasiye ve El Straticiyet, 17.11.2011, <http://acpss.ahram.org.eg/ahram/2001/1/1/RARB35.HTM>.

⁵² ABD doğusunu saatıyla 11 Eylül 2001 sabahleyin şu saldırılar meydana gelmiştir:

Saldırılar ABD ile birlikte dünya genelinde şok etkisi yaratmıştır.⁵³ Bazıları olayı yeni “*Pearl Harbor*” olarak nitelemiştir. Zira olay sadece birkaç sivil uçak kaçırmaktan ibaret değil ABD aleyhine ya da ABD topraklarına düzenlenen bir saldırıydı.⁵⁴

Oğul Bush iktidarı kendi stratejisinin tanıtımını hızlandırmak için bu saldırıları değerlendirerek ABD ulusal güvenliğini tehdit eden unsurlara yönelik önleyici yöntemi kullanmaya başlamıştır. Zira saldırıları Bush “*yeni düşünce gerektiren yeni tehditlerdir*” şeklinde yorumlamıştır.⁵⁵

11 Eylül saldırılarının ertesi sabah ve saldırının sorumlusu hiç kimse öğrenmeden ABD savunma bakanı Donald Rumsfeld bakanlar kurulu toplantısında ABD’nin terörle mücadeledeki savaşında Saddam Hüseyin rejiminin ilk hedef olması konusunda ısrar etmiştir.⁵⁶

ABD Irak’a karşı öyle odaklaşmıştır ki Irak’ın El Kaide ile ilgi olmadığı kanıtlanırsa bile terörü yok etme stratejisi ne olursa olsun Saddam Hüseyin rejimini ortadan kaldırmayı içermesi gerektiğini savunmuştur. Bununla yetinmeyen Yeni Muhafazakârlar Nisan 2002’de Saddam Hüseyin rejimini devirmek için konuşmaların aşılması ve ciddi çabalar harcanması gerektiğini savunarak 2002 yılı sona ermeden Pentagon tarafından Irak’a yönelik bir savaş planının hazırlanması talebinde bulunmuşlardır. Söz konusu

-
- Saat 8.45’te Boston Havaalanından kaçırılan ve Amerikan Hava yollarına ait 11 sefer sayılı uçak New York’taki Dünya ticaret Merkezi’nin Kuzey Kulesine çarpmıştır.
 - Saat 9.03’te Boston Havaalanından kaçırılan ve Amerikan Hava yollarına ait 175 sefer sayılı uçak New York’taki Dünya ticaret Merkezi’nin Güney Kulesine çarpmıştır.
 - Saat 9.43’te Boston Havaalanından kaçırılan ve Amerikan Hava yollarına ait 77 sefer sayılı uçak Washington’ta Bulunan ABD Savunma Bakanlığı binası olan Pentagon’a çarpmıştır.
 - Dördüncü Uçak Pennsylvania’da insanların bulunmadığı bir çiftliğe düşmüştür. Bkz: Muhammed Hasaneyin Heykel, **El İmparatoriye El Emrikiye ve El İğara ale El İrak**, İkinci Baskı, Dar Eşşuruk, Kahire, 2003, 188.

⁵³ Heymenet El Muhafizin El Cudud Harp Washington El Hafiye Beyne Eddifaa ve El Hariciye, İzaat Sivisra El Alemiye, 24.12.2011, www.swisinfo.com.

⁵⁴ Bir kaç yazar, **El İmparatoriye El Emrikiye**, Cilt 3, Birinci Baskı, Mektebet Eşşuruk, Kahire, 2002, s. 35.

⁵⁵ Yeni 2002 yılı Amerikan ulusal Güvenliği stratejisi Belgesi, El Beytul Abyaz, 20 Eylül 2002, <http://www.usinfo.state.gov>.

⁵⁶ Heymenet El Muhafizin El Cudud, **a.g.e.**,

girişimlerin ardından Oğul Bush'un 1 Haziran 2002 "West Point" askeri akademisi öğrencilerine dikte hükümetler veya terör örgütleri şeklinde yaygınlaşan günümüzdeki tehditlerin özelliklerinden dolayı artık caydırıcılık esaslı eski savunma yöntemlerinin etkili olmadığını savunmuştur. Gelişen olaylarla birlikte görünen o ki ABD yeni teorisini uygulamak üzere ilk olarak Irak'ı seçtiğini açıklamıştır.⁵⁷

Ancak unutmamak gerekir ki 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD planı ilk önce Afganistan'daki Taliban iktidarını devirme, El Kaide'yi hedef alma, Usame bin Ladin'i yakalama ve Taliban rejimini Afganistan'daki Kuzey ittifakından daha yumuşak bir rejime değiştirmektir.

ABD uluslararası mahfillerin içerisi ile dışarısında oldukça etkili bir basın ve diplomasi kampanyası yürüterek uluslararası toplumu tarafından bu stratejileri veya doktrinlerine destek bulma veya kabul ettirmeyi hedefliyordu. En çok da Irak'a yönelik kuvvet kullanmayı meşru kılacak GK tarafından bir karar çıkarmayı hedefliyordu.⁵⁸

ABD ile müttefiki İngiltere Irak'ın Nijer'den nükleer ithal etmek üzere anlaştığına dair kanıtların olduğunu, Irak'a bağlı bir terör şebekesinin olduğunu ve Irak istihbaratının 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiren kişilerden biri ile görüştüğü gibi iddialarda bulunarak Saddam Hüseyin ile 11 Eylül saldırıları arasından bir uyduruk bağ kurmaya çalışmışlardır.⁵⁹

Dolayısıyla Oğul Bush'un Ocak 2002'de yaptığı "*Birliğin Durumu*" mesajında şunları ilan etmiştir: "*Tehlikeler artmaya devam ederken olayların meydana gelmesini bekleyecek değilim. Tehlikenin daha fazla yaklaşırken bir*

⁵⁷ Halet Ettedehhul El Askeri El Emriki, Ettakrir El Strateji El Arabî 2002–2003, Merkez El Ahram Lildirasat Essiyasiye ve Eddevliye, 21.12.2011, <http://www.acpss.ahram.org.eg/ahram.htm>.

⁵⁸ Bir grup yazar, **İhtilal El Irak El Ehdef ve ennetaic ve El Mustakbel**, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, İkinci Baskı, Beyrut, 2004, s. 7.

⁵⁹ Berd, Robert; **Ettarik İla Ettessettur Huva Ettarik İla El Harap**, El Mustakbal El Arabi, Sayı 294, Ağustos 2003, s. 77.

*kenarda durmayacağım... Terörle savaşımızda yeni bir başlangıç gerçekleşiyor. Bekli de bu hamle gözümüz önünde son bulmayacaktır...*⁶⁰

Oğul Bush mesajına böyle devam etmiştir : “Adaletle acımasızlık ve suçluyla suçsuz arasında tarafsızlık olması imkânsızdır. Biz hayır ile Şer arasında gerçekleşen bir çatışmanın içinde bulunuyoruz. Amerika da şerrin adını koyacaktır. Siz de ya bizimle olacaksınız, dolayısıyla şerrin karşısında, ya da karşımızda olacaksınız, dolayısıyla kötülük yapanlara destek vermiş olursunuz. Başka bir ifadeyle teröristlerin da kendisi... Şerre karşı bir savaş olarak da bu savaş sonsuz olacaktır”.⁶¹

ABD “ şer eksen”⁶² denilen yeni stratejisinde bazı ülkeleri “şer listesine” koymuştur. Söz konusu ülkeler Irak, İran ve Kuzey Kore olmuştur. Bu bağlamda Oğul Bush’un uzun vadeli planının bir sonraki aşaması Irak’a karşı askeri güç kullanarak rejimi devirmek olmuştur. ABD savunma bakanı rumsfeld “*sorun Bin Ladin’den daha büyüktür*” ve ABD “*Irak’a işaret ederek teröristlerin yaşadığı bataklığı kurutmalıdır*” açıklamasında bulunmuştur.⁶³

ABD’nin o dönemde Irak’a karşı daha çok baskı yapmaya başlamasının arkasında uluslararası toplumda yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Özellikle de 11 Eylül saldırılarının ABD’nin düşüncesinde büyük değişikliğe yol açmıştır. Bununla birlikte Oğul Bush yönetiminde koyu sağcı cumhuriyetçi muhafazakârlar ile yeni muhafazakârların büyük ölçüde söz

⁶⁰ Bir grup yazar, **El Arap ve EL alem Bade Ahdas 11 Eylül 2001**, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Birinci Baskı, Beyrut, 2002, s. 231.

⁶¹ 1 Haziran 2002 tarihinde West Point akademisi mezuniyetinde başkanlık konuşması.

⁶² Yahudi yazar David From “Doğru Adam” adlı kitabında Oğul Bush’tan bahseden onun Şer Ekseni terimini ürettiğini ifade ederek özellikle ekonomi ile ilgili konuşmalarında bu terimi kullandığını dile getiriyor. From Oğul Bush’un İslam Dünyasına karşı aşırıya kaçmamasını da eleştirerek şunları ifade ediyor: “Bush’un Irak’a karşı savaşının mantıklı açıklaması, yeni istikrar sağlamaya çalışmasıdır. Zira bunu sağlarsa geçmişte Osmanlılar ve Romalılar gibi güçlerden daha çok Orta Doğu’ya tamamen hâkim olacaktır. Enis EDDİGİDİ, **Tarih Boş Essirri El Esvet ve Rical El Beyt El Abyaz**, Birinci Baskı, Dar El Kitab El Arabi, Kahire, 2004, s. 64.

⁶³ Bir grup yazar, **İhtilal El Irak El Ehdef ve ennetaic ve El Mustakbel**, s. 65.

sahibi olmalarıydı. Zira bunlar istenilen sonuçları almak için ABD'nin askeri güç kullanmasından yanalardı.⁶⁴

Irak'ı silahsızlandırma komisyonu uzmanı Scott Reater'in tüm raporları ve açıklamalarında 1995 yılına dayanan erken tarihlerde geçek anlamda Irak'ın silahsızlandırıldığını savunmuştur. Scott "Irak dışleri sökülmiş bir kaplandır" ifadesini kullanmıştır. Buna rağmen ekonomik ambargo, Amerikan hava devriyeleri, füzeler ve akıllı bombalar ile saldırılar⁶⁵ ve ABD medya organlarının Irak karşıtı acımasız basın kampanyası devam etmiştir. Bunlar ağırlıklı olarak kitle imha silahları ve tehlikesi, Saddam Hüseyin'in dikte rejimi ve yerine demokratik bir rejimin getirilmesi gerektiğini ve/ veya terör ile teröre destek verenlerle mücadele konularına önem veriyordu. Basın organları sayesinde Saddam Hüseyin rejimi ile ABD ve batı dünyasına düşman gözüyle bakan terör şebekeleri arasında bağlantıların sesler yükselmiştir.⁶⁶

Bunlarla BM kitle imha silah denetimcilerinin yeniden Irak'a dönmesi çağrıları arasında ABD müzakerelerin başarısız olduğunu ABD savunma bakanlığı olan Pentagon'dan bir savaş planının sızdırılması şeklinde bir sonraki aşamanın adını koymuştur. Plan merkez komutanlığından New York Times gazetesine sızdırılmıştır. Florida eyaletinde Tamba belgesinde ABD Irak'a yönelik bir askeri müdahale yapması sırasında kuvvet kullanma planının detaylarını içeriyordu. Belgeye göre saldırı hava, kara ve deniz olmak üzere üç yönden yapılarak karış koyacak her türlü Irak Direnişini yok ederek Saddam Hüseyin Rejimini devirmeyi planlıyordu. Belge saldırı sırasında 250 bin asker ile deniz piyadesinin (Marines) görev alacağını da içeriyordu. Bunların yanı sıra sekiz ülkeden havalanan yüzlerce uçak Irak'ta bulunan binlerce hedefi bombalayacaktır. Hedeflerin arasında havalimanları,

⁶⁴ Bir grup yazar, **Sinaat El Karahiye fi El Alakat El Arabiye – El Emrikiye**, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2003, 284.

⁶⁵ Simoner, **a.g.e**, s. 284.

⁶⁶ El samarrayi, Macit; **El Harp Ennefsiye fi El Muhattat El Askeri El Emriki Dıdda El İrak**, ceridet Eşşark El avsat, 21.12.2011, <http://www.asharqalawsat.com/leader.asp?section=3 &artic=116118&issueno=8648>

yollar, köprüler, iletişim merkezleri, depolar ve fabrikalar gibi çok sayıda stratejik ve lojistik yerler bulunuyordu. Belge planı yapılan saldırıyla ilgili başka detaylar içermemiştir.⁶⁷

Ancak Irak BM'nin isteklerini yerine getiriyordu. Nitekim çıkarıldığı tarihten itibaren 30 gün içinde Irak'ın tüm kimyasal, biyolojik, nükleer ve küme bombaları yapma veya geliştirme programlarının yanı sıra insansız hava uçakları gibi ulaştırma sistemleri vs. konulardaki faaliyetlerini net biçimde açıklayan rapor sunmasını isteyen GK'nın 8 Kasım 2002'de çıkardığı 1441 sayılı kararını kabul etmiştir. Gerçekten de Irak tanılan süre bitmeden birkaç gün önce raporu vermiştir. Rapor 12000 sayfadan oluşuyordu ve bu hacimde bir ülke tarafından BM'ye sunulan ilk rapor olduğundan dolayı tüm Dünyayı şaşırtmıştır.⁶⁸

Irak'ın BM'nin söz konusu kararını kabul etmesinden sonra ilk BM denetim komisyonu 27 Kasım 2002 tarihinde Irak'a girmiştir. Komisyon başkanı Hans Blix, tüm denetilmesi istenilen yerlere hızlıca ulaşılması başta olmak üzere Iraklıların oldukça yardımcı olduğunu söylemiştir. Ancak ABD Körfez bölgesinde askeri takviye yapmaya devam ederek Irak'a yönelik kuvvet kullanma ihtimallerini yükseltiyordu. Bununla birlikte ABD ile müttefiki İngiltere Irak'ın silahlarla ilgili raporunun yetersiz olmasıyla BM'nin 1441 sayılı karara uymadığını savunmuşlardır.⁶⁹

BM'nin kabul ettiği 1441 sayılı kararın tabiri caizse otomatikman kuvvet kullanmayı öngörmediğini ifade etmekte da yarar vardır. Nitekim ilgili kararın metnine bakıldığında *“Eğer Irak sorumluluklarına sadık kalmazsa... karar verme yetkisi Güvenlik Konseyine mahsustur”*.⁷⁰

⁶⁷ Simoner, **a.g.e**, s, 287.

⁶⁸ Edduri, Muhammed; **Ellube İntehet Min El Umam El Muttahida İla El Irak Muhtellen**, Birinci Baskı, El Merkez Essekafe El Arabi, Eddar El Beyza, 2004, s 138.

⁶⁹ Blix, **a.g.e**, ss. 104-118.

⁷⁰ Simonz chef, **İrak El Mustakbel Essiyase El Emrikiye fi İadet Teşkil Eşşark El Avsat**, Çeviri: Sait El Azm, Birinci Baskı, Dar Essaki, 2004, s 353.

Yukarıdaki verilerin özetine bakılırsa Irak'ın BM kararlarına uyup uymayacağına bakmaksızın ABD açık veya gizli stratejisini gerçekleştirmek üzere Irak'a yönelik kuvvet kullanmaya kararlı görünüyordu. Böylece 1990 II. Körfez Savaşından sonra ABD ile Irak ilişkilerinin tam anlamıyla kesildiğini söylemek de mümkündür. Oğul Bush'ın Yeni Muhafazakârlarla birlikte iktidar olması bu kesilmenin şiddetinin arttığı ve zirveye çıktığı dönem olmuştur. Zira ABD bölgede askeri varlığını güçlendiriyor, Irak'a yönelik askeri müdahale ile savaş açma ve Saddam Hüseyin rejimini devirme imalarıyla açıklamalarını artıyordu.

1.2. ABD'NİN IRAK İŞGALİ 2003 VE STRATEJİK BOYUTLARINA BAKIŞ

1.2.1. Savaş Hazırlıkları ve rejimin devrilmesinde Muhalefetin Rolü

ABD görüşüne göre istikrarlı ve tamamen tehlikesiz bir devlet haline gelmesi için Irak halkına yardım etmek için ABD'nin bölünmüş Iraklı muhalif grupları birleştirmesi ile güçlendirmesi gerekiyordu. Böylece muhalefet Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesine rol oynayabilir ve Saddam sonrası istikrarlı bir hükümet kurmada katkıda bulunabilirdi. Dolayısıyla ABD olabildiğince Iraklı muhalif grupları kapsayarak onlara ekonomik destek, lojistik yardım, kurumsal eğitim ve teknik uzmanlık konularda destek vermesi gerektiğini düşünüyordu. Söz konusu destek karşılığında Bu gruplar Saddam Hüseyin rejimini devirme ve yardımları Irak'a aktarma konularında açıkça taahhütte bulunmalıydılar.⁷¹

ABD buna dayanarak Eylül 2002'de "*Özgür Iraklılar*" diye adlandırdığı gruplar nezdinde Zelmay Halilzad'ı olağanüstü büyükelçi olarak görevlendirmiştir. Halilzad ABD ile Iraklı Muhalif gruplar arasında bağlantı kuran ve koordinasyonu sağlamakla görevliydi. Bu gelişmeye bakıldığında ABD psikolojik savaş kapsamında Irak rejimine baskıları arttırmak adına Irak

⁷¹ Hoznbul, Mark; Michel iskov ve Thomas İvan; **Tariik Çini Ettavil Nahva El Harp**, Newsweek El Arabiye, 11 Kasım 2003, s. 18.

muhalefetine büyük önem vermeye başladığı anlamını geliyordu. Bununla birlikte Saddam Hüseyin'i devirdikten sonra Irak'ın siyasi oluşum bir görüntüsünün işaretiydi. Nitekim ABD Irak muhalefetine Londra Konferansına tam destek vermiştir.⁷²

II. Körfez Savaşının sona ermesiyle birlikte ABD Saddam Hüseyin'e muhalif olan grupları toplamak ve bir araya getirmek için sınırlı çaba harcamıştır. Ancak ABD muhalefete gerçek destek veya muhalif askeri operasyonlara doğrudan askeri destek vermemiştir. Neredeyse Irak içinde hiçbir varlığı olmayan muhalefet ABD içinde büyük önem kazanmaya başlamıştır. ABD Kongresi 1998 yılında Irak'ın özgürlüğü adına bir yasa veya karar çıkarmıştır. Yasa gereği muhalefete 97 milyon dolarlık askeri malzemenin yanı sıra farklı ve basit ölçüde destek verme yetkisini vermiştir. Binaenaleyh Clinton yönetimi en azından siyasi söylemde Irak muhalefetine kucak açmıştır. 1999 yılında ABD Kongresi bu desteğe milyonlarca dolar veya doğrudan destek verme de eklemiştir. Bush yönetimiye bu bağlamda Saddam Hüseyin rejimini devirmek üzere tüm Iraklı muhalifleri destekleme kararı vermiştir. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde Oğul Bush muhalefetin faaliyetlerini desteklemek için onlara 4 milyon dolar tahsis etmiştir.⁷³

Irak Muhalefetiye Saddam Hüseyin rejimini devirmek için etkili olamamıştır. Belki de varlığı rejimi güçlendirmiştir. Rejim en çok Sünni kesimden belirli ölçekte destek almıştır. Ancak bu kesim tarafından aldığı destek artık artıyordu. Zira onlar ülkede Şiiler ya da Kürtlerin söz sahibi olmasından korkuyorlardı. Bu korkular özellikle rejimin karşısına geçtikleri takdirde rejime gerçek tehdidi oluşturan, rejimin en büyük destekçileri arasında etkili olmuştur. Şaşırmamak gerekir ki rejim bu kesimin sadakatini

⁷² Kemal, Muhammed; **Bernamec Boş Lidaam Eddimokratiya fi Eşşark El Avsat**, Melef El Ahram El stratiji, Sekizinci Sene, Sayı 93, Eylül 2002, s. 99.

⁷³ Kiraat Stratijiye, **El Vakiye Mihver Essiyase el Hariciye Li idaret Boş**, altıncı Sene, Sayı 9, Eylül 2001, s. 9.

devam ettirmek için Şiilerin ülkeyi kontrol etmesi fobisi ile Irak'ın bölünmesi korkularını sürekli dile getiriyordu.⁷⁴

ABD müttefikleri arasında da aynı korkular etkili olarak ittifak devletleri arasındaki bağların zayıflatması kuşkuları yaratıyordu. Nitekim Suudi Arabistan muhalefetin başarılı olması halinde Irak'ta Şiileri etkili olasılığını arttırarak bölgenin istikrarını sarsacağından endişeliydi. Türkiye de bölgedeki Kürtlerin siyasi beklentileri ile askeri kudretlerinin artacağına yol açabilecek herhangi bir planın uygulanma ihtimalinden rahatsızdı. Bu korkular özellikle bölge dışında daha etkiliydi. Nitekim ABD'nin Avrupalı müttefikleri muhalefete karşı herhangi bir sorumluluk üstlenmeyi reddediyorlardı. Rusya ile Çin iç istikrarı bozacak herhangi bir ABD girişimine karşı oldukça hassas davranıyorlardı. Açıkçası Rusya ile Çin böylesi bir girişimin bölgede örgütlenmiş muhalif gruplar için teşvik edici olmasından korkuyorlardı. Zira her iki ülkede merkezi hükümete muhalif olan azınlıkları bulunmaktadır.⁷⁵ Dolayısıyla rejimi devirmekte Irak muhalefetinin olumlu rolü olsa da faaliyeti sınırlı kalmıştır.

Ancak ABD'nin Irak muhalefetine olan desteği öncelerine nazaran biraz artmıştır. ABD yetkilileri ile muhalefet temsilcileri arasında görüşmeler ve iletişim devam etmiştir. BM'nin 1441 sayılı kararının ardından ABD'nin Iraklı muhalif gruplara desteği zirveye ulaşmıştır. Nitekim ABD başkanı iki karar vermiştir. Birincisi 12 Iraklı muhalif gruba yaklaşık 92 milyon dolarlık mali yardımda bulunmakla ilgiliydi. Söz konusu miktar ABD Kongresinin 1998 yılında çıkardığı “*Irak'ın Özgürlüğü Yasası*” çerçevesinde Irak muhalefetine tahsis edilen paradan arta kalan miktardı. İkinci karar ise “Ulusal Irak Kongresi” hareketine altı muhalif grubun eklenmesine ilişkin karardı. Söz konusu ikinci karar yeni katılan altı grubun Irak muhalefetinin Amerikalı

⁷⁴ Maahed Washington Lidirasat Eşşark el Ednee, **Ahcar Domino ve İhtimalat Eddimukratiye fi Eşşark El Avsat ma Baade Saddam Hüseyin**, 2003, 17.12. 2011, www.sharalarabi.org.uk.

⁷⁵ Byman, Daniel; **Proceed With Caution: US Support for The Iraqi Opposition** .The Washington Quarterly ,Vol 22 No .3, 1999. S. 26

yetkililerle birlikte yürüttüğü muhalefet faaliyetlerine katılmaya dahil olmak ve ABD'nin mali desteğini almaya hak kazanmalarını amaçlıyordu.⁷⁶

Bu kararlarla birlikte ABD'li karar vericileri Saddam Hüseyin rejimini devirdikten hemen sonra Irak'ı yönetecek askeri yönetici görevlendirme ihtimali olmadığı yönde açıklamalarda bulunmuşlardı. ABD'li yetkililerin bu yöndeki açıklamaları Irak muhalefetini tatmin ederek ABD ile birlikte Saddam Hüseyin rejimini devirmekte yardımcı olmaları ve aktif rol oynamaları için teşvik etmeye çalışıyordu.⁷⁷

ABD'nin Irak'a yönelik baskıların arttığını gören muhalefet 2002 yılında iki konferansta toplanmışlardır. Birinci ve daha önemlisi Temmuz 2002 Londra konferansı olmuştur. Konferansa çok sayıda sürgünde yaşayan eski Iraklı subay katılmıştır. Kapsamlı ve hummalı çalışmalar sonrasında Londra konferansı 17 Aralık 2002'de sona ermiştir. Konferansın kitle imha silahlarından arındırılmış demokratik, parlamenter, çoğulcu ve federal sisteme dayalı bir devlet kurma fikrini benimsemiştir. Zira federal yapı esas itibarıyla uluslararası hukuk çerçevesinde Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri ve “*Kürt sorununun*” çözülmesinde uygun yöntemdir. Bununla birlikte 65 üyeden oluşan koordinasyon ve izleme komitesi kurulmuştur. Komitenin en belirgin özelliklerinden biri de üyeleri içinde iki eski subay “Vefik Samarrayi ve Mişaan El Cuburi” ve üç kadın barındırması olmuştur. Konferans Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi sonrasındaki dönemle ilgili iki belge de yayınlamıştır. Belgelerde aşağıdaki üç tehlikeli özelliğe sahip olan bir dikte yönetimle Irak halkının başına felaketler geldiğini vurgulamıştır: Yönetimde diktatörlük, Etnik ve dini ayırım ile baskı ve son olarak da mezhepsel ayırım. Dolayısıyla ülke yönetimi için uygun siyasi alternatifi olmalıdır.⁷⁸

⁷⁶ Ettakrir El Stratiji El Arabi, **2002-2003, el İrak Min Nakl Essiyada İle el Hukume El Muvakkate**, Merkez El Ahram Lildirasat El Siyasiye ve el Stratijiye, Kahire, 2003, s. 33.

⁷⁷ Schmitt, Eric; **The Struggle For Iraq: Reconstruction; Us generals fault Ban on Hussein's Party**, New York Times, Nisan 21, 2004, s. 11.

⁷⁸ Schmitt, a.g.e.,

Tablo 1. Londra Konferansına Katılan Ana Muhalefet Grupları:⁷⁹

Sıra	Siyasi Oluşumun Adı	Kuruluş Tarihi	Siyasi Oluşumun Başkanı	Siyasi Görüş
1	Irak Ulusal Kongresi	1992	Ahmet Çelebi	Irak içi ile sürgünde olan İslami, Komünist ve Milliyetçi akımlarından oluşan bir muhalefet koalisyonudur. Merkezi Londra ve İngiltere tarafından desteklenmektedir.
2	Kürdistan Demokratik Partisi	1946	Mesut Barzani	Kürt Milliyetçiliği ile tanınmış, Türkiye ve ABD ile iyi ilişkiler geliştirmiş fakat İran ile sorunlu ilişkiler bulunmaktadır.
3	Kürdistan Yurtseverler Birliği	1975	Celal Talabani	Liberal akıma yakındır. İlişkileri İran ve ABD ile iyidir. Fakat Türkiye ile sıkıntılı görülmektedir.
4	İslami Devrim Yüksek Konseyi	1982	Ayetullah Muhammed Bakır El Hekim	İran İslami Cumhuriyete benzer bir rejim oluşturmayı hedefliyor. ABD'nin Irak'ta rejimi devirmeye yönelik politikasını desteklediğini ilk olarak Eylül 2000'de ilan etmiştir.
5	Anayasal Kraliyet Hareketi		Şerif Ali Bin El Hüseyin	Birçok parti ve bağımsız şahsiyetten oluşan hareket kendisini toplumsal ve birlikçi olarak tanımlamaktadır.
6	Ulusal Uzlaşma Hareketi	1976	İyad Allavi	Merkezi Londra ve altı sivil ile bir subay tarafından kurulan oluşum Baas Partisi eski mensupları tarafından kurulmuştur. İnsan Haklarını koruyan demokratik çoğulcu bir sistem oluşturmayı hedefliyor. Hareket Mart 2002'de Beyrut'ta gerçekleşen Arap Ligi zirvesine seslenerek Saddam Hüseyin'i devirmek için yürüttüğü Mücadelede destek istenmiştir. Hareket ABD savunma bakanlığının Şahinleri tarafından destek bulmaktadır.

⁷⁹ Ettakrir El Stratiji El Arabi, **2002-2003, el İrak Min Nakl Essiyada İle el Hukume El Muvakkate**, Merkez El Ahram Lildirasat El Siyasiye ve el Stratijiye, Kahire, 2003, s. 36.

Yukarıda bahsedildiği üzere Irak'ta rejimi devirerek değişim yapma konusunda ABD iradesiyle Iraklı Muhalif grupların arzuları aynı yönde birleşmiştir. Ancak ABD'nin Irak'ı işgal etme konusundaki ana hedef ve stratejileri aşağıda sıraladığımız gibiydi:

1.2.1.1. Ekonomik Nedenler

ABD stratejik anlayışında Irak'ın önemi jeopolitik konumu ile kalmamıştır. Nitekim Irak ekonomik anlamda doğal zenginliklerinden dolayı ABD için büyük önem taşımaktadır. Söz konusu zenginliklerin başına petrol gelmektedir. Bunun yanında Körfez Ülkelerinden biri olduğundan dolayı ticari anlamda önem taşıdığı için ABD ile İngiltere başta olmak üzere batılı güçlerin sürekli kontrol etmeye çalıştıkları ülkelerden biridir. Irak'ın ekonomik önemini göz önünde bulundurarak bu başlığı iki şıka ayırmak mümkündür:

a: ABD stratejik anlayışında Irak petrolünün önemi.

b: Irak'ta doğrudan yapılan yabancı yatırımcılar.

1.2.2. ABD Stratejik Anlayışında Irak Petrolünün Önemi

Petrol başta olmak üzere Irak'ın ekonomik önemi sahip olduğu doğal kaynaklara dayanmaktadır. Zira petrol savaş veya barış dönemlerinde hayati öneme sahip olmasıyla birlikte gelişmiş ülkelerin sanayisi için bel kemiği konumundadır. Yanı sıra Irak ithalatı ve sürekli artan tüketimi ile önemli piyasalardan biridir. Dolayısıyla Irak ABD stratejik anlayışında önemli bir yere sahip olması doğaldır.

ABD'nin Irak'taki çıkarlarının belli bir döneme ya da olaya bağlı olduğunun düşünlenler yanılır. Zira tarihin herhangi bir sayfasına bakılırsa ABD'nin Irak'taki çıkarlarının XIX. Yüzyılın sonlarına dayandığının görmek

mümkündür.1889 yılında ABD hükümeti Bağdat'ta John Henry'i konsolos olarak görevlendirmeye karar vermiştir. O dönemden bu yana Irak ABD stratejisi içinde önemli yere sahip olmuştur. Öyle ki ABD siyasi literatüründe temel ülkelerden biri ve Orta Doğu anahtarlarından biridir.⁸⁰

Irak petrolüne gelince ABD I. Dünya Savaşı'nın akabinde Musul petrolünden imtiyazlar alma taleplerinde bulunmaya başlamıştır. Osmanlı'nın mirası İngiltere ile Fransa arasında paylaşıldıktan sonra ABD bölgedeki petrolden payına düşen hisseye talep etmeye başlamıştır. Mayıs 1919 Paris Barış Konferansı'nda ABD Irak başta olmak üzere bölge petrolünün önemini resmi olarak tekrar dile getirmiş ve petrol alanlarında yatırım yapmak için ABD'li petrol şirketlerin katılmasını talep etmiştir. Gerçekten de ABD'li petrol şirketler grubu, Langlubirshan, Royal Dutsch Shell ile 1922'de Amerikan ortaklık ilkesine dayanılarak anlaşmaya varılmıştır.⁸¹

Bununla birlikte ABD Mezopotamya'da İngiliz petrol şirketleriyle rekabet edebilmeleri için ABD'li petrol şirketlerinden bir kitle oluşturarak adını "Yedi Kız Kardeş"⁸² belirlemiştir. Böylece ABD ile İngiltere ve Fransa arasında petrol müzakere ve görüşmeleri başlamıştır. Müzakerelerin temel noktası ABD'nin İngiltere ile Fransa'nın bölgedeki petrol tekelinden vazgeçmelerinin yanı sıra yerine "*Açık Kapı Politikası*"⁸³ uygulamasının getirilmesini istemiştir talep etmesi olmuştur.⁸⁴

⁸⁰ El allaf, İbrahim Halil; **Mevki El Irak fi El Stratijiye El Emrikiye El Muasira**, Ulum İnsaniye Dergisi, Sayı 29, Temmuz, 2006, s. 1.

⁸¹ Mustafa. Ahmet Abdurrahim, **El Vilayat El Muttahida ve El Maşrik El Arabi**, Alem el Maarife, Kuveyt, 1978, s. 14.

⁸² Yedi Kız Kardeş: XX. Yüzyılın altmışlarına kadar ABD'de petrolün araması, rafinesi ve pazarlamasını kontrol eden büyük petrol şirketleridir. Bunlar Amerikan Texaco, New Jersey, Amerikan Exxon, Amerikan Mobil Oil, Amerikan Shelf Oil, Amerikan Socal ve Hollandalı-İngiliz Schell. Bkz: Milafic ve Bloşar; **Şerikat Ennaft El Alemiye**, Tercumet Raşad Mehdi Haşim ve Abulvehab İzzet Muhammed, camiaat El Musul, Musul, 1985, s. 7.

⁸³ Açık Kapı Politikası: Irak'ta petrol imtiyazlarına önem veren tüm şirketlere kapıların açık bırakılması anlamındadır. Yanı sıra bu politika Osmanlı'dan koparılan ve İngiliz mandasına bırakılan topraklarda ABD'nin çıkarlarını korumayı hedefliyordu. Detaylı bilgi için Bkz: İbrahim

1928 yılında İngiltere, Fransa ve ABD Orta Doğu haritası üzerinde anlaşarak Kuveyt hariç Irak, Arap Yarım Adası, Filistin, Lübnan ve Suriye çevresinde kırmızıçizgiler çekilmiştir. Dolayısıyla anlaşmanın adı Kırmızı Çizgi Anlaşması olmuştur.⁸⁵ Her Üç ülkenin imzaladığı anlaşma dünyada en büyük petrol imparatorluğunun temelini atmıştır. Anlaşma hisseleri eşit olarak İngiliz – İran petrol şirketine %23.75, Hollandalı Shell Grubuna %23.75, Fransa petrol şirketine %23.75, Amerikan Grubuna %23.75 ve Kolbankiyan'a (Ermeni Simsar) %5 hisse vererek Irak Petrol Şirketini kurmuştur.⁸⁶

İngiltere'nin siyasi bağımlılığından kurtulduğu ve ekonomik bağımsızlık için mücadeleye başladığı 14 Temmuz 1958 devrimine kadar sürmüştür. Yeni rejim yabancı petrol şirketlerinin imtiyaz bölgelerinin %60'ını Irak'a bırakmalarını istemesinin yanı sıra üretimi iki katlama ve Irak'ta petrol rafineleri inşa etmelerini talep ediyordu. Üç yıl süren hummalı müzakereler sonunda Irak 80 numaralı yasayı çıkararak yabancı petrol şirketlerinin yatırım yapmadığı ve Irak hükümetinin yatırım yapmasına veya ona devirmeyi kabul etmediği arazilerin % 99.5'ine el koymuştur.⁸⁷

Temmuz 1968'de Baas Partisi Irak'ta iktidar olunca ABD'li petrol şirketlerinin Irak petrolünü kontrol etme emelleri boş çıkmıştır. Zira 1964'te kurulan Irak Ulusal Petrol Şirketi (INOC) bölgedeki emellerini gerçekleştirmek için bulunan Sovyetler Birliği ile 1969 yılında anlaşmıştır. Bunun sayesinde

Halil El Allaf, **El Irak ve El Vilayat El Muttahida El Emrikiye**, dirasat Fi Ettarih ve Essiyase ve Ennaft ve Ettalim, silsilet Şuon İklimiye, Merkez eddirasat El İklimiye, Musul, Sayı 71, Temmuz, 2006, s. 19.

⁸⁴ Bircas, Hafız; Essiraa Eddevli Ala Ennaft El Arabi, İkinci Baskı, Beysan Lilnaşr ve Ettevzii, Beyrut, 2005, s. 236.

⁸⁵ Kırmızı Çizgi Anlaşması: Kasım 1928'de ABD, İngiltere ve Fransa arasında imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Orta Doğunun kırmızı çizgide belirlenen bölgesi içinde üyelerden her biri diğerleri ile görüşmeden tek başına herhangi bir faaliyette bulunamaz. Yanı sıra İngiltere yasalarının bu anlaşmada esas alınacağı kararlaştırılmıştır.

⁸⁶ Aclan, Muhammed; **El Petrol ve El Arap**, Dar El Farabi, Beyrut, 1974, s. 160.

⁸⁷ Bir grup yazar, **Tarih El Vuzarat El İrakiye fi El Ahd El Cumhuri 1958-1968**, Beşinci Cilt, Birinci Baskı, Beytul Hikme, Bağdat, 2002, s. 107.

Irak Sovyetler Birliği desteği ile 1 Haziran 1972’de petrolünü kamulaştırma başarmıştır.⁸⁸

Irak’ın 1972 yılında kendi petrolünü millileştirme adımı ABD’nin bölgedeki petrol çıkarlarını güvence altına almak için harekete geçiren dış faktör konumunda olmuştur. Dolayısıyla ABD millileştirme kararına “ABD hayati çıkarlarını tehdit eden tehlikelere” karşı belirli kriterlerle karşı koymuştur. Dönemin ABD savunma bakanı olan William Berry bakanlığının düzenlediği bir raporun başında şunları önermiştir: “*Bir taraftan ABD bölgedeki hayati çıkarlarını korumak, diğer taraftan bölgenin güvenlik ve istikrarını tehdit edebilecek değişkenlere karşı koyabilmek askeri müdahale olanağı mevcuttur*”.⁸⁹

Arap- İsrail savaşı ile birlikte 1973 yılından itibaren petrol oldukça önemli stratejik boyut kazanmıştır. Nitekim ABD ile batı dünyasının İsrail’in yanında saf aldıkları için Arap ülkeleri onları cezalandırmak için petrolü ekonomik silah olarak kullanmışlardır. Aynı zamanda OPEC de petrol fiyatlarını 4 kat yükseltmiştir. Dünyanın petrole olun talebinin arttığı bir dönemde meydana gelen bu olaylar kapitalist ülkeler başta olmak dünya ekonomisine büyük bir darbe olmuştur. Zira dünyada büyük bir ekonomik durgunluğa yol açmıştır. O günden bu yana petrol ABD muhayyilesinde temel ürün olmakta çıkararak dünya ekonomisinin istikrarı için temel koşul olmuştur. Bundan esinlenerek ABD siyasi liderleri Körfez başta olmak üzere Arap petrolünün kesilmemesi için bölgeye askeri müdahale olasılıklarını düşünmeye başlamışlardır. Buna paralel olarak ABD eski başkanlarından Jimmy Carter (1976-1980) Carter Doktrini olarak adlandırılan ilkesini açıklamıştır. Carter Doktrini’ne göre ABD “*herhangi bir düşman güç tarafından Körfez petrolünün akışını durdurma veya sınırlamayı hedefleyen*

⁸⁸ Fasiln, Alexy; **Petrol El Haliç ve El Kadiya El Arabiye**, Tskdim Fuat Vasi , Matabi El Ahram, Kahire, 1979, s. 88.

⁸⁹ Allaf, **Mevki El İrak**, s. 5.

*herhangi bir girişimi askeri güç dahil uygun görülen yöntemlerle def edilecektir”.*⁹⁰

1980 yılında başlayan Irak- İran savaşı sekiz sene sürmüştür. Savaşın sonunda ABD her türlü yöntemi kullanarak Irak’ın bölgedeki hayati çıkarı için tehdit oluşturduğunu göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla ABD savunma bakanlığı yetkilerinden biri olan General Coliz “*Körfez Petrolünü Güvence Altına almak İçin Askeri Güç Kullanma*” adında bir rapor çıkarmıştır. Rapor Irak’ın körfez ülkelerinden doğrudan birine saldırma ihtimali üzerinde yoğunlaşıyordu. Coliz şunları diyordu: “*İşte o zaman olayın içine dahil olmamız kaçınılmaz ve sorumluluktur... Bu ülkeleri Amerikan askeri yardımını talep etmeleri için ikna etmeye çalışmalıyız, kabul etmezse onları zorlamalıyız. Eğer başarısız olursak askeri anlamda harekete geçmeliyiz ki petrol olanlarına doğrudan kontrolümüzü sağlayalım*”.⁹¹

Ağustos 1990’de Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle Coliz’in varsayımı gerçekleşmiş oluyordu. ABD’nin resmi cevabı Baba Bush’un açıklamasıyla Irak’ın Kuveyt petrol alanlarını ele geçirmesi batının ekonomik güvenliğini tahammül edilmesi mümkün olmayan bir tehdit oluşturacağını, dolayısıyla keskin bir askeri müdahale yapmaya karar verdiklerini söylemiştir. Nitekim Çöl Fırtınası Operasyonu veya II.Körfez Savaşı sonunda Irak Kuveyt’ten çekilmek zorunda kalmıştı.⁹²

Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olması ile terörle ilişkisi olduğunu iddia eden Yeni Muhafazakârların ABD’de İktidar olmasıyla birlikte 11 Eylül 2001 saldırıları ve Irak’ın 1991 yılından beri BM’nin kararlarına uymaması Irak’ı işgal etmesi için ABD’ye kaçırılmaz bir fırsat sunmuştur. Dolayısıyla ABD yeni yönetimi Saddam Hüseyin rejiminin ileride nükleer silaha sahip olma ya da terör örgütlerine söz konusu silahlar veya benzeri silahlarla

⁹⁰ Kiler, Maikel; **El Hurup Ala el Mavarid El Cugafiye El Cedide Lilnizaat El Alemiye**, Çeviri Adnan Hasan, Dar El Kitap El Arabi, Beyrut, 2002, s. 40.

⁹¹ Allaf, **Mevki El Irak**, s. 5.

⁹² Kiler, **a.g.e**, s. 41.

yardım etme girişimlerinin önünü kesmek için Irak'a yönelik önleyici savaş açmak istediklerini açıkça ilan etmeye başlamıştır. Zira ABD Irak'a saldırdı Nisan 2003'te Irak'ı işgal etti. Doğrusu yukarıda açıkça ilan edilen hedefler her ne kadar önemli olsa da ABD Irak'ta doğrudan askeri varlık elde ederek kendisi için oldukça stratejik önemi olan Irak ve bölge petrolünü kontrol etmek için büyük olanak yaratacak ana hedefi daha da önemlidir. Nitekim bölge petrolünü kontrol eden Dünya petrol piyasasına kontrol edebilir.⁹³

Irak petrolünün ABD stratejik muhayyilesindeki önemi Irak'ın Suudi Arabistan'dan sonra dünyada kesinlik kazanmış ikinci büyük petrol rezervine sahip olmasıdır. Bunun yanı sıra Irak petrol rezervinin tükenmesi uzundur. Nitekim Irak'ın petrol rezervi yaklaşık 115 milyar varil olarak tahmin ediliyor. Başka bir ifadeyle (3) numaralı tabloda gösterildiği üzere dünya petrol rezervinin % 10.7'sini oluşturmaktadır.⁹⁴

Bazı tahminlere göre Irak'ın petrol rezervinin 115 milyar varilden çok daha yüksek olabileceğini söylemektedir. Belki de Irak kesinlik kazanmamış 300 milyar varile varabilecek rezerve sahiptir. Zira Irak'ta petrol arama işlemleri 1980 yılından beri durmuş ve petrol alanlarının %50'si değerlendirilmemiştir. Batı sahra bölgesinin yatırım açısından değerlendirilmemiş yaklaşık 100 milyar varil kadar rezerve sahip olduğu düşünülmektedir. Yanı sıra Irak'ın kuzey doğu bölgesinin değerlendirilmemiş yeni petrol rezervlerine sahip olmasını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.⁹⁵

Irak'ın petrol üretimi ise yaşadığı kriz ve savaşlardan kaynaklanan çalkantılara göre değişmiştir. Öğreğin 1989 yılında Irak'ın petrol üretimi günlük 3.5 milyon varile kadar yükselmiştir. Ancak Irak'ın Kuveyt'i işgal

⁹³ Marlin, Martin B. ve Diğ.; **El Harp Ala El İrak Ettekalif ve Ennetaic El Muhtemele ve El Bedeil**, Çeviri Ahmet İzzet El Beyati, Merkez Eddirasat Eddevliye, Camiat Bağdat, 2004, s 40.

⁹⁴ El maamuri, Ali Kazım, **Salos El Mihne El İktisadiye fi El İrak 1980-2005 Ettetdmir Ennehb El Fesat**, Bağdat, elektronik Nüsha, s 39, www.hcsiraq.com/.../227

⁹⁵ Salim, Sidi Ahmet Vulud Ahmet; El Jezeera Web sitesi, 13.01. 2010, www.aljazeera.net

etmesinin ardından bu oran hızla düşmüştür. BM'nin "*Petrol Karşılığında Gıda Programı*" olarak bilinen Nisan 1995 tarihli 986 sayılı kararı kapsamında Irak'ın günlük petrol üretimi 740 bin varile ulaşmıştır. Bu oran yavaş yavaş yükselerek 2000 yılında 2.7 milyon varile çıkmıştır. Fakat 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesiyle birlikte petrol ihracatı hızla düşmesine rağmen kısa sürede artmaya başlamış ve 2004 yılında günlük yaklaşık 2.3 milyon varile ulaşmıştır. Petrol üretiminde ekipmanları ve teknolojisinin gelişimiyle birlikte Irak'ın petrol ihracatı 2004'ten sonraki on yılı içinde günlük 6 milyon varili bulması bekleniyor.⁹⁶

Tablo 2. Irak ve Körfez Ülkelerinde Ham Petrol Rezervi (Milyar Varil)

Petrol'ün bitme süresi 2006	2006	2002	2000	1990	1980	Yıl / Ülke
81	264,3	8,261	261,7	260,30	167,0	Suudi Arabistan
152	115,0	112,5	112,5	100,0	35,0	Irak
118	101,5	96,5	96,5	97,0	67,9	Kuveyt
114	97,8	97,8	97,8	98,1	30,4	Birleşik Arap Emirlikleri
59	15,2	15,2	3,1	2,9	3,6	Katar
52	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	Bahreyn
20	5,6	5,5	5,5	4,3	2,3	Umman
87	137,5	99,7	92,9	92,9	57,5	Iran
85	737	689,1	670,1	655,6	362,6	Toplam
42,4	1160,7	1047,7	1046,4	999,1	650,1	Dünya
	63,49	65,77	64,30	65,61	55,7	Yüzdelik Oran

Tablo öğrenci tarafından kaynaklara dayanılarak yapılmıştır. Kaynaklar.

⁹⁶ Salim, a.g.e.,

1. Muhammed ezher ESSEMMAK ve Zekeriya Muhammed PAŞA, Dirasat fi İktisadiyat Ennaft ve essiyasa Ennaftiya, Birinci Baskı, Musul Üniversitesi, 1979-1980, s 32.
2. Petrol İhraç eden Arap Ülkeleri Örgütü, Genel Sekreterin Yıllık Raporu, Kuveyt, 1982.
3. Arap ligi, Arap Birleşik Ekonomik Raporu, 1992.
4. Arap ligi, Arap Birleşik Ekonomik Raporu, 2002.
5. Arap ligi, Arap Birleşik Ekonomik Raporu, 2007.
6. UN,Statistical Yearbook,2003,P.590.
7. Bpstatistical Review of world Energy, 2003,P4 .
8. Mecerlet El Mustakbel El Arabi, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, Sayı 297, Kasım, 2003, Beyrut, 2003, s 196.

Tüm alanlarının karada ve yüzeye yakın olması nedeniyle dünyanın en düşük üretim maliyetine sahip olan Irak petrolünün özelliklerindendir. Başka bir ifadeyle Irak'ta çıkarılan petrol varilinin arama maliyeti Amerikan Doları bazında ortalama olarak Irak genelinde yaklaşık 26 cent'tir. Kuyular ve dağıtım tesisleri dâhil olmak üzere petrol varilinin geliştirme maliyetinin ülke genelindeki ortalaması ise yaklaşık Bir Amerikan Doları'dır. Öte yandan Kuzey Denizde petrol varilinin üretim maliyeti 10 Doları bulurken Hazar Denizde maliyeti 17 Doları buluyor.⁹⁷

Bunlarla birlikte 4 numaralı tabloda gösterildiği üzere 2003'e kadar Irak'ta keşfedilmiş 73 petrol alanından sadece 15'inden petrol çıkarılmaktadır. Komşu ülkelere nazaran Irak'ta kazılan petrol kuyularının arasında derin kuyuların sayısı ise birkaç kuyudan ibarettir. Irak'ta kazılan yaklaşık 2000 petrol kuyusundan 1500 ile 1700 kuyudan petrol çıkarılmaktadır. Irak petrolünün stratejik önemini arttıran bir diğer unsur da ihracat boru hatlarının Ak Deniz'in doğu sahillerine kadar uzanmasıdır. Başka bir ifadeyle Irak petrolünü sadece Körfezle Hürmüz boğazından ihraç etmek zorunda değil,

⁹⁷ El zeydi, Hasan Latif ve Diğ.; **El İrak ve El Bahs An El Mustakbel**, El Merkez El Kavmi Lilbuhus ve Eddirasat, Beyrut, 2008, s. 567.

diğer alternatifleri de bulunmaktadır. Nitekim Irak 1975 yılında Güney petrol alanlarını Stratejik Petrol Boru Hattı ile Kuzey petrol alanlarına bağlamıştır. Böylece şartlara uygun olarak ihtiyaç duyulduğunda Irak ister Körfez ve Hürmüz Boğazı yoluyla isterse de Ak Deniz yoluyla petrolünü ihraç edebildiğinden dolayı büyük esnekliğe sahiptir. Nitekim Irak Suriye ile Türkiye yoluyla Ak Deniz ve Suudi Arabistan yoluyla Kızıl Deniz üzerinden petrol boru hatlarına sahiptir.⁹⁸

Tablo 3. 2003 Irak'ta Üretim Yapmakta Olan Petrol Ana Alanları⁹⁹

Yüzdelik %	Günde bin varil	Kuyu Sayısı	Petrol alanı
65%		633	<i>El Rumeyle</i>
	3-1	Kuzey ve Güney El Rumeyle	
	225	El Kurne El Garbiyer	
	220	Ezzubeyir	
	50	Mecnun	
	50	Cebel Favki	
	50	Abu Gurap	
	40	El Bazirgan	
	30	Lehis	
35%	100	Bay Hasan	<i>Kuzey Alanlar</i>
	50	Cambur	
	4	Habbaz	
	30	Musul	
	20	Şark Bağdat	
	10	Ayin Zale	

⁹⁸ El Zeydi, **a.g.e.**, s. 570.

⁹⁹ Atif mutemit Abdulhamit, 29.01.2012, www.Islamonline.com ; El MAMURİ, **a.g.e.**, s. 86.

Irak petrolünün bu önemli özellikleri ABD yönetimi için bir çekicilik unsuru olmuş ve ABD'yi 2003 yılında Irak'ı işgal etmeye itmiştir. Bu şekilde ABD dünyada en büyük petrol rezervine sahip olan Irak'ı kontrolü altına almıştır. Başka bir ifadeyle ABD dünya petrol denklemini kendi lehine çevirerek dünyadaki konumu ile rolünü güçlendirmiş, OPEC'in etkisini önemli ölçüde sömürmüş ve kendisi oldukça önemli amaçları gerçekleştirmiştir. Bunların başında ABD kendi petrol rezervlerinin bitme eşiğinde olduğu ve petrole olan ihtiyacının giderek arttığı çağda petrol kaynakları temin etmiştir. Zira Amerikan Enerji bilgileri İdaresi'nin tahminlerine göre 2001 yılında toplam 1064.32 milyar varil olan dünya petrol rezervinden ABD petrol rezervi yalnızca 22.05 milyar varildir. Başka bir ifadeyle ABD petrol rezervi dünya petrol rezervinin %3'ünü oluşturunuyordu. Günümüzde ABD'nin petrol ihtiyacı ise yılda yaklaşık 7.6 milyar varildir.¹⁰⁰

Bundan dolayı ABD Irak başta olmak üzere Orta Doğu bölgesine yönelmiştir. Nitekim Henry Kissinger “*Arap petrolü Amerikan petrolü olabilir*” demektedir. Bazı Amerikalı siyasetçilere göre “*Arap petrolünün Arap topraklarında doğan Amerikan petrolü*” olduğunu söylemektedirler.¹⁰¹

Yukarıda bahis edildiği gerçekleri göz önünde bulunduran ABD Irak'ı işgal ederek stratejik hedeflerin yanı sıra ekonomik hedefleri elde etmeye çalışmıştır. Böylece ABD şunları elde etmeyi amaçlıyordu:

- Uzun süreden beri ABD için tamamlayıcı üretici veya piyasaları dengeleyen unsur olan Suudi Arabistan'a rakip oluşturma. Nitekim Suudi Arabistan OPEC ile diğer üreticilerin inisiyatifine karşı frenleyici rol oynuyordu. Dolayısıyla ABD bu konuda Irak'ı devreye sokarak Suudi Arabistan'a dayanan büyük bağımlılığı azaltmayı hedefliyordu.

¹⁰⁰ Abdulati, Amro; **El Vilayat El Muttahida ve Maazik El Bahs an Taka Bedile**, Mecellet Essiyasa Eddevliye, sayı 175, 2009, s. 250.

¹⁰¹ El maamuri, **a.g.e**, s. 36.

- ABD kendi topraklarında oldukça azalan petrol rezervlerinin gölgesinde başka taraf olmadan kendisinin oranlarına kontrol edebileceği düzenli petrol akışını sağlama.
- Avrupa Birliği, Çin, Japonya ve Asean Ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan uluslar arası ekonomik güçlerin petrol ihtiyaçlarını kontrol etme. Nitekim Çin'in petrol ithalatı günlük 15 milyon varile kadar yükselerek günlük 20 milyon varil petrol tüketen ABD'den sonra ikinci mertebede yer almaktadır.
- ABD ile batı dünyasının menfaatine sonuçlanacak şekilde petrol fiyatlarını olabildiğince aşağıya çekme suretiyle OPEC üzerinde baskı yaratma.

ABD stratejik muhayyilesinde Irak ve Körfez petrolünün stratejik önemi şöyle sıralandırılabilir:¹⁰²

1. ABD, ekonomik alan başta olmak üzere artık yeni dünya düzeninde tek başına olmadığını ve ilerde kendisinin gelişmişlik düzeyine ulaşmak isteyen bir çok rakip ülkenin bulunduğu kanısına varmıştır. Dolayısıyla ABD diğer ülkelerin kendi gelişmişlik düzeyine ulaşmasını engellemekle birlikte yükseliş faaliyetlerini kontrol etmesi gerekiyordu. ABD vesileyi Irak ve Körfez petrolünü kontrol etmekte görmekteydi.

Çoğu Avrupalı ülkelerin yanı sıra Japonya, Çin ve Hindistan gibi ülkeler Körfez petrolünü ithal ettiğini göz önünde bulunduran ABD Avrupa ile Japonya başta olmak üzere adı geçen ülkelerin kendi topraklarında tüketime elverişli petrolün de olmadığını farkındadır. Dolayısıyla bu ülkelerin ekonomik gücünün temeli Körfez başta olmak üzere dışarıdan petrol ithal etmeye bağlıdır. İşte bu yüzden ABD'nin Körfez petrolünü kontrol edebilmesi,

¹⁰² Bakir, Ali Hüseyin; Ennaft El İraki fi El Straticiyeh El Emrikiye, 17.02.2012, <http://www.aljazeera.net/analysis/pages/5c0e5b36-a660-4e94-8026-62e2798c8f1c>

Üretim ile ihracat oranları ve belirleyebilmesi adı geçen ülkelerin ekonomik gelişmesinin dolaylı olarak ABD'nin denetimine tabi tutulacaktır.

2. Irak'ta istikrar olursa ABD'li petrol şirketleri 112 milyar varile ulaşabilirler. Zira bu rakam ülkenin sahip olduğu ve açıklanmış petrol rezervleri oranıdır. Belki de 200 milyar varile ulaşmış olurlar, Nitekim bazı bilim adamlarına göre Irak 200 milyar varil petrol rezervlerine sahiptir. Böylece Irak Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahiptir. Başka bir ifadeyle Irak'ı işgal etmek dünya petrol rezervinin 4/1'ini elde etmektir. Yanı sıra işgalden önce Irak'ta aktif olan Rusya, Fransa ve Çin'in petrol şirketlerini devreden çıkardıktan sonra ABD'li petrol şirketlerinin elde edeceği kar da büyük olacaktır.

3. ABD'nin Irak ve Körfez petrolünü kontrol etmesiyle birlikte buralarda doğrudan bulunması ister kendisine ister İsrail'e karşı olsun buradaki ülkelerin petrolü bir silah olarak kullanma ihtimalinin düşünmesinin bile önünü kesecektir. Tabiri caizse ABD petrol kuyularının yanı başında bulunarak Körfez lkelerinin hemen yanında devrim, darbe, iktidar değişikliği veya strateji değişikliği olduğunda petrol kuyularını tehdit edebilecek veya petrol akışını engelleyebilecek girişimlerin önünü kesebilecektir. Bunlarla birlikte ABD'ye OPEC'i azami üretime iterek petrol rezervlerini boşaltmanın yanı sıra olabildiğince petrol fiyatını orta veya en düşük oranlarda tutma imkanı sağlayacaktır.

Yukarıda bahsedildiğinden yola çıkararak ABD'nin Irak'a yönelik verdiğin önemin başında Irak petrolünün olduğunu söylenebilir. Bununla birlikte ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesinin altında ekonomik nedenler arasında Irak'ın diğer yeraltı zenginlikleri bulunmaktadır. Bu zenginlilerin başında Doğal Gaz, Demir, Kurşun, Fosfat, Kibrit'in yanı sıra son yıllarda Meysan ilinde keşfedilen Kızıl Cıva ile Kuzey Irak'taki dağlarda keşfedilen Uranyum bulunmaktadır. Dolayısıyla ABD stratejik anlayışında Irak'ın büyük önemi vardır.

1.2.3. Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırımları

Irak'ta doğrudan yapılan yabancı yatırımlara gelince Nisan 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra Irak'ın ekonomik yapısı kökten değişmiştir. Nitekim Devletin denetiminde ve merkezi sistem felsefesine dayalı olan Irak ekonomisi artık özgür ekonomi felsefesine dayanan serbest piyasa ve bunun oluşturduğu güç ve yöntemleri benimsemiştir.¹⁰³ Yanı sıra Irak'ın dev petrol rezervi ABD-İngiltere stratejik planlama algılayışında Irak'ı işgal etmelerinde çekici bir faktör olmuştur. Zira böylece kapitalist batı dünyasının askeri ve sanayi anlamda giderek artan petrol ihtiyacındaki açığı kapatmak ve gelecekte buna karşılayabilecek petrol rezervlerini güvence altına almak istiyorlardı. Nitekim ABD-İngiltere bu ihtiyaçları temin etmek için Irak'ta petrol alanında kendi şirketlerinin büyük yatırımlar yapması yoluyla güvence altına almayı yeğliyorlar. Dolayısıyla ABD'li proje sahipleri ve güvenlik şirketleri devamlı olarak ve Irak'ı olabildiğince uzun süre kendi askeri, siyasi ve ekonomik kontrolü altında tutmaya çalışıyorlar. Yanı sıra ABD, 2008 yılı sonunda imzalanan Irak-ABD güvenlik antlaşması vesilesiyle Irak'ın silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması, silah seviyesi ve yeni askeri inancını kendi kontrolünde tutmaya çalışıyor.¹⁰⁴

İşgal ile birlikte ABD'li şirketler Irak'ın yeniden yapılandırılması veya Irak'ta yatırım fırsatları elde edebilmek üzere hazır bulunuyorlardı. Bu fırsat Paul Bremmer¹⁰⁵ yönetiminin 2003 yılında çıkardığı (36) numaralı yasada¹⁰⁶ yabancı yatırımcıları teşvik etmek için getirdiği düzenlemelerden sonra gerçekleşmiştir. Söz konusu yasaya göre yabancı şirketlerden alınan %45

¹⁰³ Errakrir El Stratici El İraki Essani, Merkez Hamurabi Lilbuhus ve Eddirasat El Straticie, Sayı 2, Bağdat, 2009, s. 226.

¹⁰⁴ Çomski, Naom; **Amerika ve Saffat Ennaft El İraki, Takrir Manşur Fi Kanat Al Arabiya El Fazaayie**, 28 Temmuz, 2008.

¹⁰⁵ ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra BM'nin ABD ile İngiltere'yi Irak'ta işgalci ülkeler olarak tanımlayan 22 Mayıs 2003 tarihinde çıkardığı 1483 sayılı karar gereğince "Geçici İttifak Yönetimi" oluşturmasıyla birlikte ilk sivil yönetici olmuştur. Büyükelçi Paul Bremmer'in Irak'ta sivil yöneticilik dönemi ile ilgili detaylı bilgi için Bkz: Paul BREMMER, **Amun Kadaytuhu fi El İrak**, Çeviri Ömer El Eyyubi, Birinci Baskı, Dar El Kitap El Arabi, Beyrut, 2006, s. 199.

¹⁰⁶ Bremmer bu yasayı (36) sayılı kararla 12 Eylül 2003 tarihinde çıkarmıştır.

oranında vergiler %15'e düşürülmüş ve karlarını Irak dışına taşımakla ilgili tüm engellerin kaldırılmasını kararlaştırmıştır.¹⁰⁷ Kalıcı Irak hükümeti kurulduktan sonra 2006 yılında çıkarılan (30) sayılı yasa "*Irak'ta yatırım yapan yabancı şirketlerini 10 sene vergilerden muaf tutmuş, Iraklı yatırımcılarla ortaklaşa yatırım yapan yabancı şirketleri de 15 sene vergilerden muaf tutmuştur*". Bunun ardından 2009 yılında (2) sayılı yatırım sistemi yasası çıkarılmıştır. Yatırım yasasına göre yatırımcı ister tek şahıs olsun ister şirket, ister yabancı ister Iraklı olsun petrol ve doğal gaz dahil olmak üzere¹⁰⁸ tüm alanlarda geniş imtiyaz alabilecektir.¹⁰⁹

Bunlarla birlikte ABD hükümeti 2007 yılında petrol ve doğal gaz alanında yatırımla ilgili yasa çıkarması yönünde birçok kez Irak hükümetini teşvik etmiştir. Nitekim birçok uzman ile ABD tarafından hazırlanan yasanın taslağı defalarca düzeltildikten sonra onaylanması için 15 Temmuz 2007 tarihinde bakanlar kurulu tarafından parlamentoya gönderilmiştir. Tüm taslakların temel tartışma konusu yabancı şirketlere çalışma izni verme olmuştur. Yabancı şirketlerin lehine yorumlanabilecek içerikte kalmıştır. Başka bir ifadeyle yapılan düzeltmelere rağmen ortaklık kavramını saptıracak şekilde petrol ve doğal gaz yatırımında ortak olabilirler.¹¹⁰

İşgal devletleri hükümetleri olan ABD ile İngiltere ise The Guardian Gazetesinin de 14 Ekim 2003'te yayınladığı bir mesajlarında büyük çoğunluğu Amerikan ve İngiliz petrol ve finansman şirketi olmak üzere

¹⁰⁷ Detaylı bilgi için Bkz: Ahmet Abrihi EL ALİ, **El İstismar El Ecnebi Fi El Irak El Muhaddidat ve El Vesail**, El Mutamar El İlmi Limerkez Eddirasat Eddevliye, Bağdat Üniversitesi, 2003, s 69.

¹⁰⁸ 2009 yılında çıkarılan (2) sayılı Yatırım Sisteminin 16. Maddesine göre: 1. yatırımcı bir veya birden fazla yatırım alanında birden fazla yatırım ruhsatı alma hakkına sahiptir. 2. Yatırımcı yatırım ruhsatı almış olan yabancı veya yerli yatırım projelerini alabilir. Detaylı bilgi için Bkz: **Ceridet El Vekaai El İrakiye Erresmiye**, Sayı 4111, Mart, 2009.

¹⁰⁹ Abdullatif, Vail; **Kanun El İstismar El İraki El Cedid fi Lemhe**, 17.01.2012, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp>

¹¹⁰ Hüseyin, Uday Abdulhamit; **Dirase Fenniye İktisadiye Limeşru Kanun Ennaft ve El Gaz**, Vezaret Ennaft, Kasım, 2007, Bağdat, s. 14, 12.11.2011altawafoq.com/media/ files/07350/ Oil_Gas.doc.

yaklaşık 100 şirkete davet göndererek Irak'ta yatırım imkânlarını görüşmeye çağırmıştır.¹¹¹

ABD Irak'ta petrol ile doğal gaz alanının özelleştirilmesini istemesinin ana hedefi bağlayıcı anlaşmalar sayesinde uzun süre kendi petrol şirketlerinin tekeline kalmasını sağlamaktır. ABD Irak ile imzaladığı güvenlik antlaşması sayesinde varlıklarını kukuki ve yasal olarak sağladığı Irak topraklarında bulunan askeri üsleri yoluyla kendi şirketlerinin faaliyetini ve konumunu sağlamlaştırmıştır. Nitekim üslerin ihtiyacı olan silah şirketlerinin yanı sıra ihtiyaçları olduğu elbise, iletişim, gıda vs. gibi tüm malzemeleri Haliburton şirketi gibi ABD ordusuna verilen tüm hizmet türlerini tekeline tutan şirketler sayesinde bu üsler ABD ekonomisinin hareketliliği için önemli rol oynamaktadır.¹¹²

ABD'li yatırımcı firmaları Irak'a girdirmeye çalışmanın bir diğer hedefi de eski ve yeni ABD yöneticilerin çoğunun petrol yatırımcılarından oluşmasıdır. Örneğin Başkan Bush'un ve eski yönetimde Walker Bush'un yardımcısı Dick Cheney dev enerji şirketi Haliburton'un yöneticiliğini yapmıştır. Condolizza Rice da ABD'li petrol şirketi Chevron'un yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. Bunların yanı sıra Bush yönetiminde birçok üst düzey yönetici enerji sektöründe yaklaşık 14406 milyon dolarlık kadar yatırım yapmışlardır. Dolayısıyla bu durum onları Irak petrolünden ABD'li enerji şirketlerinin tabiri caizse aslan payı almaları için teşvik etmiştir. Nitekim ABD hükümeti petrol yatırımları için Irak hükümetine baskı yapıyordu. Irak hükümeti ise söz konusu baskılara dayanamayarak emri vakii kabullenmiştir.¹¹³

¹¹¹ Hüseyin, Taha; **Tevkii Akidey Tatvir Hakley Necme ve El Kayyara Maa Sinangul El Menguliye**, Ceridet Essabah El İrakiye, Şebeket El İlam El Irak, s. 2, 27.01. 2010, <http://www.alsabaah.com/paper.php?source=akbar&page>

¹¹² Cuma, Hasan ve Diğ.; **El Straticiyeh El Emerikiye fi El Irak ve El Mantika Ala Zauv İlan El Mabadi Ebaaduha ve Netaicuha**, Amal Nedvet Dimaşk, Dar Essnavbar Liltibaa, Bağdat, 2008, s. 144.

¹¹³ El anani, Halil; **Devir Ennaft fi El Ezme El İrakiye El Emrikiye**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Cilt 38, sayı 151, Ocak 2003, s. 38.

İşte bu yüzden şaşırmamak gerekir ki işgalin hemen ardından ABD'nin en çok önem verdiği konuların başında Irak'ın petrol ihracatı kabiliyetini ve petrol akışını korumakla birlikte petrol alanları ile rafinelerin acilen onarılması olmuştur. Yanı sıra ABD tüm Irak bakanlıkları yakılıp yağmalanmalara bırakırken yalnızca petrol bakanlığını yakılıp yağmalanmaktan korumuştur. Zira Irak petrolünün önemini yeterince kavramak için söz konusu bakanlıkta bulunan belgeler, veriler ve diğer önemli bilgilerin yeterince okunması ve değerlendirilmesini amaçlamıştır.¹¹⁴

Irak'taki yabancı yatırımlar sadece petrol ile doğal gaz alanında kalmamıştır. Yabancı şirketler Irak'ın yeniden yapılandırılmasında ve imarı için imtiyazlar elde etmek için rekabete girmişlerdir. Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID)¹¹⁵ ile koordine içinde hareket eden bu şirketlerin çoğu Amerikalı şirketlerdir. Ancak güvenlik durumunun kötü olması başta olmak üzere Irak'taki durum söz konusu şirketlerin ülkedeki faaliyetleri henüz düzene girmemiş sarsıntılı durumdadır.

ABD'nin Irak'ı kendi ürün ve malları için açık bir Pazar haline getirmesindeki amacı da unutmamak gerekir. Böylece ABD uzun vadeli olarak ekonomik anlamda kar elde edecektir. Yanı sıra ABD ürünleri ve malları büyük kar elde ederek Irak'ta ABD'li ekonomik yatırımlar oranlarını genişletmiş olacaktır. Nitekim ürünlerini satabilecek pazarı elde etmek ABD'nin en önemli ekonomik stratejilerinden biridir. Zira ABD Kapitalist ekonomisinin büyümesi pazarları kapsamaya bağlıdır. Şayet pazarları kapsayabilirse azami güçle üretim yaparak karları hayali seviyelere çıkarmak suretiyle büyümeye devam edecek şekilde ABD ekonomisini hareketlendirmiş olur.

¹¹⁴ El esedi, Hüseyin Cuma Avvad; **El İrak Yeftehu Bab El İstismar Fi Kittaa Ennaft**, BBC Arabic, 13.05. 2009, <http://www.BBCARABIC.com>

¹¹⁵ Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) eski ABD başkanlarında John Kennedy döneminde 1961 yılında kurulmuştur. Kurum Marshall Plan'ı kapsamında 1945 yılında sonra eren II. Dünya Savaşı sonrasında savaştan zarar gören Avrupalı ülkelere 13 milyar dolar kadar yardımda bulunmuştur. Fakat ABD bu kurum sayesinde kendisinden yardım alan ülkeler üzerinde siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel anlamda etkili olmayı amaçlıyor.

Yukarıda bahis edilenlere bakıldığında ABD'nin Irak'a verdiği önemin ekonomik alanda petrolün ABD stratejik algılayışındaki ehemmiyetiyle birlikte bir diğer önemli nedeni de ABD'li şirketler başta olmak üzere doğrudan yabancı yatırımlar olmuştur. Nitekim ABD'li ve İngiliz şirketlerinin Irak'ta bulunması ve petrol sektöründe uzun vadeli ve bağlayıcı antlaşmalar sayesinde yatırım yapmaları söz konusu iki işgalci ülkenin Irak petrolünün tamamına yakın bir oranı kontrol edecek anlamındadır. Sonuçta bu durum millileştirilmeden önceki dönemde olduğu gibi Irak petrolü yabancı emperyalist şirketlerin eline geçmesine yol açacaktır. Dolayısıyla ABD'nin Irak'ı işgal ettiği ilk günlerden beri Irak'ın kendi petrol sektörünü geliştirme veya kalkındırmakta yetersiz olduğunu iddia ediyordu. Zira kendi petrol şirketlerinin Irak'a girmesi ve petrol sektöründe yatırımlar elde ederek buradaki petrolü tekeline almayı amaçlıyor. Başka bir ifadeyle ABD kendi adına bu petrol şirketleri görevi tamamlayacaktır. Yanı sıra gayri meşru olarak bu servetin gerçek sahibinden alınarak çıkarılan petrolün önemli bir oranını elde edecektir. Bunlarla birlikte zaten Irak'ın petrol alanlarında bulunan ham petrolden elde edilen ürünlerin oranını düşürerek gözde görülmeyecek şekilde bir oranını heder etmek. Söz konusu durum petrolün yanı sıra yatırımların yapılması planlanan diğer alanlar için de geçerlidir.

1.3. ASKERİ-GÜVENLİK HEDEF (ABD Stratejik Algılamasında Irak'ın Askeri Önemi)

ABD'nin 2003'te Irak'a yönelik savaşının arkasında sadece jeo-stratejik ve ekonomik hedeflerden ibaret değildi. Bunların yanında birçok hedef ve amaçlar bulunmaktadır. ABD'nin hayati çıkarlarıyla bağlantılı olduğundan dolayı bölgede gerçekleştirmek istediği stratejik hedeflerin başında yer alması konusunda kilit rol oynuyor. Söz konusu hedef askeri önemdir.

ABD'nin bölgedeki stratejisi ABD yönetimlerinin uyguladığı birçok politikayla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bunların başında dünyanın neresinde ve her ne kadar uzakta olursa olsun ABD'nin stratejik çıkarları olduğu sürece her bölgeye müdahil olma ve çıkarlarını korumayı hedefleyen “*Uzun Kol Politikası*” bulunmaktadır. Dolayısıyla bu politikayı uygulayabilmek için sabit ve hareketli olmak üzere ABD askeri dağılımını genişletmek durumundadır. Özellikle de ABD'nin ekonomik siyasi ve askeri stratejilerinin önem verdiği orta direk konumundaki bölgeler.

Bundan yola çıkarak Irak ile ilgili olan kısmı iki başlıkta ayırabiliriz:

1.3.1. Irak ABD'nin Bölgedeki Askeri Hareket Noktası

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi başlı başına bir temel stratejik hedef olsa da bu hedefin sonraki dönemlerde korunması da kendisi için en az işgal kadar önem taşımaktadır.¹¹⁶ Dolayısıyla ABD Irak'ı işgal ettikten sonra burada sonsuza kadar olmazsa da uzun süre kalmak için planlar yapmış ve Soğuk Savaş ile 11 Eylül sonrası meydana gelen gelişmeler neticesindeki konjonktüre uygun şekilde bölgedeki stratejik çıkarlarını korumak için Körfez'deki ağırlık merkezini Irak'a taşıma kararı almıştır. Nitekim ABD Körfez'in yanı sıra tüm Orta Doğu askeri varlığını güçlendirmek için Irak'ın temel konumda oluşunun farkındaydı. Zira Irak Körfez, Kuzey Doğu Asya, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerinin tam merkezi veya kalbinde yer almaktadır. Yanı sıra ABD'nin askeri anlamda Irak'ta bulunması Irak'ın stratejik konumundan faydalanarak kendisine düşman veya dost olmayan ülkeleri (tam olarak İran ile Suriye) sıkıştırma ve onlara karşı koyma olasılıkları kolaylaştıracaktır.¹¹⁷

¹¹⁶ Yasin, Zari Reşit ve Diğ.; *İhtilal El Irak El Ehdaf Ennetaic El Mustakbel*, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Birinci Baskı, Beyrut, 2004. s. 295.

¹¹⁷ Tevfik, Saat Hakkı; *El Hiyyarat El Emrikiye fi El Irak*, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Yıl 15, Sayı 29, Bağdat Üniversitesi, Ekim, 2004, s. 1.

ABD'nin bölgede birçok askeri üssü olsa da ABD stratejik görüşüne göre ABD'nin gücünü göstermesi için tabiri caizse Irak'ı gösterim kayası konumuna getirmeli ve farklı sebep ve bahaneler uydurarak Irak'ta askeri ve istihbarat üsleri yapmalıdır.¹¹⁸ Söz konusu üsleri kurduktan sonra bu yapıların güvenliğini ve gereken kolaylıkları sağlamak üzere ABD'ya sadık hükümet kurulmalıdır.Ünlü ABD yazarı Naun Çomiski şunları diyor: *“Irak'ı işgal etmenin en belirgin hedefi türlü bahaneler uydurarak henüz doğrudan açıklanılmıyor. Bu da dünyada en büyük enerji kaynağı olan bölgenin kalbinde ajan bir ülkede ilk Amerikan askeri üssü kurmaktır”*.¹¹⁹

Öte yandan Irak işgal olununcaya kadar ABD'nin Körfez bölgesindeki stratejisinde bir zaaf noktası olmuştur. Başka bir ifadeyle Irak ABD'nin bölgedeki varlığı konusunda bir kesinti noktası konumundaydı. Zira ABD kuzeyden NATO kapsamında Türkiye'de güçlü konumdadır. ABD'nin Türkiye'deki askeri üsleri de Irak sınırından pek uzak noktada değildir. Nitekim bu üsler 1990 ila 2003 yılları arasında ABD'nin Irak'a saldırmasında ve düşmanca hareketlerinin başlangıç noktası olmuştur. Güneydeyse ABD'nin sevilerek varlığını sürdürdüğü Körfez bölgesi bulunmaktadır. Dolayısıyla 9 Nisan 2003'te¹²⁰ işgal edilmeden önce ABD'nin bu iki coğrafi bölgedeki askeri varlığını Irak'tan başka bir birinden ayıran coğrafiye bulunmamaktadır. ABD stratejik düşüncesini üreten makamlarca adı geçen bölgede askeri varlığını güçlendirmek ve buradaki üslerine yeni üsler eklemek için Irak'ı işgal etmek oldukça büyük önem arz ediyordu.

20 Temmuz 2003 tarihinde ABD savunma bakanlığı (Pentagon) Irak başta olmak üzere tüm Orta Doğu bölgesinde ABD'nin askeri varlığının geleceği üzerinde duran bir belge yayınlamıştır. Söz konusu belge Iraklılara egemenliği geri verdikten sonra kalıcı askeri üsler şeklinde ABD'nin Irak'ta

¹¹⁸ Landav, Sol; **El İmparatoriye El İsibakiye Eddelele İla Memleket Boş**, Çeviri: Leyla Ennabulsi, Birinci Baskı, Şeriket El Hivar El Sakafi, Lübnan, 2005, s. 175.

¹¹⁹ Çomski, Naum; Amerika **Gazet El İrak Li İkamet Evvel Kaide Askeriye Amine fi Kalp Ekber Masdar Liltaka**, “<http://www.w3.org/1999/xhtml>” dir=“rtl” lang=“ar

¹²⁰ Yasin ve Diğ., **a.g.e.**, s. 269.

askeri varlığının kalıcı olmasının stratejik önemini anlatıyordu. Yanı sıra belgede vurgulanan konuların başında gerçek anlamda işgali sonlandırma ve Iraklılara egemenliğin geri verilmesinin temel koşullarından birinin yapılması planlanan ABD askeri üsleri olmuştur. Böylece bu üsler ABD'nin Orta Doğu, Kafkas ve Orta Asya bölgelerine yönelik askeri açılımının stratejik durumunu genel anlamda güçlendirmiş olacaktır. Zira 1991 ve 2003 yıllarında Irak'a yönelik savaşlarda olduğu gibi adı geçen son iki bölgeye hızlı biçimde ulaşma, oralarda askeri operasyonlar düzenleme ve yardım ulaştırma veya askeri destek yollama gibi durumlarda oralarda bulunan bazı ülkelerle anlaşmalar yapmak gerektirir.¹²¹ Bu belgenin yayınladığı tarihlerde 2003 yılında ABD savunma bakanlığı yeni Irak yönetimi ile uzun vadeli askeri antlaşmalar imzalamak suretiyle ABD'ye Irak'ın tüm önemli bölgelerinde askeri varlık imkânı sağlayabilecek dört askeri üs kurmak istediğini içeren bir belge sızdırmıştır. Söz konusu belgede yapılması planlanan üsler ise ülkenin orta kesiminde bulunan Bağdat havaalanı, güney kesimde bulunan Nasırıya vilayeti yakınlarında Talil askeri hava üssü, Irak batısında Rutba şehri civarlarında bulunan (H1) askeri hava üssü ve Irak kuzeyde bulunan Başur üssü'dür. Bu üslerin temel amacı ABD'nin Irak'ta kalıcı askeri varlığını sağlam zemine oturtmaktır.¹²²

İşgalci kuvvetlerin Irak'taki stratejisini gösteren ve *“Irak Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yardımlaşma ve uzun vadeli dostluk için ilkeler İlanı”* başlığı altında bir belge Aralık 2007'de Beyaz Saray'ın web sitesinde yayınlanmıştır. Belge ABD başkanı George Walker Bush ve Irak başbakanı Nuri El Maliki tarafından imzalanmıştır. Belgeye göre ABD Irak'a üç alanda destek verecektir:¹²³

1. Siyasi ve Diplomasi alanında destek

¹²¹ Yasin ve Diğ.; a.g.e, s. 18.

¹²² Rifat Seyit, Ahmet; *Mustakbal El İhtilal fi El Irak İla Eyne Min Huna*, 16.11.2011, www.doroob.com/xmlrpc.php

¹²³ Ali, Ettalkani; *Sınme Ehdaf El İttifakiye El Hafiye Nevaya Emrikiye Lilbaka El Askeri fi El Irak*, El Merkez El vesaiki ve El Malumati, s. 2, 02.12.2011, <http://www.annabaa.org>

2. Ekonomik yönde destek
3. Askeri ve güvenlik alanında destek.

Son alandaki destek ABD Irak'ın hava, kara ve su güvenliğini ihlal edecek dış tehditleri püskürtmek için Irak Cumhuriyeti'ne karşı güvenlik konusunda güvence, söz ve sorumlulukta bulunmaktadır. Ancak İlkeler İlanı adını taşıyan bu antlaşmanın altında gizlenen başka boyutlar bulunmaktadır. Nitekim bu antlaşma "Genel Prensipler" konumunda olduğundan dolayı Irak ile ABD ilişkilerinin ileriye yönelik düzenlenmesini amaçlayan birkaç antlaşmada bunu esas alacaktır. İlkeler İlanı antlaşmasını temel alan ve daha sonra yapılan bu antlaşmalar da en azından ABD'nin Irak'ta uzun vadede söz sahibi olmasını hedefliyor.¹²⁴ ABD'nin Irak'taki askeri varlığı konusuna ilişkin Amerikalı The Christian Science Monitor gazetesi yine Amerikalı Chicago Tribune gazetesinde 2007 yılında yayınladığı bir makalede ABD'li mühendislerin Irak'ta kalıcı¹²⁵ olarak aktif olması planlanan 14 askeri hava üssün yapılması ve inşaatında yoğun çalışmalarının sürdürmekte olduklarını iletmiştir. Bu üsler tam anlamıyla ABD içinde bulunan askeri üsler gibi olacaktır. Irak'ta 14 ABD askeri üssü bulunması şu anlama gelmektedir:¹²⁶

- Üsler Irak hükümeti "talebine" uygun olarak inşa edilecektir.
- Irak'ın bu üslerin maliyetini üslenmeyi kabul etmesi koşuluyla ABD Irak hükümetinin "talebini kabul edecektir"
- Üslerin yapım maliyeti Irak'ın petrol ihracatı gelirinden ödemek koşuluyla.

Adı geçen antlaşmayı Irak'a dayattıktan sonra ABD Orta Doğu'da askeri üsleri ile silahlı kuvvetlerinin maliyetini karşılayan bir ülke bulmuş oluyordu. Bazı bilgilere göre her üssün yapım maliyeti asgari olarak 7 milyar

¹²⁴ Ahmet, Rıfat Seyit; **Mustakbal El İhtilal fi El Irak İla Eyn**, 16.11.2011, <http://www.doroob.com/archives/?p=3455>

¹²⁵ Kalıcı üsler kavramı uzun vadede kullanılması planlanan Amerikan askeri üslerine Pentagon tarafından verilen bir isimdir.

¹²⁶ Ettalkani, **a.g.e.**, s. 5.

dolar civarındadır. “Başlangıçta ABD Hazine Bakanlığı yapım sürecinde bu üslerin giderlerini karşılar ve maliyetini Irak hükümetine borç olarak kaydeder. Bush yönetimi ile Irak arasındaki ilişkilerin samimiyetine dayanarak Bush yönetimi Irak hükümetine ödemeye başlamadan önce belli bir süre tanıdıktan sonra bu borçların faizlerini indirecektir” . Fakat henüz bu askeri üslerin dağılım bölgeleri kararlaştırılmış değil. Muhtemelen de bu üslerin dağılım bölgelerini Irak-Suriye sınırlarına bitişik olan ülkenin batısındaki Anbar vilayeti ile ülkenin güney batısında Irak-Suudi Arabistan sınırlarına bitişik bölgelerde yapılacaktır. Yanı sıra Irak’taki ABD askeri üsleri yakın vadede İran ile Suriye’ye orta ve uzun vadede Suudi Arabistan’a yönelik ABD’nin askeri ve istihbarat operasyonlarının başlangıç veya hareket noktası olacaktır.¹²⁷

“Genel Prensipler Antlaşması” üzerinde bir sene geçmeden Irak başbakanı Nuri El Maliki ile ABD başkanı George Walker Bush tarafından 17 Kasım 2008 tarihinde 30 maddeden oluşan “*Irak’tan yabancı Kuvvetlerin Çekilmesi Antlaşması*” imzalamışlardır. Irak parlamentosu söz konusu antlaşmayı Aralık 2008’de onaylamıştır. Irak’tan yabancı Kuvvetlerin Çekilmesi Antlaşmasının bazı maddeleri belki de bilerek yapılmış şekilde belirsiz veya karışıklık içeriğe sahiptir.¹²⁸ Örneğin 24. maddenin ABD kuvvetlerinin Irak’ta çekilişiyle ilgili 4. fıkrası şöyledir: “*Birleşik Devletler Irak hükümetinin herhangi bir zamanda Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerinin çekilmesini isteme talebinin egemenlik hakkını tanımalıdır. Irak hükümeti de herhangi bir zamanda Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerinin çekilmesinde egemenlik hakkını tanımalıdır*”.¹²⁹ Bu madde dikkatlice okunduğunda hazırlanmasında kasıtlı bir karmaşıklık olduğu görülebilir. Nitekim 24 madde’de 4.fıkrasında ABD’nin istediği zaman çekilme hakkına sahip olduğunu yazmıştır. Fakat çekilmenin gerçekleşmesinin antlaşmanın geçerlilik süresinin bitmesinden önce olup olmadığını içermemektedir.

¹²⁷ Ettalkani, **a.g.e**, s. 6.

¹²⁸ Bir grup araştırmacı, **Nakd ve Tahlil Lil ittifakiye El Emniye El Emrikiye El İrakiye**, Merkez El Irak Lildirasat, Nedvet Beyrut, 23-24.05.2009, s. 190.

¹²⁹ El Mektep El İlami Lirais, **İttifakiyet Sahp el Kuvvat El Ecnebiye Min El Irak**, Matbaat Babil, 22.01. 2008, s .16.

Böylece bu tehlikeli fıkrayı farklı yorumlara açık bırakarak antlaşmanın süre bittikten sonra da Irak'ta ABD askeri varlığı için nedenlere yol açmıştır. Yanı sıra antlaşmada süresinin bitiminden sonra da ABD askeri varlığını devam ettirmek için gizli işaretler içermektedir. Bunların arasında ABD kuvvetlerinin kalacağı ve “*üzerinde anlaşılan alan ve yapılar*” ile ilgili fıkralar bulunmaktadır. Bunlarla birlikte “*Irak hükümeti talebine uygun olarak*” bu kuvvetlerin görev ve operasyonlarıyla ilgili fıkralarda aynı durumu içermekteydi. Nitekim 4. maddenin 4. fıkrasında “*iki taraf anlaşabildikleri konu üzerinde, Irak'ın güvenlik kabiliyetini pekiştirmek için yardımlaşmalarını sürdürmelidirler. Buna Irak kuvvetleri için ulaşım, barınma ve/veya kaynak sağlama dâhil olmak üzere eğitim, donanım, destek, yardım etmek ve lojistik sistemleri geliştirme de dâhildir*”.¹³⁰ Bu fıkranın içeriğine bakıldığında antlaşmanın geçerlilik süresinin bitiminden sonra da ABD varlığının devam edeceğini ima ediyor. Bunlar “*Irak kuvvetlerini geliştirme, destekleme ve deneyimini arttırma*” adı altında Amerikalı askeri ve sivil danışmanlar suretiyle yaklaşık 54.000 kişiye yakın bir rakam oluşturacaklar.¹³¹

Irak kamuoyuna bakıldığında 2011 sonrasında ABD'nin Irak'ta varlığını devam ettirmesi yönünde olanakların olduğu önceden görülmüyordu. Nitekim Irak başbakanı Nuri El Maliki 2009 yılında ABD'ye yaptığı bir resmi ziyarette bu yönde açıklamalarda bulunmuş ve “*Arlington'daki ABD kayıp asker anıtına çiçek bırakmıştır*”. Yanı sıra Washington'da Amerikan Barış Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada Irak-Amerikan güvenlik antlaşmasının yeniden gözden geçirilme ihtimali olduğunu dile getirmiş ve şunları ifade etmiştir: “*Antlaşma gereği 2011 yılında Amerikan askeri varlığı Irak'ta son bulacaktır. Fakat o zaman henüz Irak Amerika'nın askeri eğitim ve benzeri konularda desteğine ihtiyacı olmaya devam ederse Irak'ın ihtiyacı ışığında çekilme konusunu yeniden gözden geçiririz. Ben eminim ki bu tür işbirliği*

¹³⁰ El Mektep El İlami Lirais El Vuzaraa, **a.g.e.**, s. 19.

¹³¹ Halit, El Maaini; Stratijiyet El Hurub Min El Irak, Al Jazeera, <http://www.aljazeera.net/NR/exeres>

istekleri her iki tarafta da bulunmaktadır".¹³² Bu açıklamalar ABD'nin askeri varlığının 2011 sonrasında devam edeceğinin net göstergesidir.

Irak'ın işgali ABD için iki stratejik özelliği olan askeri önem kazandırmaktadır.¹³³

1. Uzak Doğu'ya kadar uzanabilmekle birlikte Orta Doğu'da askeri üstünlük sağlama.
2. Askeri üsler tarzında bölgede sürekli bulunma.

Yukarıda bahsettiğimizden yola çıkarak ABD stratejik algısında askeri yönden de Irak'ın önemli bir yere sahip olduğunu rahatça görebiliriz. Nitekim ABD'nin hayati çıkarları için önemli bir bölgenin tam ortasında yer almaktadır. Dolayısıyla Irak'ta askeri anlamda bulunmasını sağlayan ABD ilk önce Irak'ın ileride kendisi için sadık ve itaatkâr bir müttefik olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Daha sonra Suriye ve İran'ı kuşatma konusu başta olmak üzere bölgeyi çıkarlarına uygun biçimde şekillendirme. Zira ABD'nin askeri anlamda Irak'ta bulunması Suriye sınırlarına gözde görülür etki yapacaktır. Yanı sıra Irak ile Afganistan'da askeri varlığını sağlayan ABD Güney Doğu ve Batıdan İran'ı askeri üsler şebekesi arasında kuşatmış olacaktır. Son olarak da ABD'nin Irak'ta askeri anlamda bulunması Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Umman ve Türkiye gibi ülkelerdeki asker ve mühimmat oranını bir miktar azaltma olanağı sağlar. Zira bu ülkelerde bulunması Irak'ın ABD çıkarlarına yönelik muhtemel saldırıları önlemek içindi. Fakat bu tehdit ortadan kaldırıldı. Ancak nükleer güç olma kapılarını zorlayan İran ABD'nin Körfez'deki çıkarlarını tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla Irak'ı işgal eden askeri anlamda onu tamamen kontrolünde tutan ABD dünyanın en hassas ve tehlikeli bölgelerinden biri olan Orta doğuda çıkarlarını güvence altına almadan Irak'tan (askeri açıdan) çekilmesi imkânsızdır.

¹³² El Maliki Yulemmih İla İmkaniyet İstimrar El Vucud El Emriki Lima Bada 2011, 31.04.2012, http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2009/07/090723_als_maliki_us_troops_remain_in_iraq_tc2.shtml

¹³³ Yasin ve Diğ.; a.g.e., s. 277.

1.3.2. Irak Ordusunun Askeri Doktrinini Değiştirme

İlk önce kısaca askeri doktrin anlamından bahsetmeliyiz. Askeri Doktrin kavram olarak “ulusal hedef ve çıkarları gerçekleştirmek üzere barış ve savaş zamanlarında silahlı kuvvetlerin kullanımı ve yapılanmasını belirleyen savaş bilimi ve sanatı ile askeri bilim teorilerini pekiştirmeyi ve yerleştirmeyi amaçlayan temel dūřünceler ile ilkelerdir”.¹³⁴ Dięer askeri literatürlerinde Askeri Doktrin “tüm alanlarda askeri doktrini oluşturan ve savaş ile barış zamanlarında silahlı kuvvetlerine yön veren tüm dūřünceler, anlayışlar, görüşle ve öğretiler” olarak tanımlanır.¹³⁵

Özellikle Irak’ın 1955 yılında Bağdat Pakti’na katılmasından sonra XX. Yüzyılın ellili yıllarında Irak askeri doktrininde önemli dönem noktalarından biri yaşanmıştır. Nitekim Irak’ın Bağdat Pakti’na katılması Irak ordusunun batı dūnyasının savunma sistemine dahil olması anlamındaydı ve bunu esas alarak Irak ordusu silahlandırılmıştır. Ancak bu dönem 1958 yılında kraliyet döneminin derilmesiyle birlikte sona ermiştir.¹³⁶

Bunlarla birlikte aşağıdaki (5) numaralı tabloda belirtildiği üzere Irak İran savaşı sonunda sayı ile kalite bakımından güçlü ve gelişmiş bir askeri müesseseye sahip olmuştur.

II. Körfez savaşında (Çöl Fırtınası) ABD ve müttefik kuvvetler komutanı General Norman Schwarzkopf savaştan sonra 1992 yılında “*It Doesn’t Take a Hero*” adında kitap olarak yayınlanan hatıra defterinde 1988 yılında Amerikan Merkez Komutanlığında komutan olduktan sonra ABD’nin karşı karşıya kaldığı tehlikeleri değerlendirmesi için Orta Doğu’ya gitmesi istenildiğini söylemiştir. Uzun süren ziyaret dizisi sonunda 1989 yılının

¹³⁴ Ettakrir El Stratiji El İraki, **Merkez Hammurabi Lil Buhus ve Eddirasat El Stratijiye**, Sayı 1, Bağdat, 2009, s. 180.

¹³⁵ El Hamdani, Raad; **Maazik El staratijiye El Askeriye El İrakiye fi Harbey 1991-2003**, 12.03.2012, <http://www.lebarmy.gov.lb/article.asp?ln=ar&id=12053>.

¹³⁶ El Kasap, Abdulvehap; **Tatavvur El Akide El Askeriye El İrakiye fi İhtilal El İrak ve Tedaiyatuhu Arabiye ve İklimiye ve Devliye**, Birinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2004, s. 597.

sonlarında beklenen raporunu sunmuştur. General Norman Schwarzkopf raporunda ABD çıkarları için bölgedeki birinci ve ana tehlikenin Irak olduğunu söylemiştir.¹³⁷

Tablo 4. Irak-İran Savaşı Sonunda Irak'ın Askeri Gücü¹³⁸

Çeşit	Irak'ın Toplam Gücü
Toplam	Yaklaşık Bir milyon Asker (150, 000 Cumhuriyet Muhafızları)
Teşkilat	50 Bando Ordu+10 Bando Cumhuriyet Muhafızları
Tanklar	6300 Tank (1300'ü Cumhuriyet Muhafızlarında)
Zırhlı Araçlar	11000 Araç (1500'ü Cumhuriyet Muhafızlarında)
Toplar ve Çok Başlı roket Atarlar	5000
Füze fırlatma Platformları	Yaklaşık 400 (200'ü orta menzilli füzeler için)
Hava Savunma Füze Sistemleri	1000'i aşkın
Savaş Uçakları	809
Taarruz Helikopterleri	300
Taşıma ve Çok Amaçlı Helikopterler	250

O dönemde Irak'ın askeri doktrini ülkedeki rejimin siyasi görüşünü yansıtmaktaydı. Zira bu rejim Arap Milliyetçiliğini benimseyen, Arap ülkelerinin tek bir siyasi ve ekonomik yapıda (tek devlet çalışı altında) birleşmesini hedefleyen ve doktrinin temel argümanı Filistin'i İsrail işgalinden kurtarmayı hedeflemekte özetlenebilir. Ekonomisi ise sosyalist teoriye

¹³⁷ Hasip, Hayrettin; El Meşahid El Mustakbeliye fi El Irak, Mecellet El Mustakbel El Arabi, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2004, s. 9.

¹³⁸ Ettakrir El Stratiji El Arabi, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye El Stratijiye, Kahire, 1991, s. 216.

dayanmaktadır. Ancak Irak-İran savaşı sona erdikten sonra ve 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle Irak askeri ve siyasi doktrini ile bölgesel ve uluslar arası çevrelerle arasında kopmalar meydana gelmiş oldu, özellikle de ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik temelleri ile kesişmiştir.¹³⁹

Irak 1990 yılında Kuveyt'i işgal ettiği günden 2003 yılına kadar siyasi rejimi ve askeri doktrini ile ABD ve Orta Doğu'daki çıkarları için endişe ve tehlike kaynağı oluşturmıştır. Bunlarla birlikte ABD'nin Orta Doğu'daki stratejik müttefiki olan İsrail için de tehdit teşkil ediyordu. Buradan yola çıkarak ABD stratejik düşüncesi 1990 yılından itibaren ABD'ye düşmanlık güden siyasi doktrini ile Irak rejimini devirmek ve Irak ordusunun genelde Orta Doğu özelde Körfez bölgesinde ABD'nin çıkarlarına uygun biçimde yapılandırılması için uzun vadeli planlar çizmeye başlamıştır.¹⁴⁰ ABD bu planlarını 2003'te Irak'ı işgal ettiğinde gerçekleştirmiştir. Nitekim Irak'ı işgal ettikten sonra Irak'ta tüm devlet müesseselerinin çöktüğü sırada Paul Bremer'in kararıyla Irak ordusunun feshedilmesiyle ABD Irak'ın askeri gücünü yeniden yapılanmasının temel çizgilerini sınırlayan teorik çerçeveyi oluşturmaya çalışmıştır.¹⁴¹ Buradan yola çıkarak yeni Irak ordusu askeri doktrini ABD'nin iradesine uygun olarak Orta Doğu'daki çıkarlarına hizmet edecek biçimde tasarlanmıştır. Dolayısıyla ABD yeni Irak ordusunun mensupları için bir takım koşullar belirlemiştir. Söz konusu koşullar şunlardır:¹⁴²

1. Irak ordusunun yeniden yapılandırılmasında kabul edilen subay Amerikalılara uygun görüşe sahip olmalıdır.
2. Verimlilik, mesleki deneyimlilik (profesyonellik) ve dürüstlikle tanınmış olmalıdır.
3. Yeni Irak ordusu mezhepsel veya ırkçı temeller üzerinde kurulmayacaktır.

¹³⁹ Ettakrir El Stratiji El İraki, **a.g.e.**, s. 180.

¹⁴⁰ L. Hahn, Peter; **Historical Dictionary Of United States – Middle East Relations**, The Scarecrow Press, Inc, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, UK-2007, s 46-48.

¹⁴¹ Ettakrir El Stratiji El İraki, **a.g.e.**, s. 173.

¹⁴² El Kasap, **a.g.e.**, s. 602

4. Din adamları ile aşiret şeyhlerinin orduda yeri yoktur.
5. Ordu iç güvenlik operasyonlarına müdahil edilmemelidir.
6. Bu ordu sivillerin denetimine tabi tutulmalı ve savunma bakanı sivillerden olmalıdır.

ABD yönetimi tarafından oluşturulan yukarıda sıralanan şartlara dikkatle bakıldığında en tehlikelisinin birinci şartta olduğu görülür. Nitekim kabul edilen subayın tüm konularda Amerikalılara uygun görüşe sahip olmalı şeklindeki birinci şart en azından şunları kapsamaktadır:¹⁴³

1. İsrail'i bölgede Arapların ana düşmanı olarak görmemek.
2. Irak'ın milli kimliğini vurgulamamak.
3. Küreselleşmeye ve dünyayı yönetme ile yeniden yapılandırmadaki rolüne inanmak.
4. Mahalli, bölgesel ve uluslararası alanlarda ABD'nin tüm planlarını desteklemekte yer almaya hazır olmak.

Görüldüğü üzere ABD yeni Irak ordusunun askeri doktrinini kendisine uygun biçimde şekillendirmeye çalışmaktadır. Nitekim ABD yeni Irak ordusunun yapılandırılmasında eski Irak ordusunun deneyimli profesyonel subaylarına önem vermemiştir. Zira söz konusu bu seçkin subaylar ulusal ve milli şuuru yüksek kesim olduğundan dolayı ABD bunların eğilimlerinden rahatsız olmaktadır. Bundan dolayıdır ki ABD yeni Irak ordusunun yapılandırılmasında az tecrübeli veya tamamen tecrübesiz, etkim olmayan ve eğilimlerinin en az vatanseverlik düzeyinden altta olan bir takım kimselere dayanmıştır.

ABD Irak ordusunun doktrinini değiştirerek vatani savunan ve sınırlarını koruyan bir ordudan ülkenin içindeki krizleri çözmek için kullanılan bir konuma getirmiştir. Böylece yeni ordu ABD işgaline karşı halk direnişini ve

¹⁴³ El Kasap, a.g.e, s. 604.

benzeri eylemleri bastırmakta kullanılan bir alet olmuştur. Nitekim Necef, Felluce ve diğer şehirlerde olduğu gibi 2003 ve 2004 yıllarında Vatan Muhafızlarını (Irak askerlerinin yeni adı) Irak halkına karşı kullanmıştır.

Irak ordusunun silahlanması ile askeri kıyafet tarzında bile Rahatlıkla ABD'nin büyük etkisi görülebilir. Nitekim yeni Irak ordusunun çok silah, araç, ekipman ve kıyafetlerinin ABD menşelidir. Başka bir ifadeyle Irak bu şekilde ABD'nin ekonomisini desteklemekte ve canlanmasında büyük rol oynayan silah ve askeri malzeme üreten Amerikan şirketlerinin Irak'a silah ve askeri malzeme temin etme ihalelerini kazandırarak onlara büyük kar sağlıyor.¹⁴⁴

ABD silahlı kuvvetlerinin yanı sıra NATO da ABD askeri doktrinine uygun biçimde yeni Irak ordusunun eğitilmesinde önemli ölçüde yer almaktadır. Nitekim 2004 yılında NATO tarafından gönderilen ve 165 kişiden oluşan bir heyet Irak'a gitmiştir. Bunların 24'ü eğitici olarak yılda 910 Iraklı subayı eğitmek üzere Irak'a gitmiştir. NATO Irak'ta etkin rol almak için iki esasa dayanmıştır. Birincisi Irak eski başbakanı İbrahim El Caferi Irak hükümeti adına NATO'nun Irak'ta rol almasını talep etmiştir. İkincisi GK'nın uluslararası ve bölgesel kurumlardan Irak'ta işgal kuvvetlerine destek vermelerini talep eden 1546 sayılı kararına dayanmıştır. NATO'nun desteği sadece günümüz için geçerli değil, Zira NATO genel sekreteri Irak hükümetinin günümüzde ve ileride talep edeceği her türlü destekte bulunmaya hazır oldukları yönünde bir açıklama yapmıştır. Bu da ileride Irak ile NATO arasında bir yardımlaşma veya benzeri konularda işbirliği gibi durumun gerçekleşme ihtimalini gösteriyor.¹⁴⁵

Yukarıda bahis edildiği üzere yeni Irak ordusunun askeri doktrinini değiştirme ABD stratejik algısında Irak'ın askeri önemine eklenebilir. Zira bu değişim ABD ordusunu örnek almıştır. Yanı sıra ABD yeni Irak ordusunu

¹⁴⁴ Ennakaş, Ali; **El Ceyiş El İraki El Cedit Ceyişun Nizami Em Mecamii Musellehe**, 12.02.2012, <http://m.ahewar.org/s.asp?aid=175289&r=0&cid=0&u=&i=4150&q>

¹⁴⁵ Ennato ve Emn El Haliç Zaman El Emn Em Tekris El Halel El Kaim, 27.02.2012, <http://www.albainah.net/index.aspx?function=Item&id=9297>

silahlandırıp ileride bölgede kendi çıkarlarına hizmet edecek savaşlarda kullanma ya da bölgedeki hayati çıkarlarını korumak için kullanma ihtimali de bulunmaktadır. Dolayısıyla yeni askeri doktriniyle yeni Irak ordusunun Körfez bölgesi başta olmak üzere tüm Orta Doğuda ABD'nin plan ve çıkarlarına hizmet etmek için iş başında olabilir.

1.4. SİYASİ FAKTÖR

1.4.1. Saddam Hüseyin'i Devirmek ve Demokratik Rejim Kurmak

ABD rejim ve iktidar kaynağının büyük ölçüde Saddam Hüseyin'in kontrolünde olduğunu net biçimde kavramıştır. Dolayısıyla ABD Saddam Hüseyin'i devirmeyi başarır (öldürebilirse) fazla askeri güç kullanmadan Irak'ı ele geçireceğine inanıyordu. Nitekim ABD 20 Mart 2003'te başlayan operasyonlarının ilk hedefleri yaklaşık 40 akıllı füzeyle Saddam Hüseyin'in bulunma ihtimali olduğu saraylar ile mekânları hedef almıştır. Başka bir ifadeyle ABD stratejik algısında Saddam Hüseyin'in yok olması Irak'ın kolayca işgal edilmesi anlamındaydı.¹⁴⁶

ABD Saddam Hüseyin Rejiminin nükleer silaha sahip olmak için çabaladığını ve kitle imha silahları olduğunu İran ile Kuveyt'te edindiği tecrübelerle dayanarak savunuyordu. Ancak ABD'nin resmen Irak'ı işgal etmesinin ilk aylarında öne sürdüğü savaş nedeni olan Irak'ın nükleer silahları bahanesinin yalan oluşu ve gerçeğe ilgisi olmadığını tüm dünya görmüştür. Fakat ABD daha önce de savunduğu bir iddiaya tutunarak Saddam Hüseyin rejimine işaret etmiştir. Zira ABD kendi ifadesiyle resmi ve basın ortamlarında Saddam Hüseyin rejiminin despot ve zalim olmasının yanı sıra terör ve direniş hareketlerine destek yön verdiğini iddia etmiştir.

¹⁴⁶ Simoner, a.g.e., s. 177.

Dolayısıyla ABD tabiriyle Orta Doğuda model olabilecek Irak'ta demokratik bir rejim kurmaya çalışmıştır.¹⁴⁷

ABD'nin Saddam Hüseyin rejimini devirmek için öne sürdüğü başlıca sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Saddam Hüseyin rejimi dünya güvenliğini tehdit eden şer ekseninin temel unsurlarından biridir.
2. Saddam Hüseyin rejimi iki komşusuna (İran ve Kuveyt) saldırmasının yanı sıra I. Körfez savaşı sırasında uzun menzilli füzelerle bölgedeki bir diğer ülke olan İsrail'e da saldırmıştır. Dolayısıyla Irak komşuları başta olmak üzere çevresi için tehlike ve tehdit unsuru olmuştur.
3. Saddam Hüseyin rejimi demokrasi kamu özgürlükleri ve insan haklarına karşı düşmanca davranmaktadır.
4. Saddam Hüseyin rejimi halkına karşı zalim olmakla beraber Kürtler ile Şiiler başta olmak üzere vatandaşlarına zorunlu göç ve katliamlarda bulunmuştur.

ABD kendi anlayışına göre insan hakları ile demokrasiyi dünyada yaymayı üstlenmesinde çok boyutlu küreselleşmeyi esas almaktadır. Bunu uygulama veya dayatmakta gerekirse kuvvet kullanmaktan bile çekinmeyeceğini de göstermektedir. Nitekim Irak'ı işgal etmesinde öne sürülen sebeplerden biri de Saddam Hüseyin'in insan hakları ihlallerine son vermektir. Zira bu durum ABD kültür modeli için bir tehdit oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak ABD Irak işgal etmesinde kendine göre gösterilen sebeplerin arasından en başarılı sebep olarak Irak'a askeri müdahalede bulunmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Besyuni Muhammed İbrahim, El Muamara El Kubra Muhattat Taksim El Vatan El Arabi Min Bad El Irak, İkinci Baskı, Dar Ezzuhur Lilnaşr ve Ettelvzii, Beyrut, 2006, s 107.

¹⁴⁸ Abdulhamit, Hazim ve Haydar, Hüseyin; **Vakii El Ezme El İrakiye ve Ettagyirat El Stratijiye**, Merkez El Mustansriya Lildirasat El Arabiye ve Eddevliye, Mustansriya Üniversitesi, Bağdat, 2007, s. 2.

ABD'nin dayandığı bu neden bir yandan ABD kamuoyunu ikna edebilmek öte yandan Irak ve uluslararası kamuoyu için yönetimin açıklamalarındaki temellerden biri olmuştur. Dolayısıyla ABD kamuoyu Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi fikrini benimsemiştir. Zira onlara göre ABD muhtemel bir tehdidi ortadan kaldırdı ve dünyayı daha güvenli hale getirdi. Bu fikrin kökleriye ABD halkını büyük oranda ürküten 11 Eylül saldırılarına uzanmaktadır.¹⁴⁹

Dolayısıyla ABD yöneticilerin konuşmalarına bakıldığında demokrasinin temel konulardan biri olduğunu dil biliminde kesintisiz konuşma bilimi şeklinde tabir edilebilecek biçimde hiç dillerinden düşmüyor. Zira onu telaffuz etmek bile işin kendisidir. Doğrusu kendisini demokrasinin temsilcisi olarak gösteren kimse bu kelimeyi dile getirdiği zaman konuyu sınırlı boyuta taşıyor. Çünkü söz olarak kendine ait bir hakkın olduğunu iddia ediyor veya açıklık getiriyor. Sözlü filler vasıtasıyla ABD karar üreticileri vesileler ile gayeleri birbirine karıştırarak kendi halkları ile birlikte tüm dünyayı kandırıyorlar. Bunlarla birlikte sürekli olarak kendilerini uyum içerisinde ve çifte standart ile nifaktan arınmış olarak düşünüyorlar. Bu da ilkeleri ile çıkarlarına bağlılıkları konusunda kendileri için görünümelerini iyi göstermek çabaları için önemli bir meseledir. Söz konusu durum Irak'ın işgali için de geçerlidir. Zira onların tanımı ile işgal değil sözlü bir fiil olarak Irak'ı kurtarmaktır.¹⁵⁰

ABD Irak işgal ettikten sonra işgali meşrulaştıran 1483 sayılı kararı çıkarmaları yönünde GK üyelerini ikna etmeyi başarmıştır. Bu kararı uyarınca ABD'nin Irak'a vesayeti ve doğrudan yönetimi meşrulaştırılmıştır. Adı geçen karar GK tarafından çıkarıldıktan sonra ABD Iraklıların kendi ülkelerini yönetmekte yetersiz olduklarını iddia etmeye başlamıştır. Bu da Irak'ı belirsiz bir süre idare etmekte niyetli olduklarını ve en az ABD'nin Iraklıların kendi

¹⁴⁹ Abdulhamit ve Hüseyin, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁵⁰ Amru, Sabit; **El Vilayat El Muttahida El Emrikiye ve Siyasatuha Ticaha El İrak El Vesail Velehdaf**, Merkez El İmarat lildirasat ve El Buhus El stratijiye, Birinci Baskı, Abu Dabi, 2006, s 46.

Ülkelerini yönetebilmekte “*olgunlaşmış*” oldukları kanısına varana kadar devam edecektir.¹⁵¹

Unutmamak gerekir ki birçok yönden yeni muhafazakârların Orta Doğu’ya yönelik görüşlerinin Irak’ta rejimi devirmek savaşın temel hedeflerinden ve ana nedenlerinden biriydi. Nitekim buradaki hedef sadece Saddam Hüseyin rejimini devirmek değildir. Hedefin tamamlayıcı yarısı da İsrail için tehdit oluşturmayan yeni bir rejim kurmaktır. Bu durumda birçok amaca hizmet edebilecektir.¹⁵²

1. Irak’ta rejimi değiştirmek bu ülkeyi kitle imha silahlarında arındırmanın ve bu silahlara sahip olma veya geliştirme programlarından vazgeçmeyi güvence altına almanın tek yoludur.
2. ABD yönetimi Irak’ta rejimi değiştirmenin teröre karşı savaşın bir parçası olduğu görüşündedir. Yanı sıra yeni muhafazakarlar Irak’ın İsrail için bir tehdit oluşturma ihtimali bile ABD’nin Saddam Hüseyin’e yönelik tek başına bir askeri müdahalede bulunma için yeterli nedendir.
3. ABD yönetimine göre Irak’ta rejimi devirmek ve yerine batı dünyasına sadık bir rejim oluşturmak Arap dünyasında kamuoyun moralini bozar ve aşırılığı hafifletir. Dolayısıyla bu durum Arapları zor duruma düşürür, Filistinlilerin iradesini zayıflatır ve İsrail ile müzakere masasına oturmalarını zorlar.
4. Aynı mantıktan yola çıkarak Irak yeniden yapılandıktan sonra Arap lkeleri arasında ABD’ye ham petrol temin etme konusunda Suudi Arabistan’a rakip olabilecek güvene sahip olacak tek ülke olacaktır.

¹⁵¹ Sabit, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁵² Dirasa Hatıra Livakii ve Mustakbal El Mantika El arabiye, El Halka El Hamise Min Ettagyir fi El İrak, 11.12.2011, <http://www.waarba.net/modules.php?name=new&file=article&sid=133>

Böylece petrol fiyatlandırma politikaları ABD ile batı dünyasının arzularıyla örtüşür. Bu da yeni muhafazakârların ulaşmak istedikleri başlıca hedeflerden biridir.

5. Irak'ta zorla rejim değiştirme daha sonra ABD'ye düşmanca tavır takınan diğer ülkelerde de benzeri değişimler veya hızlı reformlar yapma konusunda temel şartlardan biridir. Nitekim Saddam Hüseyin rejimi ABD ile çelişen tüm rejimler arasında en kudretlidir. Yanı sıra Saddam Hüseyin rejimi ABD ve İsrail çıkarlarının karşısında durma iradesini temsil eden her şeyin devamını temsil ettiğinden dolayı bu rejimi çökertmek ve yok etmek diğer cephelerde yenmenin temel şartıdır.

ABD Saddam Hüseyin rejimi gibi terörü destekleyen “küstah rejimleri” uluslararası toplum için en önemli tehdit oldukları yönde tüm dünyanın dikkatini çekmeyi ve onlarla savaşmayı ikna etmeyi başarmıştır. Başak bir ifadeyle ABD Irak'a savaş açma, enerji kaynaklarını kontrol etme, Suriye'nin istikrarını bozma ve İran'ı tehdit etme vs. Konularda ABD tüm dünyayı kandırmayı başarmıştır.¹⁵³

ABD'nin iddia ettiği ikinci hedefin demokratik olmayan despot rejimi değiştirmek olduğundan dolayı Haziran 2004 yılında geçici bir Irak hükümetine egemenlik ve iktidarı teslim etmeye çalışarak meşru ve anayasal bir şekilde egemenliğin Iraklılara iade edildiğini iddia etmiştir. Bu sözde egemenliği teslim etmesi Irak'ta bulunan ABD işgal kuvvetlerine yönelik direnişin arttığı sıralarda gerçekleşmiştir. Bu manevra aslında başka bir sıfat altında işgalin veya askeri varlığın devam etmesi için yanıltıcı bir meşruiyet bulmayı amaçlamaktaydı. Başka bir ifadeyle ABD bu manevrayla işgalci güç olmaktan çıkarak Irak hükümetinin talebi üzerine Irak'ta istikrar ve güvenliği sağlamak için meşru biçimde bulunduğunu yansıtmaya çalışmıştır. ABD'nin bu

¹⁵³ Sabit, a.g.e., s. 53.

politikasının son ayağı da Irak ile 2008 yılının sonlarında imzaladığı “*Güvenlik Antlaşmasında*” gerçekleşmiştir.¹⁵⁴

Bunların yanı sıra ABD Irak modeli sayesinde tüm Arap dünyasında demokrasiyi yaymaya çalıştığını iddia etmiştir. Bunu da Irak'ta rejimi devirerek yapmaya çalışmıştır. Doğrusu bu başlık da ABD'nin Irak işgalinin örnek olarak görülmesini yansıtmaya çalışan yapay bir deneme olarak değerlendirilebilir. Zira işgalin diğer hedefleri tüm çıplaklığıyla çok daha büyük meseleler üzerinde yoğunlaşıyor. Belki de bunların bazıları Körfez bölgesinde Irak'ı ABD askerleri için kalıcı bir üssü dönüştürmekti. Ancak ABD Saddam Hüseyin rejimini devirme ve Irak'ı işgal etme konusunda kolayca başarılı olsa da başından beri tüm göstergelerin ABD'nin Irak'ta açıkça ilan ettiği veya gizlice yürüttüğü tüm amaçlarına ulaşması hiç kolay olmayacağını söylemektedir. Zira tutarsızlık ve başarısızlık veya amaçlar birbiriyle çelişmektedir.¹⁵⁵

Buradan yola çıkarak ABD egemenliği Iraklılara bırakma politikasını uygulayarak amaçlarının samimi olduğu yönde uluslararası toplumu ikna etmeye çalışmıştır. Nitekim 24 Mayıs 2004'te Oğul Bush Irak'ta özgürlük ve demokrasinin oluşması için temel adımları belirlemiştir. Bunlardan birincisi 30 Haziran 2004 tarihinde tam egemenliği Iraklılara bırakmaktır. Yanı sıra güvenlik ve istikrarın sağlanması ve pekiştirilmesi, altı yapıyı kalkındırmaya devam etme ve Irak'ı yeniden yapılandırma, Irak'ta değişimin gerçekleşmesi için uluslararası toplumdan olabildiğince destek bulmaya çalışmak ve seçilmiş temsili bir hükümet seçmek için Irak'ta serbest seçim yapmak.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Sabit, **a.g.e.**, s. 60.

¹⁵⁵ Ahmet, İbrahim Mahmut; El **İrak El Cedit fi El Stratijiye El Emrikiye Lil Şark El Avsat**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve El Stratijiye, Sayı 154, Cilt 38, Ekim, 2003, s. 62.

¹⁵⁶ Detay için Bkz: “Oğul Bush’un” Amerikan ordusuna bağlı harp okulunda yaptığı konuşmanın tam metni, Bush: Irak'ta demokrasi ve özgürlükler kuvvetleri katil ve yıkım görüşünü yenecektir. 24.12.2011, <http://www.au.mil/au/awc/awcgqte/whitehouse/20040524-10-arabic/pdf>

ABD Irak'ı işgal ettikten sonra dört seçenek arasında kalmıştır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:¹⁵⁷

- Doğrudan askeri yönetim.
- Müttefik kuvvetlerin denetiminde sivil yönetim.
- Iraklıların öncülük ettiği sivil yönetim.
- Geçici Irak hükümeti.

Gerçekten de Irak işgalden itibaren dört aşamadan geçmiş ve ABD bunları Irak'ta umulan demokrasinin başarılarından biri olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁸

1. Birinci Aşama: Amerikan Askeri Yönetim Dönemi. Bu aşama general G. Garner¹⁵⁹ denetimi altında “*insani yardım ve yeniden yapılandırma*” çerçevesinde gerçekleşmişti. G. Garner 9 Nisan 2003 -16 Mayıs 2003 tarihleri arasında Irak'ı doğrudan Amerikan ordusunun denetimine bırakan bu dönemde askeri yönetimin başında görev almıştır.

2. İkinci Aşama: Koolisyon Geçici yönetimi Dönemi. Bu yönetim insani yardım ve yeniden yapılandırma bürosunun yerini almış ve General G. Garner'in yerine de büyükelçi Paul Bremer¹⁶⁰ getirilmiştir. GK'nın 22 Mayıs 2003'te çıkardığı 1483 sayılı kararından sonra ABD ile Birleşik Krallığın iki işgalci devlet olduklarını kabul etmiş ve meşru ulusal Irak hükümeti kurulana kadar işgal edilen bölgeleri yönetmeleri için ABD ile Birleşik Krallığı yetkilendirmiştir. Böylece Paul Bremer Irak'ın gerçek yöneticisi olmuştur.

¹⁵⁷ Hadi, Rıyaz Aziz; *El Parleman fi El Irak Dirasa fi El Vakii ve Teammulat fi El Mustakbel*, Bağdat, 2005, s. 10.

¹⁵⁸ Ubeyid, Abdusettar Hadi; *El Ameliye Essiyasiye fi El Irak Baade El İhtilal ve Eseruha Ala Eddahil El İraki*, Mastar Tezi, Maahad El Buhus ve Eddirasat El Arabiye, Kahire, 2008, s. 5.

¹⁵⁹ General G. Garner: 65 yaşında ve I. Körfez savaşı sonunda Iraklı Kürtleri korumak için Provide Comfort operasyonunun komutanıdır. ABD savunma bakanlığının Irak'ta kurduğu gölge hükümete benzer yönetimin başında yer alıyordu. Detaylı bilgi için Bkz: Chef SİMONER, *İrak El Mustakbel Essiyase El Emrikiye fi İadet Teşkil Eşşark El Avsat*, Çeviri: Sait El Adm, Birinci Baskı, Dar Essaki lil Tibaa, Beyrut, 2004, s. 211.

¹⁶⁰ Büyükelçi Paul Bremer'in Irak'taki yönetim dönemi ile ilgili detaylı bilgi için Bkz: BREMER, *a.g.e*, s. 33.

Geçici Müttelikler Yönetimi idaresi 13 Temmuz 2003 tarihinde Yönetim Konseyi'ni kurmuştur. Yönetim Konseyi de işgal yönetimiyle birlikte hareket ederek Geçici Irak Hükümetini kurmuştur. Bu dönemde Geçici Müttelikler Yönetimi 30 Haziran 2004 tarihinde Yönetim konseyi ile egemenliği Iraklılara bırakma “*antlaşması*” yapmış ve 1 Mart 2004 tarihinde Geçici Dönem Irak Devlet idare Yasasını çıkarmışlar.

3. Üçüncü Aşama: Geçici Irak Hükümetini Kurma Dönemi. BM'nin özel temsilcisi El Ahdar El İbrahimi Geçici İttifak Yönetimi (CPA) ile bazı Iraklı taraflarla siyasi diyalog ve görüşmeleri sonucunda Geçici Irak hükümeti 28 Haziran 2004 tarihinde kurulmuştur. Ulusal meclis seçildikten sonra toplantıları Eylül 2004'ten itibaren başlamış ve geçici seçimlerin yapıldığı 30 Ocak 2005 tarihine kadar devam etmiştir. Siyasi oluşumların söz konusu hükümete katılmayı reddettiklerinden dolayı bu dönem zayıf kalmıştır. Yanı sıra Geçici Ulusal Meclis de siyasi meşruiyetten yoksun kalmıştı.

4. Dördüncü Aşama: Ulusal Meclisin Seçilmesi Dönemi. Bu dönem 30 Ocak 2005 tarihinde ulusal Meclisin seçilmesi, Geçici Irak Hükümetin kurulması ve kalıcı anayasanın hazırlanmasıyla başlamıştır. Yapılan seçimler her ne kadar Iraklıların önemli kesimlerini temsil etse ve yeni bir dönemin başlangıcı olsa da bu hükümetin kuruluşu ancak 28 Nisan 2005 tarihinde gerçekleşebilmiştir. Başka bir ifadeyle seçimlerden üç ay sonra hükümet kurulmuştur. Siyasi ve güvenlik nedenlerden kaynaklanan ve giderek artan şiddet olayları bu döneme damgasını vurmuştur. Yanı sıra Sünni Arapların Geçici Hükümette yeterince temsil edilmedikleri yönündeki düşünceleri bu ve sonrasındaki döneme gölge düşürmüştür.¹⁶¹

Bunu temel alan ABD Irak'ı çoğulcu yapmıştır. Nitekim hükümet Kürt, Sünni ve Şii olmak üzere üç kesimden oluşturulmuştur. Bu da federatif devletin oluşturulması yönündeki taleplerin artmasına neden olmuştur.

¹⁶¹ Ubeyid, a.g.e., s. 6.

Dolayısıyla işgalin getirdiği sonuçlardan biri de etnik ve mezhepsel bölünmeler oluşturmıştır. Öyle ki Geçici Yönetim konseyinin oluşturulduğu ilk adım bile bu esasa dayalı paylaşımlara sahne olmuştur. ABD Afganistan'da uygulamadığı bu yöntemi Irak'ta uyguladığını da dile getirmekte yarar vardır. Zira Afganistan'da tek ve merkezi bir devlet kurmuşlardı. Bilindiği üzere Afganistan Irak'tan daha çok etnik, dini ve mezhepsel kesimleri içinde barındıran bir ülkedir. Doğrusu çoğulculuk demokratik ülkelerde kültürel ve medeni unsur teşkil etmektedir. Fakat çoğulculuk dengesizlikler üzerinde kurulduğu zaman etnik, dini ve mezhepsel ayrışmalara yol açan sorun haline gelir.

1.4.2. Dünya Hegemonyası

Her şeyden önce Hegemonya tüm siyasi birimlerin elde etmek istediği stratejik hedef olarak bilinmektedir. Öyle ki her devletin stratejik hedefleri arasında yüce politikalarının öncelikli konularındandır. Bu hedef sürekli olarak büyük ve güçlü devletlerin hedefe doğru düşünceyi teşvik eden, imkânları toplayan ve yolu belirleyen toplu strateji panoramasının hareketliliğin meydana getiren etkili stratejik eylemi pekiştirebilen kabiliyet konumunda olabilecek güce daha çok sahip olmak üzere içgüdüsel teşvik edici faktör konumundadır. Dolayısıyla hegemonya söz konusu büyük devletler için öncelikli stratejik hedeflerin başında yer almalıdır. Zira hegemonya uluslararası prestij, istisnai konum ve çekici hakimiyeti temsil etmektedir.

ABD ile ilgili bakılırsa var olmasıyla dünyada güce dönüşmesinin kendine özgü olduğu kadar ABD hegemonyası da tüm ölçütlerle kendisine has boyutları vardır. Nitekim Roma İmparatorluğu döneminden bu yana ABD gibi Dünya üzerine hegemonyasını kuran güç olmamıştır. ABD halen kendine has özellikleri ve yöntemliyle beraber hegemonyasının tüm stratejik kapsayıcılığını içeren dünya üzerinde kontrol hacmi, bu hegemonyanın aktifliğiyle ve uluslararası düzenindeki diğer ünitelerin seçenek ve/veya

politikalarını etkilemekte rahatlıkla koruyor bu yerini. ABD bunu iki kutuplu dünya düzenindeki soğuk savaş dönemi veya daha önceki dönemlerde – sınırlı da olsa- oluğu gibi diğer devletlere yeterince hareketlilik veya manevra yapma imkânı bırakmayan uluslararası ortamda yapıyor.¹⁶²

1.4.2.1. ABD'nin Hegemonya Projesi

Doğal olarak Dünya düzeninde yer alan aktif siyasi ünitelerin temel ve ilkelerinden biri kendi hedefleri ve ideolojisini yansıtan projeye sahip olmaktır. Bu proje söz konusu üniteleri yönünü ve hedefini belirleyen pusula gibidir. Yeni doğal devletlerin farklı olması ve dünya düzenindeki konumu ve gücüne paralel olarak stratejileri, projeleri ve amaçları farklı olur. Bazıları evrensel hegemonya ve tek güç olma bazıları diğer dünya güçlerinin edindiği konuma ulaşabilme bazıları da iyilerin ayakta kalacağı “Darwinizm Dünyasında” hayatta kalma ve gerilemeye durdurmaya çalışır.

ABD'ye bakıldığında ABD anayasasının yanı sıra kurucu babalarının konuşmalarında ilk tohumları görülen imparatorluk projesi oluşum ve kuruluş evresinden itibaren genişleme içgüdüsüne sahip olduğu görülür. Bu proje birçok evre geçirmiş, etkili ilkelere dayanmış ve maceracı özelliğiyle Amerikan kişiliğini yansıtan stratejik düşünce esasında stratejiyle çerçevelenmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi hegemonya dilek rica veya dua ile gerçekleşmez. O stratejik planlamanın aşamalarla gelen fırsatları veya fırsat yaratarak onları en iyi şekilde stratejik yatırım olarak kullanmakla gelir. İşte ABD stratejik fıskırması durmadan devam ederek dünya düzenindeki hiçbir gücün en geçmişte ne şimdi ne de yakın gelecekte edindiği konumuyla güç piramidinin başında oturmasına kadar yükselmiştir.

¹⁶² El Hayali, Nizar İsmail; **Siyaset El Heymene El Emrikiye El Cuzur- El Vaki- El Mustakbel**, Evrak Stratiğiye, Merkez Eddirasat Eddevliye, Sayı 91, Bağdat Üniversitesi, 2001, s. 1.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle akademik alana çok sayıda yazı ve teori ABD asrının geleceğini müjdelemiştir. Bunlar ABD hegemonyası ve ondan sonra tarihin sonunun kaçınılmaz olduğunun teorisyenleri ve yayılmasını savunmuşlar. Öte yandan ABD'nin Soğuk Savaş'ta kazanma mutluluğunun tam ortasında ABD hegemonyasının gerilemesi ile dengelerin yeniden bozulacağı ve çok kutuplu dünya düzeni olma ihtimalini savunan düşüncelerin ortaya atıldığı görülmüştür. Ancak söz konusu düşüncelerin birçoğu kişisel nedenlere dayanmasının yanı sıra ABD hegemonyasına karşı korkularını yenmek için kaleme alınan bilimsel ve objektif bakış açılarından uzaktı. Bu bilimsel tartışmaların arasında 11 Eylül 2001 saldırıları meydana gelerek ülkeleri doğrudan işgal etme ve askeri güç kullanma da müdahaleyle kötüye kullanma özelliğine sahip olan yeni hegemonya tarzını ortaya koymuştur. Öyle ki çoğu araştırmacı ve teorisyen bu güce imparatorluk bakış açısından (Amerikan İmparatorluğu) geniş başlığıyla bakmaya başlamışlardı.

Çünkü imparatorluklar XX. Yüzyılın başlarına kadar gerçek hegemonyasını imparatorluk sınırları ve bu sınırlar dışında az ve dağınık yerlerde sağlayabiliyordu. Bu da o dönemin askeri şartlarıyla ulaşım vasıtalarından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla geçmişte dünyanın farklı bölgelerinde hegemonyasını sağlayan eski imparatorluklarla günümüzde dünyanın her bir yanında hegemonyasını ve kontrolünü sağlama oranı bakımından ABD imparatorluğunu karşılaştırdığımızda oldukça büyük fark göze çarpıyor.¹⁶³

Yukarıda bahsedildiğinden yola çıkarak ABD dünyaya hegemonyasını ve liderliğini dayatmak için gücünden kayıp etse de, bazı devletler yükselip de ileride ABD'nin tek kutuplu dünyada süper güç konumu için muhtemel rakip görünse de yukarıda bahsettiğim tüm göstergeler ABD'nin hegemonyasını devam ettirme ve rakiplerini dizginleme kabiliyetine sahip

¹⁶³ Robert, Gilpin; **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, s. 143- 145.

oluşunu söylüyor. Nitekim kendisiyle en yakın muhtemel rakip arasındaki açık oldukça büyük ve kapatılabilmesi için onlarca yıla ihtiyaç vardır. Şayet en azından ABD ekonomik gerilemesinin bu şekilde devam etmesinin yanında rakip güçlerin şimdiki ekonomik kalkınması ileride de devam öngörüldüğü düzeyde devam ederse.

Amerikan stratejik düşüncesi bu gerçeğin farkında olarak tarihin gerçekleri ile teorilerini idrak etmiş ve onlara ayak uydurmaya çalışarak rekabetle baş edecek temeller ile hegemonyasını ayakta tutmayı devam ettirmek için güçlendirici aşilar bulmaya çalışmaktadır. Bunlardan daha önemlisi diğer güçlere yönelik gerçekçi – Pragmatik yönetime dayalı stratejik algılamasının içerdiği çok çeşitli seçenekler ve onları karmaşık politik ve ekonomik çıkarlar ağıyla bağlayarak en az 30 sene gibi bir sürede muhtemel rakipleri kendisiyle rekabet ve çarpışmaları ihtimalini azaltmaya çalışmaktadır. Bu da en bariz olarak Çin örneğinde görülmektedir. Nitekim çarpışma düzeyine yükselme ihtimali çok zayıf bazı politik ve ticari sorunlar olsa da Çin ABD ile geniş çetrefilli bir politik ve ekonomik çıkarlar ağıyla bağlanmış. Bu örnek ABD hegemonyasının geleceğini tahmin etme konusunda hemfikir oluşumuz en bariz örnektir.

1.4.2.2. ABD'nin Irak'ta Askeri ve Güvenlik Stratejisinin Gelişimi

ABD'nin Irak'a yönelik stratejisini ele almak ABD'nin tek güç olarak dünya hegemonyasını elde etmeyi hedefleyen toplu stratejisinin gelişiminden ayrı olamaz. Nitekim Irak'ın İşgali Oğul Bush yönetimindeki üst düzey yöneticiler ile sağcı Hıristiyan akımını teorisyenlerinin fikirlerinin pratik uygulamasından başka bir şey değildir. Bu da ABD'nin genelde dünya özelde Arap dünyası ve çevrelerindeki stratejisinin uygulamasıydı.¹⁶⁴ Söz konusu stratejinin belirtilerini ABD'nin Irak ile Afganistan'da oynadığı rolün yanı sıra

¹⁶⁴ Bir Grup Yazar, *Mustakbel El Stratijiye El Emrikiye fi El Irak ve Tedaiyetuha*, Essunavbar Littibaa, Merkez el Irak Liddirasat, Bağdat, 2008, s. 150.

Avrupa'nın desteği ile son zamanlarda bazı ülkelerde oynadığı rolde görülmektedir. Bu ülkeler arasında Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır, Körfez Ülkeleri ve Türkiye'de bulunmaktadır. Buradaki stratejinin temellerinden biri birden çok ayakta durması ve bölgedeki geleneksel güçlerin (Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Irak) gücünü sınırlama ve rollerini zayıflatmanın yanı sıra çoğunlukla politik ile askeri bazen de ekonomik anlamda nüfuzlarının kendi ülkeleri dışına çıkmasını önlemektir.¹⁶⁵

Buradan yola çıkarak ABD'nin Irak'ı işgal etmesi bölgedeki çıkarlarını koruma, ABD askeri makinesinin mahvedici gücüyle kendi politikalarına karşı olanlara ibretlik ders ve gözdağı verme, bölgede etkisi ve etkisi olan Arap ülkelerinin nüfuzunu sınırlama ve/ veya Arap – İsrail anlaşmazlığı konusundan Irak'ı çıkarmayı amaçlıyordu.¹⁶⁶ Dolayısıyla ABD'nin Irak'ı işgal etmesindeki hedefi stratejik kontrol ve coğrafi hegemonya sağlamasıyla birlikte büyük enerji kaynaklarının akışını güvence altına alma ve dünya stratejik rezervini kontrol ederek diğer rakiplerin üzerinde baskı kurmaktır.¹⁶⁷

ABD, Irak'ı işgal etmesinin arkasındaki hedefi gerçekleştirmek için Irak Devletinin yeniden yapılanmasını Arap dünyasında kendi çıkarlarını ve kendi arzusunu yansıtacak ölçütlerde oluşturmaya çalışmıştır. Zira ABD Irak'ta egemenlik görünümünün yanı sıra Arap dünyasının doğu sınırının bekçisi ve ABD'nin hegemonya projesinin karşıtı ve düşmanı konumundaki milli rolünü yok etmeye çalışmıştır. Nitekim yeni Irak'ın bölgede ABD çıkarlarının merkezi olması istenilmiştir. Askeri anlamda da ABD stratejisi doğrudan bölgeyi kontrolünde tutmayı hedeflemiş ve yeni Irak ordusunu ve onun ideolojisini bölgede ABD çıkarlarına uygun biçimde şekillendirmeye çalışmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Bir grup yazar, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁶⁶ Hamit Şahap, Ahmet; **Eser El İhtilal El Emriki fi Hauyat El Irak El Arabiye**, Mecellet el Buhus ve Eddirasat El Arabiye, Sayı 49, Maahad El Buhus ve Eddirasat El Arabiye, Kahire, 2008, ss. 191-192.

¹⁶⁷ Amir Haşim, Avvad; **Devir El Irak El Cedid fi El Stratijiye El Emrikiye Ticaha mantikat Eşşark El Avsat**, Mecellet dirasat Devliye, Sayı, 23, s. 191.

¹⁶⁸ Bir grup yazar, **a.g.e.**, s. 151.

ABD'nin Irak'taki stratejisi birçok kez değişmiş ve taktiksel ve pratik açıdan üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. ABD'nin Irak'taki stratejisinin gelişimini aşağıdaki başlıklarda olduğu gibi takip etmek mümkündür:

1.4.2.2.1. Yok etme Stratejisi (ABD Planlaması ve Yanlış Hesaplamalar)

ABD başkanı Bush 2003'te Iraklılara seslenerek şunları demiştir: *“Irak hükümetinin kuruluşu ve ülkenizin geleceği en kısa zamanda sizlere bırakılacak. Acımasız rejimi deviririz ve Iraklıların güvende yaşamasını sağlarız. Büyük dini geleneklerinize saygı duyarız, Irak'ın geleceği için adalet ve merhamet ilkeleri köktendir. Tüm vatandaşların haklarını koruyan parlamenter ve barışçıl bir hükümet kurmak için sizlere yardımcı olacağız. Daha sonra askeri kuvvetlerimizi geri çekilir. Irak kendine yakışır biçimde uluslararası konumunu geri aldıktan sonra egemen ve bağımsız bir devlet olarak ilerlemeye devam edecek. Sizler tüm insanlık lehine katkıda bulunmuş büyük medeniyet varisi, yetenekli ve iyi halksınız”*.¹⁶⁹

Bu konuşmaya bakıldığında Bush yönetiminin işgalin ilan edilen amaçlarını gerçekleştirmek için planlı stratejisinin olduğu görmek mümkündür.¹⁷⁰ Ancak gerçek olaylar Bush yönetiminin Irak'taki gelişmelerle ilgili tahminlerinde yanıldığını kanıtlamıştır. Günlük gelişmeler ABD stratejik planlayıcılarının işgalden sonra Irak'taki görevlerinin başarılı olmasının zor olduğunu algılamakta fazlasıyla kusurlu olduklarını göstermiştir.¹⁷¹ Nitekim Müttefik Geçici yönetimin sivil yöneticisi Büyükelçi Paul Bremer ABD'nin Irak'ı yönetim biçimi işgalin başlangıcından beri karmaşık olduğunu ve yaptıkları çok sayıdaki hatalar durumun gerilemesine yol açtığını açıkça itiraf etmiştir.¹⁷²

¹⁶⁹ Avvad, a.g.e., s. 191.

¹⁷⁰ Bkz: Hitap **Boş An Halet El İttihat: El Muhimme Elleti Lem Tentehi**, Mecellet El Mustakbel El Arabi, Sayı 300, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, 2004, s. 120.

¹⁷¹ Kordsman Antoni, **Nahva Stratijiye Emrikiye Fala fi El İrak**, Merkez Dirasat El Vahde el Arabiye, Sayı 300, Beyrut, 2004, s. 120.

¹⁷² Bremer, a.g.e., s. 84.

Demokrasi dünya halklarının bir günde giyebileceği güzel bir kıyafet değildir. Ne de dünya borsalarından alınabilecek güzel bir üründür. Demokrasi halkların öğrendiği ve benimsediği miras, kültür, ilke, değer ve ahlaktır. Demokrasi kötüye kullanıldığında veya hazırlıksız gelen halklar için kötülük ve şer kaynağı olur. Demokrasi milletler tarihinde dil, mezhepsel ve etnik farklılıktan dolayı birçok gelişmiş devleti küçük devletçiklere ayırmıştır.¹⁷³ Oysa 2003'ten sonra yeni şekilene Irak, bir taraftan istikrarsızlık diğer taraftan ise huzursuzluk baş göstermiştir. Bu iç karşıklığıyla dışardan ithal edilmiş olan demokrasi mevcut olan durumuyla uyum sağlamamıştır. Zira Irak'ta etnik farklılıkların yanı sıra çok sayıda dil, din ve mezhep vardır. Başka bir ifadeyle Irak'ta etnik ve mezhepsel esasa dayalı siyasi oluşumları beraberinde getiren demokrasi toplumu böler ve devleti parçalar. İşte böylesi bir demokrasi gerçek demokrasi değildir. O ancak ABD'nin planladığı hedefleri gerçekleştirmek için bir yöntemdir.

ABD üst düzey yöneticilerin birçoğu Irak'ta bazı taktiksel hatalar yaptıkları yönünde itirafta bulunmuşlardır. Örneğin dışişleri bakanı Condoleezza Rice Mart 2006'da bu yönde bir açıklamada bulunmuştur. Söz konusu taktiksel hataları şu başlıklar altında özetleyebiliriz:¹⁷⁴

- İşgalci devlet sorumluluklarını önemsememe. Nitekim BM'nin 2003'ta çıkarılan 1483 sayılı kararı gereği ABD Irak'ı işgal eden devlet olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla ABD Cenevre Antlaşmasını uygulamakla yükümlüydü. Fakat ABD Irak müesseselerinin yok edilmesiyle yağmalanmasına göz yumdu.
- Iraklılık üst kimliğini yok etmeye çalışma. Nitekim ABD yönetim söylemi Irak halkından değil Irak halkının kesimlerinden

¹⁷³ El aloci, Abdulkerim; **Hams Senevat İhtilal Eyne El İrak ve mahuva Mustakbeluhu**, Dar El kitap El Arabi, Şam, 2008, s. 11.

¹⁷⁴ Hayrettin, El İrak İla Eyn; Mecellet El Mustakbal El Arabi, Sayı 327, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2004, s. 11.

bahsetmeye başlamıştır. Bununla da yetinmemiş ülkenin siyasi yapısını bu esasa dayandırmıştır.

- Güvenlik ile hizmet verme kabiliyeti olmama.
- Devlet müesseselerini feshetme kararı. Bunlardan en önemlileri de ordu ile diğer güvenlik ve asayiş müesseselerinin feshedilmesi olmuştur.
- Baas'ı kökten sökme kararı.
- İran'ın Irak'taki rolünü önemsememe. Zira ABD Irak'ı işgal etmesi konusunda önüne engel olmaması için İran'ın Irak'ta aktif olmasına göz yummuştur. Ancak ABD ile İran arasındaki düşmanlığın alevlenmesine paralel Irak'ta şiddet olayları alevleniyor. Yanı sıra İran'ın Irak'taki gücü artmaya devam ediyor.¹⁷⁵

1.4.2.2.2. ABD'nin Irak'ta Zafer Stratejisi (Çekilişten Görevi Tamamlayana Kadar Kalma)

ABD'nin Irak savaşını bir “gezi” gibi olacağını düşünen Amerikan algısını yanıltan ve ABD'nin Irak'ı tamamen kontrol etmesini engelleyen direnişçilerin arka arkaya Amerikan askerlerine büyük kayıplar yaşatmıştır. Bu durum Iraklıların “bağımsızlık ile demokrasiyi” sabırsızlıkla beklediklerini göstermiştir.¹⁷⁶ Nitekim hayatını kayıp eden ABD askerlerinin sayısı 3000'i aşarken yaralıların sayısı yaklaşık 16000'i bulmuştur. Yanı sıra ABD yaklaşık 300 milyar Dolar harcamıştır.¹⁷⁷ Zafer Stratejisi olarak ilan edilen söz konusu durumda yaşanan kayıplar ABD'de kitlesel muhalefete yol açmış ve

¹⁷⁵ Atvan, Hızır Abbas; **Ruya Mustakbeliye Lil Stratijiye El Emrikiye fi El Irak**, Mecellet Şuun El Şark El Avsat, Sayı 126, Merkez Eddirasat El Stratijiye, Beyrut, 2007, s. 32.

¹⁷⁶ Bir grup yazar, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁷⁷ Matir, Tomas; **El Huruc Min El Irak Stratijiyatun Mutanafise**, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus, Sayı 61, Abu Dabi, 2006, s. 14.

Kongrede hoşnutsuzluk yaratmıştır.¹⁷⁸ Bu kayıplar neticesinde 2005 yılında Aralık ayının başlarında Başkan Bush Irak'ta zafer elde etme stratejisi yönünde bir rapor çıkarmış ve konuşmalar yapmıştır.¹⁷⁹

ABD'nin Irak'taki Milli Zafer stratejisi ile başkalık söylemi zaferin yakın olduğunu iddia etmelerinin yanı sıra Irak'ta demokratik hükümetin kurulması, Irak ekonomisinin yeniden yapılandırılması ve yeteri kadar Irak kuvvetlerinin eğitilmesiyle hazır hale gelmesinden sonra ABD askerlerini Irak'tan çekeceğini iddia ediyordu.¹⁸⁰

Bu strateji kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere bir hedef listesi belirlemiştir. Ona göre bu hedeflerin gerçekleşmesi sonucunda ABD Irak'tan askerlerini çekecektir. Hedeflerin arasında siyasi kriterlerin yerine getirilmesi, demokrasinin kurumsallaştırılması, terör şebekelerini yok etmekle istihbarat toplamakta aktif güvenlik kuvvetleri yetiştirme, güvenliği sağlama ve sağlam ekonomik temel atmak için temel ekonomik reformlar bulunmaktaydı.¹⁸¹ Rapor zaferi yeni Irak'ın oluşturulması ve halkı temsil eden, sivil haklara saygı duyan, iç güvenliği sağlamak için yeterli güce sahip olan ve/veya Irak'ın teröristlerin yuvasına dönüşmesini engelleyebilen anayasal hükümetin kurulması olarak nitelendirmiştir. Yanı sıra zafer kendi halkına temel hizmetlerini sunabilen, uluslar arası ekonomik sistemle bütünlük sağlayan serbest piyasa ekonomisine bağlı bir Irak oluşturma anlamını da içermiştir.¹⁸²

Zafer stratejisi ABD askerlerinin Irak'ta çekilmesi için bir tarih belirlemekten kaçınmıştır. Bunu kapatmak için Irak'ta zaferin önemini vurgulamıştır. Yanı sıra belge başarısızlık mantığının üstünde durarak onun

¹⁷⁸ Gelphi Fearer, and Reifer; **Yaccess Matters I Casualty Sensitivity And The War İn Iraq**, International Security, Vol 30, No 3, Winter, (2000–2006).

¹⁷⁹ Bir grup yazar, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁸⁰ The National Stategy For Victory In Iraq (kHP: Whitehouse.3ovlinfocus/irag/irag-mational-strateg2005//30.adf)

¹⁸¹ Stratejinin orijinal ve tam metni için ABD Dışışleri bakanlığının web sitesine Bkz: <http://www.usinfo.state.gov>

¹⁸² Matir, **a.g.e.**, s. 16.

asla ve asla Irak'taki seçenekler arasında olmadığını savunmuştur. Zira başarısızlık ilk önce Irak'ı terör merkezi ve yuvasına dönüştüren verimli toprak konumuna getirecektir.¹⁸³ İkinci olarak şayet ABD stratejisi başarısız olursa bölgede demokrasi ve özgürlükleri yayma adına önemli bir model olarak Irak'ın rol oynayamayacağı anlamına gelir. Üçüncü olarak başarısızlık Irak'ta karmaşıklık ve mezhep savaşına yol açar ki bu da bütün bölgede ABD'nin çıkarları için oldukça kötü sonuçlar getirecektir.

Strateji en azından şüpheye mahal bırakmayacak şekilde bir devlet olarak Irak'ın bölünmez bütünlüğüne ve federatif yapıda da olsa o bütünlüğün önemle korunmasına işaret etmiştir. Bu işaret olumlu ve uyarıcı olarak iki yönlü yoruma açıktı. Biri Irak'ın bütünlüğünün önemle korunması yönünde ABD'nin görüşünü açıklayarak bölgesel taraflar Arap ülkeleri ve Orta Doğu ülkelerini rahatlatıyordu.¹⁸⁴ Öte yandan Kürtler gibi bazı Iraklı kesimlerin en azından bu aşamada Kürt devletini ilan etme düşüncesinde caydırmak için uyarıcı işarettti. Strateji Irak gerçeğini daha iyi anlayabilmiş ve işgalin başlamasıyla bazı hataların yapıldığını dolaylı şekilde kabul etmiştir. ABD'nin Irak gerçeğini anlamasının artması ABD yönetiminin daha önce uyguladığı geçici politikaların yerine Iraklı kesimlerle daha iyi uyum sağlayabilecek politikalar üretmeye başlamıştır.¹⁸⁵

Son olarak rapor İran ile Suriye'nin Irak için tehdit oluşturduklarını, Irak'ın bölgesel komşularının kendisini desteklemekte yavaş davrandıklarını ve uluslararası yardımcılarının Irak'a mali yardım verme konusunda yavaş olduklarını söylemiştir. Ancak rapor İran ile Suriye'yi etkisizleştirme imkanı olduğunu ve siyasi ve/veya mali desteğin Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Uluslararası para fonu tarafından gözde görülür şekilde yapıldığını da dile getirmiştir.¹⁸⁶

¹⁸³ Avad, **a.g.e.**, s. 155.

¹⁸⁴ El Kadi, Kerim; **El Vesika El Emrikiye El Hassa Bi "Stratijiyyet Ennasr Fi El Irak"**, Melef El Ahram, Sayı 133, Merkez El Ahram liddirasat essiyasiye ve El Stratijiye, Kahire, 2005, s. 138.

¹⁸⁵ Kadi, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁸⁶ Matir, **a.g.e.**, s. 18.

1.4.2.2.3. Yeni ABD Stratejisi (George W. Bush'un Stratejisi 2007)

Aralık 2006'nın sonlarıyla Ocak 2007 Irak'ta işgal krizini çözmeyi hedefleyen üç Amerikan projesi açıklanmıştır.

Birincisi: Bu projeyi ABD yönetiminde söz sahibi olan yeni muhafazakârdan bir grup, bazı ünlü araştırma merkezleri ve Senatör John McCain tarafından öne sürmüştür. Proje kendi güvenliklerini sağlamak için Iraklıları hazır hale getirmeyi esas alan başarısız stratejiyi değiştirmekle birlikte Irak'ta asker sayısını (50)bin'e kadar çıkarmak suretiyle ABD'nin Irak'taki askeri varlığını pekiştirdikten sonra ülkenin güvenliğini sağlamayı temel alam umutlu projedir. Proje önce Bağdat'ın üzerinde yoğunlaşma ve orada güvenliği sağladıktan hemen sonra diğer sıcak bölgelere hareket etmeyi hedefliyordu.¹⁸⁷

İkincisi: Baker-Hamilton¹⁸⁸ komisyonu veya Irak Çalışma Grubu olarak adlandırılan ve eski ABD dışişleri bakanı James Baker ile eski demokratik Senatör Lee Hamilton'un başkanlığındaki komisyonun sunduğu raporda Irak'ta durumun kötü olduğunu ve o güne kadar yapılanların vahim sonuçlar yarattığını itiraf etmiştir. 6 Aralık 2006'da açıklanan¹⁸⁹ bu rapor durumları çözmek için 79 madde içeren bir formül sunmuştur.¹⁹⁰

Üçüncüsü: bu proje ABD savunma bakanlığı olan Pentagon tarafından hazırlanan bazı önerilerden oluşmuştur. Proje Irak'ta görev yapan genelkurmay heyetinin başındaki general başkanlığındaki bir komisyon

¹⁸⁷ Ezzeyat, Safvet; **Takyim El Stratijiye El Emniye El Emrikiye El Cedide fi El Irak**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 168, Müesseset El Ahram, 2007, s. 146.

¹⁸⁸ Komisyonun önerileri için Bkz: Uday Muhsin EL HAŞİMİ, **Essiyase El Emrikiye Ticaha El Irak Kira fi Tavsiyet Licnet Bekar –Hamilton**, Maahad El Ebhas ve Ettenmiye El Hadariya, 05.03.2009, <http://www.iraqforum.net/vb/2201.html>

¹⁸⁹ Mutez, Selama; El Emn El kavmi El Emriki ve Ettahavuvlat El Cedide fi El Irak fi Zilli İdaret Boş essaniye, Kurrasa Stratijiye, Sayı 162, Yıl 16, Nisan, Beyrut, 2006.

¹⁹⁰ Essemak, Rıza; **Afak Esstratijiye El Emrikiye El Cedide Fi El Irak**, Mecellet Eddirasat Esstratijiye, Sayı 6, Merkez El Bahreyin Liddirasat ve El Buhus, El Mename, 2006, s. 105.

tarafından sunulmuştur. Projede devlet olarak Irak'ın statüsüne ilişkin özel öneriler, siyasi sürecin başarılı olma temelleri, bölgesel güçlerin Irak içişlerine karışmasını önlemek ve ABD ordusunun askeri anlamda Irak'ta maruz kaldığı zor durumdan çıkması için çözümler içermiştir.¹⁹¹

Söz konusu üç projeyle ilgili kamuoyunda eleştiri ve destek tartışmalar şiddetlenirken Beyaz Saray içinde de sert ve şiddetli siyasi farklılaşmalar yaşanmıştır. Nitekim ABD Kongresinin 2006 yılında yarı yenileme seçimlerinde Cumhuriyetçilerin hezimete uğramaları sonucunda istifasını sunmadan sadece iki gün önce ABD eski savunma bakanı Donald Rumsfeld Irak'taki politikalarının çok sayıda yanlışlıkları olduğu ve büyük düzeltmelere ihtiyaç olduğunu kabul etmiştir. Seçimdeki bu hezimet de ABD halkı tarafından Cumhuriyetçilerin önceki politikaları gibi Irak'taki başarısız ve kusurlu politikaları için bir referandum konumunda olmuştur.¹⁹² Beyaz Saray sözcüsü Dardin Witcher de konuyla ilgili Başkan Bush'un Irak'taki gidişattan memnun olmadığını ve uygulanan taktiklerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur.¹⁹³

Böylece ve ABD halkının yaklaşık %80'inin isteği olmamasının yanı sıra Kongrede çoğunluk konumunda olan demokratların açıkça itirazlarına rağmen ABD başkanı George Bush anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak Irak'a 21 bin ekstra asker gönderme kararı almıştır.¹⁹⁴ Bush Irak'ta asker sayısını arttırarak Başkent Bağdat'ta güvenlik ve istikrarı sağlama ve İran ile Suriye'nin etkisini indirgemedi faydalı olacağını ümit ediyordu.

Başkan Bush ABD'nin Irak'taki stratejisinde değişiklikler yapmış ancak önce Irak dosyasına bakan askeri ve diplomatik ekipte değişiklikler yaptığını

¹⁹¹ Avad, **a.g.e.**, s. 191.

¹⁹² Rumsfeld Yukirru Bilfeşel fi El İrak ve Yusi Bitahfid El Ameliyat El Kitaliye, Ceridet Erraya El Katariye, 45/13/ 2006.

¹⁹³ Bir grup yazar, **a.g.e.**, s. 157.

¹⁹⁴ Mükerrerem, Muhammed Ahmed; El Cedid fi Stratijiyet Errais El Emriki, Ceridet El Ahram, Pazar, 13.11.2007.

ve yeni ekibin Irak'taki planlarını uygulamakta başarılı olma kabiliyetlerinin olduğu yönünde kanaati olduğunu açıklamıştır.¹⁹⁵

ABD savunma bakanı Donald Rumsfeld'in istifasından sonra daha doğrusu görevden alınmasından sonra yerine Robert Gates göreve getirilmiştir. Gates Irak güvenlik güçlerinin eğitiminden sorumlu Leftenant General David Petraeus'u¹⁹⁶ Irak'ta ABD kuvvetleri komutanı olarak General George Casey'in yerine atamıştır.¹⁹⁷ Değişiklikler ABD'nin Pasifik Okyanusu'ndaki kuvvetleri komutanı Amiral William Fallon'u¹⁹⁸ da kapsayarak yerine General John Abizaid atanarak ABD'nin Irak ile Afganistan'daki savaşlarını yöneten ABD Merkez komutanlığının başına getirilmiştir. Yanı sıra BM'de ABD temsilcisi görevine atan Bağdat büyükelçisi Zelman Halilzad'ın yerine Ryan Crocker¹⁹⁹ ABD'nin Bağdat büyükelçisi görevine atanmıştır.²⁰⁰

ABD iyi strateji belgelerinde dile getirildiği gibi ABD yönetiminin Irak'ta gerçekleştirmek istediği temel stratejik hedefin bölünmez, federal, demokratik bir yapı, kendini yönetme kabiliyeti olan, kendini savunabilen ve terörle mücadelede ABD ile müttefik olan bir devlet oluşturmaktır. Strateji hedeflerin elde edilmesi için azamı sürenin 12 ile 18 ay arasında belirlemiştir.²⁰¹ Stratejide yer alan en önemli konuları aşağıdaki başlıklarda sıralayabiliriz:

¹⁹⁵ Gurap. Mahmut, **Ferik Cedid Liinkad Boş Min El Mustanka El İraki**, Ceridet El Mesa, Pazar, 13.11.2007, s. 77.

¹⁹⁶ General David Petraeus 54 yaşında bir Amerikan generalıdır. 2005 yılında Irak güvenlik kuvvetlerinin yeniden yapılanmasında başat rol almıştır. 2003 yılında savaş sırasında havadan taşınan (100.) bandonun komuta ve 2004 yılında Musul'daki yönetimi ile ön plana çıkmıştır.

¹⁹⁷ Gurap, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁹⁸ ABD ordusunda bir Admiral olan William Fallon Vietnam savaşına katılmış, 1991'de I. Körfez Savaşında bir taarruz bandonu komutanlığı yapmış ve Nato'nun Bosna'daki operasyonunda görev almıştır.

¹⁹⁹ ABD'nin Pakistan'da görev yapan eski büyükelçilerinden biri olan Ryan Crocker Orta Doğu uzmanı diplomatlardan biri ve ABD'nin Orta Doğu dosyasından sorumlu büyükelçidir. ABD dışişleri bakanlığında görev alan en önemli uzmanlardan biri olan Crocker Arapçayı iyi derecede bilen ve Lübnan, Kuveyt ve Suriye'de büyükelçilik yapmış ve İran, Irak, Katar ve Mısır'da diplomatik görev almış 57 yaşında bir ABD'li bürokrattır.

²⁰⁰ Gurap, **a.g.e.**, s. 67.

²⁰¹ Kerim, El Kadi; **Stratijiyet Boş El cedide fi El İrak Cavharun Lem Yetegayyar**, Mellef El Ahram Esstratiji, Sayı 146, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 2007, s. 15.

- ABD askeri kuvvetlerinin Irak'taki görevlerin doğasını direnişe karşı seçkin ama güç tüketen operasyonlardan istikrar ve direnişi def etme operasyonları yapmaya değiştirmek.²⁰²
- Iraklı sivil halkın güvenliğini sağlamakla onların mezhepsel milislerle isyancı bireylere olan bağlılıklarını minimuma indirme ve güvenlik sorumluluğunu Irak güvenlik kuvvetlerine bırakma.
- Irak'taki ABD askerlerinin sayısını 21500 kişi ekleyerek bunlara Bağdat'ta görev vermek.²⁰³
- Başkent Bağdat'ın güvenlik ve istikrar konusunda ağırlık merkezi ve eksen olarak nitelendirmek ve Bağdat'taki ABD askerlerinin sayısını 33 bin kişiye çıkarmakla birlikte ordu, ulusal polis ve yerel polis olmak üzere Irak güvenlik kuvvetlerinden de 52 bin görevliye çıkarmak. Böylece Bağdat'ta güvenliğini sağlamak için görev yapan ABD askerleri ile Iraklı güvenlik birimleri mensuplarının sayısı 86 bin asker ve polise yükselmiş olacaktır.²⁰⁴
- Başkent Bağdat'ta ABD askerleriyle Irak güvenlik birimlerinin görev bölgelerini 9 ana bölgeye ayırmak.
- Irak hükümetine baskı yapmak ve ABD desteğinin açık olmadığını anlatmak suretiyle hükümet vaatlerini yerine getiremezse ABD halkının desteğinden yoksun kalacağını anlatmak.

²⁰² Zeyyat, **a.g.e.**, s. 148.

²⁰³ Mükerrerem Muhamed AHMET, **El Cedid fi Stratijiyet Errais El Emriki**, Ceridet El Ahram, Pazar, 13.01.2007.

²⁰⁴ İbrahim, Ahmet Arafat; **El Vazi El Emni fi El İrak ve Mustakbel Esstratijiye El Emrikiye**, Mecellet Şuun Haliciye, Sayı 51, Merkez El Haliç Liddirasat Esstratijiye, Kahire, 2007, s. 37.

- Bu stratejinin yeni amaçlarından biri de Irak hükümetinin hükümet parasından 10 milyar dolarlık bir oranı kalkınma ve alt yapının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili projelere harcamasıdır. Zira istenilen harcama gerçekleşirse yeni kamu görevleri ile istihdam fırsatları artar.²⁰⁵
- Irak ordusundaki askeri birliklerde görev alan Amerikalı müsteşarların sayısını arttırmak ve her Iraklı askeri bandoyu müttefik kuvvetlerinden bir tugayla desteklemek suretiyle Iraklıların iyi donatılmış büyük bir orduya sahip olmasına yardımcı olmak.²⁰⁶

Bush'un Irak'taki stratejisinden bahsetmişken Hamilton–Baker komisyonu ile arasındaki farkların üzerinde durmamızda yarar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Hamilton – Baker komisyonu ABD kuvvetlerinin büyük çoğunluğunun Irak'tan çekilmesi için 2008 yılının ilk çeyreğini belirlemiş ve askerlerin sayısını 20 bin kişi azaltmayı önermiştir.²⁰⁷ Fakat Bush Irak'taki kuvvetlerinin sayısını 20 bin kişiyi aşan bir rakamla arttırmıştır.²⁰⁸
- Hamilton – Baker komisyonu silahlı milisleri eleştirmiş ve onları ülkedeki güvenlik durumunun kötüye gitmesi ve sivillerin ölmesinden sorumlu tutmuştur. Ancak Bush'un stratejisi mezhepsel çatışmanın çözümü konusunda hükümete güvenmiştir.

²⁰⁵ Ahmet, Hamit Şahap; **El İrak El Muşkile ve El Hel Dirasa Nakdiye fi Dıl El Mutagayirat El Haliye**, silsilet Kaday, Sayı 27, El Merkez Eddevli Liddirasat El Mustakbeliye, ve Esstratijiye, Kahire, 2007, s. 59.

²⁰⁶ Essemak, **a.g.e.**, s. 108.

²⁰⁷ Hamilton-Baker Komisyonu önerilerinin tam metni için Bkz: Ceridet El Hayat, Sayı 15952, Cumertesi, 07.12.2007.

²⁰⁸ Bkz: Hitap Errais Boş an Halet El İttihat, **a.g.e.**, s. 123.

- Hamilton – Baker komisyonu Suriye ve İran ile müzakere kanallarının açılmasını önermiş ve Irak krizine çözüm bulma çabalarına bu iki devletin de katılması gerektiğini vurgulamıştır. Fakat Bush bu Suriye ve İran’a saldırmış ve onları “teröristleri” destekleme ve Irak’a sızmalarını kolaylaştırmaktan sorumlu tutmuştur.²⁰⁹

George W. Bush’un Irak stratejisi üzerindeki genel görüşlerse şu şekilde özetlenebilir:

- Genel çerçevesi itibariyle bu strateji ABD başkanının önceki veya benzeri stratejilerinde ve her zamanki konuşmalarda olduğu gibi terörü yenmeyi hedefliyordu.²¹⁰
- Bu strateji hiçbir şekilde ABD kuvvetlerinin Irak’tan çekilmesinden bahsetmemiş ve herhangi bir zaman dilimi belirlememiştir.
- Strateji Irak’ta siyasi yönden ziyade güvenlik ve askeri yönleri önem vermiştir.
- Strateji Hamilton – Baker komisyonun önerileri seviyesine çıkamamıştır. Nitekim Hamilton – Baker komisyonun önerileri Bush’un stratejisine nazaran oldukça yoğunlaşmış ve kapsayıcı bir çalışmaydı. Yanı sıra Hamilton – Baker komisyonun önerileri sorunları kökten çözmek istemesiyle birlikte Orta Doğu’nun temel sorunu olan Arap (Filistin) – İsrail sorununu da kökten çözmek istemiş ve ABD halkı, Amerikan politik ortamı ve uluslararası toplum tarafından geniş kabul görmüştür.

²⁰⁹ Ahmet, **a.g.e.**, s. 45.

²¹⁰ El Musevi, Seyit Hüseyin; Esstratijiye El Emrikiye, Mecellet Şuun Eşşark El Avsat, Sayı 124, Merkez Eddirasat Esstratijiye, Beyrut, 2007, s. 6.

- Bu strateji Irak Halkı tarafından geniş kabul görmemiştir. Nitekim Galop Enstitüsünün yaptığı bir anket sonucunda Amerikalılar %61 oranında Irak'ta Amerikan Kuvvetlerinin arttırılmasını kabul etmemiştir. Kabul edenlerin oranı % 36 olmuştur.²¹¹ Yanı sıra cumhuriyetçilerle demokratların arasında sorun yaratmakla beraber her iki kesimin kendi aralarında da bölünmelere yol açmıştır.²¹²
- Uluslararası toplumun bu stratejiye yönelik görüşü ikiye bölünmüştür. ABD'nin klasik müttefikleri olan İngiltere, Japonya ve Australia gibi ülkeler bu stratejiyi destekleyenlerin başında geliyordu. Öte yanda bu stratejiye itiraz edenlerin arasında Fransa, Rusya ve Çin bulunuyordu.²¹³ Yanı sıra gerçek anlamda ABD tarafından düşman olarak gösterilen Suriye ile İran da bu stratejiyi kabul etmemiştir.²¹⁴
- Strateji Irak hükümeti tarafından kabul bulmuş ancak bazı Iraklı siyasi kesimler tarafından kabul edilmemiştir. Söz konusu kesimlerin başına Sadır Akımı ile Müslüman Âlimler Heyeti bulunmaktaydı.
- Bu strateji ılımlı Arap ülkeleri olarak adlandırılan Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün ve Körfez ülkelerinin desteğini istemiştir. Nitekim ABD dışişleri bakanı Condoleezza Rice'ın yaptığı bir açıklamada Arap ülkelerinden Irak'ı Arap dünyasına entegre etmeleri gerektiğini söylemiştir.²¹⁵ Oysa bu durum Irak hükümeti ile bu hükümette yer alan etkili güçlerin hoşuna gitmeyen bir durumdur.

²¹¹ El musevi, **a.g.e.**, s. 7.

²¹² Ceridet El Hayat, Sayı 15987, Perşembe, 11.01.2007.

²¹³ Ahmet, **a.g.e.**, s. 61.

²¹⁴ Ceridet El Hayat, Sayı 15988, Cuma, 12.01.2007.

²¹⁵ El Hasan, Omar; Staratijiyet Boş El Cedide ve Ettasaluk Maa El Hamaka, Mecellet Şuun Haliciye, Sayı 48, Merkez El Halic Iddirasat Esstratijiye, Kahire, 2007, s. 7.

- Strateji Irak hükümetinin isteği üzerine uluslararası topluma da seslenerek Irak için uluslararası ilkeler sözleşmesinin tamamlanmasını istemiştir. Zira bu sözleşme Irak'ın ihtiyacı olduğu yeni ekonomik yardımlar temin etme karşılığında Irak için daha büyük reformlar gerçekleştirir.²¹⁶
- Strateji İran'ın Irak içişlerine karışmasını önlemeye çalışmıştır. Nitekim ABD Irak'ı işgal ettiği ilk günden beri İran'ı Irak'ın içişlerine karışmak ve silahlı milisler ile teröristleri desteklemekle suçluyordu.
- Strateji, ABD-İran askeri çatışması çıkması durumunda ABD'nin Arap ülkelerini İran tehlikesinden koruyabilme gücüne sahip olduğu yönde rahatlatmak istemiştir. Özellikle de petrol kaynakları ile ABD üslerinin olduğu ülkeleri rahatlatmayı amaçlıyordu. Nitekim Bush şunları ifade etmiştir: *“kısa bir süre önce bölgedeki uçak gemileri üzerinde bulunan ek kuvvetlerin dağıtılması yönünde emir verdim. İstihbarat bilgilerinde yardımlaşmayı genişleteceğiz. Patriyot roket savunma sistemlerini de yayacağız ki dostlarımızla müttefiklerimiz güvende olsun”*.²¹⁷

Son olarak ABD stratejisi bazı başarıları gerçekleştirmiş olmalı ki getirmeyi iddia ettiği özgürlükler için Irak'ı yeşil bir vahaya çevirdiğini söyleyebiliriz.

1.5. ABD'NİN IRAK DEVLETİNİN YENİDEN YAPILANMASINDA STRATEJİK GÖRÜŞÜ

Irak devleti ve rejimi İngiliz mandası altında 1921 yılında kurulmuştur. Burada da XI. Yüzyılın başlarında işgalci bir kuvvet tarafından Irak devleti ve

²¹⁶ El Hasan, **a.g.e.**, s. 8.

²¹⁷ Bkz: Hitap Errais Boş an Halet El İttihat, **a.g.e.**, s. 125.

rejiminin yeniden kurulmasını ele alacağız. Her iki durum arasında benzerlikler var. Nitekim devletin kuruluşu işgal gölgesinde ilan edilmiş ve işgalci devlet gerçek güce sahip olduğu için ülkedeki siyasetin tüm iplerini elinde tutuyor. Ancak ülke halkından birilerinin devleti kurmak için katkıda bulunması, bölünmemiş demokratik bir Irak yapmak üzere doğru niyetlerin bulunması halinde temel anlamda olumsuz bir durumu ifade etmesi anlamına gelmiyor.²¹⁸ Yanı sıra bunlar devletin yeniden yapılanması kavramı kapsamında yapılmalıdır. Bu da şu anlamı ifade ediyor “belli bir modele göre bazı toplumların kültürel yapısında köksel değişiklikler yapmakla siyasi ve ekonomik rejiminin yeniden yapılandırılmasını gerçekleştirmek”. Söz konusu durum da aşağıda belirtilen bazı siyasi değişkenlere sahne olmaktadır:

1. Geleneksel, dini ve etnik otoriteler yerine laik ve genel bir siyasi otorite oluşturmak. Bu değişkene göre hükümetin meşru ve yönetilenler tarafından kabul görmesi gerektiği görüşündedir.
2. Devleti yapılandırma ile güç dağılımı kapsayan müesseseler ile temellerin geliştirilmesi ve siyasi görevler arasında ayrımı sağlamak.
3. Toplumun siyasete katılım oranını genişletmek ve katılımı farklı kesimler arasında adaletli olmaya bağlamak.²¹⁹

“*Yeni Irak*” fikrini oluşturmak ya da siyasi ekseninin yeniden yapılanmasında yardımcı olabilecek faktörleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1. Tek parti otoritesinden kaynaklanan dikte rejim, mutlak otorite ekonomik temellerin devletin kontrolüne dönüşmüştür.

²¹⁸ Muhammed, Abdulhamza Huvvan; **Ennizam essiyasi El İraki Ma Baad**, merkez Dirasat el Vahde El Vataniye, Beyrut, 2003, s. 25.

²¹⁹ Munzir Hasan, Abu Dan; **El Ahzab essiyasiye El İrakiye ve İadet Bina Eddevle**, El Hivar el Mutameddin, Sayı 1834, 2007, ss. 6-13.

2. Devletin yeniden yapılanmasını sınırlayan toplumsal yapıdan kaynaklanan Irak devletinin çoğulcu olması.
3. Ana işgalci devlet olarak ABD'nin doğrudan yabancı işgal durumu. ABD'nin Irak'ta önemli ekonomik ve stratejik çıkarları olduğundan dolayı yeni Irak devletini ABD için oldukça stratejik öneme sahip olan Körfez bölgesindeki çıkarlar şebekesine bağlamaya çalışmaktadır. ABD görüşüne göre ilk önce Irak devletinin düşman, bölge güvenliğini ve ABD'nin buradaki çıkarlarını tehdit eden devlet olarak nitelendirildiğinden dolayı yok edilmesi ve ABD'nin bölgedeki görüşüne uygun biçimde yeniden yapılandırılması gerekiyordu.²²⁰

Buradan yola çıkarak işgalle birlikte Irak devletinin siyasi merkezini yok ettikten, karar üretme temellerini felce uğrattıktan, teşkilat ve kurumsal anlamda silahlı kuvvetlerini feshettikten ve İktidarda olan Baas Partisinde temsil edilen siyasi yapılanmasını yok ettikten sonra yeniden yapılandırılmasının en önemli aşamalarını ele alacağız. Bura da İşgal kuvvetlerinin Irak'ı yeniden yapılandırmada dayandıkları yöntemler nelerdir?

1.5.1. Geçici Yönetim Konseyi

Bu konseyi oluşturma fikri sivil yönetici büyükelçi Paul Bremer'in²²¹ Mayıs 2003'ta Irak'a gelmesiyle başlamıştır. Nitekim Bremer 21 Mayıs 2003 tarihinde "*Yeniden Yapılandırma Ve İnsani Yardım Bürosunu*"²²² kapatmış ve

²²⁰ Abu dan, **a.g.e.**, s. 14.

²²¹ Paul Bremer ABD dışişleri bakanlığında 27 yıldan uzun süre görev yapmış bir Amerikan diplomattır. Bremer Tarih ile Kamu Yönetimi okumuş eski başkanlardan Ronald Reagan döneminde terörle mücadelede tam yetkili büyükelçi görevi almıştır. Daha sonra başkan George W. Bush'un güvenini kazanmış ve Milli Güvenlik Konseyinde göreve atanmıştır. Ardından Irak'ta İttifak Geçici Yönetimi başkanlığı görevini getirilmiştir. Detaylı bilgi için Bkz: İyad Hilmi, El Caani; **İhtilal El Irak ve El İslah Eddimokrati El Emriki Hakaik ve Evham**, 2006, s. 14.

²²² Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu: 2003'te askeri operasyonların sona ermesiyle birlikte Irak'ın yönetimini ele almış ve başkanlığı emekli General Jay GarnerEa bırakılarak Irak'ta Paul Bremer'den önce ilk ABD'li sivil yönetici olmuştur.

yerine kendi başkanlığında yeni kurulan “İttifak Geçici Yönetimini”²²³ getirmiştir. Böylece Bremer tüm yasama, yürütme ve yargı etkilerini kendi elinde, daha doğrusu ABD yönetimi elinde tutmuştur.²²⁴ Bu yetkiler gereği Bremer Irak’ın gerçek ve tek yöneticisi olmuştur.²²⁵ BM’nin 22 Mayıs 2003 tarihinde çıkardığı 1483 sayılı kararı tamamen özgürce Irak’ın kendi siyasi geleceğini belirleme hakkına sahip olduğunu, Iraklıların kendi kendilerini yönetecekleri günün önemle vurgulandığı ve Iraklıların yasaların üstünlüğü ilkesine temel alan bir hükümet oluşturmaları yönündeki çabalarını desteklediğini içermiştir.

Söz konusu karar işgal yönetimi, Irak halkı ve diğer taraflardan halkı temsil eden gerekli müesseselerin yeniden yapılanmasını sağlayan çabaların yoğunlaştırılması yönünde taleplerde bulunmuştur. Bunların başında halkı temsil eden bir hükümetin kurulması için toplu çalışma bulunuyordu. Yani sıra karar yönetimi ele alan ve uluslararası toplum tarafından kabul edilen Irak halkının oluşturduğu bir hükümet kuruluncaya kadar Irak halkı işgal yönetimi ile BM’nin özel temsilcisinin yardımıyla Iraklıların yöneteceği geçici bir yönetim olarak Geçici Irak Yönetimini kurmalarını desteklemiştir. Böylece ABD yönetimi Iraklıların nezdinde kendisinin siyasi reformları yapma ve Iraklıların kendilerini yönetme yetkisini erkenden onlara bırakma konularında ciddiyetini göstermek için en kısa zamanda bir Geçici Irak Yönetimi oluşturmak zorunda kalmıştır. Yeni geçici yönetimin tüm Iraklıları temsil etmesi gerekiyordu. Dolayısıyla Geçici Irak Yönetimi Oluşturmak için İttifak Geçici Yönetimi ile Irak Yönetim Meclisi²²⁶ arasında bir dizi toplantı ve görüşmeler gerçekleşmiştir. Toplantılar sonucunda iki taraf 13 Temmuz 2003 tarihinde geçici formül olarak Geçici Yönetim Konseyi’ni²²⁷ oluşturmaya karar

²²³ Hadi, a.g.e., s. 15.

²²⁴ İttifak Geçici Yönetiminin yetkileri için Bkz: <http://www.cpa.com>.

²²⁵ Meclis Ennuvab El İrakî, El Ameliye Ettesriyye fi El İrak (2003-2007), eddaire el İlamiye, Bağdat, 2008, s. 8.

²²⁶ Irak Yönetim Meclisi ya da çoğunlukla (Yedili Grup) olarak adlandırılan meclis Irak muhalefetine 2002 yılında Londra toplantısında oluşturduğu meclistir.

²²⁷ Geçici Yönetim Konseyi: Bu konsey işgalden sonra Irak’ta oluşturulan ikinci yönetim konseyi olmuştur. Konseye karayolları yönetimi konusunda cüzi yetki verilmiştir. Zira İttifak Geçici Yönetimi tüm yetkilere sahipti. Geçici Yönetim Konseyin tüm yetkileri yalnız istişareden ibaretti.

vermişlerdi. Daha sonra 1 Eylül 2003 tarihinde Geçici Yönetim Konseyi 25 bakandan²²⁸ oluşan bir Irak hükümetinin kurulduğunu açıklamıştır. Söz konusu hükümet Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Irak'ta kurulan ilk hükümet olmuştur. Yetkileri 2004 yılında yapılan seçimlere kadar sürmüştür. Hükümetin başkanı olmamıştır. Hükümet başkanlığı dönemsel olarak Geçici Yönetim Konseyi başkanlığını devralan kişiler yürütmüştür.²²⁹

Hükümet kurulduktan sonra Irak gündemi anayasanın hazırlanması konusuyla meşgul olmuştur. Bu konu beraberinde bir yandan İttifak Geçici Yönetimi ile Geçici Yönetim Konseyi arasında bir yandan da İttifak Geçici Yönetimi ile Büyük Mercî Yüce Ayetullah Seyit Ali El Sistani ile temsile edilen Dini Mercilik arasında ve Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin kendi aralarında bazı sorun ve anlaşmazlıklara neden olmuştur.²³⁰ “ABD tıpkı 1925 yılında Irak anayasasının yazılması sırasında İngilizlerin yöntemini uygulamaya çalışmıştır. Söz konusu yöntemle göre atanmış Iraklı delegelerden oluşan bir gruptan oluşan anayasal komisyonu oluşturulur ve bu komisyon yeni anayasayı hazırladıktan sonra anayasa halk referandumuna sunulur ardından anayasada belirtildiği üzere egemenliği olan Irak parlamentosunu oluşturan seçimler yapılır. Bu aşamalardan sonra İttifak Geçici Yönetimi egemenliği seçilmiş hükümete teslim eder”.²³¹ “Ancak Irak'ta Şii Dini Mercii Seyit Ali El Sistani ile temsile edilen Dini Mercilik yeni Irak anayasasının

Yanı sıra bakanların ve diplomatik temsilcilerin atanmaları ile görevden alınmaları, bütçeyi onaylama ve kalıcı anayasa oluşturmak üzere anayasa komisyonu oluşturma. Konseyin 13 Temmuz 2003'te yayınlanan ilk beyanında hedefleri ise Iraklıların güvenliğini sağlama ve dikte siyasetin sonuçlarını ortadan kaldırma, Irak toplumundan Baas İdeolojisini sökme olmuştur. Bunlarla birlikte konseyi çoğulcu, federal ve demokratik sistemin temellerini atmayı ve insan haklarını korumayı taahhüt etmiştir. Yine konsey anayasa yaparak parlamento seçimlerine gidileceğini taahhüt etmiştir. Konseyin başkanlığı 9 üye arasında dönemseldi ve 25 üyeden oluşuyordu. Detaylı bilgi için Bkz: Firas Gorgis AZİZ, *El Hiyar Eddimukrati fi El Irak ma Beyne Erruya El Emrikiye ve Erruya El Vataniye*, yüksek lisans Tezi, Kuliyet el ulum Essiyasiye, Bağdat Üniversitesi, 2005, ss. 83-85.

²²⁸ Hükümette 13 Şii, 5 Kürt, 5 Sünni 1 Türkmen ve 1 Hristiyan bakan vardı. Hükümetin kurulması tıpkı Geçici Yönetim Konseyinin kurulma esasına dayanmasını dile getirmekte yarar vardır. Başka bir ifadeyle mezhepsel ve etnik temele dayanarak kurulmuştur. Bkz: Aziz, *a.g.e.*, s. 86.

²²⁹ Bremer, *a.g.e.*, s. 106.

²³⁰ Aziz, *a.g.e.*, s. 85.

²³¹ Raheme, Babek; Ayatoallah Al-Sistani And The Democratization Of Post-Baath, United States Institute Of Peace, Special Report, No (187), 2007.

yazılması için atama yöntemini itiraz etmiş ve nezih ve özgür seçimler yapılmasını istemiştir. Dini Mercilik bu görüşü seçimlerin geçici dönem ile Iraklılara egemenliğin teslim edilmesinden sonraki dönemde alınan kararlarla edinen yönelmelere meşruiyet sağlayabilen tek yöntem olması ilkesine dayanmıştır”.²³²

Öte yandan İttifak Geçici Yönetimi anayasal konseyin seçilmesinin egemenliği Iraklılara bırakma konusunu geciktireceğini savunmuştur. Onlara göre Irak seçimler yasaları ve yöntemlerine sahip değildir. Yanı sıra ulusal siyasi partiler bulunmamaktaydı.²³³ Fakat Geçici Yönetim Konseyi’nin bazı üyeleri anayasa olmadan İttifak Geçici Yönetiminin hemen egemenliği Geçici Yönetim Konseyi’ne bırakmalarını istiyorlardı.²³⁴ “Ancak Geçici Yönetim Konseyi’nin Şii üyeleri Şii Dini Mercii Seyit Ali El Sistani’nin talepleriyle aynı fikirdeydiler. Zira Paul Bremer’in tabiriyle açıkça riske giremezlerdi”.²³⁵

Kürtler ise özerkliklerini korumak için federal sistem oluşturma yönündeki taleplerini güvence altına alma düşüncesindeydiler. Sünni Araplar da İşgal şemsiyesi altında gerçekleştiğinden dolayı siyasi sürece katılmayı reddediyorlardı. Tüm tarafları memnun edecek çözüm bulmanın zor olması, Iraklı direnişin şiddetinden dolayı siyasi sürecin düğümlenmesi, Bremer’in yönetim üslubu ile Irak meselesini çözme konusunda başarısız olması ve Geçici Yönetim Konseyi’nin meşruiyetinin oldukça zayıf olması gibi bir dizi sebepten dolayı ABD yönetimi Iraklılara bırakma kararı almıştır.²³⁶

²³² Abdülemir, Sahar Harbi; **İntihabat El cemiye El Vataniye Ettesiye El İrakiye 30 Kanun Essani 2005**, Yüksek Lisans Tezi, Kulliyet El ulum essiyasiye, Bağdat Üniversitesi, 2008, s. 77.

²³³ Amatzia, Baram; **İrak Ma Bada Saddam Amil Eşşia**, Merkez Saban Lisiyaset Eşşark El Avsat, Tercümet El Kaşif lilmutabaa ve Eddirasat Esstratiyye, 2003, <http://www.alkashif.org>

²³⁴ Atrisi, Cafer; **El İrak fi Kalp El İsar Sukut Bağdat ve Ettahavvulat El Kubra**, Birinci Baskı, Dar El Mihecce El Beyza, Beyrut, 2004, s. 253.

²³⁵ Bremer, **a.g.e.**, s. 212.

²³⁶ Kordsman, Antoni; **Siyaset El Vilayat El Muttahida (Ettaksim El Kasi) El İnfisaliye ve El fidraliye fi El İrak**, Merkez eddirasat Eddevliye ve Esstratiyye, Tercümet El Kaşif lilmutabaa ve Eddirasat Esstratiyye, 2007, <http://www.alkashifi.org>

1.5.2. Yönetimin Iraklılara Bırakılması Anlaşması

“Paul Bremer Irak devletinin yeniden yapılanması yönündeki görüşlerini 5 Eylül 2003 tarihinde açıklamıştır. Bremer’in görüşleri 4 ana başlıkta özetlenmiştir:

1. *Geçici Irak hükümeti kurma.*
2. *İttifak Yönetimin sonlandırılmasının biçimlendirilme yöntemi.*
3. *Yönetimi Irak hükümetine teslim etme.*
4. *Egemenliği olan yetkiler.*

Şii Dini Mercii Seyit Ali El Sistani ile Geçici Yönetim Konseyindeki bazı tarafların anayasal konseyi seçimlerinin yapılması yönündeki taleplerinde ısrar etmeleri sonucunda”²³⁷ İttifak Geçici Yönetimi ortaya yeni bir plan atmıştır. Plana göre Geçici Yönetim Konseyi bazı etkin(Bilgili) Iraklılarla birlikte geçici anayasa yazılacaktır. Geçici anayasa geçici ulusal meclis (parlamento) seçimleri için temel olarak kullanılacaktır. Geçici ulusal meclis tarafından da geçici Irak hükümeti kurulacak ve 3 Haziran 2004 tarihinde yönetimi ele alacak.²³⁸ fakat bu anlaşma Şii Dini Mercii Seyit Ali El Sistani tarafından kabul görmemiştir. Çünkü Sistani anayasal konseyi seçimlerinin genel oylama yöntemiyle olması yönünde ısrar ediyordu. Oysa anlaşmada önerilen yöntem ise demokratik değildi. Çünkü bu durum geçici yasama konseyinin Geçici Yönetim Konseyi ve mahalli ve/veya bölgesel meclisler tarafından atanan kişilerden oluşacaktır. Oysa adı geçen meclisler de İşgal yönetimi tarafından atanmış ve onun etkisi altındadırlar.²³⁹

“BM’nin Irak ile ilgili 1511 sayılı kararı 16 Ekim 2003 tarihinde çıkarılmıştır. Bu Kararın ikinci ve dördüncü fıkralarında Geçici Yönetim

²³⁷ Bremer, Paul; *Tasrihat İadet Bina Eddevle fi El İrak*, Ceridet Etteahi, Sayı 4069, 09.09.2003, Irak, s. 2.

²³⁸ El Hariri, Casim Yunus; *El İrak Essaniye Melef El Vahde El Vataniye*, Mecellet El Mustakbel El Arabi, Sayı 305, Merkez Dirasat El Vahde el Arabiye, Beyrut, 2004, ss. 214-126.

²³⁹ El Haffaf, Hamid; *Ennusus Essadira An Semahat Esseyid Ali El Sistani fi El Mesele El İrakiye*, Dar El Muarrih El Arabi, Beyrut, 2007, s. 101.

*Konseyi'nin uluslararası kabul gören ve halkı temsil eden bir hükümet kurması gerektiğini vurgulamıştır. Altıncı ile onuncu fıkralardaysa ulusal diyalog yöntemiyle yani Irak anayasasının hazırlanması için bir süre belirleme, anayasal konseyin oluşturulması ve kalıcı seçimlerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır”.*²⁴⁰

Geçici Yönetim Konseyi Irak'taki siyasi dönüşümle ilgili 16 Kasım 2003 tarihinde bir bildirge yayınlarak bu süreçteki dönüşümün bazı temel noktalarını belirlemiştir. Bunlar geçici dönem için Irak devleti yönetim yasasıyla başlıyordu. Bildirgenin sonunda kalıcı anayasanın hazırlanması otoritenin ve bu yasa gereği seçilmiş hükümete bırakılmasını vurgulamıştır.²⁴¹

Daha sonra BM özel temsilcisi El Ahdar El İbrahimi anayasa hazırlanması sorununa çözüm bulmak için Şubat 2004'te Irak'a gitmiştir. El İbrahimi seçimlerin yapılması için durumların uygun olmadığı gerekçesiyle tüm Iraklı kesimlerle seçimlerin yapılması konusundaki düşüncelerin bir kenara bırakılması yönünde anlaşmıştır.²⁴² dolayısıyla tüm kesimler BM tarafından seçilen kısa süreli bir geçici hükümet kurulması üzerinde anlaşmıştır. Ancak bu hükümetin yetkileri geçici dönem olarak sınırlandırılacaktır. Yetki süresiyse 30 Haziran 2004 ile genel seçimlerin yapılması planlanan Ocak 2005 arasında sınırlıdır.²⁴³ Geçici Yönetim Konseyi üyeleri arasındaki anlaşmazlıklarsa kendi görüşlerine göre İslam'ın rolü, Kadın hakları, Irak ordusunun rolü, doğal kaynakların dağılımı vs. birçok konuyu kapsıyordu. Böylece Irak halkının farklı kesimleri Irak devletine yönelik tek görüş üzerinde iştirak etmedikleri açıkça görülüyordu. Dolayısıyla

²⁴⁰ Birleşmiş Milletler, Uluslararası Güvenlik Konseyi, 1511 Sayılı karar, 16.10.2003.

²⁴¹ Geçici Yönetim Konseyi, Basın Açıklaması, Sayı 95, Essabah Gazetesi, Sayı 118, 16.11.2003, Bağdat.

²⁴² Mecmuat El Ezemat Eddevliye, Ettahaddi Eddusturi fi El Irak 2003, 13.01.2012, <http://www.erisisgroup.org>.

²⁴³ Falih, Abduccabar; **İrak Ma Bada El Harp**, Maahad Esselam El Emriki, Tahrir Has, Sayı 120, Mayıs, 2004, <http://www.usip.org>

anayasa hazırlama meselesi birlikte yaşadıkları tek bir devletin temellerini oluşturmak değil bir barış antlaşması müzakereleri gibi gözüküyordu.²⁴⁴

Geçiş dönemi Irak devleti idare yasasını kabul etmesi için Bremer'in Geçici yönetim Konseyi'ne yaptığı baskılar neticesinde 8 Mart 2004 tarihinde adı geçen yasa Geçici Yönetim Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Ancak o süreçte yasanın yetkilerinin belirlenmesi için farklı siyasi görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Bazıları Geçiş dönemi Irak devleti idare yasasının Iraklıların kendi kendilerini yönetme yolundaki meşru haklarını geri alma ve kendi çıkarları ve amaçlarını gerçekleştirme yolunda devletlerini ve işlerini yönetmek açısından olumlu ve ileri atılan bir adım olarak değerlendirmiştir.²⁴⁵
2. Bu yasa Iraklıların kutlamak istediği dönemle uyum içerisindedir. Zira söz konusu dönemde Iraklıların önceden mahrum kaldıkları adalet, özgürlük ve eşitlik ilkelerinin gerçek anlamıyla geri getirilmesidir.²⁴⁶
3. Geçiş dönemi Irak devleti idare yasasının demokratik rejim oluşumun ilkelerine vurgu yapan bazı metinler içerse de bu yasa aynı zamanda demokratik ilkeleriyle çelişen bazı fıkralarda içermiştir. Yanı sıra yasanın bazı fıkraları yeni Irak devletinin yapılandırılmasının siyasi süreci yolunda engeller ile tikanıklar oluşturmaktaydı.²⁴⁷

²⁴⁴ Galbraith, Bitro; Niheyet El İrak, Tercümet İyad Ahmed, Birinci Baskı, Eddar El Arabiye Lilulum, Beyrut, 2007, s. 159.

²⁴⁵ Selim, Nebil Muhammed; **Meşru Kanun Eliyet İstiaadet Essulta ve İdare Devlet El İrak Lilfetre El İntikaliye**, Mecellet dirasat Devliye, Sayı 56, Merkez eddirasar eddevleiyeye, Bağdat Üniversitesi, 2004, s. 2.

²⁴⁶ El Azzavi, Şakir; **Nazra fi Eddustur El Muakkat Lilmarhala El İntikaliye**, Mecellet El İlam Eddimukratiya, Sayı 7, 15.11.2004, s. 144.

²⁴⁷ Hayyavi, Nebil Abdurrahman; **Kanun İdaret Eddevle El İrakiye Lilmarhale El İntikaliye**, El Mektebe El Kanuniye, Bağdat, 2004, s. 87.

4. Geçiş dönemi Irak devleti idare yasası başkanlık konseyine Irak'ta diktatörlüğün yeniden büyümesine sebep olabilecek geniş yetkiler tanımıştır.²⁴⁸

Son olarak Geçiş dönemi Irak devleti idare yasasının en belirgin özelliği anayasal, temsili ve çoğulcu bir Liberal siyasi rejimin temellerini atmıştır. Bununla birlikte merkezi olmayan federal bir siyasi sistemin temellerini atmıştır. Geçiş dönemi Irak devleti idare yasasına göre siyasi sistemin ekonomisi serbest piyasa temeline dayanmıştır. Yine bu yasa tüm temel etik ve dini kesimlerin eşit katılımlarını güvence altına almıştır.²⁴⁹

1.5.3. Geçici Irak Hükümeti

Geçiş dönemi Irak devleti idare yasası gereği 31 Mayıs 2004 tarihinde İyad Allavi başkanlığında Geçici Irak Hükümeti²⁵⁰ kurulmuştur. Geçici ulusal hükümetin kurulmasından tam dokuz ay sonra 30 Ocak 2005 tarihinde Irak ulusal parlamentosu seçimleri yapılmıştır. 87 gün süren görüşmeler, toplantılar ve müzakerelerden sonra 28 Nisan 2005 tarihinde İbrahim El Caferi başkanlığında Geçici Hükümet kurulmuştur. Yeni hükümet 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimlerden sonra kurulan ve (275) milletvekilinden oluşan ulusal meclisin oylama oturuma katılan (185) milletvekilinden (180)'inin oyunu alarak büyük çoğunluk elde ederek güvenoyunu kazanmıştır. Geçiş devlet idare yasası gereği El Caferi hükümeti geçici hükümetti. Görevi halk referandumuna sunulacak kalıcı anayasa taslağını hazırlamaktır. Ondan sonra yeni ulusal meclis için seçimler yapılacaktır. Yeni ulusal meclisin görevi de kalıcı anayasa gereği tam yetkili kalıcı bir Irak hükümetinin kurulmasını üstlenecektir.

²⁴⁸ Halaf, Nedim İsa; **Mulahazat Havle El Hiyar Erriyasi fi El Irak**, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Sayı 59, 2004, s. 67.

²⁴⁹ Abduccabar, Fali; **Mutazaddat Eddustur Eddaim fi Mezik Eddustur**, Birinci Baskı, Maahad Eddirasat esstratijiye, Bağdat, 2006, ss. 66-76.

²⁵⁰ Meclis Ennuvvab El İraki., **a.g.e.**, ss. 22-32.

Yukarıda bahsedildiği üzere geçici hükümetin görevi kalıcı Irak anayasası hazırlamaktır. Bu bağlamda Şii-Kürt çoğunluğu olan seçilmiş ulusal cemiyet 10 Mayıs 2005 tarihinde Anayasa Hazırlık Komisyonu'nu kurmuştur.²⁵¹ Anayasa komisyonu ilk önce (55) üyeden oluşuyor ve Sünni Arapları temsil etmiyordu. Ancak 16 Haziran 2005 tarihinde Sünni Arapların katılımıyla üye sayısı (71)'e çıkarılmıştır.²⁵²

Anayasa Hazırlık Komisyonu bir dizi genişletilmiş toplantılar ile sıkı görüşmeler yaparak tüm kesimleri memnun edecek bir Irak anayasası formülü bulmaya çalışmıştır. Ancak Irak halkının tüm kesimlerinin katılımı ve uzlaşması üzerinde yazılmasına anlaşılan anayasanın²⁵³ hazırlık süreci iki temel kitle olan Şii ve Kürt İttifaklarının görüş ve kararlarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Nitekim ulusal cemiyetin seçim listeleri oranları ışığında seçilen anayasa hazırlık komisyonunun seçilme yöntemi ile yapısı beraberinde daha çok karışıklıklar getirmiştir. Bu da anayasa hazırlık sürecinde büyük kriz ve sorunları beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Amerikalılar büyükelçi Zelmay Halilzad vasıtasıyla bu sorunları çözmek adına duruma müdahil olmuştur. Halilzad Iraklı taraflar arasında uzlaşa sağlanmasının zor oluşunun farkındaydı. Dolayısıyla anayasa hazırlık meselesiyle uğraşırken Irak devletinin yapılanma ilkesinden hareket etmek değil uç taraflı barış antlaşması için müzakereler ilkesinden hareket ediliyor gibi bir izlenim içinde olmuştur.²⁵⁴

Zorlukların bulunması, bakış açıları ve görüş farklılıkları olması 15 Ağustos 2005 olarak Geçici Devlet İdare Yasasında belirlenen anayasa

²⁵¹ Anayasa Hazırlık Komisyonu (71) üyeden oluşmuştur. Bunlardan (28) üye Irak Birleşik İttifakını (Şii İttifak) temsil ediyordu. Aralarında (5) kadın bulunmaktaydı. Kürdistan İttifakını temsil eden üye sayısı (15) olurken aralarında (2) kadın bulunmaktaydı. Laik Vasat İttifakını temsil eden üye sayısı (8) olurken aralarında bir kadın bulunuyordu. Azınlıkları (5) üye temsil etmiştir. Sünnileri (15) üye temsil etmiştir. Detaylı bilgi için Bkz: ABDUCCABAR, **a.g.e.**, ss 72-73.

²⁵² Adil Derviş, **Bada Mahas El Hukume El İrakiye İla Eyne**, El Melef El İraki, El Maahad El İraki Liltenmiye ve Eddimukratiye, Sayı 140, 2005, s. 11.

²⁵³ Hasan, Latif Ezzubeydi; **Mevsuat El Ahzap Essiyasiye El Ahzap ve El Cemiyet ve El Harakat ve Eşşahsiyet Essiyasiye ve El Kavmiye ve Eddiniye fi El İrak**, Muessaset El Maarif Lil Matbuat, Beyrut, 2007, s. 183.

²⁵⁴ Galbrith, **a.g.e.**, s. 214.

taslağının tamamlanma süresi gecikmiştir. Dolayısıyla ulusal cemiyet söz konusu yasada değişiklik yaparak anayasa taslağının en geç 22 ağustos 2005 tarihinde teslim edilmesini kararlaştırmıştır. Ancak taslağın teslim edildiği güne kadar birçok konu üzerinde üç ana kesim (Şiiler, Sünniler ve Kürtler) arasındaki sorunlar henüz çözülmüş değildir. Bu konuların başında Dinle devlet ilişki, Federalizm, doğal kaynakların dağılımı, Kerkük'ün statüsü ve Irak'ın Arap Kimliği bulunuyordu. Örneğin dinle devlet ilişkisiyle İslam'ın yasamadaki rolü meselesindeki anlaşmazlıklar sadece Irak toplumuyla ulusal cemiyet ve onun yansımaları olarak anayasa hazırlık komisyonu içinde kalmamıştır. Bu anlaşmazlıklar kitlelerin kendi içlerine kadar ilerlemiştir. Ancak anayasa hazırlık sürecinin önünde durum tüm bu engellere rağmen ana taraflar makbul bir formül üzerinde uzlaşabilmiştir. Böylece anayasa taslağı hazırlandıktan sonra 15 Ekim 2005 tarihinde halk referandumuna sunulmuştur. Referandum sonucunda anayasa taslağı %78 oranda (EVET) oyuyla kabul edilerek Kalıcı Irak Anayasası çözülmüştür.²⁵⁵

Irak devletinin yeniden yapılanması sürecinde siyasi rejimin temellerinin en bariz özelliklerini aşağıdaki sıralamada özetleyebiliriz:

1. Geçici Yönetim Konseyi açık şekilde dini ve etnik temel ve ilkelere dayanmıştır. Nitekim Geçici Yönetim Konseyi'nde farklı oranlarda Irak'ın farklı etnik ve dini kesimlerinden temsilciler bulunmuştur. Böylece bu kurumun üyeleri Irak halkının değil kendi etnik ve dini kesimlerinin temsilcileri olmuşlardı. Başka bir ifadeyle Geçici Yönetim Konseyi'nin oluşturulmasında vatandaşlık ilkelerinin hiçbir önemi olmamıştır. Yanı sıra tüm renkleriyle paylaşma düşüncesi yayılmıştır. Bu da vatana bağlılık duygusunun yok olması ve yerini etnik ve dini bağlılık duygularına bırakmış oldu.

²⁵⁵ Ezzubeydi, a.g.e., s. 187.

2. Geçici ve geçiş olmak üzere iki hükümet oluşturma. Bu iki hükümetin oluşumu Geçici Yönetim Konseyinin oluşturulma esasına dayanmıştır. Başka bir ifadeyle etnik ve dini paylaşma üslubuna dayanmıştır. Bu da üyeleri arasında güvensizlik ve uyum sağlamamıştır.
3. Geçici ulusal parlamento ile ulusal parlamanto seçilmesi. Bu iki sırasıyla meclis yasama yetkisiyle kalıcı anayasa oluşturma yetkisine sahip olmuşlardı. Oluşumlarının temelinde yine etnik ve dini paylaşımlar yer alıyordu.
4. Ülkenin en önde gelen liderlerinin etnik ve dini paylaşma göre dağılımı
5. Geçiş Dönemi Irak Devleti İdare Yasası'nın çıkarılması ülke yönetiminde etnik ve dini paylaşımlara meşruiyet sağlayacak şekilde yapılmıştır. Böylece ülkeye politik, toplumsal ve ekonomik seçenekler dayatılarak bu seçenekler Irak halkının milli veya ulusal seçeneklerinin önünü kesmiştir. Örneğin federalizm. Nitekim ulusal cemiyet bu yasada yere alan söz konusu seçenekleri kalıcı anayasa hazırlığında da yasalara girdirmek zorunda kalmıştır²⁵⁶

1.5.4. ABD İşgali Gölgesinde Irak Kalıcı Anayasası

ABD 9 Nisan 2003'te Irak'ı işgal ettiğinden sonra Irak anayasası yürürlükten kaldırılmış ve ülkede siyasi karmaşıklık hâkim olmuştur. Çünkü ABD işgal kuvvetlerinin Irak'ta siyasi rejimi devirdikten sonra stratejilerinde yeni siyasi otorite kurmayı planlamamışlardı. Paul Bremer'in açıklamasıyla ABD öncülüğünde Geçici Yönetim Konseyi Temmuz 2003'te kurulmuştur.

²⁵⁶ El Kubeyssi, Muhammed Ayyaş; **El Musalaha El Vataniye (Vuchat Nazar Siyasiye-İslamiye)**, Dar El Mamun Linnaşr ve Ettevzi, Amman, 2008, s. 79.

İşgal gölgesinde oluşturulan ilk Irak otoritesi konumunda olan söz konusu konsey de kendisine verilen yetkiler doğrultusunda hareket ederek ülkenin kalıcı anayasası hazırlık yöntemlerini araştırmak üzere yetkilendirilen bir anayasa hazırlık komisyonu kurmuştur.²⁵⁷ Ardından (25) kişiden oluşan Geçici Yönetim Konseyi üyeleri arasında 30 Haziran 2004 tarihinde Yönetimin Iraklılara bırakıldığındaki Geçiş Döneminde yürürlüğe girmek üzere geçici yasa oluşturma konusunda görüşmeler yapılmıştır. Geçici Yönetim Konseyindeki siyasi oluşumlar arasında gerçekleşen uzun görüşmeler ve hummalı toplantılar sonucunda bazı üyelerin çekimserliğine rağmen Mart 2004'te (25) kişiden oluşan Konsey üyeleri Geçiş Dönem Devlet İdare Yasasını imzalamışlardır. Adı geçen yasa Ocak 2005 seçimleri neticesinde oluşturulan Ulusal Cemiyet tarafınca oluşturulması planlanan kalıcı anayasa hazırlanıncaya kadar yürürlükte kalmıştır. Ulusal Cemiyet yaklaşık üyelerinin 5/1 oranında olmak üzere üyelere arasından (55) kişiyi seçerek Anayasa Hazırlık Komisyonu kurmuştur. Buna ek olarak anayasa hazırlık sırasında Anayasa Hazırlık Komisyonunda dengeleri sağlamak uğruna Ulusal Cemiyeti boykot eden Sünni Araplardan seçilmemiş (15) kişiyi Anayasa Hazırlık Komisyonuna dâhil etmiştir. Böylece 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleşen referandumda Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği'nin istatistiklerine göre %62 oranında katılımı ile Irak halkının %78'inin kabul ettiği (2005 yılı Irak Cumhuriyeti Anayasası) Hazırlık komisyonu görevini yapmak üzere hazır duruma gelmiştir.²⁵⁸

Irak siyasi rejimin niteliğine bakıldığında 2005 yılında halk referandumuyla kabul edilen Irak anayasasının birinci maddesinde şu ifade yer almaktadır: "Irak Cumhuriyeti bağımsız egemen bir devlettir. Yönetim şekli cumhuriyetçi, temsili (parlamentar), demokratik ve federatiftir".²⁵⁹ Demokratik rejimlerin alışıla gelmişlerinden biri devletin geleceğiyle ilgili

²⁵⁷ Cemal, Nasır Cabbar Ezzidavi; **Dirasat Dusturiye**, Birinci Baskı, Dar Essnavbar, Bağdat, 20009, s. 260.

²⁵⁸ Ezzedavi, **a.e**, s 262.

²⁵⁹ Irak Anayasasının Tam Metni, Ceridet El Vekai El İrakiye (Resmi Gazete), Sayı 4012, 28.12. 2005, Bağdat.

önemli kararların alınması ancak anayasal ve parlamenter kurumlara dönerek gerçekleşir ve devlet bu kurumlara dönmeden dış politikasını belirleyemez. Dolayısıyla Irak'ın geleceğiyle ilgili herhangi bir önemli karar almadan Irak başbakanının mutlaka parlamentoya dönmesi gerekmektedir.

Bunlarla Birlikte 2005 yılında kabul edilen Irak anayasası 115. maddesinde merkezi olmayan sistemi kabul etmiş ve federal bölgede yer almayan illerin yönetimini seçilmiş yerel yönetimler olarak belirlemiştir.²⁶⁰ Anayasanın 116. maddesinde de Irak Cumhuriyetinin başken, Federal bölgeler ve merkezi olmayan iller ile yerel yönetimlerden oluştuğunu ifade etmiştir.²⁶¹ Buradan yola çıkarak devletin statüsünün iki biçimden oluştuğunu görmek mümkündür. Bunlar federal ve merkeziyetsiz sistemlerdir. Anayasa bu formülüyle etkili yönetim sağlayamaz, çünkü federal bölgeye belli bir otorite bırakmıştır. Dolayısıyla federal bölgenin yetkileri merkezin yetkilerinden üstün olabildiği için ileride ayrılma veya bağımsızlığa kadar gidebilecek büyük sorunları da beraberinde getirebilir.²⁶²

Federalizm ise Irak'ta en çetrefilli konulardan biri olarak Iraklı siyasi oluşumlar arasında büyük ve sert tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar da geçen Anayasa Hazırlık Komisyonu'na açıkça yansımıştır. Özellikle de I. Körfez Savaşından bu yana özel statüsü olan "Kürdistan" bölgesi ve Kürt partilerinin Kürdistan Federal bölgesine ait oluşunu iddia ettikleri etnik ve dini

²⁶⁰ Irak Anayasasının 115. Maddesi şöyledir: "Bir veya birden çok il referandum talebiyle federal gölge oluşturma hakkını sahiptirler. Bu da iki şekilde talep edilir:

Birincisi: Federal bölge olmak isteyen illerin her birinin yerel meclisinin 3/1 üyelerince sunulan talep. **İkincisi:** Federal bölge olmak isteyen illerin her birinin seçmenlerinin 10/1'i tarafından sunulan talep.

²⁶¹ Irak Anayasasının 116. Maddesi şöyledir: federal bölge anayasaya aykırı olmayacak şartıyla kendisine bölgenin yönetim yapısını, yetkilerini ve yetkilerinin uygulama yöntemlerini belirleyen bir anayasa belirler.

²⁶² Yasir, Halit Abd Barakat; **Halaka Nikaşiye Biunvan "Essiyada El Vataniye ve Hal El Mesele El Emniye fi El İrak"**, Merkez El Mustakbel Liddirasat ve El Buhus, 24.09.2005, <http://www.mcsr.net>

açından demografik yapısının oldukça karışık olan Kerkük'ün bağıllık meselesi için önemliydi.²⁶³

Tüm Iraklı tarafların “Federal Birleşik Irak” yapılması sözüne bağlı kalmayı sürekli söylemeler de kalıcı anayasa hazırlık sürecinde federal sistemin niteliğiyle ilgili görüş ayrılıklarının bulunmasından dolayı tabiri caizse bu sözün üzerini dumanlar kaplamıştır. Nitekim bazıları etnik özelliği bahanesiyle “Kürdistan” bölgesi için etnik federalizm yapılmasını savunmuştur. Öte yandan bazıları “Kürdistan” bölgesinin yanı sıra Irak'ın batısı, güneyi ve Orta Fırat bölgesi gibi ülkenin diğer bölgelerini kapsayan idari federalizmi savunmuştur.²⁶⁴

Iraklı kesimler arasındaki sorunları şiddetlendiren sebepler arasında “Geçiş Dönem Devlet İdare Yasası” içinde Kürt bölgelerinin federal bölgeler olmasını sağlayacak maddelerin bulunması ile geçici anayasayı seçmenlerinin 3/2 çoğunluğuyla reddeden her hangi üç vilayete Kalıcı Anayasa'nın maddelerini –veto hakkı- vermek olmuştur. Başka bir ifadeyle Irak'ın anayasal statüsünün geleceğini veto etme hakkı Kürtlere tanınmıştır. Bu durum Geçiş döneminde kalmamış, aynı zamanda Kalıcı Anayasanın yukarıda bahsedilen 115. maddesinde yer almıştır.²⁶⁵ Dolayısıyla -Kürtler ile Irak'ın güneyinde bazı kesimler tarafından kabul gören- federalizm ileride Irak'ın bölünmesine yol açmasından korkuluyordu. İşte tehlike kaynağı da buradaydı.²⁶⁶ Nitekim temel sorun Irak'ın diğer bazı ülkeler gibi etnik ve dini açıdan çeşitlilik özelliğine sahip bir ülkedir. Zira Irak halkının ileride bölünmesine vesile olmak değil onun bütünlüğünü sağlayacak bir vesile olarak federalizmle olumlu algılamada bulunabilen bir hükümette haklarının temsil edilmesine ihtiyacı olan dünyada az rastlanan çok farklı dinsel, dilsel

²⁶³ Hayri, Abdurrazak Casim; **El Ameliye Essiyasiye fi El İrak ve Müşkilat El Vusol İla Devlet El Kanun**, Birinci Baskı, Merkez El İrak Liddirasat, El Beyine, 2009, s. 81.

²⁶⁴ Ettakrir Estratiji El Arabi 2003-2004, Merkez Eddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 2004, s. 45.

²⁶⁵ Casim, **a.g.e.**, s. 82.

²⁶⁶ Halil, Hasan; **Ennizam El Aleml El Cedid ve El Mutagayyirat Eddevliye**, Birinci Baskı, Dar El Menhel Ellubnani, Beyrut, 2009, s. 510.

ve kültürel kesim ve azınlıklar bulunmaktadır.²⁶⁷ Dolayısıyla federalizm meselesi içişlerde gündeme gelecek siyasi sorunlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu da Irak dışişleri bakanı Hoşya Zebari'nin tabiriyle içişlerdeki asıl zorluğun anayasal olduğunu ve onun da iki önemli meseleyi çözüme kavuşturmak olduğunu söylemiştir. Bu iki meseleyse federalizm ile dinin devlet ve toplumdaki rolüdür.²⁶⁸

Bu yüzden şimdiki formülüyle Irak anayasası ileride körüklenebilecek gerilim eksenlerinden biridir. Çünkü içinde Irak halkının tüm kesimlerinin üzerinde anlaşmadığı çok sayıda meseleler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Kerkük sorunu, tartışmalı bölgeler, federalizm vs...

²⁶⁷ Abd Barakat, Yasir Halit; **El Fidraliye fi El İrak Uslunun Lidaman el Vahde El Vataniye**, Merkez El Mustakbel Liddirasat ve El Buhus, <http://www.mcsr.net>.

²⁶⁸ Abdunnasır, Velid Mahmut; **Harp El İrak Dirasa fi El Esbab ve Ennetaic**, Birinci Baskı, Dar Mısır El Mahrusa, Kahire, s. 196.

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN – IRAK İLİŞKİLERİ VE 2003'TEN SONRA ABD'NİN ETKİSİ

2.1. İRAN – IRAK İLİŞKİLERİ

2.1.1. İran – Irak Savaşından Irak'ın ABD işgaline kadar Uzanan Dönem

II. Körfez savaşında ABD normlarında yasaları çiğneyen rejimler listesine eklenen aynı Irak rejimi 1980- 1988 yılları arasında yaşanan İran-Irak savaşı sırasında ABD ile müttefik konumunda olan dost rejimdi. Söz konusu savaş sırasında iki devlet arasındaki olağan üstü ilişkiler esas olarak ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarlarına büyük ölçüde hizmet edeceğine dayanıyordu. ABD'nin söz konusu çıkarı da petrol kaynaklarının kendi kontrolünde tutmayı hedefliyordu.

ABD'nin adı geçen savaş vesilesiyle elde etmek istediği amacı petrolü ve stratejik konumuyla İslami hükümete kaptırdığı İran'ı yeniden kontrol altına almaktı. Zira İslami hükümet İran'ı ABD'ye bağılıktan çıkarmış, oradaki üslerini yok etmiş ve büyükelçiliğini basarak diplomatlarını gözaltına almıştır. Bunlara yetinmeyen İran İslami Hükümeti ABD'nin tüm körfez bölgesindeki varlığına karşı bir söylem benimsemiştir. İslami Devrim ilk günlerinde Şahı koruduğu için ABD'ye karşı düşmanca tavır takınarak ABD'ye “Büyük şeytan” lakabını takmıştır.²⁶⁹

İslami Devrimin günahı sadece ABD düşmanlığı değildi. Bununla birlikte İsrail'e yönelik bakışı kutsal İslami bir toprağı haksız yere işgal etmiş bir sömürgeci yapı olduğu yönündeydi. İslami Devrimin ilk uygulamalarından bir tanesi İsrail büyükelçiliğini Filistin büyükelçiliğine dönüştürmesi olmuştur.

²⁶⁹ Muhammed, Cevat Mugniye; **El Humeyni ve Eddevle El İslamiye**, Dar El İlim Lilmelayin, Beyrut, 1979, s. 54.

Yanı sıra İran istihbaratı “Savak” ile İsrail istihbaratı “Mosad” ilişkilerine son vermek olmuş ve Kudüs’ü işgalden kurtarılmasını tüm Müslümanlar için farz olmuş bir sorumluluk şeklinde algılamıştır. Tam burada stratejik yorumcuların tabiriyle İslami Devrim ABD yasaklarını çiğnemiştir. İşte burada Irak ile İran rejimleri arasındaki ideolojik farklılık kendini su yüzüne çıkarmış ki bu da bölgesel krizin fitilini ateşleyen en etkili vesile olmuştur. Onun ilk meyvesi de sekiz yıl devam eden savaş olmuştur. Savaşın olumlu sonuçları ABD ile İsrail’in çıkarına hizmet ederken genel anlamda Araplarla Müslümanlar, özel anlamda da Irak’la İran’ın aleyhinde büyük kayıplara yok açmıştır.²⁷⁰

Irak ise Körfezde liderlik rolünü elde etmeye çalışıyordu. Söz konusu savaşı bir fırsat olarak petrol kozunu elinde tutmanın farkında olarak hem bölgede hem de dünyada konumunu güçlendirebileceğini amaçlıyordu. Nitekim 1975 yılında Irak ile İran arasında imzalanan Cezayir anlaşmasının o dönemde uluslararası çevrenin dayattığı, Irak Cezayir anlaşması için tarihi ve jeopolitik açıdan hiç de adil olmadığını savunmuştur. Irak (Şattul Arap) üzerindeki egemenliğini geri almak için taleplerde bulunmuştur.

Şattul Arap Irak’ın körfez ile deniz sularına açılan tek çıkış noktası konumundadır. Başka bir ifadeyle Şattul Arap Irak limanlarından petrol taşıyan dev tanker gemilerin giriş çıkış ve denizcilik için mükemmel bir vesile olarak Irak açısından jeo-stratejik öneme sahiptir. Bunların yanı sıra Irak petrol açısından zengin olan “Arabistan” bölgesini ve dünya üzerinden petrolün en önemli geçişlerinden biri olan Hürmüz Boğazıyla Körfez kıyılarını kontrol eden stratejik konuma sahip olan üç Birleşik Arap Emirliği adaları “Ebu Musa, Küçük Tunb ve Büyük Tunb” İran “İşgalinden” kurtarılmasını istemiştir.²⁷¹

²⁷⁰ Geoff Kemp, Iran and Iraq: **The Shia Connection, Soft Power and the Nuclear Factor**, Special Report 156 Iraq and its Neighbors Series (Washington DC: US Institute of Peace, November 2005), s. 7.

²⁷¹ Şattul Arap ile adı geçen üç adalarla ilgili Bkz: Nikola EL FERZELİ, “**Essiraa El Arabi-El Farisi**”, Müesseset Essirasat ve El Ebhas fi Menşurat El Alem El Arabi, Baris, 1986, ss. 48-64.

İslami Devrim her ne kadar şahı devirmesinin ilk gününden itibaren iki süper güçten birine bağlı olmayı reddettiye de şahın önceki hedeflerinden vazgeçmemiştir. Nitekim Şattul Arap ile üç adadan vazgeçmemiş ve devrim ihraç politikası ilkesine dayanarak Irak'ta rejimin devrilmesi ve bölgede tek İslami Devletin kurulması çağrısında bulunmuştur. Böylece İran'ın hedefleri zımnen körfez bölgesini tehdit etmekle birlikte bölgeyi ve oradaki petrolü kontrol etmeyi içeriyordu. İran'ın bu politikasından korkan Körfezin diğer Arap ülkeleri İran ile olan savaşında Irak sınırsız maddi yardımda bulunmuşlardı.²⁷² Hesaplarda savaşın günler süreceği beklenen savaş sekiz yılı aşkın bir süre devam etmiştir.

Savaş yılları boyunca zaferi elde etmesi için Irak rejiminin ihtiyacı olduğu tüm sayısı vermiştir. Yanı sıra ABD normlarında kırmızı çizgi konumunda olan bazı davranışlarda bulunan Irak rejimine göz ardı edilmiştir. Nitekim bir Irak uçağı bir ABD'li gemiye saldırmış ve 37 Amerikan denizciyi katletmesine rağmen ABD Irak kuvvetlerine yönelik herhangi bir intikam saldırısında bulunmamıştır. Zira ABD bu olayı teknik bir hata olarak yorumlamıştır. Öte yandan ABD bunun intikamını alıyormuş gibi 1988 yılında İran hava sahasında uçan ve 290 İran vatandaşı taşıyan bir ticari uçağı İran karasularında bulunan bir Amerikan destroyer gemisinden fırlatılan füzeyle düşürerek uçakta bulunan herkesi öldürmüştür.²⁷³

Maddi kar etmek amaçlı da olsa uluslararası silah üreticileri her iki tarafa silah satıyor olsa da akım veya taraflılıktan uzak değillerdi. Nitekim Batı dünyası genel anlamda Irak rejimini İran'daki yeni rejimden çok daha iyi olduğun kanısındaydı. Irak'a askeri ve lojistik desteğin yanı sıra İran hedefleriyle ilgili ABD casusluk uçakları tarafından alınan görüntüleri Irak'a iletiyordu. Bunun ardından İranlılar ABD'nin tüm askeri gücünü Irak'tan yana kullandığını düşünüyorlardı.

²⁷² Velid, Abdunnasır; **İran Dirasa An Essavra ve Eddevle**, Birinci Baskı, Dar Eşşuruk, 1997, s. 58.

²⁷³ Cemal, Zekeriye Kasım ve Yunan Lebیب Rizik; **El Alakat El Arabiye El İraniye**, Maahad El Buhus ve Eddirasat El Arabiye, El Kahire, 1993, s. 194.

Konuyla ilgili elde edebileceğimiz özet Irak- İran savaşının ABD'nin stratejik hedeflerine hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Irak her türlü destek ve takdiri alıyordu. Irak rejimi de ABD'nin çıkarları ve stratejik hedeflerinin önünde engel oluşturduğu zaman uluslararası mahfillerde ve dünya kamuoyu nezdinde söz konusu rejimin görüntüsünü bozmaya ve kötülemeye başlar ve ona karşı savaş açmak için bahaneler üretmeye ve planlar kurmaya çalışır.

Tarih boyunca ABD'nin uluslararası olaylara karşı hızla ayak uydurduğunu ve olayı çabuk atlattığını kanıtlamıştır. Zira ABD kendi çıkarları doğrultusunda en sadık müttefiklerinden vazgeçebiliyor. Örnek alacak olursak İran'da Şah, Filipinler'de Marcos, Endonezya'da So Harto ve bu gün ABD müttefiki olan için ibret olunacak birçok örnek vardır. Başka bir ifadeyle eski siyaset ilkelerinden birine göre kalıcı dostluk yoktur. Fakat ABD bu ilkeyi XX. Yüzyılda kendisiyle müttefik olan herkesle uygulama konusunda profesyonel olmuştur. Böylece ABD politikasını takip edenler ABD ile müttefikleri olarak adlandırılan ülkeler arasındaki ilişkilerin değişken faktörlerini seyir etme olanağı buluyorlar.

Buradan Irak – İran savaşıyla ilgili ünlü ABD yazarı Henry Kissinger'in sözünde özetleyebiliriz: *“ABD'ye göre hiç tarafın kazanmasını istemiyoruz. Asine iki tarafın da yenilmesini istiyoruz”*.²⁷⁴

Dolayısıyla Irak- İran savaşı birçok konuda ABD'nin çıkarına olmuştur. Bunların en önemlileri şunlardır:

1. ABD şemsiyesi konumunda olan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ortaya çıkarak bölgeden çekilen İngiltere'nin bıraktığı güvenlik boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Zira ABD KİK üzerinde açık rol

²⁷⁴ Heykel, a.g.e., s. 123.

oynamak istemiş ancak o günün şartları elverişli olmadığından dolayı perde arkasında rol oynamayı tercih etmiştir.

2. Birçok körfez ülkesinden askeri taviz elde etme. Bunların başında Kuveyt savaş boyunca kendi petrol tanker gemilerinin güvenliğini sağlaması karşılığında ABD askeri gemilerinin Kuveyt limanlarında demir atmayı kabul etmiştir. Söz konusu durum İran Kuvvetleriyle birçok kez çatışmaya girmesiyle ABD'nin savaşa doğrudan müdahil olmasına yol açmıştır. Bunların en bariz örneği de yukarıda dile getirilen İranlı sivil taşımacılık uçağının düşürülmesi olmuştur.
3. Uluslararası petrol piyasasının fiyatlarıyla petrol üretimini belirlemede kilit rol oynayan OPEC'i devre dışı bırakma. Böylece batılı şirketler petrol sanayisinde söz sahibi olmaya geri dönmüş oldu.

Irak – İran savaşında elde ettiği kazançların öneminden dolayı ABD savaş süresini elinden geldiği kadar uzatmaya çalışmıştır. Bunu da her iki tarafa karşı tarafla ilgili casusluk bilgileri ile silah satışıyla yapmıştır. Belki de bu kazanımlar Irak – İran savaşıyla ilgili konuşurken Henry Kissinger'i şu sözleri söylemeye itmiştir: *“tüm savaşların faydasız olduğunu kim söyledi?!”*.²⁷⁵

BM'nin 598 sayılı kararı uyarınca Irak – İran Savaşı 1988 yılında sona erirken gerisinde insani kayıp olarak Irak ile İran'ın kayıpları bir buçuk milyon kişiyi aşmış ve yüz binlerce insanlarda engelli olmuştur. İran'ın savaştan dolayı kayıpları 644 milyar Amerikan doları olurken Irak'ın kayıplarıysa 452 milyar dolar olmuştur. İran her ne kadar BM tarafından Irak'ı suçlayan bir karar çıkarmaya çalışsa da başarılı olmamış ve Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesine kadar beklemek durumunda kalmıştır. İran savaşla ilgili BM'nin

²⁷⁵ El Ammar, Munim Sahi; El Opek ve El Bahs An Ezzat, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Sayı 2, Bağdat Üniversitesi, 1994, s. 99.

Irak'ı suçlayan kararı Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra çıkarabilmiştir. Kararın içeriği de Irak'ın nefsi müdafaa değil İran'a karşı düşmanca savaş açmıştır. Bunu BM genel sekreteri Javier Perez De Cuellar GK'ya sunduğu raporda yer almıştır. Böylece İran'ın Irak'tan tazminat talebinde bulunma hakkı doğmuştur.²⁷⁶

Savaştan sonra iki ülke arasında soğuk barış dönemi başlamış oldu. Nitekim her iki taraf karşılıklı olarak birbirine güvenmiyordu, karşı taraftaki rejimin muhaliflerini de barındırıyorlardı. Yanı sıra her iki taraf da savaş esirlerini serbest bırakma sürecini de uzatmışlardı. Ancak birbirine yönelik askeri saldırıda bulunmamışlardı. İran her ne kadar Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini kınasa da ABD liderliğinde Irak'a karşı yürütülen savaşta tarafsız kalmayı tercih etmiştir.

İran İdeolojisine ve Iraklı Şiilerin mezhepsel kökeni yönündeki iddialarıyla örtüşmeyen bir tavır takınmış ve Güney Irak'ta ayaklanan Iraklı Şiilere ayaklanma sürecinde destek vermemiştir. Zira İran onların davasında umutların tükendiğini düşünüyordu. İki ülke arasındaki güvensizlik XX. Yüzyılın doksanlı yıllarında da devam etmiştir. Nitekim İran Irak'ın kitle imha silahlarında vazgeçmediğini düşünüyor ve Şattul Arab'ı kontrol etme hayallerinin devam ettiğinin kanısındaydı.

II. Körfez Savaşı İran'ın Arap dünyasına açılması konusunda olumlu bir dönemeç noktası olmuştur. Bu da İran'ın bölgede önemli rol oynamasına yol açmıştır. Nitekim Irak'ın askeri gücünün zayıflamasıyla birlikte İran rejimi geniş hareketlilik olanağı olan hareket serbestisi elde etmiştir. İran Irak-İran Savaşı sonrasında körfez ülkelerinin Irak'ın gücünden kaynaklanan korkularından meydana gelen Arap-Arap uyuşmazlıklarını da değerlendirmiştir.²⁷⁷

²⁷⁶ El Ammar, **a.g.e.**, s. 100.

²⁷⁷ Kasım ve Rizik, **a.g.e.**, s. 4.

İran ister körfez’de ister Orta Asya’da olsun bölgesel rol üstlenmeye başlamıştır. İran dış davranışı özellikle körfez’e yönelik alışılmamış bir açılım göstererek geçmişi unutmama ve eski hasımlıkları silmeye yönelik büyük gayret göstermiştir. Irak’a yönelik 1991’de uluslararası İttifak saldırısından İran’ın Körfez’de etkin bölgesel rol elde etmiştir. Zira bu durum İran’ın uluslararası ve bölgesel yalnızlıktan çıkma fırsatı sağlamış ve İran bölge ülkeleri arasında ileri konum elde etmiştir. Özellikle Irak’ın askeri güçlerinin sınırlandırılmasından sonra İran bölgede etkin ve ana rol oynamaya başlamıştır.

İran II. Körfez Savaşında tarafsızlık politikası izlediğini göstermiştir. Ancak gerçek anlamda güçlü komşusu Irak’a karşı büyük bir darbe vurmak istiyordu. Fakat öte yandan ABD önderliğindeki İttifak kuvvetleriyle doğrudan çatışmak istemiyordu. Bu savaşın İran’a sağladığı faydalardan biri de İran’ın performansı için büyük sıçrama teşkil ederek uluslararası ilişkilerini yeniden geliştirmesi ve yıllardan beri kurtulamadığı izolasyondan çıkmasını sağlamıştır. Nitekim KİK ülkeleri ile iyi ilişkileri geliştirmesine yol açmıştır. Bu da İran’ın bölgesel ve evrensel anlamda daha iyi ilişkiler geliştirme konusunda istekli olduğu yönde hem komşu ülkeleri hem de dünyaya bir mesaj niteliğinde olmuştur.²⁷⁸ Bunun en bariz örneklerinden biri de Mart 1991 de Suudi Arabistan ile diplomatik ilişkilerin yeniden düzeltilmesi olmuştur ki bu ilişkiler 1987 yılında Harami Şerif olaylarında kesilmiştir. Haziran 1991 de Suudi Arabistan dışişleri bakanı Prens Suud El Faysal Tahran’ı ziyaret etmiştir. Ulaşım ve iletişim başta olmak üzere İran ile Körfez ülkeleri arasında işbirliği temelinde ilişkiler ağı zamanla gelişmiştir.

İran’ın çıkarlarına hizmet eden II. Körfez Savaşı aynı zamanda hayati bir meselede bu çıkarlarla çelişiyordu. Zira ABD Kuveyt ile Eylül 1991’de imzaladığı antlaşmayla bölgede askeri varlığını arttırmıştır. Söz konusu antlaşmaya göre Kuveyt limanlarında ABD kuvvetlerine her türlü kolaylık

²⁷⁸ Muhammed, Ali İdris; **Mevki El Alakat El Arabiye-El İraniye fi İtar El alem El İslami**, Fi El Alakat El Arabiye-El İraniye El İtticaha Errahine ve Afak El Mustakbel, Birinci Baskı, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2001, s. 902.

sağlama, askeri malzemelerin depolanması ve on yıl boyunca birlikte askeri tatbikat yapma olanağı sağlamıştır.²⁷⁹

Böylece II. Körfez savaşının sonuçları İran'a körfez ülkeleriyle ilişki köprülerini kurma fırsatı sunmuş ve her biriyle olan sorunları çözme projeleri meydana getirmiştir. Körfez güvenliği ile ilgili İranlı yetkililere göre İran-Körfez ülkeleri ilişkilerinin karşı karşıya kaldığı en önemli zorlukların başında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile olan üç ada sorunu ve körfez güvenliği ile ilgili bir anlaşma projesi üzerinde görüş birliğine varmayı engelleyen yabancı kuvvetlerin körfezde bulunması olmuştur.²⁸⁰

KİK üyeleri ülkeler İran'a yönelik iyi niyetlerini vurgulamaya özen göstermişlerdi. Nitekim Suudi Arabistan dışişleri bakanı Suud El Faysal körfez ülkeleri ile İran ilişkilerini "Körfez bölgesinin istikrarı ve güvenliği için ana temel" şeklinde yorumlamıştır.²⁸¹ Nisan 2000'de Cidde'de gerçekleşen Körfez bakanlar toplantısında olduğu gibi Kuveyt başbakan yardımcısı ve savunma bakanı Salim Essabah'ın Londra'da Kraliyet Savunma Araştırmaları Enstitüsünün İngiltere savunma bakanlığı ile birlikte bir Konferansta katılmıştır. Salim Essabah şu cümlelere vurgu yapmıştı: "Kuveyt İran'a bölgede büyük öneme sahip olan bir ülke gözüyle bakıyor ve bu ülke bir İslami ülke olarak Kuveyt ile barışçıl ilişkilere sahiptir".²⁸²

Yukarıdakilerden yola çıkarak körfez bölgesinin İran karar üretenlerinin önem verdiği konuların başında geldiğini ve İran'ın söz konusu bölgede önderlik bir rol oynamak istediğini söylemek mümkündür. Bunların yanı sıra

²⁷⁹ Muhammed, **a.g.e.**, s. 902.

²⁸⁰ Cemal, Senet Essed Beri; **El Mazik El Emni fi El Haliç Düvel El Haliç El Arabiye ve El Vilayat el Muttahida ve İran**, İran ve El Haliç, Merkez El İmarat liddirasat ve El Buhus esstratijiye, 1999, s. 478.

²⁸¹ Muhammed, Essait İdris; **El Barnamec Ennevevi El İrani: El Ezme- Essinaryohat El Muhtemele-Ettedaiyat El İklimiye**, Mutamar Mahatır ve Tedaiyat El İntişar Ennevevi Ala Mantikat El Haliç, Merkez El Haliç Liddirasat El Starticiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Eylül, 2006, s. 241.

²⁸² Mar, Fibi ve Lewis, William; **İmtita Ennamr Tahaddi Eşşark El Avsat Baada El Harp El Barida**, Tercümet Abdullah Fettah Cuma, Birinci Baskı, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus El Stratijiye, Birleşik Arap Emirlikleri, 1996, s. 133.

1991’de ABD önderliğindeki İttifak güçlerinin Irak’a karşı açtıkları savaştan sonra İran körfez bölgesinde askeri, ekonomik ve örgütsel anlamda gücünü arttırarak bu gücü körfez bölgesinde varlığını kökleştirmek için kullanmaya çalıştığını ve üstün bir siyasi ünite olarak buraya egemenliğini kurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

2.1.2. 2003 ABD İşgalinden Sonra İran – Irak İlişkileri

Saddam Hüseyin rejimi devrilmeden önce Irak Arap Körfezinin güvenlik ve siyasi denkleminde İran’ın etkisini önleyebilmek için bölgede güç dengesini koruma konusunda en önemli bölgesel güçlerden birini oluşturuyordu.²⁸³ XX. Yüzyılın doksanlı yıllarında Irak’ın bölgesel liderlik yolunda elde ettiği konum İran bilincinde büyük önem arz ediyordu. Nitekim İran devamlı olarak Irak’ı zayıflatmaya çalışıyordu. Çünkü Irak her zaman İran bilincinde Arap dünyasına yönelik herhangi bir İran hareketlenmesinin önünde duran güç konumundaydı. Bu bilinç de İran dış politikasında meydana gelen önemli ana değişkenlerden birini oluşturuyordu. Bu bilinç İran’ı Arap dünyasının lehine bölgesel veya evrensel rol oynayabilecek Arapların herhangi bir bölgesel güç oluşturma girişiminin devamlı önünü kesmeye çalışmaya itmiştir.²⁸⁴

Irak’ta istikrarsızlık ve güvensizlik İran lehine olan bir bölgesel boşluğa yol açmıştır. Zira İran özel olarak Körfezde genel olarak Orta Doğu’da elde ettiği güç dengesini korumaya çalışmaktadır. Bu da bir taraftan Irak ile diğer taraftan KİK üyeleri ülkeler ile dengeli olan İran- Körfez ilişkilerine yansıyor. İsrail Irak’ın işgalini kendi lehinde istismar etmesini engelleyebilmek için İran

²⁸³ Mursi, **a.g.e.**, s. 11.

²⁸⁴ Essamarrayi, Halil İbrahim; **Siyaset İran El Hariciye ticaha Muşkilet El Hudut Maa El Irak**, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Sayı 8, Kuliyet el ulum Essiyasiye, Bağdat üniversitesi, Ağustos, 1990, s. 76.

Orta Doğu'daki bölgesel güçlere yönelik tutumları arasında dengeyi yürütmek için oldukça yüksel derecede dikkat sağlaması gerekmiştir.²⁸⁵

Tüm bunlara rağmen İran ABD'nin Irak işgalinden büyük endişe duymaktadır. Zira kendisi bundan sonra ABD savaş makinesi için ikinci askeri hedef olabilir ki bu da çoğu uzman ve karar üretenlere göre şüpheli durumdur. Çünkü İran ABD'nin bölgenin siyasi coğrafyasını değiştirme planlarından endişe duymaktadır. Nitekim Irak'ın bölünmesi yönündeki planlar, bir kısmını Ürdün'e bırakma, Kuzeyde Kürt devleti kurma ve güneyde Şii devleti kurma İran topraklarını büyük ölçüde tehdit eden bir durumdur. Bununla birlikte bu durum bölgede güç dengelerindeki denklemi İsrail'in lehine çevirecek bir durum olasılığı vardır. Bu da İran tarafında kabul edilemez bir durumdur. Zira İran yeni Orta Doğu'yu kabul ederse şüphesiz bu yeni yapılanmada kendisinin eksen rol oynamasını hedefler.²⁸⁶

Dolayısıyla Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi İran'ın da Nükleer programını uluslararası örgütün denetimine bırakmayı kabul etmemesi halinde işgal olmaya aday olduğu bilinmektedir. Yoksa İnsan hakları ile terör meselesi başta olmak üzere birçok dosya Irak'a karşı yürütülen oyunun aynısının İran'a karşı da yürütülmesine yeterli sebep ve fırsatlar oluşturabilir. ABD Irak'ı işgal ettikten sonra İran'ı batı taraftan yaklaşık bin Kilometre kadar bir sınır mesafesinden tehdit eden bir askeri güçle komşu olmuştur. Bunların yanı sıra Körfez, Afganistan ve kuzey batı taraflarından da Türkiye'deki Amerikan üsleri bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle ABD dört bir yandan İran'ın etrafını sarmış durumdadır. Ancak Amerikanlar Irak'ta bölgesel durumu kontrol etmekte bazı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle de işgalin ilk yılında ABD kayıpları oldukça artmıştır.²⁸⁷

²⁸⁵ Casim, **a.g.e.**, s. 30.

²⁸⁶ Nagam, Nezir Şükür; **El Mavkif El İrani Min İhtilal el Irak**, Mahattat Stratiyye, Sayı 139, Merkez Eddirasat Eddevliye, Bağdat, s 2005, s. 3.

²⁸⁷ Hüseyin, Hafız Vehip; **Essiyase El Hariciye El İraniye Beyne El Bragmatiye ve El Mebdeye fi El Mavkif min El Irak**, Evrak Devliye, Sayı 134, Merkez Eddirasat Eddevliye, Bağdat, Mart, 2006, s. 15.

İran, gelecekte doğrudan ABD ile ya da ABD'ye bağlı herhangi bir Irak iktidarı ile olası savaşa hazırlıklı olması gerektiğini hissediyordu.²⁸⁸ Nitekim İran ABD'nin tanımıyla şer üçgeninde yer aldığı için Irak'ın işgalinden sonra sıranın kendisine geleceğinin kanısındaydı.²⁸⁹

İran Saddam Hüseyin rejiminin sonunu gördüğü için her ne kadar mutlu olsa da sınırında bulunan büyük askeri varlıktan oldukça rahatsız olmuştur. İran İslami Devrim Rehberi'nin açıklamalarına göre ABD'nin iddia ettiği gibi hedefi Saddam Hüseyin ile Baas rejimini devirmek değildir. Gerçek amacın OPEC'i kontrol etme, bölgedeki petrol kaynaklarını ele geçirme, yakından Siyonizm rejime destek verme ve yakından İran, Suriye ve Suudi Arabistan'daki İslami rejime karşı komplo yürütmektir.²⁹⁰

İran ABD'nin Irak'ı işgal etmesine yönelik tutumu ilk aylarda sessizliği tercih etmek olmuştur. Uluslararası toplum ABD-İngiltere ikilisinin Irak'a yönelik savaş açmanın BM'nin GK tarafından 8 Kasım 2002'de çıkardığı 1441 sayılı kararı üzerindeki tartışmalara sön vermenin en uygun çözümü olacağını savunuyorlardı. Dönemin İran dışişleri bakanı Kemal Harrazi söz konusu tartışmalar sırasında krize yönelik takınılacak olan siyaset konusunda İran'ın ulusal çıkarlarını yansıtan şu sözleri dile getirmiştir: "Biz ne Amerika Birleşik Devletlerini destekliyoruz ne de Irak'ı destekliyoruz. Biz ulusal çıkarlarımızla ilgileniyoruz, biz tarafsızız".²⁹¹ İran'ın söz konusu krizin çözümü olarak Irak'a yönelik savaşı reddetmesi kendi ulusal çıkarlarına bağımlılığın en üst düzey göstergesi olarak değerlendirilebilir. Dışişleri bakanının yanı sıra İran başbakanı Muhammed Hatemi, ülkesinin Irak'a yönelik savaşı ve Irak içişlerine karışmayı kabul etmediğini açıklamıştır. Bununla birlikte İran savunma bakanı Ali Şemmahi 11 Şubat 2002 tarihinde bakanlar kurulu

²⁸⁸ Hüseyin, *a.g.e.*, s. 19.

²⁸⁹ Husam, Suveylim; *Eddarabat El Vikaiye fi El Stratciye El Emrikiye El Cedide*, Essiyase Eddevliye, Sayı 150, cilt 37, Merkez Eddirasat Essiyasiye ve Eddveliye, Kahire, Ekim 2003, s. 295.

²⁹⁰ Grup, Krisiz; *Hacim Ennufuz El İrani ve El Irak, Fi Siyaset İran fi Marhalat ma Baada Sukut Bağdat*, Tercümat, Sayı 6, Yıl 1, El Merkez Eddevli Liddirasat El Mustakbeliye ve Esstraticiyeye, Kahire, 2005, s. 11.

²⁹¹ Ettakrir Esstratiji El Arabi, *a.g.e.*, s. 112.

toplantısı sonrasında ABD'nin Irak'a savaş açması durumunda kendi hava sahasının ihlal edilmesine hiç bir şekilde izin vermeyeceklerini açıklamış ve şu sözleri vurgulamıştır: "İslami Cumhuriyetin halı hazırda durumlarına yönelik tutumu karışma ile maceraya yer vermemektir"²⁹².

Doğrusu İran Uluslararası ve bölgesel anlamda basın, diplomatik ve siyasal anlamda aktif hareket ederek krizi aşmayı ve savaşa dönüşmemesi için ABD'yi ikna etmeye çalışmış ve ABD'nin GK tarafında belirlenen tutuma bağlı olarak uluslararası toplumun tutumuna uygun hareket etmesi yönünde çaba harcamıştır. Öte yandan İran Irak'ı kayıtsız şartsız BM deneticilerine uyması için ikna etmeye çalışmıştır.²⁹³

Ancak kısa bir süre sonra içeride İran rejimi karşıtlarının baskılarının artması ile birlikte ABD'ye daha çok açılmayı ve onun tarafından İran'a yönelik muhtemel tehlikeleri önlemek için baskıların artmasından dolayı az da olsa İran ABD tarafına meyil etmek zorunda kalmıştır. İran dışişleri bakanı Kemal Harrazi'nin İngiltere başkenti Londra'ya yaptığı ve ABD-İngiltere'nin Irak'a yönelik açacakları savaş sonunda İran'ın herhangi bir askeri saldırıya maruz kalmasını önlemeyi amaçladığı ziyareti sonuçsuz kalmıştır. İran hükümet sözcüsü Abdullah Rızazade basın açıklamasında savaşın çıkması durumunda İran'ın Saddam Hüseyin ve diğer Iraklı yetkililerin kendi topraklarına girmelerine izin vermeyeceğini söylemiştir. İranlı heyet ile Amerikalı yetkililer arasında Avrupa'nın başkentlerinden birinde gerçekleşen görüşme sırasında Amerikalı yetkililerin talepleri ile örtüştüğünü söylemek mümkündür.²⁹⁴

Fakat İran bu politikaya bağlı kalmamıştır. Zira İran ABD'nin yanında olmayanlar ilkesine bağlıdır, onun düşmanıdır ve ABD'nin yapmacık sadakatleri kabul etmediğini gördüğünden dolayı söz konusu politikadan

²⁹² Ettakrir Esstratiji El Arabi, **a.g.e.**, s. 112-113.

²⁹³ Ettakrir Esstratiji El Arabi, **a.g.e.**, s. 114.

²⁹⁴ Ettakrir Esstratiji El Arabi, **a.g.e.**, ss. 113-114.

vazgeçmiştir. Yanı sıra İran Likod şahinler kanadının ABD yönetimini kontrolüne aldıktan sonra bunların hedefinin İslami rejimi devirmek isteyerek İran'ın ABD ile karşı karşıya gelmekten kaçamayacağını farkına varmıştır. ABD'nin Körfez başta olmak üzer bazı bölgelerde uygulaması gereken stratejileri belirleyen beşli komisyon oluşturması İran'ın bu görüşünü doğrulayan gelişmelerden biri olmuştur. Adı geçen komisyon bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Tavsiyeleri arasında İran'ın kitle imha silahlarına sahip olmasını engellemeye çalışma, İslami devrim rejiminin devrilmesi ve İran'da ABD müttefiki bir rejim oluşturma yer almıştır. Söz konusu gelişmelerden sonra İranlı yetkililerin açıklamaları yeniden ABD politikalarını eleştirmelerinde şiddet sözcüklerini ve sertlik içerikli söylem yer almaya başlamıştır. Örneğin İran İslami Cumhuriyeti Rehberi Ali Hameneyi Amerikalı yetkililerini "faşistler ve Hitler benzerleri" şeklinde vasıf etmiştir.²⁹⁵ Nitekim Tahran'da Iraklı Şii muhalefetine özel bir konferans düzenleyerek ABD'nin Saddam Hüseyin'in devrilmesi sonrasında Irak rejiminin yeniden oluşturulmasında İran'a bağlı olan Iraklı Şii muhalif kesimlerin etkisini kısıtlayarak İran'ın rolünü sınırlayacağı ve söylentilerine karşılık vermiştir.²⁹⁶

Başka bir ifadeyle ABD'nin Irak'a savaş açma kararı vermesinden sonra İran "pozitif tarafsızlık" olarak adlandırılabilir politik tutumu takınmış ki kendisine göre savaşı kınamak ve eleştirmek olmuştur:²⁹⁷

1. Irak'ın yanında savaşmaya hayır.
2. Amerikan Kuvvetlerine karşı savaşa hayır.
3. Amerikan kuvvetlerini engellemek ya da onlara kolaylık sağlamaya hayır.²⁹⁸

Ancak ABD gelecekte Irak'ta meydana gelen olaylardan uzak ve onlara etki yapamayacak bir İran istiyordu. Bunlarla birlikte kendi sınırlarını

²⁹⁵ Ettakrir Esstratiji El Arabi, **a.g.e.**, s. 114.

²⁹⁶ Ettakrir Esstratiji El Arabi, **a.g.e.**, ss. 113-116.

²⁹⁷ Krizer Gruop, **a.g.e.**, s. 45.

²⁹⁸ Krizer Gruop, **a.g.e.**, s. 37.

kontrol eden ve ileride bazı Irak kentlerinde çatışmaların çıkması ihtimaline karşı İranlı savaşçıların sızmalarını engelleyen bir İran istiyordu.²⁹⁹ Çünkü iki ülke arasında birçok bağ vardır. Örneğin iki ülkede yaygın olan inanç Müslümanlıktır ve İran başkanı Ahmedî nejat'ın düşüncesi (Evrensel İslam) modelini tüm dünyada yaymak ve aktif olarak harekete geçirmek istiyor. Bu da diğer Müslümanlara açılmak anlamına geliyor. Bununla birlikte ekonomik faktör de iki ülkenin yakınlaşmasında güçlü sebeplerden biridir.³⁰⁰

İran komşu ülkeler ve Avrupa ile ilişkileri geliştirme ve onlara açılmaya çalışmanın yanı sıra işgali reddettiğini, Irak halkının kendi istiklal ve egemenliğini geri alma hakkını sürekli vurguluyor ve Irak'ın bütünlüğünü savunuyordu. Bunlarla birlikte bu egemenliğin geri alınmasında BM'nin rolünü vurguluyordu. Başka bir ifadeyle (benimseme stratejisini: uluslararası hukuk ve meşruiyete bağlılık) olarak bilinen stratejiyi benimsemiş ki bunlar da Rusya ile Avrupa Birliği başta olmak üzere tüm uluslararası toplumda kabul ve destek bulmasının yanı sıra Irak'ta istenilmeyen bir İran karışması yönünde uluslararası ve bölgesel anlamda kuşku uyandırmamaktadır.³⁰¹

İran'ın Irak içişlerine karışmasına gelirse, Irak'ın siyasi geleceğine önem vermesinin ABD baskılarından büyük oranda kurtulmak demektir. Zira Irak'ta direnişin artmasına bakmaksızın Şiiilerin iktidar olması İran'ın nüfuzunun artmasına yol açıyor. Bununla birlikte Şii Merciliğinin Irak siyasetinde etkili rol oynaması İran'ı rahatlatıyor ve ABD baskılarından uzak tutuyor.³⁰²

İran (Bedir Tugayını) ve İslami Yüksek Devrimde temsil edilen önderliğini uzun süre barındırmış olması ile Abdulaziz El Hekim'in Irak

²⁹⁹ Vehip, a.g.e., s. 17.

³⁰⁰ Fahd, Mizban Harraz; **Müstakbel El Alakat El İrakiye-El İraniye fi Zıl Vusol Ahmedî Nejat İla Seddet Erriasa fi İran, Şuun İraniye**, Sayı 13, Merkez Eddirasat El İraniye, Basra, 2006, s. 4.

³⁰¹ Bir grup yazar, **İhtilal El Irak ve Tedaiyatuhu Arabiyen ve İklimiyen ve Devliyen**, Birinci Baskı, Merkez Eddirasat Eddevliye, Beyrut, 2004, s. 456.

³⁰² Musid, Nivin Abdulmunim; **Eddavr el İrani fi El Mantika El Arabiya: El İbtidat ve Ettedaiyat, Şuun Arabiya**, Sayı 125, Bahar, 2006, s. 26.

Yönetim Konseyine seçilmesine rağmen, bunlar İran'ı diğer dini kesimler koordine içinde olmaktan alıkoymamıştır. Nitekim Şii liderlerinden Mukteda Essadr ve diğer Şii liderleriyle koordine içinde olmuştur.³⁰³

İran söz konusu dönemde Şii merciler ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Nitekim İran Irak'ta kendisinin İslami ideolojisine karşı düşmanca tavır takınacak laik bir rejimin ortaya çıkmasını istemiyor olmasıyla birlikte ABD'nin Irak'taki planlarının başarılı olma olanaklarının yüksek olmasını göz önünde bulundurmuş olduğunda yeniden savaş durumunun yaşanmasını asla istemiyordu.³⁰⁴

ABD İran'ı doğrudan suçlayarak Amerikan işgaline karşı direnme, Necef ve Kerbela gibi kutsal Şii kentleri korumak için Irak'ta silahlı şiddet ve terör olaylarını desteklemekle suçluyordu. Suçlamaların arasında Afganistan ile Çeçenistan'dan gelen İran kendi toprakları üzerinden El Kaide'ye bağlı unsurların Irak'ta direnişe katılmak için (başka bir ifade ile Irak'ta güvenliği sarsmak için) Irak'a geçmelerine müsaade ettiği yönündeki suçlamalar olmuştu. Bununla birlikte ABD İran'ı Irak'ta Şii milisleri ile Sünni direniş güçlerini gizlice desteklemekle suçlamıştır. Nitekim ABD Bağdat büyükelçisi Zelmay Halilzad İran'ın Irak'a yönelik politikasını eleştirmiş ve siyasi süreci desteklediği yöndeki açıklamalarında gerçekçi olmadığını söylemiştir.³⁰⁵

ABD büyükelçisi eleştirisine devam ederek aynı zamanda, İran ordusu ile istihbarat birimlerinin Irak'taki kolu Mehdi Ordusu gibi Şii milislerini desteklediklerinin yanı sıra Iraklı siviller ve Iraklı ile Amerikalı askerleri hedef alan onlarca saldırı düzenledikleri düşünülen (Ansar Essünne Cemaati) gibi Sünni kuvvetlerle de işbirliği içinde oldukları yönünde suçlamalarda bulunmuştur. Bunlarla birlikte Halilzad İran'ı çok sayıda direnişçiye eğittiği ve doğrudan veya dolaylı şekilde milislere lojistik destek verdiğini ve / veya İran

³⁰³ Vehip, **a.g.e.**, s. 19.

³⁰⁴ Vehip, **a.g.e.**, s. 16.

³⁰⁵ İdris, **a.g.e.**, s. 37.

Devrim Muhafızları, Güvenlik bakanlığı ve istihbarat birimleri ile bağları olan bireylerin bulunduğunu da söylemiştir.³⁰⁶

İran'ın Irak'ta söz sahibi olması için çalışmaya iten birçok çıkarı vardır. Bu çıkarları da aşağıda özetçe anlatabiliriz.³⁰⁷ İran'ın bölgesel anlamda güvenliğini korumak için Irak'ta Şiilerin önderliğinde bir rejimin oluşması. Zira Irak'taki savaş ve şiddet olayları İran'ın bölünmesine neden olabilir. Nitekim İran çok sayıda farklı etnik ve dini kesimleri içinde barındırıyor ve Irak'ın bölünmesi halinde sınır ötesinde bulunan İran merkezi hükümetine karşı muhalefeti güçlendirebilir. Dolayısıyla İran kendi hayati çıkarlarını korumayı amaçlayan refleks yapıyordu.

Sınır ötesine İran nüfuzunu uzatma, Kuzey Irak'taki nüfuzunu devam ettirme ve Irak'ta Şii partileri destekleme ve onları kendi safına çekme.

İran Irak'taki nüfuzunu attırmaya çalışarak kendisi ile müttefiklerinin düzenli ve devamlı çalışmaları neticesinde hiç bir bedel ödmeden batılı ülkelerin Irak'ın içişlerine karışmaları sonucunda herhangi bir siyasi semere elde etmelerini engellemeye çalışmıştır. Öte yandan bunların bedelini Irak halkı her gün beşeri, maddi ve Irak'ın ekonomisinin giderek zayıflamasıyla ödüyordu. Ya da Irak'ta siyasi güç dengelerinin giderek İran lehine değişmesiyle ödüyordu.³⁰⁸

Böylece ABD'nin Irak'ı işgal etmesi İran için birçok tehdit kapısı açmıştır. Nitekim ABD ordusu artık İran'ın batı sınırında olmuştur. İran, Irak işgalinin kendisine karşı saldırının ön ayak olduğundan kuşkulaniyor olmasının yanı sıra ABD'nin bölgesel planları içerisinde İran'la bitişik olan Irak'ta İsrail'in etkili olmasından kuşkulaniyordu. Yanı sıra Irak'ı işgal

³⁰⁶ İdris, **a.g.e.**, s. 38.

³⁰⁷ Vehip, **a.g.e.**, ss. 12-18.

³⁰⁸ El Farac, Sami Muhammed Halit; **Stratickiye Muktaraha Limaclis Etteavun El Halici Limuvacehet El İntişar Ennevevi El Askeri El İklimi**, Mutamar Mahatır ve Tedaiyat El İntişar Ennevevi Ala Mantikat El Haliç, Merkez El Haliç liddirasat esstraticiyeye, Birleşik Arap Emirlikleri, 2006, s. 10.

etmesiyle ABD Irak petrol kaynaklarını kontrol ederek Orta Doğu işlerine daha fazla karışmaya başlamıştır. Örneğin ABD, İran başta olmak üzere tüm bölge ülkelerine baskıda bulunarak demokratlaşma yolundaki değişimin ve siyasi ile ekonomik reformların yapılmasında hızlı davranmalarını istiyordu.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi İran için başka bir tehdit türü olmuştur. Nitekim İran Şii Müslümanlar içinde (Kum) medresesinin dünyadaki liderliğini (Necef) medresesine kaptırmaktan korkuyordu. Yanı sıra Iraklı Şiilerin siyasi geleceğinin olasılıkları ve Şii Merciliğini söz konusu durum içinde gelecekteki rolünü de kendisine karşı tehdit olarak algılamıştır.³⁰⁹

Yukarıda ele alınan konulardan yola çıkarak İran Irak'ın siyasi geleceğinde etkili bir rol oynamak istiyorsa Sünniler, Şiiler, Araplar, Kürtler, ve Türkmenler. Irak halkının tamamını desteklemek amacıyla yalnız sözde değil gerçek anlamda desteklemesi gerektiğini söylemek mümkündür. ABD'nin kendisinin rolünü kısıtlamaya çalışmasının da aslında Irak direnişinin burada varlığını zora soktuğunu ve ABD bu direnişi kontrol etmekte zayıf kaldığını anlaması gerekiyor. Başka bir ifadeyle ABD'nin Irak'taki planlarının başarısız olması ileride İran ile karşı karşıya gelmesini önleyecektir. Dolayısıyla İran'ın Dünya Despotu diye adlandırdığı ABD hegemonyası karşısı İslami tutumu da sağlamlaştırır. Aksi takdirde çeyrek asırdan beri her türlü tehditlere maruz kalan dini rejimini gelecek tehditlerden korumadı mümkün olmaz.

İşte bunlardan dolayı İran ABD tarafında kendisine karşı kullanılabilen, ileride İran'ın izole olmasında, kuşatılmasında ve hedeflerinin önünde durmada kendisine karşı Arap-Körfez cephesinin ekseninde yer alabilecek istikrarlı ve güvenli bir Irak'tan endişe duymaktadır.

³⁰⁹ Anuş, İhtişami; **Mavkif İran Eddevli Baad Sukut Bağdat**, Essiyase El Hariciye El İraniye fi Marhalat Ma Baada Sukut Bağdat, Tercümet, Sayı 6, birinci Yıl, el Merkez Eddevli Liddirasat El Mustakbeleie ve Esstraticie, Haziran, 2005, s. 24.

2.1.3. ABD'nin Irak'ı İşgal Etmesine Yönelik İran'ın Tutumu

Nüfusu, yerölçümü ve denize açılan sahillerinin uzunluğundan dolayı Körfez bölgesinde en güçlü ülke konumunu olan İran neredeyse coğrafi ve siyasi anlamda Irak'ın kalıcı rakibi konumundadır. Ancak her iki ülkede radikal rejim hâkim olduğu zaman Irak ile İran'ın önünde çok sayıda müşterek siyasi hedefler çıkarıyor. Örneğin batı düşmanlığı, İsrail'e karşı ebedi düşman gibi görünme ve tüm yabancı ülkeleri Basra Körfezinden uzak tutma eğilimi.³¹⁰

İran için bölgesel ve uluslararası anlamında istikrarsızlık kaynakları çeşitlilik göstermektedir. Nitekim bölgesel anlamda İran'ın kuzeyde Hazar Denizi'nden güneyde Basra Körfezine kadar petrol ve doğal gaz başta olmak üzere doğal zenginliklerinin oldukça bol olması uluslararası öneme ve ele geçirme girişimlerine sahiptir. Bununla birlikte bu önemin getirdiği çatışmalar, çekişmeler ve son otuz yılda Afganistan'da olduğu gibi iç ve/veya Ermenistan ile Azerbaycan arasında olduğu gibi sınır savaşlar meydana gelmektedir. Yanı sıra Pakistan ve Türkiye'de olduğu gibi ABD'nin politikalarını destekleyen hükümetler de bulunmaktadır. Yine İran ile sekiz sene süren yıkıcı bir savaş yaşayan Irak'ı da unutmamak gerekiyor.³¹¹

Uluslararası anlamda ise 1979 yılında İran İslami Devrimin iktidar olmasıyla başlayan İran ile ABD arasındaki düşmanlık çözülmeden devam etmesinin yanı sıra bu düşmanlık Sovyetler birliğinin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle şiddetlenmiştir. ABD'ye göre ABD – İran ilişkilerindeki gerginliğin sebepleri şöyle özetlenebilir:³¹²

³¹⁰ Graham, Foler; **Ettakyim El Stratiji**, Tercümet Merkez El İmarat Liddirasat Esstratijiye, Abu Dabi, Tercümet Merkez El İmarat Liddirasat Esstratijiye, 1996, s. 17.

³¹¹ Talal, Atrisi; **İran... İla Ayin**, Mecellet El mustakbel El Arabi, Sayı 288, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, Şubat, 2003, s. 28.

³¹² Henter, Şirin; **İran Beyne El Haliç El Arabi ve Bahr Kazvin El İnikasat El İktisadiye ve Esstratijiye**, Dirasat Alemiye, Sayı 38, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus Esstratijiye, Abu Dabi, 2001, s. 24.

İran Devriminin İdeolojik etkilerinden kaynaklı olarak İran liderliğinin Sovyetler birliğinden sonra dünyada meydana gelen temel değişikliklerini kavramasına engel olmuştur.

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından ABD'nin Irak'a yönelik başlattığı savaşta İran'ın tarafsızlık politikası ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesinde de devam etmesine rağmen İran bu politikasının takdir edilmediğini hissetmiştir. Başka bir ifadeyle İran kendisinin söz konusu tarafsızlık politikası ABD-Uluslararası savaş kararına (isyan) şeklinde algılandığı yönde yorumlamıştır. İran'a göre ABD ile sorunları iki temel nedene dayanmaktadır:

1. ABD'nin İran'da din adamlarının iktidarına karşı olması.
2. İran'ın Arap-İsrail anlaşmazlığı konusundaki tutumu.

İran başkan yardımcısı Muhammed Ali Abtahi şunları ifade ediyor: “bizi ABD'ye komşu yapan ve dünya haritasında meydana gelen gerçek değişiklikleri göz önünde bulundurmanız gerekmektedir”. Abtahi'ye İran'ın İsrail'i tanımama tutumunun devam etmesinin gerekli olup olmadığı sorulduğunda şöyle konuşmuştur: “meseleye daha fazla gerçekçi yaklaşmamız lazım ve Filistin halkının kendisi için tercihini kabul etmemiz gerekmektedir. Bizim onun dışında bir şey söylememiz gerekmiyor.”³¹³

İran ABD hegemonyası ile (uyum sağlamama) stratejisi çerçevesinde ABD gücü ile denge sağlayabilmek üzere diğer güçlerle politik, ekonomik ve askeri bağlar kurmaya çalışmıştır. Nitekim ABD ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.³¹⁴

Görünen o ki soğuk savaşın bitimini takip eden ilk on yılda İran ABD hegemonyasıyla (uyum sağlamamak) için kendisini zorluyordu ki bir taraftan

³¹³ Görüşmenin tam metni için Bkz: Sahifet El Mustakbel, 19.07.2003.

³¹⁴ Henter, **a.g.e.**, s. 30.

“devrimin ilkelerini” muhafaza ettiğini düşünüyordu. Öbür taraftan da “Büyük Şeytan” ile düşmanlık ederek da bölgesel konumu ile ulusal çıkarlarını koruduğunu düşünüyordu. İran ABD karşıtı söz konusu politikaları neticesinde büyük zarara uğramıştır. Nitekim ABD İran’a karşı “izole etme, sıkıştır ve ablukaya alma” politikalarının yanı sıra İran’a karşı yaptırımlarda bulunmuş ve İran’ı terörü destekleyen ülkeler listesine eklemiş ve uluslararası toplumda herhangi bir rolün almasının önünü kesmek istemiş ve / veya komşu ülkelerle anlaşarak elde etmek istediği bölgesel hareketlerinin önüne geçmeye çalışmıştır.³¹⁵

Doksanlı yılların sonuna yaklaşırken İran’da ve dışında oldukça önemli değişimler meydana gelmiştir. İlk önce ABD ile çatışmak yerine barış içinde olmayı yeğleyen reformcular yükselmiştir. Ardından ABD’de yeni muhafazakârlar yükselerek yönetimini ele almışlardı. Sonra 11 Eylül 2001 olayları meydana gelerek yeni muhafazakârların (Amerikan yüzyılı) olarak adlandırdıkları doktrini gerçekleştirmek üzere (teröre karşı savaş) sloganı altında bölgedeki bazı ülkelere savaş açmak için kaçırılmaz bir fırsat vermiştir.³¹⁶

İran, uluslararası toplumun baskısını hisseden en önemli ülkelerden biriydi. Nitekim 11 Eylül 2001 sonrasında ABD liderliğindeki teröre karşı savaş İran’ı başat hedeflerden biri olarak gösteriyordu. Zira İran ile ABD ilişkileri uzun süreden beri gergin olmasının yanı sıra İran terörü destekleme ve kışkırtmakla suçlanıyordu. Bu da ABD’nin “Şer eksenindeki” ülkelere karşı yürüttüğü “önleyici savaşın” hedeflerinden biri olma ihtimalini büyük ölçüde kuvvetlendirdiği anlamına geliyordu. Dolayısıyla İran ABD ile diyaloga girmenin önemli olduğunun farkında olmuştur. Fakat bu farkında olmanın yeni olmadığını söylemekte yarar vardır. Nitekim İran’daki reformcu akım adayı olan Muhammed Hatemi’nin 1997 yılında kazandı ilk savaşlarını

³¹⁵ Henter, **a.g.e.**, s. 51.

³¹⁶ Örneğin bu projenin hazırlığı için Bkz: John BİLGER, **El Hutta El Emrikiye**, Sahifet Ennahar, 07.01.2004.

vermeye başlamıştır. Zira reformcular bir taraftan İslami devrim Rehberinin yetkilerini sınırlamaya çalışmış, diğer taraftan da İran'da daha önce dile getirilmesi bile en büyük ihanet olarak algılanan “ABD halkı” ile diyalog kurmak için çaba harcamıştır.³¹⁷

ABD'nin Irak'ı işgal etmeye başlamasından kısa bir süre önce İran ABD ile karşı karşıya gelmemek için kendisinin politik durumunu gözden geçirip gelişmelere uyum sağlamaya çalışmıştır. Nitekim İran'da yöneticiler ABD ile çatışmanın çıkarlarına olmadığını görmüşlerdi. Yanı sıra Irak'ta kendisine düşmanlığıyla tanınan Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesini kendi çıkarlarına olduğunu biliyorlardı. Dolayısıyla İran kendi çıkarlarını koruyan ve ABD ile çatışmayı önleyen bir politika üretmeye çalışmıştır. Nitekim İran “tarafsızlık” politikasını benimsemiştir. Ancak söz konusu tarafsızlık politikasını İran kendi içindeki taraflar arasında geniş anlamdaki çekişme sonucunda kararlaştırmıştır. Bu iki temel akımların biri ABD'nin eski şah rejimini desteklediğini hatırlatarak ABD politikalarının yanı sıra komşu ülkelerde bulunan ABD üslerinden duydukları endişelere dayanarak ABD ile düşmanlığın devam etmesini istiyordu.³¹⁸

Diğer kesim ise öncekinin tam tersi olarak kendi tabirleriyle İran'ın önündeki altın değerindeki fırsatı değerlendirerek ABD ile diyalog kapılarını açması gerekiyordu. Bu kesim İranlı muhafazakâr kesimi “fanatiklik” ile suçlamakla birlikte ABD ile düşmanlığın devam etmesine yola açan İran İslami Devrim Rehberinin tutumlarının sadece İran düşmanları ile bölgesel rakiplerinin çıkarına olduğunu savunuyordu. Bunlara göre iktidarı elinde tutan dini kesim, bölgede dini hareketlerin yanında rey alarak İran'ın elinden çok fırsatlar kaçırmıştır. Yine söz konusu kesime göre İran ile ABD ilişkilerinin düzenlenmesi gerekiyor ve İran'ın dış politikasında bölgesel ve uluslararası anlamda önceden yaptığı hataları taviz etmesi gerekiyordu.³¹⁹

³¹⁷ Atrisi, **a.g.e.**, s. 27.

³¹⁸ İrfan, **a.g.e.**, s. 69.

³¹⁹ İrfan, **a.g.e.**, s. 69.

İranlı gazeteci Kafiye Afer siyabi 10.04. 2004 tarihinde yayınlanan (İran ve Tenakuzat El Kuvve el Emrikiye) başlığı altındaki makalesinde şunları ifade ediyor: “Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerin normalleştirilmesi gerekmektedir. Zira ABD’yi düşman olarak gösteren hâlihazırdaki politika ABD yönetimindeki İsrail’i destekleyen ve İran’ın gücünü yok etmek isteyen yeni muhafazakârlara hizmet ediyor”.³²⁰

İran hükümeti söz konusu tarafsızlık politikasını benimsemek istemiştir. Şayet ABD karşıtı politikaların devam etmesi ve ABD askeri gücünü kızdırmak intihar olarak yorumlanıyordu. ABD güçlerinin Irak işgal etmesinde sayılı günler kala İran ABD ile ilişkilerinde olumlu yönleri dile getirmeye başlamıştır. Afer siyabi’ye göre İran dış politikasındaki söz konusu bu algılamalar dört stratejiye dayanmaktadır.³²¹

- Uyum stratejisi (adaptive strategy). Bu da uluslararası meşruiyet ile ürlere bağıllık anlamına gelmektedir.
- Öz motive stratejisi (self – motivation strategy). Bu da İran’ın Asya kıtası, Basra Körfezi ve Arap dünyası denklemindeki rolünü vurgulamayı amaçlıyor.
- Pazarlık Stratejisi (Bargaining strategy). Bu strateji de diplomatik manevralarla maksimum çıkar elde etmeyi amaçlıyor.
- Kararlılık Stratejisi (intransigent strategy). Böylece İran bölgesel gücüyle İslami Devrimin ama ilkelerine vurgu yaparak ABD ile batı dünyasında bağımsız olduğunu yansıtır.

³²⁰ İran News Gazetesi, 10.04.2004.

³²¹ Afrasiabi, K.L.; **after Khomeini: new Directions in Iran's foreign policy**, Boulder, co : west view press , 1994). s. 8.

ABD'nin Irak İşgali sırasında İran'ın benimsediği tarafsızlık politikası genç kesim başta olmak üzere İran toplumunun önemli kesimlerinin ABD karşıtlığından vazgeçmekle birlikte iki ülke arasında yeni sayfa açmak istenildiğini net bir şekilde ifade etmiştir. Yanı sıra Irak ile sekiz sene savaşmanın bıraktığı olumsuz tecrübeyi ve onun neden olduğu maddi ve psikolojik yıkım ve/veya esirler meselesi ile İran kararının sonuçlarının getirdiği tazminatı da unutmamak gerekmektedir.³²²

İran'ın söz konusu politikayı benimsemesinde İsrail'in kendisine karşı tehditlerde bulunması etkili olmuştur. Örneğin Ağustos 2002'de bir İngiliz yetkili haftalık dergi olan Newsweek'e şu demeçte bulunmuştur: "Tüm dünya Bağdad'a gitmek istiyor. Fakat hakiki erkekler Tahran'a gitmek istiyorlar". İsraili günlük gazete Haaretz ise Şubat 2003'te John Bolton'un bir İsraili yetkiliye ABD Irak'ın işini bitirdikten sonra İran, Suriye ve Kuzey Kore meselelerini de halledeceğini söylediğini iddia etmiştir.³²³

Öte tarafta ABD yönetiminde İran'a karşı askeri güç kullanmanın getireceği tehlikelerden çekinildiğini görmek mümkündür. Örneğin eski başkan Carter döneminde ulusal güvenlik müsteşarı Zbiginew Brzezinski şu görüşteydi: "İran'a saldırmak siyasi aptallıklardan biri olacaktır. Çünkü bir sizi karşıt reflekslere yol açacaktır ki bu uluslararası boyutta çok etkili olacaktır".³²⁴

Açıktır ki Brzezinski'nin dile getirdiği uluslararası karşıt refleksler artık etkili olmayacaktır. Zira uluslararası hukuka bağlılık ile uluslararası ahlaki yansıtan BM , ABD'nin Irak'a savaş açmasının önüne geçememiştir. Bununla birlikte Irak rejimi ile iyi ilişkileri olan Fransa ile Rusya da savaşın çıkmasını engellemek için "Veto" haklarını kullanmamışlardı.

³²² Şükür, a.g.e., s. 3.

³²³ Loran, Arik; **Alem Boş Essirri**, Tercümet Suzan Kazan, Beyrut, 2004, s. 145.

³²⁴ Loran, a.g.e, s. 146.

İran başta olmak üzere tüm bölge ülkelerini radikal sert tutumlardan kaçınmalarını zorlayan ABD'ye karşı İran önce Afganistan'da sonra da Irak'taki politikasını bazıları “stratejik ilkeler ile değişken taktikler arasında uyum sağlamaya çalıştığı” şeklinde yorumluyorlar.³²⁵

İran'ın önce Afganistan'daki savaşa yönelik sonra da Irak savaşı ile Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesine yönelik algısında yukarıda söz konusu dört stratejiyi benimsediği görülmüştür. Nitekim Afganistan'daki savaşı ve hedeflerini protesto eden İran “özellikle de İslami Devrim Rehberi” aynı zamanda savaşın başlamasıyla birlikte ABD ile İran'ın müşterek hedefi olarak Taliban rejiminin devrilmesi için NATO'ya tam destek vermiştir. Daha önce de Afganistan'ın geleceği için Almanya'nın Bonn kentinde gerçekleştirilen konferansa katılmıştır. İran Afganistan'ın işgali sonrasında ABD himayesinde kurulan Hamit Karzai hükümetine de destekte bulunmuştur. Ancak İran aynı zamanda ABD askerlerine yönelik saldırıları kınamama ya da protesto etmemekle birlikte çok sayıda “savaş liderleri” ve Afganistan hükümetine karşı direnen kabile reisleri ile geniş çaplı ilişkilerini yürütmeye ve korumaya devam etmiştir.³²⁶

2.2. İRAN'IN IRAK'TAKİ NÜFUZUNUN IRAK – ABD İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

2.2.1. Irak Siyasi Sürecinde Merciliğin Rolü

Irak'ta federal siyasi rejimin oluşturulması ya da siyasi sürecin yeniden yapılanmasının kurulacak olan federal bölgelerin nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan toplum üzerinde oldukça büyük etkiye sahip olan Şii Merciliğinin ruhani otoritesinin etkisinden uzakta düşünmek mümkün değildir.

³²⁵ Halit, Abdulazim; *Ettedaiyat el İklimiye Lilvucud El Emriki fi El Irak*, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 154, Müesseset El Ahrām, El Kahire, Ekim, 1999, s. 46.

³²⁶ Yılmaz, Türel ve Şahin, Mehmet; *Ortadoğu Siyasetinde İran*, Birinci Baskı, Ankara, Barış Kitap Evi Yayınları, 2011, s. 172.

“Federal sistem çerçevesinde Şii partilerin etkili olacaklar.Samarra saldırısı saldırıyı takip eden şiddet olaylarında büyük oranda Şii vatandaşların sığınağı olduğunu söylemekte yarar vardır. Yanı sıra bazıları da federalizm sayesinde Kürtlerin güvenli sınırlar, kendi mali işlerin kontrol etmeleri ve kendi silahlı güçleri olan peşmergelerin yapılanması gibi elde ettikleri kazanımlar ile onların üzerinde anlaşmak Şiilerinde benzeri kazanımları elde etmeye çalıştıkları şeklinde yorumlanıyor”.³²⁷

Şüphesiz ki Şii nüfuzu ağırlıklı federal bölgelerin oluşması ihtimali hiç de uzak değildir. Nitekim Basra, Necef, Kerbela, Babil, zikar, Musenna, Divaniye, Vasıt ve Meysan gibi illerin nüfusunun neredeyse tamamı Şiilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla söz konusu illerin kontrolü gelecekte sadece Şiilerin elinde olabilir. Bu da söz konusu illerin yönetiminin açık bir şekilde olmazsa da stratejik önem taşıyan konular başta olmak üzere Şii Mercilerinin görüş ve yönlendirmesine bağlı olacağı anlamına geliyor. Nitekim şüphesiz ki il idareleri başta olmak üzere bu illerdeki yönetimler konumlarını korumaya çalışıyor olduklarından dolayı kamuoyunu aleyhlerine çevirebilecek kesimleri memnun etmeye büyük önem vermektedirler. Yine şüphesiz ki Şii Merciliği söz konusu kesimlerin zirvesinde yer almaktadır. Zira Şii Merciliği tarafından çıkacak tek bir fetva ile il idarelerinde ister yasa ister yürütme konumlarından birinde göver alan kimselerin toplumsal zemin ile arasındaki güveni kökten kesebilir.

Bu sistemin meydana getirdiği sorumlulukların yanı sıra olumsuzluklarından kaynaklanabilecek durumlardan dolayı Şii Merciliği bu sistemi herhangi bir şekilde destekleyebilecek nitelikli fetva çıkarmaktan çekinmesine yol açmıştır.

Nitekim çok sayıda insanların kendisinden böyle bir fetva koparmaya çalışsalar da Ayetullah Büyük Şii Mercii Ali El Sistani konu hakkında herhangi

³²⁷ Vali, Nasr; Sahvat, Eşşia; **Dar El Kitap El Arabi**, Beyrut, 2007, s. 266.

bir fetva vermekten kaçınmıştır. “kendisi açıkça söylemiş olmazsa da Sistani’nin 2004 Geçici Dönem İdare Yasasını kabul etmemesinin altında yatan en önemli sebeplerden biri olduğu yönünde dedikodular yayılmıştır. Açıktır ki kesin olarak Sistani’nin Ekim 2005’te takipçilerine yönlendirdiği şikâyet içerikli ve onları federalizmi benimseyen maddeleri içeren yeni anayasaya referandumunda evet oyu ile kabul etmelerini isteyen mesajının tartışmaya neden olan konularının başında federalizm vardı. Zira Sistani’nin bu mesajında federalizmin her ne kadar olumsuz yönü olsa da Irak halkının seçeneklerinden biriydi. Sistani’nin onayını elde etmek için büyük çabaların harcanmasının açık bir şekilde görünmesine rağmen Şii güçlerin 2005 yılının yaz aylarından itibaren kendi modellerini oluşturacak bir federal çözüm yolundaki çabalarına Sistani’nin destek vermeyeceğine de kesin gözüyle bakılıyordu. Nitekim 2007 yılına gelindiğinde Kutsal Kentlerdeki büyük müçtehitlerden sadece biri –Muhammed Sait El Hekim- federalizm ile adami –medeniyyet olumlu bir şekilde bahis etmiştir”.³²⁸

Federalizmi uygulamak isteyen en önemdi Şii siyasi oluşumlardan Yüksel İslami Devrim konseyi her ne kadar Şii Merciliğinin çizgisine en yakın siyasi oluşum olsa da ve bunu siyasi söylemlerinde defalarca tekrarlamış olsa da Sistani Irak’ta federalizmin uygulanması yönünde hiç bir şekilde destek vermemiştir. Bu da Büyük Mercilerden Muhammed Sait El Hekimin açıklamalarını yorumluyor. Zira adı geçen siyasi oluşum Muhammed Sait El Hekimin Mercilik konumunu ve rolünü güçlendirmeye çalışarak Sistani’nin yerine alternatif merci gerektiği durumda kendisinin alternatif merci olduğunu göstermeye çalışmıştır. Belki de söz konusu siyasi oluşumun liderleri ile aile bağları olması bu mercii desteklemenin arkasında yatan nedenlerden biridir.

İşte ideoloji olarak Sistani federalizm meselesine yönelik kuşkulu yaklaşan kamptakilere daha yakın olmuştur. Nitekim Sistani genel anlamda konumları ve bakanlıları etnik ve dini kimlikler esasında paylaşan kurumlar ya

³²⁸ Fişar, Raidar; *Şiat El Irak Cuzur El Hareke El Fidraliye*, Beyrut, 2005, s. 32.

da siyasi oluşumlara tamamen karşı çıkmıştır. Sistani'ye göre bu tür düzenlemeler bölücülük ve ayrışmalardan ibarettir ve sistani'nin söyleminde tutucu Iraklı niteliği ile federalizm karşıtı özellik sergiliyordu. Kendine özel bu görüşü diğer yazılarda da görmek mümkündür. Zira konuşmanın sürekliliğinde herhangi bir etnik bölünmeden sakınarak onun yerine anayasal çerçevede meydana gelen tartışmalardaki azınlıkların hakları konusunda gayri müslimlerin üzerinde odaklanıyordu. Pratik anlamdaysa Sistani devletin merkezi otoritesini desteklemeye devam etmiştir. Nitekim bu tutumunun 2006'nın yaz aylarında hükümetin silah kullanma yetkisini tekelinde bulunduran tek taraf olduğunu vurgulayan bildirilerinde yansıtmıştır.³²⁹

Ayetullah büyük Şii mercii Seyit Ali El Sistani ile temsil edilen Şii Merciliği ulusal birliği destekleyen tutumunda sabit ve taviz vermediğini kanıtlamıştır. Yanı sıra İşgal ile birlikte Irak'a gelen Iraklı partiler veya işgalci oluşumların getirdiği bölücülük projelerine karşı olduğunu da ispatlamıştır. Nitekim Şii Merciliği olabildiğince kendisini etnik veya mezhepsel kimliklerden uzak tutarak Irak halkının istekleri ve birliği pahasına kendi amaçlarına ulaşmak isteyen partilerin siyasi projelerine alet olmamıştır. Bu da aşağıdaki iki soruya cevap vermesiyle açıkça görülmektedir:

Irak'taki değerli Şii kesimi mensupları şuan birlik içindeler mi? Diğer Merciler ile ilişkiler nasıldır?

Cevap: Şiiler vs mezhep ve kesimleri ile tüm Iraklılar kendi kaderlerini tayin etme yönündeki iradelerine ve yabancıların kendi siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel geleceklerini planlamaya karşı olma konusunda birlik ve beraberlik içindeler".³³⁰

³²⁹ Fişar, a.g.e., s. 34.

³³⁰ El Haffaf, Hamit; *Ennusus Essadira An Semahat Esseyid Essistani fi El Mesele El İrakiye*, Dar El Muarrih El Arabi, Beyrut, 2007, s. 236.

Irak halkının çokğu Şiilerden oluşmaktadır. Irak Şiilerinin nasıl bir siyasi rol üstlenmesini istiyorsunuz? Irak'ta nasıl bir yönetim sisteminin ve nasıl bir hükümet ve /veya rejim şekli oluşturulmasını istiyorsunuz?

Cevap: Şiilerin istediği Irak halkının diğer kesimlerinin istediklerinden farklı değildir. O da herhangi bir etnik veya mezhepsel bölünmelerden uzak bir şekilde haklarının elde edilmesidir. Yönetim sisteminin nasıl olduğuna gelince onu tüm etnik ve dini kesimleriyle Irak halkının belirlemesi gerekmektedir. Bunun da yöntemi ancak genel seçimlerle gerçekleşecektir”.³³¹

Yukarıda bahis edilenlerden yola çıkarak Şii Merciliğinin önceden de olduğu gibi halen de kendisinin temsil ettiği mezhebin çıkarlarını vurgulamaktan ziyade Irak'ın ulusal bütünlüğünü vurguladığı sonucuna varılabilir. Şii Merciliği farklı etnik, dini ve mezheplerine bakmaksızın tüm Iraklılara aynı gözde baktığı açıkça görülmektedir. Nitekim ister Irak'ta benimsenecek sistem olsun ister de yönetim sisteminin şekli olsun çoğu anlaşmazlık konusu olan siyasi meselelerde halkın genel anlamda görüşünü vurguluyordu. Başka bir ifadeyle halkın görüşünü yansıtmayan herhangi bir görüşü dayatma ihtimalinden sürekli uzak duruyordu. Bu da “ümmei yönetme konusunda Masum'um (Peygamber ve 12 İmam) naibi olma teorisini güçlendiriyor. Zira Şii Mercilerin üstlendiği dini otoritenin gerektirdiği topluma karşı davranışlarında objektiflik gerektiriyor. Bu da müçtehidin üzerine düşen görevde ve tüm müçtehitlerin fetva verebilecek Merci olabilmeleri için sahip olmaları gereken adalet kavramının bir kısmını yansıtıyor.

³³¹ Haffaf, **a.g.e.**, s. 237.

2.2.2. İran'ın Irak'a Yönelik dış Politikası

İran'ın Irak'a yönelik dış politikasını ve bu politikanın özellikleri ve oluşumunu ele almakla araştırmak araştırmacılar için zor konulardan biridir. Belki de söz konusu politikanın sebepler ile sonuçlarının iç içe girmiş olması, çetrefilli ve belirsizliğinden dolayı iyi derecede tüm boyutlarına vakıf olmak imkânsız kadar zor olsa gerek. Bunun bir kaç nedenden kaynaklandığı kesindir. Söz konusu sebeplerin başında oldukça uzun asırlardan beri coğrafi Hüküm altında kalan iki ülke arasında çizilen sınırlar, yollar ve coğrafi geçitlerin yanı sıra iki ülkenin stratejik konumları bölgesel merkezler olarak medeni, kara, nehir ve deniz üzerindeki kentlerinin doğuyu batıya bağlayan konumlarını eski, orta, yeni ve yakın çağlardaki değişimlere rağmen korumaya devam etmiştir.³³²

Yukarıda dile getirdiğimiz sebeplerden dolayı her iki ülkeye öteki tarafta meydana gelen tüm açılardaki gelişmeler üzerinde olağan üstü etki kabiliyeti vermiştir. 1.640 Km²'den oluşan oldukça geniş yüzölçümüyle Irak'ın kuzeyinden ortasına ve güneyine kadar uzanan doğu sınırının tamamını oluşturmaktadır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki bölgesel alan yılın dört mevsiminde akan onlarca nehirlerle dolup taşıyor. Bu da başka sınır veya bölgesel alanlarda eşine rastlanmayan doğal zenginliklerden biridir. Belki de uzunca dizi dağları oluşturan Zagros dağları iki ülke arasındaki en önemli doğal sınırların başındadır.³³³

Yukarıda bahis ettiğimiz nedenlerden dolayı İran'ın Basra Körfezindeki diğer Arap ülkelerinden ziyade doğuya açılan kapısı konumunda da olan Irak'a yönelik ilgisini arttıran nedenler yaratıyor. Zira petrol başta olmak üzere Irak çok sayıdaki farklı imkânları ile doğal kaynaklar sayesinde İran'ın için daha çok ilgi odağı haline geliyor. Nitekim Irak dünya petrolünün kesin

³³² El Cemil, Seyyar; *El Alakat El Arabiye - El İraniye (el İtticahat Errahine ve Afak El Mustakbel)*, İkinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2001, s. 449.

³³³ El Cemal, *a.g.e.*, s. 451.

kesinleşmiş rezervlerinin ikinci büyük sahibidir. Bunlarla birlikte Irak'ta yeni keşfedilmiş çok sayıda doğal zenginlikler oluşturan metal rezervlerini sahiptir. Şubat 1979'da İran'da meydana gelen İslami Devrimi ile Humeyni rejiminin iktidar olmasıyla birlikte aşağıdaki başlıklarla ele alındığı üzere İran dış politikasında bir nevi değişiklik meydana gelmiştir:

1. İran ulusal çıkarlarını temin etme.
2. Devletin bağımsızlığını ve toprak güvenliğini koruma.
3. İran İslami Devrim'in ilkeleri ile hedeflerini vurgulama.
4. Tüm Müslümanlara karşı rejimin İslami görevini eda etmek ve ona bağlı kalmak.
5. Filistin halkının mücadelesine destek vermeyi ve Siyonistlerin Filistin işgaline kabul etmemeyi vurgulama.
6. Körfez bölgesindeki yabancı güçlere karşı gelme.

O dönemde İran rejimi İran dış politikaları önceliklerinin başında olduğundan dolayı Arap ve Müslüman ülkelere "İslami Devrim" ihraç etmeyi hedefleyen bir dış politika benimseme üzerinde odaklanmıştır. Nitekim Humeyni "İran devriminin İran coğrafi sınırları içinde sınırlı kalmamasını vurgulamıştır. Zira İran'ın üstlendiği sorumluluk İslam ülkelerini kurtarmaktır".³³⁴

İran'da İslami kesimin iktidar olması ile söz konusu kesimin bölgesel güç rolünü üstlenmeye çalışmalarıyla birlikte Arap-İran ilişkileri şiddetli gerginliklere sahne olmuştur. Söz konusu gerginlikler bölgeden uzak olan bazı ülkelere kadar uzanarak komşu ülkelerle sınırlı kalmamıştır.³³⁵

İran dış politikası ister ideolojik boyut olsun ister rejim çıkarının korunması boyutu olsun Devrim İhraç ilkesini hayati ve ölüm kalım hedefi

³³⁴ Yılmaz ve Şahin, **a.g.e.**, s. 164.

³³⁵ Abdurrahman Ahmet Eddavut; **El Alakat El Arabiye Maa Düvel El Civar El Coğrafi Türkiye ve İran (Dirasa Tahliliye Lisun Ettetfaulat El Mukbile**, Doktora Tezi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat, 1997, s. 116.

haline getirmiştir. Bu hedefi elde etmek için de özel stratejiler ile politikalar oluşturma yanısıra özel kaynaklar ayırarak gerçekleşmesi yolunda oldukça önemli imkân ve enerji ayırmıştır.³³⁶

Dolayısıyla Devrim İhraç politikası İran'ın destekleyenleri bulmakla dış tehditlere karşı koyma ve ona meşruiyet sağlamak için vesile ile hedef olmuştur. Bu da Siyasal Bilimlerde öğretim üyesi Ruhullah Ramazani'nin tabiriyle "İran her zaman İslami devletin sınırlarının bir etnik devlet olan kendi siyasi sınırlarının ötesinde olduğuna inanmaktadır".³³⁷

Humeyni de bu görüşü vurgulayarak şöyle diyor: "Bugün İran tüm dünyada devrime önderlik etmeye hazır bulunmaktadır. Bu ilkenin inanç, sabır ve fedakarlığa ihtiyacı vardır. Din adamlarının görevi de İslam'ın mesajını yeniden canlandırmaktır. İşte bu durum da ancak Arap yarım adasında, Irak'ta, Şam diyarında ve diğer dünya ülkelerinde devrime teşvik etmekle gerçekleşir".³³⁸

Dolayısıyla İran rejimi bu politikayı yaymak için Irak ile savaş meselesini istismar etmiştir. Nitekim Humeyni'n görüşü şöyleydi: "Irak ile savaş Filistin'i işgalden kurtarma çalışmasının başlangıcıdır".³³⁹

İran rejimi Irak ile savaşı o dönemin İran dış politikasında temel mesele olarak algılamıştır.³⁴⁰

³³⁶ Essait, Abdulmumin Muhammed; **İran Min Eddahil: Ruya Masiriya**, Ettakrir Esstratiji El Arabi, Merkez El Ahrām Lil Dirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 1994, s. 51.

³³⁷ El muhammed. Abdulhadi Hüseyin Ali, **Essiyase El Hariciye El Emrikiye Ticaha İran Min Siyaset El İhtiva İla El Muvacehe**, Beyrut, 2009, s. 43.

³³⁸ Mehdi Rahman Salih, Tasdir **Essavra Dirasa Havle Essiyase El İraniye fi Dau El Kanun Eddevli**, Mastar Tezi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat, 1989, s. 34; Kanbar, **a.g.e.**, s. 70.

³³⁹ Mehdi, **a.g.e.**, s. 72.

³⁴⁰ Anmi, Ennekuri; El **Harp El İrakiye El İraniye**, Mecellet El Fikir Esstratiji El Arabi, Sayı 1, Temmuz, 1981, s. 220.

Uluslararası topluluk Eylül 1980’de dünyanın en sıcak ve en önemli enerji kaynakları bölgelerinden biri olan Basra Körfezinde Irak ile İran arasında patlak veren savaşı sarsmıştır. Bu savaş büyük ölçüde uluslararası yankıya neden olan değişkenlerin gölgesinde bölgesel çatışmalar çerçevesine de girmiştir.³⁴¹

İran’ın açıkça ilan ettiği ve her fırsatta vurguladığı sloganı “Devrim İhraç” ilkesine bağlı olmasının bir sonucu olarak Basra Körfezindeki Arap ülkelerinin güvenlik açısından kaygılandırmaya başlamıştır. Bundan dolayı söz konusu ülkeler savaşta Irak’ın yanında yer almayı tercih etmiştir. Zira bu tercih Arap tarafı olan Irak ile ilişkilerin doğasıyla örtüştüğünden dolayı o dönemde ilgisizlik kabul edemeyecek şekilde milli sorumluluk gerektiriyordu.³⁴²

Irak’ın yanında oldukça açık bir şekilde yer alan Arap ülkelerinin başında Suudi Arabistan ile Kuveyt geliyordu. Nitekim Suudi Arabistan’ın Irak’a verdiği maddi destek (6) milyar doları bulmuştur.³⁴³

İran Irak ile savaştan bazı amaçlara ulaşmayı hedefliyordu. Bunları şöyle özetleyebiliriz:³⁴⁴

1. İslami Devrimi tüm Basra Körfezi ülkelerinde yayma.
2. Basra Körfezinde İran için en güçlü rakip konumunda olan Irak rejimini devirmeye çalışma.
3. Savaşa ideolojik özellik görünümü vererek İran’ın Irak ile Irak’a destek veren ülkelere karşı savaşında öne çıkarmak istediği İslami değerler ile ilkelere vurgu yapma.

³⁴¹ İsmail, Sabri Mukallit; **Emn El Haliç ve Tehaddiyat Essiraa Eddevli**, birinci Baskı, Şeriket Errabian Linnaşır ve Ettevzii, Kuveyt, 1984, s. 19.

³⁴² Mukallit, **a.g.e.**, s. 19.

³⁴³ El Bayati, Muhammed Tarık Fahri; **Davr El Vilayat El Muttahide El Emrikiye fi Teczir El Alakat Ettürkiye-El İsrailiye 1960-1996**, Doktora Tezi, Maahad Ettarih El Arabi ve etturas El İlmi Liddirasat El Ulya, 2005, s. 37.

³⁴⁴ El Bayati, **a.g.e.**, s. 40.

İran- Irak Savaşı 1980–1988 İran'ı komşusu Irak'a karşı iten sebepleri vurgulayarak Irak toprakları içinden başlayarak tüm bölge ülkelerine İslami Devrimi ihraç etmeye çalıştığını göstermiştir. Bu durum da ancak savaşa ideolojik özellik görünümü vermekle birlikte Irak'a karşı savaşına açıklık getirmek üzere İslami ilke ve değerleri vurgu yapmakla gerçekleşecektir.³⁴⁵ İran- Irak Savaşı bitiminde İran'ın o dönemdeki dış politikasına yansıyan belli başlı sonuçlara sahne olmuştur.³⁴⁶

1. İran dış politika hedeflerini gerçekleştirmede askeri seçeneğin başarısız olduğu kanıtlanmıştır.
2. Irak'ta yönetimde olan siyasi rejimi devirme veya orada değişim yapmayı hedefleyen Irak'a devrim ihraç operasyonunun başarısız olması.
3. İran'ı siyasi ve ekonomik anlamda izole etmekle birlikte Irak'ın gücünü arttırmış ve bölgesel ve/veya uluslararası etki ve nüfuzunun artmasını yol açmıştır.

İran açısından oldukça yüksek maliyeti olan bu dönemin sona ermesiyle birlikte etkilerinin yok olması ve İran'ın Irak'a yönelik politikasının başarısızlığa uğramasından sonra İran yayılmacı hedeflerini gerçekleştirecek yeni fırsatlar aramaya başlamıştır. İran'da 30 Temmuz 1989 başkanlık seçimlerinde kazanıp yönetimi ele alan Ali Haşimi Refsencani ekonomik reformların önünü açmak için fırsatlar yaratmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Refsencani açıkça şunları ifade etmiştir: “gelecek zaman kalkınma, ekonomik reform ve çağdaş devlet yapımı zamanıdır. Zaman sloganlarla yetinmeyen sıkı ve yılmadan çalışma zamanıdır”.³⁴⁷

³⁴⁵ Yılmaz ve Şahin, **a.g.e.**, s. 176.

³⁴⁶ Abdulaziz, Erravi; **Siyaset İran ilifetre 1979–2003**, Bağdat, s. 148.

³⁴⁷ Barhum, **a.g.e.**, s. 58.

Öte 1988'de sona eren yandan İran- Irak Savaşının Irak ile Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyeleri olan Arap ülkeleri arasındaki güçlü ilişkilerin Körfez çekirdekli bir Arap birliğinin oluşması ve Avrupa Birliği'nin başlangıcına benzer bir şekilde başlanması bekleniyordu. Yine söz konusu Irak- KİK işbirliği ve dayanışması İran'ın Körfez bölgesindeki emellerinin önünü kesmesinin yanı sıra bölge ülkelerine saygı duyması ve onlarla gerçek anlamda iyi komşuluk ilkeleri çerçevesinde ilişkiler kurması bekleniyordu.³⁴⁸

Ancak ardı sıra birçok siyasi olaydan dolayı sonuçlar tamamen alaşağı olmuştur. Bu olayların zirvesi ise Arap sistemini vuran en kötü darbe ve Arap varlığını tehdit eden olay olarak ifade edilen Irak'ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgal etmesi olmuştur.

1991'de meydana gelen II. Körfez savaşı İran karar üreticilerinin bakış açısından daha önce elde edemediği askeri hedefleri elde etmek için altın fırsat konumundaydı. İran bu hedefi ılımlı ve akılcı yöntemlere vurgu yapan politika izlemeye ve gelişmeleri istismar ederek kendisi için kapıları kapalı olan dışa açılmayı hedefliyordu.³⁴⁹ İran söz konusu politikaya ilk önce Irak ile KİK üyeleri ülkeler arasında anlaşmazlıkta tüm taraflara karşı sessizlik ve sakinliği tercih ederek başlamıştır. Ancak aynı zamanda da İran Irak'ın Kuveyt işgalini kınamakla ABD güçleri başta olmak üzere yabancı kuvvetlerin Körfez bölgesinde bulunmalarını kabul etmemesi konusunda dengeli davranmıştır.³⁵⁰

Irak kuvvetlerinin Kuveyt'ten çıkarılması sırasında İran dış politikası şu iki seçeneği değerlendirmiştir.³⁵¹

³⁴⁸ Yılmaz ve Şahin, **a.g.e.**, s. 183.

³⁴⁹ Zafer, Nazım Salman; **İran ve El Vilayat El Muttahide Baada Harp El Haliç Dirasa fi Hiyarat Essiyase El İraniye**, Mecellet Dirasat Devliye, Birinci Sayı Eki, Merkez eddirasat eddevliye, Bağdat, 2001, s. 99.

³⁵⁰ Habip, Arif; **İran ve Ettatavvurat essiyasiye fi Eşşark El Avsat**, Mecellet Dirasat Devliye, Birinci Sayı, Dar El Cemahir Lissahafa, Bağdat, 1992, s. 23.

³⁵¹ El Muhammed, **a.g.e.**, s. 9.

1. Hatırı sayılı bir nüfuza sahip askeri ve ekonomik imkânları olan ve temel çıkarlarını koruyacak ve/veya maksimum fayda elde edecek şekilde bir ülkenin etkili bir şekilde bölgesel rolünü icra etmek. Yanı sıra bölgede yabancı askeri güçlerin bulunmasıyla birlikte ABD hegemonyasını kabul etmemektir.
2. Hava, kara ve denizde gücü sürekli olarak gelişen bir ülkenin dominant rol oynaması ile birlikte tüm sorunları çözüme kavuşturmak ve fiili katılımı bölgenin güvenlik ve istikrarını sağlama. Zira İran kendisinin Basra Körfezinde temel güçlerden biri olarak göstermektedir.

Güvenlik endişe İran'ın vurguladığı en barız konu olmuştur. Nitekim İranlılar'a göre kendilerini bölgenin en büyük devleti konumunda olduklarını dikkate alarak bölgede meydana gelen ve kendi milli güvenliği ile bölgenin istikrarını tehditlere maruz bırakabilecek gelişmelere karşı ilgisiz kalamayacaktır.³⁵²

İran Irak ile savaşının sona erdiği ilk günden beri geniş çaplı bir program kapsamında silahlı kuvvetlerini yeniden silahlandırmaya ve balistik, kimyasal, biyolojik ve nükleer füzelere özel son teknolojilere sahip olma çabaları devam etmiştir. Bunların yanı sıra İran Rusya'dan iki denizaltı, askeri uçakları ve gemi savar füzeler almıştır.³⁵³

Şüphesiz ki 1991'de Irak'a açılan savaş İran'ın güçlü bir bölgesel rakibi ve askeri gücü ile bölgesel rolünü ve etkinliğini yıpratın bir güçten kurtulmak için altın değerinde fırsat sunmuştur. Yanı sıra bölgesel yalnızlığını sonlandırabilecek ve Basra Körfezindeki konumu ile rolünü güçlendirebilecek fırsat sunmuştur.

³⁵² Nivin, Abdulmunim Musit; **Sun El Karar fi İran ve El Alakat El Arabiye-El İraniye**, Birinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2001, s. 226.

³⁵³ Mahmut, Abdullatif; **Tatavvur El Alakat El Arabiye El Emrikiye fi Stratijiyet El İhtiva İla Stratijiet El İihad**, Mecellet El Vahde, Sayı 93, Yıl 8, 1992, s. 94.

Bu savaş Irak'ın bölgesel gücü ile etkinliğini büyük ölçüde kısıtlamıştır. Öte yandan İran'ın uluslararası ve bölgesel konumunu güçlendirmiş ve İran ile KİK üyeleri ülkeler arasındaki ilişkilerde olumlu gelişmeler görülmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle İran ile KİK üyeleri ülkeler arasında yeni dönem bir işbirliği başlamış ve İran Irak'a karşı doğal bölgesel denge unsuru olmuştur.³⁵⁴

Fakat yukarıda bahis edilen tüm bilgilere rağmen klasik rakibi olan Irak'ın yokluğunda İran'ın gelişmeleri istismar ederek bölgesel rolünü güçlendirmeye çalıştığı unutmamak gerek. Nitekim yukarıda dile getirdiğimiz üzere İran söz konusu gelişmelere istismar ederek KİK üyesi ülkelere yönelik geniş kapsamlı harekete başlamıştır. İran bu ülkelerle birçok kültürel ve ekonomik anlaşmaların yanı sıra ikili veya toplu saldırmazlık anlaşmaları imzalayarak Körfez bölgesinin güvenliğini sağlayacak bir formül bulmaya çalışmıştır.³⁵⁵

Söz konusu dönemde İran'ın KİK üyesi ülkeler ile ilişkileri iki çizgide devam etmiştir.³⁵⁶

İran'ın Arap ve Müslüman ülkelerle ilişkilerine geliştirmeye ve bölgesel yalnızlıktan kaçınmanın yanı sıra kültürel ve ekonomik işbirliği alanlarını genişletme ihtiyacı vardı. Zira İran yalnızlıktan kurtulmayı ancak önceki tutumlarından vazgeçme ve fanatik ve bölgede istikrarsızlığa neden olan bir devlet olarak bilinen eski görünümünü düzeltmekten geçeceğini farkına varmıştır. Başka bir ifadeyle ekonomik hedefler dış politika önceliklerinin başına geçtiği için ekonomi İran dış politikasının temelini oluşturmaya başlamıştır.

³⁵⁴ Kosri, Brbara; *Siyaset El İhtiva El Muzdeveç El Mudallile fi El Haliç*, Mecellet Şuun Siyasiye, Sayı 4, Merkez El Cumhuriye, Bağdat, 1995, s. 72.

³⁵⁵ Erravi, **a.g.e.**, s. 150.

³⁵⁶ El muhammed, **a.g.e.**, s. 105.

Basra Körfezinde en önemli güvenlik ortaklardan biri olan İran'ın Körfez bölgesinde güvenlik ile istikrarın sağlanması ile birlikte yabancı müdahalelerin önüne geçebilmek için uluslararası etki ile ABD hegemonyasından uzak bir şekilde güçlü ve bağımsız politika benimseyerek bölgesel ve etkin rol üstlenme arzusu.

Eski Irak rejimi başkanı Saddam Hüseyin'in 14 Ağustos 1990 tarihinde eski İran başkanı Haşimi Refsencani'ye bir mektup göndererek Irak İran'ın tüm isteklerini kabul etmeye, Cezayir Anlaşmasını yeniden tanımaya, İran topraklarından çekilmeye, takas mahkumları yapmaya vs. durumları kabul etmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Saddam Hüseyin'in İran'a bu kadar taviz vermesine rağmen Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden dolayı İran'ın tavrı değişmemiştir. Çünkü İran bu durumu ileride kendi çıkarları açısından hayati bir tehlike arz ettiğinin farkındaydı.³⁵⁷

İran'ın 1990 krizinde ve 1991 II. Körfez Savaşındaki tutumuyla ilgili çok sayıda rapor ve bilgiler İran-ABD arasında gerçekleşen gizli bir anlaşmanın olduğundan bahis etmiştir. İran önderliği tarafından vurgulanan tarafsızlık politikası ABD ile temsil edilen güçlü tarafın yanında yer almak gibi yorumlanabilir. Bu tarafta yer almak da bazen İran ABD'nin kendisine beslediği düşmanlığı aşmaya yönelik olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Özellikle de ABD düşmanlığının teşkil ettiği bu tehditlerin Irak'tan sonra İran'ın ikinci hedef olma ihtimallerini göz önünde bulundurulduğu zaman. Nitekim ABD İran'ı Irak, Kuzey Kore ve Suriye'nin de bulunduğu şer eksenine koymuştur.³⁵⁸

Öte yandan İran'ın savaşın kendi milli güvenliğine yansıyabilen etkilerinden duyduğu endişeleri küçümsememek gerek. Bu durumda İran'ın

³⁵⁷ İmad, Celal; **Düvel El Civar El Coğrafi-hisabat El Mekseb ve El Hasara**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 103, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 1991, s. 76-77.

³⁵⁸ Nağam, Nezir Şakir; **El Mavkif El İrani Min İhtilal El Irak**, Mecellet Mahattat Stratijiye, Sayı, 139, Merkez Eddirasar Eddevliye, Bağdat, 2005, s. 3.

zımnen de olsa ABD tarafına kayması İran'ın ABD savaş makinesine askeri hedef olmaktan kurtulması çoğu karar üretici ve uzmanlara göre şüpheli durum olmasını korumaya devam ediyordu. Nitekim İran ABD'nin bölgenin siyasi coğrafiyesinin verilerini değiştirmeyi hedefleyen planlarının olduğu yönünde endişeleri vardır. Örneğin Irak'ı bölme planları, bir kısmını Ürdün'e bırakma, kuzeyinde bir Kürt devleti kurma ve güneyinde Şii devleti kurma planları İran'ın toprak bütünlüğünü büyük ölçüde tehdit eden bir durumdur. Zira bu durum bölgede güç dengelerini İsrail'in lehine dönüştürür. Bunlardan sonra İran ABD'nin Irak'a yönelik savaşına karşı olduğunu ilan etmeye başlamış ve hemen sona erdirilmesini istemiştir. Özellikle savaşın ilk haftasında komşu Irak'ta yaşananlara önem vermemekle birlikte Tahran ve çok sayıda İran şehirlerinden İran halkı sokaklara dökülerek savaşın sonlandırılmasını istemiş savaşı ve ABD'nin bölgedeki politikalarını büyük çapta protesto etmiştir.³⁵⁹

İran kendi topraklarında Irak muhalefetinden Bedir tugayı adında bir askeri kanadı olan Irak İslami Devrim konseyini (Yeni adı Irak İslami Konseyi) misafir etmiş ve ABD himayesinde düzenlenen Irak muhalefeti toplantılarından Londra Konferansına bazı Iraklı muhalif kesimlerin katılımını kolaylaştırmıştır.³⁶⁰

İran'ın II. Körfez Savaşında benimsediği tarafsızlık politikası başlı başına Irak tarafında olumlu karşılanmıştır. Söz konusu durum Irak-İran ilişkilerinin gelişmesi açısından olumlu etki yaratmış ve iki ülke arasında çözüm bekleyen anlaşmazlıkların masaya yatırılmasıyla müzakereler başlamıştır. Nitekim iki ülkenin dışişleri bakanları yoğun bir şekilde karşılıklı ziyaretlerde bulunmuş ve iki ülkenin ilişkilerinin normalleşmesini engelleyen tüm anlaşmazlıkları çözmeye kararlı olduklarını sürekli vurgulamışlardır. Irak-İran yönetimlerinin iyi niyetli olduklarını, geçmişi silmek ve yeni sayfa açmakta samimi olduklarının bir göstergesi de Ocak 2002 tarihinde

³⁵⁹ Şakir, a.g.e., s. 4.

³⁶⁰ Şakir, a.g.e., s. 3.

imzaladıkları haftada dört sefer olmak üzere havayolları seferlerinin başlatılması olmuştur. Bunlarla birlikte iki ülke karşılıklı olarak havayolları ofisi açmaya karar vermişlerdi. İki ülke arasında uçak seferlerinin 1980 yılından beri kesildiğini söylemekte yarar vardır.³⁶¹

İki ülke arasında en önemli ortak nokta olan dini faktörü (İslam) benimseyen bu adım Irak-İran yakınlaşması yönünde oldukça önemli bir adım olarak algılanmıştır. Zira iki ülke arasında uçak seferlerinin yeniden başlatılması Necef ile Kerbela başta olmak üzere Irak'ta kutsal toprakları ziyaret etmek isteyen İranlı vatandaşların sayısını büyük oranda arttırma olanağı yaratacaktır.³⁶²

Yukarıda dile getirilen gelişmeler şüphesiz ki eski İran başkanı Muhammed Hatemi'nin kendisinde önce sahaya atılan medeniyetler arası diyalog kapsamında dış dünyaya açılma, uluslararası ve bölgesel anlamda dostluk bağlarını güçlendirme ve engelleri aşmayı hedefleyen politikası olmuştur.³⁶³

Doğrusu her iki ülke de birbiriyle işbirliği içine girmeye iten birçok ortak noktaları vardı. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Her iki ülkede petrolün bulunması ile II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin önem verdiği ülkeler arasında olası. Nitekim İran şuan dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri olurken Suudi Arabistan'dan sonra Irak dünya petrol rezervlerine sahip olan ikinci büyük ülkedir.

ABD'nin bu ülkelere verdiği önem Şah'a Basra Körfezinin polisi rolünü oynamasına müsaade ettiği, İran-Irak 1980–1988 Savaşına karışması ve

³⁶¹ Rimon, Mahir Kamil; *El Alakat El İraniye-El İrakiye Ala mihekki Mihver Eşşer*, Mecellet Dirasat Stratijiye, Sayı 6, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, Eylül 2005, s. 1.

³⁶² Kamil, *a.g.e.*, s. 2.

³⁶³ Saat, Hakkı Tefik; *Alakat El Arap Eddevliye fi Matlaa El Karn El Hadi ve El İşrin*, birinci Baskı, Dar Vail Linnaşr, Amman, 2003, s. 33.

1991 ile 2003 yıllarında Irak'a karşı iki savaş'ta önderlik etmesinde açık bir şekilde görülmüştür.

Bunlarla birlikte ABD hem İran hem de Irak'ı terörü desteklemekle suçluyor, onları şer eksenli ülkeleri olarak tanımlıyor ve müttefikleri İsrail başta olmak üzere Orta Doğu ülkeleri için gerçek tehdit unsurları olarak gösteriyordu. Bu durum da yardımlaşmayı ve İran'ın Irak'ın yanında olmasını gerektiriyordu.³⁶⁴

Her iki ülke de Filistin meselesi üzerinde hem fikirler. Nitekim İran ile Irak yönetimleri Filistin meselesinin İslam'ın temel sorunlarından biri olduğunu savunmaktalar. Çünkü Müslümanların vicdanında Filistin'in kutsal bir yeri vardır. Bu meseleyi çözme konusunda ve çözüm yöntemlerinde iki ülkenin görüşü her ne kadar farklı olsa da Filistin meselesi ayrışma konusu olmaktan ziyade birleştirici bir meseledir.

Nitekim Humeyni ve sonrasında Ali Hameneyi de Filistin halkının mazlum bir halk olduğundan ve mazluma yardım etmek gerektiği ilkesinden dolayı Filistin'e özel ilgi göstermişler. Örneğin Humeyni Hutbelerinin birinde şöyle konuşmuştur: "Biz mazlumların yanında yer alıyoruz. Dünyanın neresinde olursa olsun biz her bir mazlumanın yanındayız. Filistinlilerin İsrail tarafından zulme maruz kaldıkları için biz kendilerinin yanındayız ve onları destekliyoruz... İsrail'i kavacağız".³⁶⁵

Yine Humeyni 1979 Camp Davd anlaşması sonrasında şöyle konuşmuştur: "İran'daki Müslüman halk ile dünyadaki tüm Müslüman ve özgür insanlar hiç bir şekilde İsrail'i tanımıyorlar. Biz de her zaman Filistinli ve Arap kardeşlerimizi koruyor ve onları savunuyoruz".³⁶⁶

³⁶⁴ Cabir, Habip Cabir; **Kiraa fi El Alakat El İrakiye-El İraniye**, Mecellet Araa Havla El Haliç, Sayı 7, Merkez El Haliç Lilabhas, Mayıs, Birleşik Arap Emirlikleri, 2005, s. 3.

³⁶⁵ Adnan, Abu Nasır; **Filistin ve El Kudüs fi Hitap El Humeyni**, 2006, s. 100, knowledgebase. icro. ir/files/magazine/1180/6.doc

³⁶⁶ Cabir, **a.g.e.**, s. 3.

Her iki ülke siyasi rejimlerin değişmesi konusunun halkların içişleri olduğu ve ona karışılmaması gerektiği konusunda hem fikirler. Dolayısıyla İran Irak'ta meydana gelen gelişmeleri kabul etmemektedir. Zira İran kendisini ABD'nin Irak'tan sonra saldıracağı bir sonraki muhtemel hedef olacağından kuşkuluyor.³⁶⁷ Nitekim İran şer ekseni olarak adlandırılan hedef ülkelerin ikinci aşamasında yer almaktadır. ABD'nin Irak'ı işgal etme konusunda BM veya herhangi bir meşruiyete aldırış etmemesi de İran için söz konusu kuşkularını arttırıyor ve o yöndeki tehlikenin yüksek olduğunu kanıtlıyor.³⁶⁸

2003 işgali sonrası Irak'ın yaşadığı acı gerçeklere bakmaksızın İran'ın sekiz senelik savaşın müsebbibi "İran'a göre" olan ve kendisini bu savaşta yıpratın ve gücünü oldukça büyük anlamda tüketen Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi yönündeki hedefini gerçekleştirmiştir. Aynı bağlama söz konusu durum İran'a karşı güçlü bir bölgesel rakip de devrilmiş bulunuyordu. Nitekim Irak İran'ın Basra körfezinde bölgesel nüfuzunun genişlemesi emellerinin ve bu yöndeki çalışmalarının önünde duran sert bir kaya konumundaydı. Ancak gerçeğe bakıldığında bu güçlü rakibin yerine ondan çok daha kuvvetli olan uluslararası güçler gelmiştir.

Bunlarla birlikte Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi İran'a Irak nüfusunun yaklaşık %60-65'e kadar azımsanmayan bir çoğunluğu oluşturan Iraklı Şii kesimle ilişkileri güçlendirme olanağı sunmuştur.³⁶⁹ Yanı sıra İran kendisine bağlı siyasi parti ve oluşumları da destekleme fırsatı yakalamıştır.

Ancak İran'ın Iraklı Şiilerle olan münasebetlerinin güçlü olması Irak'ta Baas rejimi sona erdikten sonra Irak merkezli Necef'teki Şii Merciliğinin İran merkezli Kum'daki Şii Merciliğinin hesabına büyüme ve öne çıkmasına izin vermesi anlamına gelmiyor. Zira İran Kum Şii Merciliği dünya Şiilerinin ilk

³⁶⁷ Kamil, **a.g.e.**, s. 2.

³⁶⁸ Ahmet, Minsi; **İran ve Tehaddiyat Ma Baada Saddam**, 2006, s. 2, <http://www.onislam.net/arabic/newsanalysis/analysis-opinions/islamic-world/85450-2007-02-11%2012-01-34.html>

³⁶⁹ Yılmaz ve Şahin, **a.g.e.**, s. 179.

sıradaki Mercilik konumunda tutmaya çalışıyor. Kum Merciliğinin gelişmesi ise Necef Merciliğine karşı büyümesini ve onun önüne geçmesi konusunda birçok etken bulunmuştur. Söz konusu etkenlerin başında 1979 yılında meydana gelen İran İslam Devrimi akabinde din adamları Kum'daki dini medreselere (Havzelere) önem vermenin yanı sıra İran'ın farklı kentlerinde çok sayıda dini medreseler kurmaya başlamışlardı. Öte yanda Saddam Hüseyin'in Irak'ta iktidar olmasıyla birlikte çok politikalarına karşı Şii din adamlarının İran'daki Kum medreselerine göçmek zorunda kalmışlardı.³⁷⁰

Yanı sıra Necef Merciliğinin yokluğunda veya köşeye sıkıştırıldığında Kum'daki Şii Merciliği Şii dünyasında ilk sıradaki mercilik olarak dünya Şiiilerinin her sene Kuma gönderdiği ve milyar dolarlar üzerinde değerlendirilen “Humus” gelirleri sayesinde oldukça büyük miktar mali gelir elde ediyordu ve bu gelirler Kum'um büyümesinde kilit rol oynuyordu.

Ancak Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle birlikte Iraklı Şii din adamlarının Necef'e geri dönüşü sonrasında İran Necef'in dini rolünü yeniden ele aldığıın kanısındadır. Nitekim Iraklı Şii din adamlarının Necef'e geri dönmesiyle birlikte Humus gelirlerinin büyük bir kısmı Necef'e doğru akmaya başladığından dolayı Kum büyük ekonomik kayıplara maruz kalmıştır.³⁷¹

İran ile Irak'ın ortak noktalarından biri de her iki ülkede nüfuslarının belli oranlarda Kürt azınlıklardan oluştuğudur. Bu esasa dayalı olarak İran Irak'ın Kuzeyinde bulunan Kürt bölgelerinin diğer Iraklı kesimlerden ayrılarak bir Kürt Devletinin kurulmasını planlayan proje ve girişimlere şiddetle karşıdır.³⁷²

³⁷⁰ Yılmaz ve Şahin, **a.g.e.**, s. 189-190.

³⁷¹ Casim, **a.g.e.**, s. 76.

³⁷² Takdirat Stratiğiye, El **Abaad El Muhtelif** ve El **İnikasat Esstratiğiye Littakarub El İraki-El İrani**, Sayı 5, Eddar El Arabiye Linnaşır ve Ettercüme, Amman, 1995, s. 153.

Bunlardan yola çıkarak söz konusu dönemde İran'ın Irak'a yönelik politikası şu özelliklerle bilinmiştir:³⁷³

- Irak'ta Yönetim konseyinin kurulması konusunda İran'ın tutumu olumlu olmuştur. Nitekim İran dışişleri bakanı vekili başkanlığında bir heyet Bağdat'a gitmiştir.
- İran Irak'ın toprak bütünlüğü, güvenliği ve ulusal egemenliğine saygılı olanın gerektiği vurgulamıştır. Bunlarla birlikte eşit olarak tüm Irak halkının haklarına saygı duyulması ve komşu ülkelere karşı sorumluluklarına saygılı olan ulusal bir hükümetin kurulması için sürekli çalışmaya vurgu yapmıştır.
- İran bölgesel istikrarın yeniden sağlanması için etkili olabilecek bir şekilde Irak'ın yeniden yapılanmasında katkıda bulunmaya tüm gücüyle hazır olduğunu söylemiştir.

Fakat işgal ardından yönetim konseyi sonra bu konseyin feshedilmesiyle Ocak 2005'te gerçekleşen seçimlerin yapılmasına kadar yönetimi ele alan geçici Irak hükümeti kurulması gibi Irak'taki gelişmelerden dolayı İran'ın temkinli yaklaşımı değişmemiştir.

Bazı İranlı yetkililer BM'nin 598 sayılı kararının altıncı fıkrası ile BM eski genel sekreteri De Cueller İran-Irak savaşını başlatmakla Irak'ı suçlu bulduğu raporuna dayanarak söz konusu savaşın tazminatını Irak'tan talep etseler de gözde görülür bir sonuca varamamışlardı.³⁷⁴

Buna rağmen Irak hükümeti İran'ın akıbetleri görebilecek şekilde hareket etmesini ümit ettiğini dile getirmiştir. Nitekim Saddam Hüseyin

³⁷³ Sefarat Cumhuriyet El Irak, **Tahrân, Varakat Mavkif**, Sayı s/136, 28.02.2004, deistirmektedir))

³⁷⁴ Rapor, **Melef El Alakat El İrakiye-El İraniye**, Vuzarat El Hariciye, Dairet Şuun Eddüvel El Mucavire, Yıl 2006, s. 5.

rejiminin devrilmesinden sonra Irak'ta seçilen ilk başkan Gazi el Yaver Irak'ın konu ile ilgili görüşünü şu sözleriyle yansıtmıştır: “İnsan İran ile Irak arasında sonsuza dek savaş çıkmayacak şekilde iyi ilişkileri olsun ümit ediyor. Yeni hükümetle ilişkilerin de şeffaf olması gerek”.

Gazi El Yaver'in yukarıdaki sözlerine bakıldığında İran ile Irak arasındaki ilişkilerinin karşılıklı saygı, birbirinin içişlerine karışmama, Irak'ta istikrarın sağlanması için yardımcı olma ve İttifak kuvvetlerine karşı saldırılar düzenlemek üzere radikal ve terörist kimselerin İran topraklarından Irak'a sızmalarına izin vermemeyi esas alan yeni temeller üzerinde kurulmasını istiyordu.³⁷⁵

Ardı ardına gelen yeni Irak hükümetleri Irak'ın siyasi istikrarını ve güvenliğinin sağlanmasını koruyacak ve bunlara destek olacak şekilde yeni uluslararası ve bölgesel ilişkiler kurmaya çalışmıştır. 2003 sonrası Irak'ta iktidar olan siyasi güçlerin Saddam Hüseyin rejimi döneminde muhalefet yıllarına kadar uzanan İran ile iyi ilişkileri iki ülke arasında işbirliğinin ve ilişkilerin gelişmesine yol açması bekleniyordu.

Bunların yanı sıra Ekim 2003'ta İspanya'nın başkenti Madrid'e düzenlenen Irak'a hibe veren devletler konferansına katılan ülkeler arasında İran da vardı. Söz konusu konferansta Irak'ın yeniden yapılanması için 300 milyon dolarlık kredi olanakları tahsis edilmiştir.³⁷⁶

Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra iktidarı ele alan hükümetler dönemlerinde de iki ülke arasında işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Nitekim Irak'ta yönetim konseyi dönemsel başkanı Celal Talabani'n Kasım 2003'te İran'a düzenlediği ziyaretin iki ülke ilişkilerinin ufuklarının açılmasında büyük

³⁷⁵ Yusra, Ahmet Garbavi; **İran ve El Alakat ve Meleffat Meftuha**, Muhtarat İraniye, Merkez El Ahram liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 2004, s. 2.

³⁷⁶ Yusra, **a.g.e.**, s. 10.

etkisi olmuş ve aralarında birçok işbirliği ve ikili anlaşmalar (mutabakat zaptı) imzalamışlardı.³⁷⁷

Yanı sıra Saddam Hüseyin rejimi devrilmeden önce İran ile Irak arasında bir müşterek komisyon bulunuyordu. Komisyon Irak tarafından eski ticaret bakanı başkanlığında İran tarafında da meslektaşları İranlı bakanı başkanlığında yürütülüyordu. Söz konusu komisyonun son toplantısı Kasım 2002'de Bağdat'ta gerçekleşmiştir. Fakat 2003 sonrasında henüz iki ülke arasında bu müşterek komisyonun yeniden oluşturulması ilan edilmiş değildir. Ancak Irak eski ticaret bakanı Abdülemir Allavi'nin İranlı meslektaşları ile Kasım 2003'te imzaladığı anlaşma iki ülke arasında birçok sektörde işbirliğine gidilmesini kapsıyordu.³⁷⁸

İran'a gelirse işgalden önce özellikle 2002 yılının sonundan başlayarak günümüze dek daha önce benimsemediği yeni politikalar izlemeye başlamıştır. Bu politikalar bazen de iç içe girmiş gibi görünen bazen de aşamalı olarak görünen dört politikadan oluşmaktaydı. Söz konusu politikalar aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:³⁷⁹

³⁷⁷ Söz konusu ikili işbirliği ve anlaşmalar şunları kapsıyordu:

- Kasım 2003'te Irak ticaret bakanı ile İranlı meslektaşları arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır.
 - Kasım 2003'te Irak bayındır ve imar bakanı ile İranlı meslektaşları arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır.
 - Kasım 2003'te Irak Basra valisi ve yönetim konseyi üyesi Vail Abdullatif ile İran'ın Huzistan valisi arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır.
 - Tahran'da Kasım 2003'te Irak petrol bakanı ile İranlı meslektaşları arasında petrol işbirliği imzalanmıştır.
 - 18 Mayıs 2003'te Irak ile İran sanayi bakanlıkları arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır.
 - Ocak 2003'te Tahran'da Irak'ın yönetim konseyi üyesi Vail Abdullatif ile İran'ın içişleri bakanı arasında güvenlik işbirliği ve mutabakat zaptı imzalanmıştır.
 - Ocak 2003'te Irak ulaştırma bakanı ile İranlı meslektaşları arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır.
- Bkz: Vuzarat El Hariciye El İrakiye, Dairet Şuun Eddüvel El Mucavire, Varakat El Mavkif El Muhaddese Havla Alakat El İrak Maa İran 2004, (Sirri) 14.04.2004, ss. 2-3.

³⁷⁸ Vuzarat, **a.g.e.**, s. 3.

³⁷⁹ Merkez El Ahrām liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, **Ettakrir Esstratiji El Arabi Liaam 2002-2003**, Kahire, 2004, s. 114.

Aktif tarafsızlık (Olumlu) politikası: İran bu politikayı Irak-ABD krizinin başlarında benimsemiştir. Nitekim krizin savaş yoluyla çözülmesine kesinlikle karşı olduğunu açıkça gösteriyordu.

Zorunlu taraf seçme politikası: İran çıkarlarının zarar göreceğini anladığı zaman bu politikayı benimsemiş ve ABD'ye açılmak istemiştir. İran bu politikayı benimserken en azından ABD tarafından gelebilecek tehlikeleri önlemeye çalışmıştır. Bununla birlikte Irak ile herhangi bir soruna neden olmamak, karşı karşıya gelmemek, İran'ın ABD tarafında yer aldığı şeklinde yorumlanmaması için söz konusu politikayı benimsemiştir.

Sabit tarafsızlık politikası: İran zorunlu taraf olma politikasının hem ABD hem de Irak tarafından çıkarlarının koruyamayacağını farkına vardıktan sonra bu politikayı benimsemiştir.

Nitekim ABD Özellikle de 11 Eylül 2001 olayları sonrasında yarı sadakati kabul etmez ve “benimle olmayan düşmanımdır” ilkesine dayanır. Dolayısıyla ABD Irak İslami Yüksek Devrim konseyi (Irak İslami yüksek Konseyi) başta olmak üzere Irak siyasi güçler içinde İran'ın nüfuzunu sınırlamaya çalışmıştır. Buna karşın Birleşik Irak Konferansı ve Ulusal Uzlaş Hareketi gibi diğer siyasi oluşumların Irak'ta aktif rol alması için çalışmasının yanı sıra ABD Irak topraklarında uzun süre askeri varlığını sürdürmeye yönelik planlar yapmıştır. Bu durum ise İran'a göre kendi çıkarlarına ve İran milli güvenliğine büyük ölçüde tehdit etmektedir.³⁸⁰

Sonuçlarla yüzleşme politikası: İran ABD yetkililerinin kendi dilleri ile açıklamasıyla hedefin sadece Saddam Hüseyin rejimini devirmek olmadığını, bunun yanı sıra İran ile Suriye rejimlerini devirmek olduğunu açıklamaları sonrasında kendisinin sıradaki hedeflerden biri olduğunu anlayınca bu politikayı benimsemiştir.

³⁸⁰ Merkez El Ahrām İddirāsāt Essiyāsīye ve Esstratījiye, **Ettakrīr Esstratījī El Arabī Liaam 2002-2003**, Kahire, 2004, ss. 115-117.

ABD eski milli güvenlik müsteşarı ve eski dışişleri bakanı Condolizza Rice da bunu vurgulayarak şunları ifade etmiştir: “dünya İran’ın nükleer silahları geliştirmesine müsaade etmeyecektir, Birleşik Devletler de İran’a bunu yaptırmayacaktır”.³⁸¹

Dolayısıyla İran Başbakanı Hatemi Irak İran’ın milli güvenliğinin bir parça olduğu sözlerine dikkat çekerek İşgal kuvvetlerinin Irak’tan çekilmesini ve egemenliğin Irak halkına teslim etmesini isteyen bu politikayı benimsemiştir.

Yine Hatemi ABD’nin Irak’ı işgal etmesinin özelde Irak genelde Tüm bölgenin yaşadığın sorunların temelini oluşturduğuna vurgu yapmıştır.³⁸²

Yukarıda bahis edilenlerin ABD’nin Irak işgalinin Irak-İran ilişkilerinde yeni bir sayfanın açılmadığı anlamındadır. Başka bir ifadeye bunlar İran’ın bir dış politikası olarak Irak’ta ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Şii kesimin nüfus oranını istismar ederek yeni Irak’ta nüfuzunu arttırmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Saddam Hüseyin rejimine karşı muhalefet döneminde İran topraklarında misafir olan Şii siyasi oluşumların ABD işgali sonrasında iktidar olmaları Irak’ın güvenliği ile istikrarında İran’ın aktif rol oynama olanağını güçlendiriyordu.

Burada akla şu soru geliyor, İran çok sayıda başarısız ve sınırlı ilerlemeleri olan yeni Irak rejimi ile normalleşme yoluna nasıl devam eder?

Bir yandan çoğu Iraklı yetkililerin İran rejimine öte yandan İranlı yetkililerin de Irak tarafına güvenmediklerini dile getirmekte de yarar vardır. Bununla birlikte İran İslami Cumhuriyet yetkililerinden çoğu Iraklı Şiilerin

³⁸¹ Mübarek, Mübarek Ahmet; **Cevlet Hatemi El Arabiye: Nahva Tefiil El Alakat El İraniye - El Arabiye**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 159, cilt 40, Merkez El Ahram liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, El Kahire, Ocak 2005, s. 172.

³⁸² Detaylı bilgi için Bkz: Nağam, Nezir Şakir; **Ettevecuhat El İraniye Ticaha El Mantika El Arabiye El Mevkif El İrani Min El Harp Ala El Irak**, Silsilet Dirasat Stratijiye, Sayı, 65, Merkez Eddirasar Eddevliye, Bağdat, 2004, s. 31.

kendilerine özel bir devlette bağımsızlıklarının pahasına da olsa Irak'ın bölünmesini istemiyorlar. Söz konusu yetkililer Iraklı Şiilerin Irak rejimi içinde yönetimi veya yönetimin bir kısmını ele almalarını yeğlemektedirler. Şayet Iraklı Şiilerin en azından hâlihazırda bir Şii devleti kumaları durumunda bu devlet İran'a sayılır ve İran'ın yükünü ağırlaştırır. Nitekim İran Saddam Hüseyin yönetimi süresince Şiilerin maruz kaldığı baskı ve kısımlara protesto düzeniyerek tepkilerini göstermiştir lakin Irak Şiilerin Mart 1991'deki ayaklanmalarını desteklemek için heveslenmemiştir. Yine İran Irak'ın güneyindeki Şii bölgelerde uçuşa yasak bölgenin oluşturmasını olumlu yaklaşmamıştır. Yanı sıra İran Irak'ın kuzeyinde Kürt yerleşim yerlerinde de uçuşa yasak bölgenin oluşturulmasına olumlu bakmamıştır.³⁸³

Yukarıda bahis edildiklerine bakılacak olursa iki ülke arasında doğru ve aktif yakınlık ancak ikisinin de yakın geçmişin hatalarından ders çıkarmak istemekte samimi olmalarında gerçekleşebilir. Yine iki ülkenin de izole etme ve kenara itmek ile genişleme ve güç gösterme politikalarının artık ne uluslararası ne de bölgesel anlamda kabul edilmez ve imkânsız politikalar olduğunu anlamaları gerekmektedir.

Günümüz döneminde ise geçmiş dönemlerin yanlış politikaları sonucunda ortaya çıkan anlaşmazlık konularına kökten çözüm getirebilecek pratik adımlar atılması gerekmektedir.

Irak ile İran'ın istikrarlı ve gelişmiş ilişkiler kurması müşterek çıkarları güvence altına alır ve bölgenin güvenliğine ve istikrarına hizmet eder. Bu da İran'ı ciddi siyasi iradenin oluşması için çabalamasına teşvik ederek iyi niyet gösterme, karşılıklı güven oluşturmak ve içişlerine karışmama ilkesine tamamen bağlı kalmakla gerçekleşir.

³⁸³ Musit, a.g.e., s. 250.

2.3. 2003'TEN SONRA IRAK – ABD İLİŞKİLERİNDE İRAN'IN ROLÜNÜN BOYUTLARININ GELECEĞİ

İran'ın Irak-ABD ilişkileri üzerindeki boyutlarını araştırmak ilk önce objektif gerçeklere bağlı bilimsel temellere dayanması gerekiyor. Bundan sonra araştırmanın gelecekteki yönlerini bilmek gerekmektedir. Dolayısıyla söz konusu ilişkilerin özelliğini etkileyen faktörleri araştırmak adı geçen ilişkilerin meydana getireceği gelecekteki görüntülere ulaşmanın ilk adımı niteliğindedir. Bunlarla birlikte bu ilişkileri etkileyen siyasi, ekonomik ve politik faktörlerin yanı sıra uluslararası, bölgesel ve yerel çevrelerin etkilediği verileri de ele almak gerekmektedir. Bu da şu başlıklarda ifade edilebilir:

2.3.1. 2003'ten Sonra İran'ın Irak-ABD İlişkilerinde Rolünün Boyutu

2003'ten sonra Irak-ABD ilişkilerinde İran rolünün boyutu ABD, Irak ve İran üçlü ilişkilerinden ve bunun Basra Körfezi üzerindeki bölgesel etkilerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü ABD Irak'ın bölgede oynayabileceği belli bir rolün görünümüne sahiptir. Fakat ABD aynı zamanda 2003 Irak işgali sonrasında İran'ın hem bölgede hem de Irak üzerinde değerlendirebileceği nüfuzunun Irak'ın muhtemel rolü üzerinde etkili olabileceği ve İran'ın görüşünden habersiz de değildir. Buradan yola çıkarak İran'ın rolünü Irak-ABD ilişkileri üzerindeki etkilerini şu şekilde ele alacağız:

1.3.1.1. Siyasi Boyutu

Nisan 2003'te Irak'ın işgali İran'ın iç ve dış politikası üzerinde etkili olan çok önemli bir faktör olmuştur. Yine ABD'nin Irak'ı işgal etmesi bir yandan Irak İran ilişkilerini büyük ölçüde etkilerken diğer yanda da İran-ABD ilişkileri üzerinde büyük etki yaratmıştır. İran her ne kadar ABD'nin Irak'a yönelik savaşına karşı çıkmışsa ve bu olayı şiddetle kınamışsa da resmi

düzeyde açıkça bir şekilde işgal sonrasında meydana gelen siyasi değişimleri oldukça olumlu karşılamış ve Irak ile siyasi ilişkilerinin yeniden başlaması ve istikrarlı olması için iyi bir başlangıç olarak algılamıştır.³⁸⁴ Dolayısıyla İran başından beri Irak'taki değişimin Ağustos 1990'dan bu yana elde ettiği kazanımları koruyacak şekilde olması için çaba harcamıştır.³⁸⁵ Fakat İran'a göre "düşman Irak'ın" kendisinden güçlü "düşman ABD" tarafından devrilmesi İran'ı endişelendirmiştir. Dolayısıyla İran zor günde Irak'ın yanında yer alma ya da kendi çıkarlarını korumak için içişlerine karışma veya ABD işgal kuvvetlerinin Irak topraklarından kendisine yönelebilecek tehdidi Irak'a veya Irak topraklarında baskı yaparak kendi topraklarının güvenliğini korumaya çalışmak gibi İran politikasını sarsmıştır.³⁸⁶ Görünen o ki İran Irak vasıtasıyla ABD'ye baskı yapma unsurunu seçerek başka meseleler üzerinde pazarlama kabiliyetine sahip olmak istemiştir. Örneğin nükleer programı ile Basra Körfezindeki konumu. Nitekim İran'ın Irak'taki varlığı iki göstergeye dayanmaktadır. Birincisi ABD-İran ilişkileri gerildikçe Irak'ta şiddet olaylarının dozu artmaktadır. İkincisi ise ABD ile İran 2007 yılında Irak'ın geleceği için üç defa müzakere yapmışlardır.³⁸⁷ Nitekim ABD-İran ilişkileri Irak'ta İran'ın rolünün olup olmadığını belirleyen ana göstergelerden biridir. ABD'nin 2003'te Irak'ı işgalinden itibaren Irak'ta ABD-İran çıkarları çatışmaya başlamıştır. Nitekim her iki ülke karşılıklı olarak birbirinin Irak'taki çıkarlarını sınırlama girişimlerine başlamışlardır. İran'ın önündeki gerçek sınav ise ABD'nin Irak'taki nüfuzunu sınırlamaya çalışmakla birlikte ihtiyaç duyulduğu zaman herhangi bir yeni Irak hükümetinin ABD kuvvetlerini sorun çıkarabilme kabiliyetini koruyabilmek olmuştur.³⁸⁸ Dolayısıyla İran baskıcı çıkarların meydana getirdiği durumdan dolayı Irak içinde hareket etmek üzere açık bir

³⁸⁴ El Kaysi, Muhammed Vail; **Mekanet El Irak fi Esstratijiye El Emrikiye Ticaha El Haliç El Arabi "Dirasa Müstakbeliye"**, Mastar Tezi, Kuliyet El Ulum Essiyasiye, Camiat Ennahreyin, Bağdat, s. 166.

³⁸⁵ El İnizi, **a.g.e.**, s. 137.

³⁸⁶ El Kaysi, **a.g.e.**, s. 166.

³⁸⁷ Hıdır, Abbas Atvan; **İhtimalat Akit Safka Emrikiye-İraniye ve İnिकासатуha Ala Düvel El Mantika**, Mecellet Ara Havle El Haliç, Sayı 64, Merkez El Haliç Lilabhas, El İmarat El Arabiye El Muttahida, Dubai, Ocak, 2010, s. 33.

³⁸⁸ El Anani, Halil; **Ennüfuz El İrani fi El Irak**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 165, Yıl 42, El Ahram, Temmuz, 2006, s. 108.

strateji benimsiyor. Bu strateji de İran'ın Irak'ta ABD çıkarlarıyla çeliştiğinden kaynaklanıyor. Bunların başında ideolojik, siyasi ve askeri anlamda İran için tehdit olabilecek yeni bir Irak'ın oluşmasının önünü kesmek geliyor. Bu da ya Irak'ın çökerek iç savaşa sürüklenmesiyle olur ya da "Kürdistan'da olduğu gibi" bazı bölgelerinin koparılmasıyla olur. Ya da başarılı olarak farklı bir demokratik devlet veya İranlıları kendisine çekebilecek yeni bir dini model olarak ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. Bu strateji üç boyuttan hareket etmektedir:³⁸⁹

- Şii yönetimini seçim demokrasisine teşvik etme.
- "kolay yönetilen" belli düzeyde bir kaos ortamı yaratmaya kışkırtma. Başka bir ifadeyle uzun süreli ama kolay kontrollü kaos politikası ortamı yaratma.
- Farklı Iraklı kesimlerinden aktif bir geniş ağ oluşturma.

İran bu strateji sayesinde Irak'taki etkisi ile nüfuzunu devam ettirmeye çalışmıştır. Bazıları bu stratejiye "kontrollü kaos politikası" olarak adlandırmıştır. Anlamı da İran'ın Irak'taki menfaatlerini sağlayacak ve en iyi yöntem olabilme ihtimaline sahip Irak'ta kısa sürede kontrol edilebilir bir kaos ortamı oluşturmaktır. Bunlarla birlikte İran'ın Irak içindeki hareket yöntemleri istihbarat faaliyetleri, askeri eylem ve kendisine bağlı olan Şii liderleri politik anlamda desteklemek gibi farklılık göstermiştir. ³⁹⁰ İran'ın Irak-ABD ilişkileri üzerinde etkili olma rolünün siyasi boyutu özellikle bazı siyasi oluşumları, kesimleri ve şahsiyetleri kuvvetle destekleyerek onların Irak'ta hâkim olmaları için büyük çaba harcamasında görülmektedir. Burada unutulmaması gereken konulardan biri de İran'ın bazı Iraklı şahsiyetler ile güçleri desteklemesi bir taraftan ABD ile mücadelesinin uzun vadeli stratejilerinin bir parçasıdır. Diğer yandan da Irak topraklarından hareket ederek Körfez ülkeleri başta olmak üzere tüm Arap ülkeleri üzerinde nüfuza sahip olmak istemesindendir. Çünkü

³⁸⁹ El Anani, a.g.e., s. 110.

³⁹⁰ **Inside Irans Secret war for Iraq, time magazine** at: <http://www.time.com/time/archive/preview/0.10987.1093747.00.html>.

İran ABD kuvvetlerinin Irak'tan çekildiği anı endişeyle beklerken bu çekilmenin mirasçısı olan Irak hükümetinin sadece bir dost ilgilendirmiyor, en azından ortak bir hükümet olmasına büyük önem veriyordu.³⁹¹ İran ile Irak arasında üst düzey ziyaretler de düzenlenmiştir. Bunlardan en önemlileri 2009 yılının başında İran başbakanı Mahmut Ahmedi Nejat Irak ziyareti ile aynı yılda Irak cumhurbaşkanı Celal Talabani ile yardımcıları, Irak başbakanı ile yardımcıları ve bazı bakanlarla birlikte İran'a ziyaret etmeler olmuştur. Söz konusu ziyaretlerde genel anlamda iki ülke ilişkilerini ele alınmıştır. Iraklı yetkilileri rahatsızlıklarını dile getirerek İran'ın Irak içişlerine karışması ile Irak'ta İran-ABD çekişmesinin artmasından duydukları endişeleri ifade etmişlerdi. Yanı sıra bu yetkililer Irak İran- ABD çekişmesine sahne olmasını kabul etmediklerini vurgulamışlardı.³⁹² İki ülke düzeyindeki önemli ziyaretlerden biri de İran İslam Cumhuriyeti başkan yardımcısı Rahimi'nin Irak'a ziyareti ve Irak başbakanı Nuri El Maliki tarafından karşılanmasıydı. Söz konusu ziyarette ele alınan konular arasında Irak hükümetinin kurulması, istikrarı ve Irak-ABD arasında imzalanan güvenlik anlaşması kapsamında ABD askerlerinin Irak'ta kalma meselesi vardı. Bunlara bakıldığında bugün Irak'ta ABD'den sonra İran görüşüne kulak verilmesi gereken ikinci güçtür. Yanı sıra Irak'ta oldukça etkili olan çoğu Iraklı siyasi güçler nezdinde de İran'ın büyük yeri vardır. Böylece Irak'ta siyasi sürecin iplerinin çoğu İran'ın elinde olduğu ve istediği takdirde Irak siyasi ve güvenlik durumunu sakinleştirme veya karıştırma ve alevlendirme gücüne sahip olduğu ortadadır.³⁹³

KİK ülkeler ise Irak'a yönelik tutumları Irak'ın bağımsızlığını ve egemenliğine saygılı olmanın gerektiğini vurgulamakta özetlenebilir. Nitekim 23 Mart 2010 da Kuveyt'te gerçekleşen 30. KİK zirvesinin sonuç bildirgesinde

³⁹¹ Hıdır, Abbas Atvan; **İrak Ma Baade El İntihabat Beyne El İstihkak eddahiliye ve Eddugut El İklimiye**, Mecellet Ara Havle El Haliç, Sayı 68, Merkez El Haliç Lilabhas, El İmarat El Arabiye El Muttahida, Dubay, Mayıs, 2010, s. 23.

³⁹² El Bezzaz, Hasan; **El Hiyarat El Emrikiye El Mukbile fi El İrak**, Birinci Baskı, El Maahad Ennervici Lişşuun Eddevliye, 2009, s. 275.

³⁹³ Amir, Haşim Avvad; **Esstratijiye el Emrikiye fi El İrak ve Tedaiyatuhu min Mazur Dahili ve İklimi ve Devli**, Dar Essnavbar, Merkez El İrak Liddirasat, Bağdat, 2008, s. 170.

KİK liderleri Irak'ta siyasi süreç başarılı olması için Irak'ın güvenliği ve istikrarının sağlanması ve ulusal uzlaşının gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Yanı sıra şunları vurgulamışlardır:³⁹⁴

- Hiç bir kesim veya etnik kimliği istisna etmeyen kapsayıcı bir Irak ulusal hükümeti kurulmalı.
- KİK üyesi ülkelerin 2010 seçimlerinde kazanan tüm Iraklı siyasi güçlere açılması ve onlarla diyalog kurmalı.
- KİK üyesi ülkeler yeni Irak hükümetinin güvenlik ve siyasi birimlerinde İran nüfuzunun artması ve yayılmasını engellemeye çalışacaklar. Irak ile İran ilişkilerinin karşılıklı çıkar ve saygı ilkelerine dayanması gerekir. Zira Irak'a uzanabilen herhangi bir İran nüfuzu oradan diğer Körfez ve de Arap ülkelerine yayılır.

Türkiye'nin tutumunu gelirsek, her iki ülkenin kuruluşundan beri (su, azınlıklar ve sınır) üçlüsü Irak-Türkiye ilişkilerinde eksen rol oynamıştır. Söz konusu meseleler zaman zaman iki ülke arasında siyasi gerilim ve sıkıntılara neden olsa da ilişkiler çatışma noktasına gelmemiştir. Nitekim Orta Doğu stratejisi söz konusu olduğunda ABD'nin planlarında Türkiye'ye yer verilmez. Ancak mesele Irak olduğu zaman Türkiye'nin Irak'ta içeriden oynayabileceği etkili rolden yola çıkarak ABD Türkiye'ye büyük önem verir.³⁹⁵ ABD'nin savaşında Irak'ın siyasi haritasının değişmesiyle birlikte Türkiye'nin Irak'taki siyasi sürece yönelik politikası aşağıdaki başlıklarda belirtilen temellere dayanmıştır:³⁹⁶

³⁹⁴ Ezzeydi, Müfit; **Düvel Meclis Etteavun El Halici ve Irak Ma Baade İntihabat 2010**, Mecellet Ara Havle El Haliç, Sayı 68, Merkez El Haliç Lilabhas, El İmarat El Arabiye El Muttahida, Dubay, Mayıs, 2010, s. 54.

³⁹⁵ Stephen; Biddle; Michael e. O'Hanlon, Kenneth M and other, restoring the balance, the Brookings institution The council on foreign relations, Washington, D.C,U.S.A., 2008, s.33.

³⁹⁶ Ettakrir Esstratiji El İraki, Merkez Hamorabi Lilbuhus ve Eddirasat Esstratijiye, Sayı 1, Bağdat, 2008, s. 204.

1. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, zira Irak'ın yaşayacağı herhangi bir bölünme Türkiye dâhil tüm komşu ülkelerin de bölünmesine yol açacaktır.
2. Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasını engelleme, çünkü böyle bir devletin resmen kurulması Irak Kürtlerinin Türkiye'deki soydaşlarına örnek olacak ve bunları da teşvik edecektir. Dolayısıyla Türkiye'ye göre Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması savaş nedenidir. Bu görüş Başkent Ankara'da kesinleşmiş bir karar konumundadır. Yanı sıra Türk silahlı kuvvetlerinin kuzey Irak'ın bazı bölgelerinde bulunmaları da PKK ile mücadele için orada olmasının yanı sıra Kürt hareketlerini izleyen polis konumundadır.
3. Irak Türkmenlerine biraz daha hak tanınması.
4. Irak'ın gelecekte herhangi bir şekilde Türkiye için tehdit olma ihtimalinin önüne geçme. Türkiye her ne kadar Irak'ın bütünlüğünü savunsa da Irak'ın güçlü olmasını istemiyor. Bunlarla birlikte İran'ın Irak'ta hiç bir şekilde nüfuzu olmasını iyi istememektedir.

Orta Doğuda bölgesel aktörlerden biri olan İsrail'in konumu ve rolüne bakarsak ülkenin özelde Irak genelde tüm Basra Körfezi bölgesindeki rolü oldukça gizli yürütülmektedir. Çünkü İsrail zayıf, dağılmış ve bölünmüş bir Irak istemektedir. Yanı sıra İsrail Irak'ın geri dönüp Arap dünyasında milli rolünü oynamasını da asla istemiyor. Buradan yola çıkarak İsrail için en ideal seçenek ABD işgal kuvvetlerinin olabildiğince uzun süre Irak'ta kalmasıdır. Nitekim bu durum kendi hedeflerini gerçekleştirir, çıkarına hizmet eder ve ABD himayesinde Irak'ta istediği gibi hareket edebilir. Bunlarla birlikte İsrail İran'ın Irak'a uzanan nüfuzuna şiddetle karşı gelmektedir.³⁹⁷

³⁹⁷ Avvad, **a.g.e.**, s. 171.

2.3.1.2. Ekonomik Boyutu

İran Irak'ta etkili olan en önemli bölgesel güçlerden biridir. Dolayısıyla ekonomik boyut dâhil olmak üzere İran'ın ABD-Irak ilişkilerinin üzerindeki tüm etki boyutlarını ele almak gerekiyor. Nitekim ekonomik boyut Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin altında yatan en bariz sebeptir. Zira Irak oldukça büyük oranda petrol rezervleri üzerinde yatan bir ülkedir. Petrol uzmanlarına göre de yaklaşık yüz yıl sonra bitmesi beklenen dünya petrolünün son iki varili Irak'tan çıkacağı vurgulanmaktadır. Nitekim Irak'ın kesinleşmiş petrol rezervleri yaklaşık 112,5 milyar varil olarak bilinmektedir. Başka bir ifadeyle bu oran dünya petrol rezervlerinin %12'sini oluşturmaktadır. Öte yandan bazı petrol uzmanlarına göre Irak petrol arama faaliyetini doğru yürütebilirse bilinen rezervlerini iki kat yükseltebilir. Zira Irak'ta petrol arama işleri 1980 yılından beri durmuştur. Irak söz konusu tarihten beri petrol arama işlerini hiç bir şekilde yürütememiştir. Çünkü hem İran hem de ABD ile savaşmasının yanı sıra uluslararası ambargoya maruz kalmıştır. Irak petrolünün önemli özelliklerinden biri tüm petrol tarlalarının karada ve yüzeysel derinlikte olduğudur.³⁹⁸

İran'ın petrol zenginliğine bakılırsa dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri olmasıyla birlikte Basra Körfezindeki büyük petrol üreticilerinin yakınında bulunuyor. 2006 yılında yapılan bazı istatistiklere göre İran'ın petrol rezervi yaklaşık 137,5 milyar varildir ve buradaki petrol yaklaşık 87 yıl sonra tükenecektir.³⁹⁹ İran ile Irak'ın bu kadar petrol zengini olmalarına karşın ABD'nin petrol ihtiyacının giderek artması ve petrol harcama oranını yükselmesi ABD'nin petrol iştahını her geçen gün biraz daha kabartıyor. Dolayısıyla Irak petrolünün yukarıda dile getirilen bazı özellikleri ABD'yi 2003'te Irak'ı işgal etmeye itmiştir. Böylece ABD dünyanın en büyük petrol rezervini kontrolünde bulundurmıştır. Bu durum da dünya petrol dengelerini

³⁹⁸ Hasan, Latif Ezzeydi ve Aharon; *El İrak ve El Bahis An El Mustakbel*, El Merkez El Kavmi Lilbuhus ve Eddirasat, Beyrut/Necef, 2008, s. 567.

³⁹⁹ Vicdan, Farik İnat; *El Mavkif El İrani Ticaha Esstratijiye El Emrikiye fi El İrak*, Mecellet Dirasat Devliye, Sayı 36, Merkez Eddirasar Eddevliye, Bağdat, Nisan, 2008, s. 91.

ABD'nin lehine çevirerek bir taraftan OPEC'in gücünü sınırlama konusunda dünyadaki konumu güçlendirmiş ve rolünü arttırmıştır. Yanı sıra kendisi için oldukça önemli birçok hedef elde etmiştir: kendi petrol rezervi bitmeye yaklaşırken (ABD enerji bilgileri yönetimine göre) her geçen gün petrole artan ihtiyacını karşılayabilecek petrol kaynaklarını kontrol altına alma. Dünya petrol rezervleri 2001 yılında yaklaşık (10664,32) milyar varilken aynı yılda ABD petrol rezervleri ise (22,05) milyar varildi. Başka bir ifadeyle ABD petrol rezervleri dünya rezervlerinin yaklaşık %3'ünü oluşturunuyordu. ABD'nin günümüzdeki petrol ihtiyacına bakılırsa yıllık 7,6 milyar varil civarındadır.⁴⁰⁰

Ekonomik aktör İran'ı Irak ile bağlayan en önemli ve hayati aktörlerden biridir. Nitekim Irak-İran Savaşından sonra İranlılar ziraat ve sanayi başta olmak üzere ekonominin tüm alanlarında günümüze kadar devam eden güçlü bir ekonomik temel kurmayı başarmışlardı. Doğal olarak böyle bir durumda İran ürünlerini satabilecek pazarlar bulmaya ihtiyacı vardı ve Irak bu pazarlardan biri olma potansiyeline sahiptir. Nitekim İran ile komşuluk ve tarihi bağlarının yanı sıra ABD işgalinden dolayı yaşadıkları durumlar Irak'ın ticari, zirai ve ekonomik yaşamında durgunluktan çıkmak İran'ın çoğu ürünleri Irak'a ithal edilmekte bulunmuştur. İki ülke arasında ekonomik faaliyet bunlarla da kalmayıp 2003 sonrasında Irak'ın yeniden yapılanmasında İran şirketleri yerel, Arap ve dünya şirketleri ile rekabet ederek Irak'a girmiştir. Yanı sıra İran Irak'ın günlük piyasasına yönelik ihracat oranları gıda, zirai, sanayi, güzellik ve çocuk oyuncakları gibi farklı ürünlerde dehşet verici rakamlara ulaşmıştır.⁴⁰¹ Bunlara bakıldığında ekonomik boyutlar başta olmak üzere İran-Irak ilişkilerinin gelişmeye devam ettiğın görebiliriz. Nitekim 2008 yılı sonunda İran'ın Irak'taki ticaret hacmi (3) milyar doları aşmıştır. Irak da dini turizmden oldukça büyük gelirler elde etmeye başlamıştır. Zira Kerbela

⁴⁰⁰ Amro, Abdulati; **El Vilayat El Muttahide ve Maazik El Bahis An Taka Bedile**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 175, 2009, s. 250.

⁴⁰¹ El meşhedani, Ammar Eddevir El İrani fi El İrak: El Cuzur ve El Ebaad, <http://www.lojainiat.com/index.cfm?do=cms.conPrint&contentid=32142>

ve Necef başta olmak üzere Irak'taki kutsal şehirleri ziyaret eden İranlıları sayısı günlük 1500 hacıyı aşmaktadır.⁴⁰²

İran'ın Irak'taki ekonomik rolü ABD ve diğer ülkelere rakip olacak kadar büyümüş ve Irak ekonomisinin aleyhine de günümüzde siyasi boyutlara bağlı olarak onu yönlendiriyor ve önündeki engelleri aşması için işlerini kolaylaştırıyor.⁴⁰³

Iraklı politikacılar ABD ile İran arasında hesaplaşmak için coğrafi, kültürel, ekonomik ve siyasi eksenli gizli bir savaşın olduğunu yeterince farkındalar. İran Irak'ın tamamını kendilerine bırakmayacağını da farkındalar. Bu durum gerçekleşirse ancak İranlılar için bazı kazanımları güvence altına alan anlaşmalar çerçevesinde olur. Söz konusu kazanımların başında bazı itibar verici kazanımlar ve nükleer programını kapsamakla birlikte siyasi rejimini tehdit etmemeyi garanti etmektir.⁴⁰⁴ Dolayısıyla İran ABD ile Irak ekonomisini doğrudan etkileyen bazı ekonomik meseleleri kullanabilir. Örneğin sınır meselesi ile İran-Irak arasındaki müşterek petrol kuyuları. Nitekim 18 Aralık 2009 tarihinde Irak'ın Fakka sınır petrol tarlasını işgal ettiği gibi İran Irak'ın durumunu istismar etmeye veya Irak hükümetine baskı yapmaya çalışabilir.⁴⁰⁵ Ya da daha cüretkâr bir adım atacaktır. Özellikle de nükleer tesislerine karşı düzenlenen bir saldırı gerçekleşirse. Örneğin ister Irak ister diğer Körfez ülkelerine ait uluslararası petrol tankeri gemilerin geçmesini engellemek için Hürmüz Boğazını kapatabilir. Bu da ABD'nin petrol ihtiyacını ve ABD ile dünya için en önemli petrol kaynaklarının bulunduğu bölgede gerçek bir tehdit oluşturacaktır.⁴⁰⁶ İran Irak'ta varlığını ve nüfuzunu hissettirmek için Irak'ta elde edilen bazı kazanımları ortadan kaldırma ya da bir tür baskı aracı olarak kullanmaya veya belli meseleleri

⁴⁰² Eddavut, **a.g.e.**, s. 275.

⁴⁰³ El Meşhedani, **a.g.m.**,

⁴⁰⁴ El Meşhedani, **a.g.m.**,

⁴⁰⁵ Hüseyin, Yunus; **El Kuvvat El İraniye Tensehip Min Hakl El Fakka El İraki Ennafti**, Sada El Hariciye, Sayı 4, Yıl 2, Vuzarat El Hariciye El İrakiye, Bağdat, Mart, 2010, s. 10.

⁴⁰⁶ Talmac, Kitlin; **Vakit El İglak: Ettehdit El İrani Limadık Hürmüz**, Dirasat Alemiye, Sayı 83, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus Esstraticiyeye, 2009, ss. 8-10.

istismar ederek onları başka meselelerle pazarlık aracı olarak kullanmaya da çalışabilir. Örneğin İran Irak topraklarına akan bazı küçük nehirlerin yataklarını değiştirmiş ve bunu kendisi için önemli bazı meseleler ile pazarlık aracı gibi kullanmıştır.

Buradan yola çıkarak İran'ın Irak-ABD ekonomik ilişkilerinde etkili rol oynayabilecektir. Özellikle de yukarıda bahis edilen ve Irak'ın içinde veya dışında bazı ipleri elinde tuttuğunu göz önünde bulundurduğunu dikkate alırsak bunları Irak yönetimi veya ABD'ye karşı baskı unsuru gibi kullandığı takdirde.

2.3.1.3. Askeri-Güvenlik Boyutu

Şüphesiz ki ABD'nin Irak'ı işgal etmesi Irak'ın yanı sıra tüm körfez bölgesinde bazı stratejik hedefler elde etmek istiyordu. Ancak ABD'nin Irak ile tüm körfez bölgesindeki stratejisi neredeyse İran stratejisinin tamamıyla çatışmaktadır.⁴⁰⁷ Zira İran ABD'nin hataları istismar etme stratejisini benimsiyor. Belki de İran'ın diğer ülkelerle değil özellikle ABD'ye yönelik bu stratejiyi benimsemesinin ardında İran ABD'nin gücünün farkında olması ve bu güçlü doğrudan karşı karşıya gelebilecek gücünün olmaması vardır. Dolayısıyla İran'ın ABD dış politikasının körfez bölgesindeki hatalarını istismar ederek karşılığında hiç bir şey kayıp etmeden kazanımlar elde etmeye çalışması kendisi için en doğru seçenektir.⁴⁰⁸ İran'ın söz konusu stratejiyi kullanmaya başlaması 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında açık bir şekilde görülmeye başlamıştır. Öyle ki ABD'nin bu tarihten sonra Basra Körfezi bölgesinde attığı adımların çoğunun İran'ın lehine olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim ABD Afganistan'a savaş açtığında İran'ın kendi için

⁴⁰⁷ Muhammed, Vail El Kaysi; **El İrak Beyne El İhtilal El Emriki ve Ettedehul El İrani**, Mecellet Araa El Haliç, Sayı 82, Merkez El Haliç Lilabhas, El İmarat El Arabiye El Muttahida, Abu Dabi, Temmuz, 2011, s. 55.

⁴⁰⁸ El Besyuni, Semir Zeki; **Keyfe Tudiru İran Alakatiha Maa El Kiva El Kubra**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 165, El Ahram, Temmuz, 2006, s. 122.

önemli bir düşman olan Taliban rejiminden kurtulmasına yardımcı olmuştur. Öte yandan ABD'nin Irak'a savaş açması neticesinde İran'ın en büyük düşmanı olan Saddam Hüseyin rejimini devirerek İran'ın çıkarlarına hizmet etmiştir. ABD'nin Irak işgali bununla kalmayıp İran'ın Irak içinde nüfuzunu yayması ve dayatmasına yol açmıştır. Bu durum da İran'ın ABD ile ilişkilerini yönetmekte kullandığı en önemli kozlardan biri olmuştur. Nitekim bu koz Irak ile ilgili dünya güçlerini İran ile diyalog kurmaya ihtiyaçlarının olduğunu hissettirmiştir. Yine söz konusu bu koz İran'ı Irak denklemine zor rakamlardan biri yapmıştır ki hiç bir uluslararası veya bölgesel gücün İran ile koordine içinde olmadan Irak'ta herhangi bir rol yapması zor halde gelmiştir.⁴⁰⁹ Bundan dolayıdır ki İran "Arap toplumuna" ABD politikalarına bağlı akımları atlatmak ve bu politikalarla örtüşen Arap rejimlerine karşı olduğunu göstermek için kullanılan yöntemlerden biri olarak bakmaya başlamıştır. Söz konusu Arap rejimlerinin başında da Basra Körfezindeki Arap ülkeleri rejimleri bulunmaktadır.⁴¹⁰ Buradan yola çıkarak şunlar söylenebilir, şayet XX. Irak Yüzyılın doksanlı yıllarında ABD'nin Basra Körfezi bölgesindeki çıkarlar için gerçek anlamda tehdit oluşturmuşsa ABD'nin Irak'ı işgal etmesi de İran'ın bu bölgede nüfuzunu arttırmak için önündeki kapıları açmıştır. Özellikle de nükleer tesisleri ve programları sayesinde nükleer silaha sahip olmak için verdiği hummalı çalışmalarla birlikte. (1 numaralı tabloya bakınız). İran söz konusu nükleer programını uluslararası toplumun tüm durdurma veya engelleme çabasına rağmen devam ettirmektedir. Uluslararası toplumun burada İran'ı nükleer silah üretme programından vazgeçmesi için izlediği yöntemler arasında caydırma veya ikna etme ya da baskı yapma veya teşvik etme politikaları bulunmaktadır. Söz konusu yöntemlerin işe yaramadığı takdirde ufuklarda askeri saldırı ihtimali de görülüyor.⁴¹¹ Nitekim ABD yönetimi içinde ABD'nin bölgedeki çıkarlarına en büyük tehdidi İran mı yoksa radikal Sünni kesimler mi oluşturuyor tartışmasının sonucu ABD'nin bölgedeki çıkarlarına radikal Sünni

⁴⁰⁹ El Besyuni, **a.g.m.**, s. 123.

⁴¹⁰ Frederic Wehrey and other • David E, **Dangerous but not omnipotent**, United States Air Force, Rand. Santa Monica, U.S.A, 2009, s. 151.

⁴¹¹ El Kaysi, **a.g.e.**, s. 56.

kesimlerden daha çok İran'ın tehdit oluşturduğu şeklinde olmuştur.⁴¹² Doğrusu İran Basra Körfezi bölgesinde ABD ile müttefiklerinin çıkarları için gerçek anlamda tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Nitekim günümüzde İran milli güvenliğinin beş ana hedefi bulunmaktadır.⁴¹³ Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. İran'ın iddiasına göre Basra Körfezi, Orta Asya ve Kafkaslardaki stratejik boşluğu doldurma.
2. Bölgede askeri ve stratejik gücünü dayatmasını gerçekleştirebilecek şekilde İran silahlı kuvvetlerini yenileme ve geliştirme.
3. Uluslararası ve bölgesel güçlerle muhtemel askeri çatışmaya hazır olma.
4. İslami Devrimin ilkeleri ile değerlerini içeride koruma ve dışarıda yaymaya çalışma.
5. Ülkede ekonomik canlanmayı gerçekleştirme

⁴¹² Amro, Abdulati; **Stratijiye Emrikiye Cedide fi Eşşark El Avsat**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 168, Merkez El ahram, Nisan, 2007, s. 129.

⁴¹³ El Kaysi, **a.g.e.**, s. 60.

Tablo 5. İran Nükleer Reaktörleri Programları ⁴¹⁴

Reaktör	İran Nükleer Reaktörleri programları
Boşehir	1. Gücü 1000 Mega vat. 2. Hafif suda çalışıyor. 3. Elektrik üretiminde yakıt olarak kullanılmak üzere Rusya'dan sekiz aşamada ithal zenginleştirilmiş uranyum kullanıyor. Reaktörün sorunu İran'ın sahip olduğu tüm saf uranyum oranı 825 ton civarındadır ki bu oran Boşehir'in sadece yedi yıllık ihtiyacını karşılayabilir.
Natanz	1. İran'da uranyum zenginleştirilmesi için ana tesis konumundadır. 2. Bu tesiste uranyum zenginleştirilmesi 2006 yılında başlamıştır. 3. Bu tesiste uranyumla çalışan yaklaşık 4600 merkezi santrifüj bulunmaktadır. Yanı sıra yaklaşık 3700 yeni santrifüj de kurulmuş ancak henüz çalıştırılmamıştır.
asfahan	1. İran'da nükleer yakıt üreten ilk tesistir. 2. Ham uranyumu (sarı kek) kimyasal gaza (uranyum heksaflorid) dönüştürmek üzere yabancı maddelerden ayırır. Uranyum heksaflorid ise uranyum üretmek üzere santrifüjlere pompalanır. 3. Tesisin enerjisi Arak bölgesindeki atık su araştırma reaktörünün yakıtından (40 Mega vat) oluşmaktadır. Yanı sıra basınçlı hafif suda çalışan reaktörlerde (örneğin Darhuvin-360 Mega vat- veya Boşehir reaktörleri gibi) kullanılan ve en fazla %5 oranında zenginleştirilmiş uranyumdan 30 ton yakıt üretiyor.
Arak	Enerjisi 40 Mega vat. İran'a göre bu reaktördeki zenginleştirmeler tıbbi ve barışçıl sanayide kullanılan radyoaktif maddeler üretmekte kullanılacaktır. Fakat uluslararası gözlemcilere göre bu maddelerin üretimi nükleer silah üretiminde kullanılan seyreltilmiş plütonyum üretimi için uygundur.
Kesinleşmemiş reaktörler	Sürgündeki İran muhalefeti sayısı yaklaşık 70'e varan gizli reaktörlerin bulunduğu sık sık dile getiriyor. Bunlardan bazıları: 1. Tahran araştırma reaktörü. Yaklaşık 3000 santrifüj alabilme kabiliyeti olan Ferdo reaktörü. Ham uranyumu yoğunlaştırılmış hale getirmek için yabancı maddelerden arıtan Ardakan tesisi. Bu tesis yıllık 60-70 ton üretme potansiyeline sahiptir.

⁴¹⁴ El Kaysi, a.g.e, s. 57.

Şüphesiz ki günümüzde İran'ın bölgede hegemonyasını kurmaya çalışıyor veya benzer emelleri vardır. Ancak geçmişten farklı bir şekildedir. Nitekim Bahreyn'in içişlerine karışması ya da Irak'taki milisleri desteklemesi ve Irak'ın içişlerine karışmasında olduğu gibi dolaylı şekilde veya başkaları adına savaşma politikasını benimsemiştir. İran bazen de doğrudan bunu yansıtmaktadır. Nitekim 2007 tarihinde Başkan Ahmedî Nejat Irak'taki güvenlik durumlarıyla ilgili açıkça "İran ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesi durumunda meydana gelebilecek güvenlik boşluğunu doldurmaya muktedirdir" diyerek bir açıklama yapmıştır.⁴¹⁵ Ahmedî Nejat'ın bu açıklaması ABD eski dışişleri bakanı Condoleezza Rice "Bu sözler İran'ın Irak'ta emelleri olduğunun kanıtıdır" şeklinde karşılık vermiştir.⁴¹⁶ Bu durum bölgesel ve uluslararası baskılar altında Irak'ın komşuları ile Arap ülkelerinin Irak'ın güvenliği ve istikrarını desteklemek için bir dizi toplantı ve konferans düzenlemek zorunda bırakmıştır. Nitekim Mart 2006'da Sudan'ın başkenti Hartum'da gerçekleşen Arap Ligi zirvesinin kararlarından biri Irak'ın bütünlüğü ve istikrarın sağlanması yolunda güvenlik sorununun çözülmesinin önemini vurgulamış ve/veya bunun sorumluluğunu ABD işgal kuvvetlerinin uhdesinde olduğunu savunmuştur. Yanı sıra Mayıs 2006'da Fas'ta Eddar El Bayda'da düzenlenen 17. Arap Milli konferansının bildirgesi Arap ülkelerinin Irak'a karşı ve Irak'ın Araplığını ve bütünlüğünü tehdit eden durumlara karşı sorumluluklarını üstlenmelerini istemiştir. Bununla birlikte Irak'taki durumun tehlikesinin ve onun bölge istikrarına getirebileceği vahim sonuçları göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴¹⁷ Buradan yola çıkarak İran'ın Irak-ABD ilişkileri üzerindeki etkisinin askeri-güvenlik boyutunun ister doğrudan ister dolaylı olsun önceden olduğu gibi günümüzde de devam ettiğini söylemek mümkündür. İran'ın bu etkisi elinde tuttuğu bazı Irak'a müdahale edebilme anahtarları konumundaki meselelerden geçmektedir.

⁴¹⁵ Meysem, El İtabi; Ettedehhul El İrani fi El İrak Vuzuh Ettuham ve İhtifa El Edille, <http://www.annabaa.org/nbanews/71/554.htm>.

⁴¹⁶ Meysem, **a.g.m.**,

⁴¹⁷ Mecellet El Mustakbel El Arabi, 328 Sayı Dosyası, Yıl 29, Haziran, 2006, s. 98.

Yukarıda bahis edilen tüm gerçekler özellikle de İran gibi Irak'ta nüfuzu olan ülkeler söz konusu olduğu zaman Irak-ABD ilişkilerinin Irak'ın bölgesel çevresine ve onun etkisine mahkûm olduğunu ve olmaya devam edeceğini göstermektedir. Bu da ister geçici ister gelecekteki ilişkiler olsun ABD'nin askeri varlığının Irak'ta devam etmesi gibi durumlar başta olmak üzere Irak-ABD ilişkilerini belirleyen meseleler üzerinde etkilidir. İşte buradan yola çıkarak yukarıda üç başlıkta İran'ın Irak-ABD ilişkileri üzerindeki etkilerin siyasi, ekonomik ve askeri-güvenlik boyutlarını ele aldık.

SONUÇ

Yukarıda geçen tüm bu açıklamalardan sonra Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinin siyasi ve ekonomik strateji manası bakımından bölgesel ve uluslararası siyasi ilişkiler tarihinde önemli bir kırılma noktası oluşturduğunu görmekteyiz. Çünkü Amerika, Irak'ı keyfi olarak veya Amerikan yönetiminin iddia ettiği gibi Irak halkını özgürleştirmek için işgal etmemiştir. Aksine son derece stratejik önemi olan hedefler için işgal etmiştir. Zira Irak, önemli bir stratejik konuma ve devasa petrol ekonomisi servetine sahip olması açısından Amerika Birleşik Devletleri için önemli bir ganimet oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ın önce domino teorisine göre diğer hedeflerini gerçekleştirme ve domino taşının devrilmesi ile devrilen mevcut değerlerin yerine Amerikan varlığını güçlendiren yeni değerler oluşturma yönünde hareket noktası olmasını istedi. Hele ki önceki Amerikan yönetimi, bunu şu sözlerle açık bir şekilde ifşa etmişken: "Amerika'nın siyasi değerleri, artık birer evrensel değer haline gelmiştir. Bundan dolayı dünyanın diğer siyasi toplumlarına ve rejimlerine taşınması gerekir."

Irak-İran ilişkilerinin bileşenlerini araştırırken bazı algılarda ilişkilerin daha fazla güçlenmesi ve artması, Amerikan tutumunun tüm alanlardaki engellerine rağmen siyasi meselelerde iki ülke arasındaki önemli ekonomik ilişkilerin güçlendireceği ortak pozisyonlara sahip ortak bir vizyonun oluşması yönünde istikrara kavuşuncaya kadar bu ilişkilerin geçici anlaşmazlıklar merhalesinin içerisinden geçtiğini görmekteyiz. Bundan dolayı her ne kadar iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi, iki taraf arasında yaşanan savaflara ve gerilimli pozisyonlara işaret etmiş olsa da Amerika'nın Irak'a saldırması ve işgal etmesi, Irak topraklarında birçok alanda çıkarlarını gerçekleştirecek akımları ve vizyonu desteklemek üzere İran İslam Cumhuriyeti'nin Irak'ın işlerine müdahale etmesi ve oradaki nüfuzunu yayması için uygun bir fırsat oluşturmuştur.

Sonuç olarak bu araştırma sonucunda ulaşılan en bariz sonuçları, aşağıdaki şekilde özetlememiz mümkündür:

- 1- Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgal etmek için uluslar arası kısmi meşruiyet elde etmek üzere hedeflediği taktiksel bir manevranın bir parçası olarak açıkladığı bir takım aleni etkiler ve temel hakikatler vardır. Ancak Amerika, Irak'a saldırması ve işgal etmesi operasyonunda keşfeder etmez harekete geçmiştir.
- 2- Irak, siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik gibi birçok güç dinamiklerine sahip olup bunlar, Amerika'nın bu güç dinamiklerini Arap Körfezindeki önemli stratejik çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanmak üzere işgaline neden olmuştur.
- 3- Araştırma, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir stratejisinin olduğu, bu strateji vasıtasıyla yeni Irak modelini kurmak, reklamını yapmak ve Amerikan bakış açısına göre bir Körfez ülkesi olarak İran ile özel ilişkisinde önemli meselelerde pazarlık yaparak İran ve bölge ile ilişkiye girmeyi hedeflediği sonucuna ulaşmıştır.
- 4- Amerika Birleşik Devletleri'nin amacı, zihniyetin ve kültürün tüm alanlarda Amerikan modeli ile örtüşecek şekilde değişmesi için özel olarak önce Arap Körfezi bölgesine genel olarak sonra Ortadoğu muhitine etki etmek üzere Irak'ı demokratik-liberal bir devletin modeli yapmak.
- 5- Amerika Birleşik Devleti, Irak'ın istikrara kavuşmasından sonra kendisine bir yük değil birinci derecede bölgesel alanda etkin bir role sahip olan bir müttefik ve ikinci derecede uluslar arası alanda müttefikinin çıkarlarına hizmet etmek için genişlemesi gereken bir müttefik olmasını istiyor.

- 6- Bu araştırma çerçevesinde Irak-İran ilişkilerinin sabit bir temel üzerin oturmak yerine Amerika'nın Irak'ı işgal etmesine kadar İran-Irak savaşının içerisinde geçen gelgit arasında değişen bir temeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İran ise resmi tutumunda açıkça Amerika'nın Irak'ı işgal etmesine karşı çıkmasına rağmen Irak'ın eski siyasi rejimi değiştikten sonra bunu memnuniyet ile karşılamıştır.
- 7- Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi ve 2009-2012 yıllarında ilişkilerin güçlendirilmesinde doruk noktaya ulaşana kadar İran'ın siyasi rejimi ile Irak'ın siyasi rejimi arasındaki gücü noktasında aşamalı olarak ilişkiler tesis etmek için başlangıçta siyasi rejimini değiştirmesi gerekmiştir.
- 8- Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasında 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ta arkasında bıraktığı büyük yıkımdan sonra Amerikan ordusunun aşamalı olarak çekilme sürecini kolaylaştıracak güvenli bir ortam oluşturması için İran'ın Irak'taki durumu sakinleştirmeye yapacağı katkıyı ele alması ve buna mukabil İran'ın nükleer programı ve Arap Körfez bölgesine hakim olması meseleleri gibi bu pazarlıkların alanına kendisi açısından sıkıntılı meseleleri de dahil etmek için bu fırsatı değerlendirmeye çalışması gibi önemli meseleler hakkında yapılan pazarlık görüşmelerinin yapısının istikra edilmesi sonucunda İran'ın Irak'taki rolünün ve nüfuzunun boyutu ortaya çıkmıştır.
- 9- Araştırma, İran'ın Irak'taki rolünün geleceğinin birtakım ana boyutları olduğu ve İran'ın bu boyutlar çerçevesinde Irak ile olan ilişkilerine etki etmeye çalıştığı, bu boyutların ise siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABDUCCABAR, Falih, **Mutazaddat Eddustur Eddaim fi Mezik Eddustur**, Birinci Baskı, Maahad Eddirasat esstratijiye, Bağdat, 2006.

ABDUDDAYİM, Abdulilah, **El Kavmiye El Arabiye ve Ennidam el Alemi El Cedid**, Dar el edab, Beyrut, 1994.

ABDUNNASIR, Velid Mahmut, **Harp El İrak Dirasa fi El Esbab ve Ennetaic**, Birinci Baskı, Dar Mısır El Mahrusa, Kahire 2005.

ATRİSİ, Cafer Hasan, **İran Enneveviye ve Ennizam el Avsati El Cedid**, birinci Baskı, Dar El Hadi Littibaa ve Ennaşr, Beyrut, 2006.

ATRİSİ, Cafer, **El İrak fi Kalp El İsar Sukut Bağdat ve Ettahavvulat El Kubra**, Birinci Baskı, Dar El Mihecce El Beyza, Beyrut, 2004.

AVVAD, Amir Haşim, **Esstratijiye el Emrikiye fi El İrak ve Tedaiyatuhu min Mazur Dahili ve İklimi ve Devli**, Dar Essnavbar, Merkez El İrak Liddirasat, Bağdat, 2008.

BARHUM, Mahmut, **Nafiza Ala Ezmet El Haliç Hafaya ve Hakaik**, Merkez El Faris liltasmim ve Ettibaa, Amman, 1991.

Bayar SALİNCARİle Erik LORAN, **Harb El Haliç El Melef Essirri**, Birinci Baskı, Dar Ezel Liltevzi, Beyrut, 1991.

BERİ, Cemal Senet essed, **El Mazik El Emni fi El Haliç Düvel El Haliç El Arabiye ve El Vilayat el Muttahida ve İran**, İran ve El Haliç, Merkez El İmarat liddirasat ve El Buhus esstratijiye, 1999.

BESYUNİ, Muhammed İbrahim, **El Muamara El Kubra Muhattat Taksim El Vatan El Arabi Min Bad El İrak**, İkinci Baskı, Dar Ezzuhur Lilnaşr ve Ettevzii, Beyrut, 2006.

BİR KAÇ YAZAR, **El İmparatoriye El Emrikiye**, Cilt 3, Birinci Baskı, Mektebet Eşşuruk, Kahire, 2002.

BİRCAS, Hafız, **Essiraa Eddevli Ala Ennaft El Arabi**, İkinci Baskı, Beysan Lilnaşr ve Ettevzii, Beyrut, 2005.

BLİX, Hans, **Nez Silah El İrak El Gazu Bedelen min El Teftiş**, Birinci Baskı, Merkez dirasat El Vahde el Arabiye, Beyrut, 2005.

CASİM Hayri Abdurrazak, **El Ameliye Essiyasiye fi El İrak ve Müşkilat El Vusol İla Devlet El Kanun**, Birinci Baskı, Merkez El İrak Liddirasat, El Beyine, 2009.

CLARK, Ramsey ve DİĞERLERİ, **El İmbaratoriya El Emrikiye Safahatun Min El Mazi ve El Hazir**, Binici Cilt, birinci Baskı, Mektebet Eşşark, Kahire, 2001.

CUMA, Hasan ve DİĞERLERİ, **El Straticiyeye El Emerikiye fi El İrak ve El Mantika Ala Zauv İlan El Mabadi Ebaaduha ve Netaicuha**, Amal Nedvet Dimaşk, Dar Essnavbar Liltibaa, Bağdat, 2008.

EDDİGİDİ, Enis, **Tarih Boş Essirri El Esvet ve Rical El Beyt El Abyaz**, Birinci Baskı, Dar El Kitab El Arabi, Kahire, 2004.

EL ALOCI, Abdulkerim, **Hams Senevat İhtilal Eyne El İrak ve mahuva Mustakbeluhu**, Dar El kitap El Arabi, Şam, 2008.

EL ANİ Fikret Namık Abdul Fettah, **El vilayat El Muttahida El Emrikiye ve Anmul Haliç El Arabi Dirasa fi Tatavvur Essiyasa El Emrikiye fi El Haliç Munzu Essemaniniyey ve afak El Mustakbal**, Matbaat El İzze, Bağdat, 2001.

EL BEZZAZ, Hasan, **El Hiyarat El Emrikiye El Mukbile fi El İrak**, Birinci Baskı, El Maahad Ennervici Lişşuun Eddevliye, 2009.

EL CASSANİ, İyad Hilmi, İhtilal **El İrak ve Meşru El İslah Eddimukrati El Emriki Hakaik ve Evham**, Dar Ezzehra, Beyrut. 2006.

EL KASAP, Abdulvehap, **Tatavvur El Akide El Askeriye El İrakiye fi İhtilal El İrak ve Tedaiyatuhu Arabiyen ve İklimiye ve Devliyen**, Birinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2004.

EL KUBEYSİ, Muhammed Ayyaş, **El Musalaha El Vataniye (Vuchat Nazar Siyasiye-İslamiye)**, Dar El Mamun Linnaşır ve Ettevzi, Amman, 2008.

EL MUHAMMED, Abdulhadi Hüseyin Ali, **Essiyase El Hariciye El Emrikiye Ticaha İran Min Siyaset El İhtiva İla El Muvacehe**, Beyrut, 2009.

EL VUZARAA, EL MEKTEP EL İLAMİ LİRAİS, **İttifakiyet Sahp el Kuvvat El Ecnebiye Min El İrak**, Matbaat Babil, 2008.

ERRAVİ, Abdulaziz, **Siyaset İran ilfetre 1979–2003**, Bağdat.2005.

EZZEYDİ, Hasan Latif ve AHARON, **El İrak ve El Bahis An El Mustakbel**, El Merkez El Kavmi Lilbuhus ve Eddirasat, Beyrut, 2008.

EZZİDAVİ, Cemal Nasır Cabbar, **Dirasat Dusturiye**, Birinci Baskı, Dar Essnavbar, Bağdat, 2009.

EZZUBEYDİ, Hasan Latif, **Mevsuat El Ahzap Essiyasiye El Ahzap ve El Cemiyet ve El Harakat ve Eşşahsiyet Essiyasiye ve El Kavmiye ve Eddiniye fi El İrak**, Muesseset El Maarif Lil Matbuat, Beyrut, 2007.

FASİLN, Alexy, **Petrol El Haliç ve El Kadiya El Arabiye**, Tskdim Fuat Vasi, Matabi El Ahram, Kahire, 1979.

FİŞAR, Raidar, **Şiat El İrak Cuzur El Hareke El Fidraliye**, Beyrut, 2005.

FOLER, Graham, **Ettakyim El Stratiji**, Tercümet Merkez El İmarat Liddirasat Esstratijiye, Abu Dabi, Tercümet Merkez El İmarat Liddirasat Esstratijiye, 1996.

GALBRAİTH, Bitro, Niheyet El İrak, Tercümet İyad Ahmed, Birinci Baskı, Eddar El Arabiye Lilulum, Beyrut, 2007.

GARİP, Finfan, **Maazik El İmparatoriya El Emrikiye**, Birinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2008.

HADİ, Rıyaz Aziz, **El Parleman fi El İrak Dirasa fi El Vakii ve Teammulat fi El Mustakbel**, Bağdat, 2005.

HAYYAVİ, Nebil Abdurrahman, **Kanun İdaret Eddevle El İrakiye Lilmarhale El İntikaliye**, El Mektebe El Kanuniye, Bağdat, 2004.

HEYKEL, Muhammed Hasanin, **Harbul Haliç Evhamul Kuvve ve Ennasr**, Müesseset El Ahram, El Kahire, 1993.

HUVVAN, Muhammed Abdulhamza, **Ennizam essiyasi El İraki Ma Baad**, merkez Dirasat el Vahde El Vataniye, Beyrut, 2003.

İDRİS, Muhammed Ali, **Mevki El Alakat El Arabiye-El İraniye fi İtar El alem El İslami**, Fi El Alakat El Arabiye-El İraniye El İtticaha Errahine ve Afak El Mustakbel, Birinci Baskı, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2001.

K.L. Afrasiabi, **after Khomeini: new Directions in Iran's foreign policy**, Boulder, co: west view press, 1994.

KASIM, Cemal Zekeriye ve RİZİK, Yunan Lebib, **El Alakat El Arabiye El İraniye**, Maahad El Buhus ve Eddirasat El Arabiye, El Kahire, 1993.

KİLER, Maikel, **El Hurup Ala el Mavarid El Cugafiye El Cedide Lilnizaat El Alemiye**, Çeviri Adnan Hasan, Dar El Kitap El Arabi, Beyrut, 2002.

L.HAHN, Peter. **Historical Dictionary Of United States – Middle East Relations**, The Scarecrow Press, Inc, Lanham, Maryland. Toronto. Plymouth, UK-2007.

LANDAV, Sol, **El İmparatoriye El İsibakiye Eddelele İla Memleket Boş**, Çeviri: Leyla Ennabulsi, Birinci Baskı, Şeriket El Hivar El Sakafi, Lübnan, 2005.

LORAN, Arik, **Alem Boş Essirri**, Tercümet Suzan Kazan, Beyrut, 2004.

MAR, Fibi ve LEWİSE, William, **İmtita Ennamr Tahaddi Eşşark El Avsat Baada El Harp El Barida**, Tercümet Abdullah Fettah Cuma, Birinci Baskı, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus El Stratijiye, Birleşik Arap Emirlikleri, 1996.

MİLAFİC VE BLOŞAR, **Şerikat Ennaft El Alemiye**, Tercumet Raşad Mehdi Haşim ve Abulvehab İzzet Muhammed, camiaat El Musul, Musul, 1985.

MUGNİYE, Muhammed Cevat, **El Humeyni ve Eddevle El İslamiye**, Dar El İlim Lilmelayin, Beyrut, 1979.

Muhammed Hasaneyin HEYKEL, **El İmparatoriya El Emrikiye ve El İgara ale El İrak**, İkinci Baskı, Dar Eşşuruk, Kahire, 2003

MUKALLİT, İsmail Sabri, **Emn El Haliç ve Tehaddiyat Essiraa Eddevli**, birinci Baskı, Şeriket Errabian Linnaşr ve Ettevzii, Kuveyit, 1984.

MUSİT, Nivin Abdulmunim, **Sun El Karar fi İran ve El Alakat El Arabiye-El İraniye**, Birinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2001.

MUSTAFA, Ahmet Abdurrahim, **El Vilayat El Muttahida ve El Maşrik El Arabi**, Alem el Maarife, Kuveyt, 1978.

NASIR, Adnan ABU, **Filistin ve El Kudüs fi Hitap El Humeyni**, 2006.

NASR, Vali, **Sahvat Eşşia**, Dar El Kitap El Arabi, Beyrut, 2007.

SABİT, Amru, **El Vilayat El Muttahida El Emrikiye ve Siyasatuha Ticaha El İrak El Vesail Velehdaf**, Merkez El İmarat lldirasat ve El Buhus El stratijiye, Birinci Baskı, Abu Dabi, 2006.

SİMONER, Chef, **İrak El Mustakbel Essiyase El Emrikiye fi İadet Teşkil Eşşark El Avsat**, Çeviri: Sait El Adm, Birinci Baskı, Dar Essaki lil Tibaa, Beyrut, 2004.

SİMONER, Chef, **İstihdaf El İrak El Ukubat ve El Garat fi Essiyase El Emrikiye**, İkinci Baskı, Merkez Dirasat El Vehde El Arabiye, Beyrut, 2004.

SİMONZ, Chef, **İrak El Mustakbel Essiyase El Emrikiye fi İadet Teşkil Eşşark El Avsat**, Çeviri: Sait El Azm, Birinci Baskı, Dar Essaki, 2004.

TEVFİK Saat Hakkı, **Alakat El Arap Eddevliye fi Matlaa El Karn El Hadi ve El İşrin**, birinci Baskı, Dar Vail Linnaşr, Amman, 2003.

TREB, Charles, **Safahatun min Tarih El İrak**, Üçüncü Baskı, Eddar El Arabiya Lilulum, Beyrut, 2006.

VODVORD, Bop, **El Kuvva Esrar Ma Kabla ve Bada Ezmet El Haliç**, Çeviri: Ammar Çolak ile Mahmut El Ayit, Muracaat Ali Rumman, Dar El Cebel, Beyrut, 1991.

YILMAZ, Türel ve ŞAHİN, Mehmet, **Ortadoğu Siyasetinde İran**, Birinci Baskı, Barış Kitap Evi Yayınları, Ankara, 2011.

ZİZ, Firas Gorgis, **El Hiyar Eddimukrati fi El İrak ma Beyne Erruya El Emrikiye ve Erruya El Vataniye**, yüksek lisans Tezi, Kuliyet el ulum Essiyasiye, Bağdat Üniversitesi, 2005.

TEZLER

ABDULEMİR, Sahar Harbi, **İntihabat El cemiye El Vataniye Ettesisiye El İrakiye 30 Kanun Essani 2005**, Yüksek Lisans Tezi, Kuliyet El ulum essiyasiye, Bağdat Üniversitesi, 2008.

EDDAVUT, Abdurrahman Ahmet, **El Alakat El Arabiye Maa Düvel El Civar El Coğrafi Türkiye ve İran** (Dirasa Tahliliye Lisun Ettetfaulat El Mukbile, Doktora Tezi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat, 1997.

EL BAYATİ, Muhammed Tarık Fahri, **Davr El Vilayat El Muttahide El Emrikiye fi Teczir El Alakat Ettürkiye-El İsrailiye 1960-1996**, Doktora Tezi, Maahad Ettarih El Arabi ve etturas El İlmi Liddirasat El Ulya, 2005.

EL KAYSİ, Muhammed Vail, **Mekanet El İrak fi Esstratijiye El Emrikiye Ticaha El Haliç El Arabi** "Dirasa Müstakbeliye", Master Tezi, Kuliyet El Ulum Essiyasiye, Camiat Ennahreyin, Bağdat.

MEHDİ, Rahman Salih, **Tasdir Essavra Dirasa Havle Essiyase El İraniye fi Dau El Kanun Eddevli**, Master Tezi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat, 1989.

UBEYİD, Abdussettar Hadi, **El Ameliye Essiyasiye fi El İrak Baade El İhtilal ve Eseruha Ala Eddahil El İraki**, Master Tezi, Maahad El Buhus ve Eddirasat El Arabiye, Kahire, 2008.

MAKALER

BİR GRUP ARAŞTIRMACI, **Nakd ve Tahlil Lil ittifakiye El Emniye El Emrikiye El İrakiye**, Merkez El İrak Lildirasat, Nedvet Beyrut.2009.

BİR GRUP YAZAR, **Sinaat El Karahiye fi El Alakat El Arabiye – El Emrikiye**, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2003.

Ahmet MİNSİ, **İran ve Tehaddiyat Ma Baada Saddam**, 2006 ,
<http://www.onislam.net/arabic/newsanalysis/analysis-opinions/islamic-world/85450-2007-02-11%2012-01-34.html>

ENNAKAŞ, Ali, **El Ceyiş El İraki El Cedit Ceyişun Nizami Em Mecamii Musellehe**, ,
<http://m.ahewar.org/s.asp?aid=175289&r=0&cid=0&u=&i=4150&q>
 12.02.2012

ETTALKANİ, Ali, **Sınme Ehdaf El İttifakiye El Hafiye Nevaya Emrikiye Lilbaka El Askeri fi El İrak**, El Merkez El vesaiki ve El Malumati, ,
<http://www.annabaa.org> 02.12.2011

BAKİR, Ali Hüseyin, **Ennaft El İraki fi El Straticiyeye El Emrikiye**,
<http://www.aljazeera.net/analysis/pages/5c0e5b36-a660-4e94-8026-62e2798c8f1c> 17.02.2012.

BARAM, Amatziya, **İrak Ma Bada Saddam Amil Eşşia**, Merkez Saban Lisiyaset Eşşark El Avsat, Tercümet El Kaşif lilmutabaa ve Eddirasat Esstratijiye, 2003, <http://www.alkashif.org>

EL MEŞHEDANİ, Ammar, **Eddevir El İrani fi El İrak: El Cuzur ve El Ebaad**,
<http://www.lojainiat.com/index.cfm?do=cms.conPrint&contentid=32142>
 20.02.2012

KORDSMAN, Antoni, **Siyaset El Vilayat El Muttahida (Ettaksim El Kasi) El İnifaliye ve El fidraliye fi El İrak**, Merkez eddirasat Eddevliye ve Esstratijiye, Tercümet El Kaşif lilmutabaa ve Eddirasat Esstratijiye, 2007, <http://www.alkashifi.org>

Dirasa Hatira Livakii ve Mustakbal El Mantika El arabiye, El Halka El Hamise Min Ettagyir fi El İrak, ,
<http://www.waarba.net/modules.php?name=new&file=article&sid=133>

11.12.2011

El Maliki Yulemmih İla İmkaniyet İstimrar El Vucud El Emriki Lima Bada 2011,
http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2009/07/090723_als_maliki_us_troops_remain_in_iraq_tc2.shtml 31.04.2012,

Halet Ettedehhul El Askeri El Emriki, Ettakrir El Strateji El Arabî 2002–2003, Merkez El Ahram Lildirasat Essiyasiye ve Eddevliye, ,
<http://www.acpss.ahram.org.eg/ahram.htm> 21.12.2011

EL ESEDİ, Hüseyin Cuma Avvad, **El İrak Yeftehu Bab El İstismar Fi Kittaa Ennaft**, BBC Arabic, 13.05. 2009, <http://www.BBCARABIC.com>

EL HAŞİMİ, Uday Muhsin, **Essiyase El Emrikiye Ticaha El İrak Kira fi Tavsiyet Licnet Bekar –Hamilton**, Maahad El Ebhas ve Ettenmiye El Hadariya, <http://www.iraqforum.net/vb/2201.html> . 05.03.2009

Maahed Washington Lidirasat Eşşark el Ednee, **Ahcar Domino ve İhtimalat Eddimukratiye fi Eşşark El Avsat ma Baade Saddam Hüseyin**, 2003, , www.sharalarabi.org.uk. 17.12. 2011

EL YASİRİ, Mazin, **Fi Zakiret Esamine ve Essemanin El Ceyiş El İraki Tarihu Beyne El müessese ve Ennizam El Hakim**, , <http://www.alyaserry.com/modules.php>. 09.02.2012

Mecmuat El Ezemat Eddevliye, Ettahaddi Eddusturi fi El İrak 2003, , <http://www.erisisgroup.org>. 13.01.2012

EL HAMDANİ, Raad, **Maazik El staratijiye El Askeriye El İrakiye fi Harbey 1991-2003**, <http://www.lebarmy.gov.lb/article.asp?ln=ar&id=12053>. 12.03.2012,

AHMET, Rıfat Seyit, **Mustakbal El İhtilal fi El İrak İla Eyn**, <http://www.doroob.com/archives/?p=3455>. 16.11.2011,

Tatavvur El Avda fi Mantakat El Haliç ve Asifat Essahra, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec09.doc_cvt.htm 16.01.2012

ABDULLATİF,Vail, **Kanun El İstismar El İraki El Cedid fi Lemhe**, , <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp> 17.01.2012

ABD BARAKAT, Yasir Halit, **El Fidraliye fi El İrak Uslunun Lidaman el Vahde El Vataniye**, Merkez El Mustakbel Liddirasat ve El Buhus, <http://www.mcsr.net>.

EL MAAİNİ, Halit, **Stratijiyet El Hurub Min El İrak**, Al Jazeera, <http://www.aljazeera.net/NR/exeres>

DERGİLER

ABDULATİ, Amro, **El Vilayat El Muttahida ve Maazik El Bahs an Taka Bedile**, Mecellet Essiyasa Eddevliye, sayı 175, 2009.

ABDULATİ, Amro, **Stratijiye Emrikiye Cedide fi Eşşark El Avsat**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 168, Merkez El ahram, Nisan, 2007.

ABDULAZİM, Halit, **Ettedaiyat el İklimiye Lilvucud El Emriki fi El İrak**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 154, Müsesseset El Ahram, El Kahire, Ekim, 1999.

ABDULHAMİT, Hazim ve HÜSEYİN, Haydar, **Vakii El Ezme El İrakiye ve Ettagyirat El Stratijiye**, Merkez El Mustansriya Lildirasat El Arabiye ve Eddevliye, Mustansriya Üniversitesi, Bağdat, 2007.

ABU DAN, Munzir Hasan, **El Ahzab essiyasiye El İrakiye ve İadet Bina Eddevle**, El Hivar el Mutameddin, Sayı 1834, 2007.

AHMET, Hamit Şahap, **Eser El İhtilal El Emriki fi Hauyat El İrak El Arabiye**, Mecellet el Buhus ve Eddirasat El Arabiye, Sayı 49, Maahad El Buhus ve Eddirasat El Arabiye, Kahire, 2008.

AHMET, Mübarek Mübarek, **Cevlet Hatemi El Arabiye: Nahva Tefiil El Alakat El İraniye - El Arabiye**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 159, cilt 40, Merkez El Ahram liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, El Kahire, Ocak 2005.

ANUŞ, İhtişami, **Mavkif İran Eddevli Baad Sukut Bağdat**, Essiyase El Hariciye El İraniye fi Marhalat Ma Baada Sukut Bağdat, Tercümet, Sayı 6, birinci Yıl, el Merkez Eddevli Liddirasat El Mustakbeleiye ve Esstraticiyeye, Haziran, 2005.

ARAFAT, İbrahim Ahmet, **El Vazi El Emni fi El İrak ve Mustakbel Esstratijiye El Emrikiye**, Mecellet Şuun Haliciye, Sayı 51, Merkez El Haliç Liddirasat Esstratijiye, Kahire, 2007.

ARİF, Habip, **İran ve Ettatavvurat essiyasiye fi Eşşark El Avsat**, Mecellet Dirasat Devliye, Birinci Sayı, Dar El Cemahir Lissahafa, Bağdat, 1992.

ATRİST, Talal, **İran... İla Ayin**, Mecellet El mustakbel El Arabi, Sayı 288, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, Şubat, 2003.

ATVAN, Hıdır Abbas, **İhtimalat Akit Safka Emrikiye-İraniye ve İnिकासatuha Ala Düvel El Mantika**, Mecellet Ara Havle El Haliç, Sayı 64, Merkez El Haliç Lilabhas, El İmarat El Arabiye El Muttahida, Dubay, Ocak, 2010.

AVVAD, Amir Haşim, **Devir El İrak El Cedid fi El Stratijiye El Emrikiye Ticaha mantikat Eşşark El Avsat**, Mecellet dirasat Devliye, Sayı, 23.

BERD, Robert, **Ettarik İla Ettesettur Huva Ettarik İla El Harap**, El Mustakbal El Arabi, Sayı 294, Ağustos 2003.

BYMAN, Daniel, **Proceed With Caution: U S Support For The Iraqi Opposition**. The Washington Quarterly, Vol 22 No. 3, 1999.

CABİR, Cabir Habip, **Kiraa fi El Alakat El İrakiye-El İraniye**, Mecellet Araa Havla El Haliç, Sayı 7, Merkez El Haliç Lilabhas, Mayıs, Birleşik Arap Emirlikleri, 2005.

CASİM, Afrah Nasir, **Mavkif İran Min Harp El Haliç Essaniye ve Essalise**, dirasat İklimiye Dergisi, Sayı 3, Merkez Eddirasat el İklimiye, Musul Üniversitesi, 2005.

CELAL, İmad, **Düvel El Civar El Coğrafi-hisabat El Mekseb ve El Hasara**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 103, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 1991.

ÇOMSKİ, Naom, **Amerika ve Safkat Ennaft El İraki, Takrir Manşur Fi Kanat Al Arabiya El Fazaayie**, 28 Temmuz, 2008.

DERVİŞ, Adil, **Bada Mahas El Hukume El İrakiye İla Eyne**, El Melef El İraki, El Maahad El İraki Liltenmiye ve Eddimukratiye, Sayı 140, 2005.

EDDURİ, Muhammed, **Ellube İntehet Min El Umam El Muttahida İla El İrak Muhtellen**, Birinci Baskı, El Merkez Essekafi El Arabi, Eddar El Beyza, 2004.

EL ALLAF, İbrahim Halil, **El İrak ve El Vilayat El Muttahida El Emrikiye**, dirasat Fi Ettarih ve Essiyase ve Ennaft ve Ettalim, silsilet Şuon İklimiye, Merkez eddirasat El İklimiye, Musul, Sayı 71, Temmuz, 2006.

EL ALLAF, İbrahim Halil, **Mevki El İrak fi El Stratijiye El Emrikiye El Muasira**, Ulum İnsaniye Dergisi, Sayı 29, Temmuz, 2006.

EL AMMAR, Munim Sahi, **El Opek ve El Bahs An Ezzat**, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Sayı 2, Bağdat Üniversitesi, 1994.

EL ANANİ, Halil, **Devir Ennaft fi El Ezme El İrakiye El Emrikiye**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Cilt 38, sayı 151, Ocak 2003.

EL AZZAVİ, Şakir, **Nazra fi Eddustur El Muakkat Lilmarhala El İntikaliye**, Mecellet El İlam Eddimukratiya, Sayı 7, 2004.

EL BESYUNİ, Semir Zeki, **Keyfe Tudiru İran Alakatiha Maa El Kiva El Kubra**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 165, El Ahram, Temmuz, 2006.

EL CEMİL, Seyyar, **El Alakat El Arabiye - El İraniye (el İtticahat Errahine ve Afak El Mustakbel)**, İkinci Baskı, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2001.

EL FARAC, Sami Muhammed Halit, **Stratickiye Muktaraha Limaclis Etteavun El Halici Limuvacehet El İntişar Ennevevi El Askeri El İklimi**, Mutamar Mahatır ve Tedaiyat El İntişar Ennevevi Ala Mantikat El Haliç, Merkez El Haliç liddirasat esstratickiye, Birleşik Arap Emirlikleri, 2006.

EL FERZELİ, Nikola, **“Essiraa El Arabi-El Farisi”**, Müesseset Essirasat ve El Ebhas fi Menşurat El Alem El Arabi, Baris, 1986.

EL HARİRİ, Casim Yunus, **El İrak Essaniye Melef El Vahde El Vataniye**, Mecellet El Mustakbel El Arabi, Sayı 305, Merkez Dirasat El Vahde el Arabiye, Beyrut, 2004.

EL HASAN, Omar, Staratijiyet Boş El Cedide ve Ettasaluk Maa El Hamaka, Mecellet Şuun Haliciye, Sayı 48, Merkez El Halic Iddirasat Esstratijiye, Kahire, 2007.

EL HAYALİ, Nizar İsmail, **Siyaset El Heymene El Emrikiye El Cuzur- El Vaki- El Mustakbel**, Evrak Stratijiye, Merkez Eddirasat Eddevliye, Sayı 91, Bağdat Üniversitesi, 2001.

EL KADİ, Kerim, **El Vesika El Emrikiye El Hassa Bi “Stratijiyet Ennasr Fi El İrak”**, Melef El Ahram, Sayı 133, Merkez El Ahram liddirasat essiyasiye ve El Stratijiye, Kahire, 2005.

EL MAAMURİ, Ali Kazım, **Salos El Mihne El İktisadiye fi El İrak 1980-2005 Ettedmir Ennehb El Fesat**, Bağdat, elektronik Nüsha, www.hcrsiraq.com/.../227

EL MUSEVİ, Seyit Hüseyin, Esstratijiye El Emrikiye, Mecellet Şuun Eşşark El Avsat, Sayı 124, Merkez Eddirasat Esstratijiye, Beyrut, 2007.

El Vakiiye Mihver Essiyase el Hariciye Li idaret Boş, altıncı Sene, Sayı 9, Eylül 2001.

ENNEKURİ, Anmi, **El Harp El İrakiye El İraniye**, Mecellet El Fikir Esstratiji El Arabi, Sayı 1, Temmuz, 1981.

ESSAMARRAYİ, Halil ibrahim, **Siyaset İran El Hariciye ticaha Muşkilet El Hudut Maa El İrak**, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Sayı 8, Kulliyet el ulum Essiyasiye, Bağdat üniversitesi, Ağustos, 1990.

ESSEMAK, Rıza, **Afak Esstratijiye El Emrikiye El Cedide Fi El İrak**, Mecellet Eddirasat Esstratijiye, Sayı 6, Merkez El Bahreyin Liddirasat ve El Buhus, El Mename, 2006.

EZZEYAT, Safvet, **Takyim El Stratijiye El Emniye El Emrikiye El Cedide fi El İrak**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 168, Müesseset El Ahram, 2007.

EZZEYDİ, Müfit, **Düvel Meclis Etteavun El Halici ve Irak Ma Baade İntihabat 2010**, Mecellet Ara Havle El Haliç, Sayı 68, Merkez El Haliç Lilabhas, El İmarat El Arabiye El Muttahida, Dubay, Mayıs, 2010.

GALBRAİTH, Peret, **Nihayet El Irak Keyfe tesebbebe El Kusur El Emriki fi İşaal Harbin La Nihayete Lehe**, Çeviri: İyad Ahmet, birinci Baskı, Eddar ElArabiye İlilulum, Kahire, 2007.

GARBAVİ, Yusra Ahmet, **İran ve El Alakat ve Meleffat Meftuha**, Muhtarat İraniye, Merkez El Ahram liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, 2004

GELPHİ, Fearer, REİFER, AND, **Yaccess Matters I Casualty Sensitivity And The War In Iraq**, International Security, Vol 30, No 3, Winter, (2000–2006).

HAFFAF, Hamit, **Ennusus Essadira An Semahat Esseyid Essistani fi El Mesele El İrakiye**, Dar El Muarrih El Arabi, Beyrut, 2007.

HALAF, Nedim İsa, **Mulahazat Havle El Hiyar Erriyasi fi El Irak**, Mecellet El Ulum Essiyasiye, Sayı 59, 2004.

HARRAZ, Fahd Mizban, **Müstakbel El Alakat El İrakiye-El İraniye fi Zıl Vusol Ahmedî Nejat İla Seddet Erriasa fi İran, Şuun İraniye**, Sayı 13, Merkez Eddirasat El İraniye, Basra, 2006.

HASAN, Halil, **Ennizam El Alemlî El Cedid ve El Mutagayyirat Eddevliye**, Birinci Baskı, Dar El Menhel Ellubnani, Beyrut, 2009.

HASİP, Hayrettin, **El Meşahid El Mustakbeliye fi El Irak**, Mecellet El Mustakbel El Arabi, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2004.

HAYRETTİN, El Irak İla Eyn, Mecellet El Mustakbal El Arabi, Sayı 327, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Beyrut, 2004.

HENTER, Şirin, **İran Beyne El Haliç El Arabi ve Bahr Kazvin El İnिकास El İktisadiye ve Esstratijiye**, Dirasat Alemlîye, Sayı 38, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus Esstratijiye, Abu Dabi, 2001.

Hitap Boş An Halet El İttihat: El Muhimme Elleti Lem Tentehi, Mecellet El Mustakbel El Arabi, Sayı 300, Merkez dirasat El Vahde El Arabiye, 2004.

HOZNBUL, Mark, Michel İSKOV ve İvan THOMAS, **Tariik Çini Ettavil Nahva El Harp**, Newsweek El Arabiye, 11 Kasım 2003.

HUZAM, İbrahim Ebu, **El Arap ve Tevazun El Kuva Fi El Karn El Hadi vel İşrin Dirasa livakii El Kuva El Uzma ve İnिकास Haza El Vaki Ala El Vatan El Arabi ve El Alem**, Mektebet Tarablus El İlmiye El Alemlîye, Beyrut, 1997.

İDRİS, Muhammed Essait, **El Barnamec Ennevevi El İrani: El Ezme-Essinaryohat El Muhtemele-Ettedaiyat El İklimiye**, Mutamar Mahatır ve Tedaiyat El İntişar Ennevevi Ala Mantikat El Haliç, Merkez El Haliç Liddirasat El Starticiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Eylül, 2006.

İNAT, Vicdan Farik, **El Mavkif El İrani Ticaha Esstratijiye El Emrikiye fi El İrak**, Mecellet Dirasat Devliye, Sayı 36, Merkez Eddirasar Eddevliye, Bağdat, Nisan, 2008.

KAMİL, Rimon Mahir, **El Alakat El İraniye-El İrakiye Ala mihekki Mihver Eşşer**, Mecellet Dirasat Stratijiye, Sayı 6, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, Kahire, Eylül 2005.

KEMAL, Muhammed, **Bernamec Boş Lidaam Eddimokratiya fi Eşşark El Avsat**, Melef El Ahram El stratiji, Sekizinci Sene, Sayı 93, Eylül 2002.

KEMP, Geoff, Iran and Iraq: **The Shia Connection, Soft Power and the Nuclear Factor**, Special Report 156 Iraq and its Neighbors Series (Washington DC: US Institute of Peace, November 2005).

KONREY, Barbara, **Siyaset El İhtiva El Muzdevec El Muzilla fi El Haliç**, Mecellet Şuon siyasiye, Birinci Yıl, Sayı 4, Bağdat, 1995.

KORDSMAN, Antoni, **Nahva Stratijiye Emrikiye Fala fi El İrak**, Merkez Dirasat El Vahde el Arabiye, Sayı 300, Beyrut, 2004.

KOSRİ, Brbara, **Siyaset El İhtiva El Muzdevec El Mudallile fi El Haliç**, Mecellet Şuun Siyasiye, Sayı 4, Merkez El Cumhuriye, Bağdat, 1995.

KRİSİZ GRUP, **Hacim Ennufuz El İrani ve El İrak, Fi Siyaset İran fi Marhalat ma Baada Sukut Bağdat**, Tercümat, Sayı 6, Yıl 1, El Merkez Eddevli Liddirasat El Mustakbeliye ve Esstratijiye, Kahire, 2005.

MAHMUT, Abdullatif, **Tatavvur El Alakat El Arabiye El Emrikiye fi Stratijiyet El İhtiva İla Stratijiet El İchad**, Mecellet El Vahde, Sayı 93, Yıl 8, 1992.

MAHMUT, Ahmet İbrahim, **Ameliyat Saaleb Essahraa Tatavvurat El Muvacehe El Askeriye fi El Haliç**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Sayı 135, Kahire, 1999.

MAHMUT, Ahmet İbrahim, **El İrak El Cedit fi El Stratijiye El Emrikiye Lil Şark El Avsat**, Mecellet Essiyase Eddevliye, Merkez El Ahram Liddirasat Essiyasiye ve El Stratijiye, Sayı 154, Cilt 38, 2003.

MARLİN, Martin B. ve DİĞERLERİ, **El Harp Ala El İrak Ettekalif ve Ennetaic El Muhtemele ve El Bedeil**, Çeviri Ahmet İzzet El Beyati, Merkez Eddirasat Eddevliye, Camiat Bağdat, 2004.

MATİR, Tomas, **El Huruc Min El İrak Stratijyatun Mutanafise**, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus, Sayı 61, Abu Dabi, 2006.

Mecellet El Mustakbel El Arabi, 328 Sayı Dosyası, Yıl 29, Haziran, 2006.

Meclic Ennuvab El İraki, El Ameliye Etteşriye fi El İrak (2003-2007), eddaire el İlamiye, Bağdat, 2008.

Mükerrem Muhamed AHMET, **El Cedid fi Stratijyet Errais El Emriki**, Ceridet El Ahram, Pazar, 13.01.2007.

RAHEME, Babek, Ayatoallah Al-Sistani And The Democratization Of Post-Baath, United States Institute Of Peace, Special Report, No (187), 2007.

ROBERT, Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.

SALMAN, Zafer Nazım, **İran ve El Vilayat El Muttahide Baada Harp El Haliç Dirasa fi Hiyarat Essiyase El İraniye**, Mecellet Dirasat Devliye, Birinci Sayı, Merkez eddirasat eddevliye, Bağdat, 2001.

SELAMA, Mutez, El Emn El kavmi El Emriki ve Ettahavuvlat El Cedide fi El İrak fi Zilli İdaret Boş essaniye, Kurrasa Stratijiye, Sayı 162, Yıl 16, Nisan, Beyrut, 2006.

SELİM, Nebil Muhammed, **Meşru Kanun Eliyet İstiaadet Essulta ve İdare Devlet El İrak Lilfetre El İntikaliye**, Mecellet dirasat Devliye, Sayı 56, Merkez eddirasar eddevleiye, Bağdat Üniversitesi, 2004.

SUVEYLİM, Husam, **Eddarabat El Vikaiye fi El Stratciye El Emrikiye El Cedide**, Essiyase Eddevliye, Sayı 150, cilt 37, Merkez Eddirasat Essiyasiye ve Eddveliye, Kahire, Ekim 2003.

ŞAKİR, Nağam Nezir, **Ettevecuhat El İraniye Ticaha El Mantika El Arabiye El Mevkif El İrani Min El Harp Ala El İrak**, Silsilet Dirasat Stratijiye, Sayı, 65, Merkez Eddirasar Eddevliye, Bağdat, 2004.

ŞÜKÜR, Nagam Nezir, **El Mavkif El İrani Min İhtilal el İrak**, Mahattat Stratijiye, Sayı 139, Merkez Eddirasat Eddevliye, Bağdat, 2005.

TALMAC, Kitlin, **Vakit El İglak: Ettehdit El İrani Limadık Hürmüz**, Dirasat Alemiye, Sayı 83, Merkez El İmarat Liddirasat ve El Buhus Esstraticiyeye, 2009.

VEHİP, Hüseyin Hafız, **Essiyase El Hariciye El İraniye Beyne El Bragmatiye ve El Mebdeye fi El Mavkif min El İrak**, Evrak Devliye, Sayı 134, Merkez Eddirasat Eddevliye, Bağdat, Mart, 2006.

WEHREY, Frederic and other • David E, **Dangerous but not omnipotent**, United States Air Force, RAND. Santa Monica, U.S.A, 2009.

YASİN, Zari Reşit ve DİĞERLERİ, **İhtilal El İrak El Ehdaf Ennetaic El Mustakbel**, Merkez Dirasat El Vahde El Arabiye, Birinci Baskı, Beyrut, 2004.

YUNUS, Hüseyin, **El Kuvvat El İraniye Tensehip Min Haki El Fakka El İraki Ennafti**, Sada El Hariciye, Sayı 4, Yıl 2, Vuzarat El Hariciye El İrakiye, Bağdat, Mart, 2010.

GAZETELER

BREMER, Paul, **Tasrihat İadet Bina Eddevle fi El İrak**, Ceridet Etteahi, Sayı 4069, 09.09.2003, Irak.

GURAP, Mahmut, **Ferik Cedid Liinkad Boş Min El Mustanka El İraki**, Ceridet El Mesa, Pazar, 13.11.2007.

HÜSEYİN, Taha, **Tevkii Akidey Tatvir Hakley Necme ve El Kayyara Maa Sinangul El Menguliye**, Ceridet Essabah El İrakiye, Şebeket El İlam El İrak, 27.01. 2010, <http://www.alsabaah.com/paper.php?source=akbar&page>

SCHMITT, Eric, **The Struggle For Iraq: Reconstruction; Us generals fault Ban on Hussein's Party**, New York Times, Nisan 21,2004.

Vekâlet El Enba El Kuveyt'iye (Kona), 13. 11. 2011, <http://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?language=ar&id=977409>

RAPORLAR

ABDUCCABAR, Fali, **İrak Ma Bada El Harp**, Maahad Esselam El Emriki, Takrir Has, Sayı 120, Mayıs, 2004, <http://www.usip.org>

Ettakrir El Stratici El İraki Essani, Merkez Hamurabi Lilbuhus ve Eddirasat El Straticiyeye, Sayı 2, Bağdat, 2009.

Ettakrir El Stratiji El Arabi, **2002-2003, el İrak Min Nakl Essiyada İle el Hukume El Muvakkate**, Merkez El Ahram Lildirasat El Siyasiye ve el Stratijiye, Kahire, 2003.

ETTEKRİR EL STRATİCİ EL ARABİ 2001, **Ettegyir fi Straticiyet El Emn El Kavmi El Emriki**Merkez Eddirasat Essiyasiye ve El Straticiyeye, 17.11.2011, <http://acpss.ahram.org.eg/ahram/2001/1/1/RARB35.HTM>

Merkez El Ahram Iddirasat Essiyasiye ve Esstratijiye, **Ettakrir Esstratiji El Arabi Liaam 2002-2003**, Kahire, 2004.

Takdirat Stratijiye, El **Abaad El Muhtelife ve El İnिकास Esstratijiye Littakarub El İraki-El İrani**, Sayı 5, Eddar El Arabiye Linnaşır ve Ettercūme, Amman, 1995.

KONFERANS

EL ALİ ,Ahmet Abrihi, **El İstismar El Ecnebi Fi El İrak El Muhaddidat ve El Vesail**, El Mutamar El İlmi Limerkez Eddirasat Eddevliye, Bağdat Üniversitesi, 2003.

İNTERNET SİTELERİ

Atif mutemit Abdulhamit, , WWW.Islamonline.com 29.01.2012,

Birleşmiş Milletler Resmi Web Sitesi, <http://www.un.org/arabic/docs/scouncil/sres/res.678.pdf>. 17.11.2011,

Birleşmiş Milletler Resmi Web Sitesi, <http://www.un.org/arabic/docs/scouncil/sres/sres687.pdf>. 19.11.2011,

El Hazr El Cevvi ala Şimal El İrak ve Cenubihi El Mubarrirat ve El Ehda, Aljazeera web sitesi, <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/6E2F2A85-93D3-4CB4-BD4A-1AD6658BF114.htm>. 03.10.2009,

Ennato ve Emn El Haliç Zaman El Emn Em Tekris El Halel El Kaim, , <http://www.albainah.net/index.aspx?function=Item&id=9297> 27.02.2012

Essiyase El Emrikiye fi El Haliç El Arabi fi El Fetre ma Beyne Nikson ve Gazuv El Kuveyt 1980-1990, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec02.doc_cvt.htm

Heymenet El Muhafizin El Cudud Harp Washington El Hafiye Beyne Eddifaa ve El Hariciye, İzaat Sivisra El Alemiye, www.swisinfo.com. , 24.12.2011

Meysem EL İTABİ, Ettedehhul El İrani fi El İrak Vuzuh Ettuham ve İhtifa El Edille, <http://www.annabaa.org/nbanews/71/554.htm>.

Oğul Bush'un Amerikan ordusuna bağlı harp okulunda yaptığı konuşmanın tam metni, Bush: Irak'ta demokrasi ve özgürlükler kuvvetleri katil ve yıkım görüşünü yenecektir. <http://www.au.mil/au/awc/awcgqte/whitehouse120040524-10-arabic/pdf> 24.12.2011.

Selim HUSNİ, **Mebadi Erruesa Elamerikiyin**, Mektebet Elirak Lilcemi, Elektronik nüsha, <http://www.iraq4all> . 12.01. 2012

Senaryo Etteamul maa Bağdat ve İctimaat Meclis El Emn El Kavmi El Emriki, Mukatil Min El Sahra, http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/IraqKwit/5/sec07.doc_cvt.htm 18.01.2012,

Sidi Ahmet Vulud Ahmet SALİM, El Jezeera Web sitesi, WWW.aljazeera.net 13.01. 2011.

Yasir Halit Abd BARAKAT, **Halaka Nikaşiye Biunvan “Essiyada El Vataniye ve Hal El Mesele El Emniye fi El Irak”**, Merkez El Mustakbel Liddirasat ve El Buhus, <http://www.mcsr.net> 24.09.2005,

Yeni 2002 yılı Amerikan ulusal Güvenliği stratejisi Belgesi, El Beytul Abyaz, <http://www.usinfo.state.gov>. 20.09.2002,